

**UNIVERZITET CRNE GORE
INSTITUT ZA STRANE JEZIKE**

DANILO ALAGIĆ

**REČENIČNI MODELI U CRNOGORSKOM
I ENGLESKOM JEZIKU**

MAGISTARSKI RAD

PODGORICA, 2012.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTU:

Ime i prezime: Danilo Alagić

Datum i mjesto rođenja: 26.06.1980., Podgorica

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina diplomiranja: Filozofski fakultet u Nikšiću, Odsjek za engleski jezik i književnost, 2007.

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU:

Postdiplomski studij: Prevodilaštvo

Naslov rada: Rečenični modeli u crnogorskom i engleskom jeziku

Fakultet/Akademija na kojem se rad brani: Institut za strane jezike, Podgorica

UDK, OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA:

Datum prijave magistarskog rada: 29.03.2010.

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: 05.07.2010.

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranta: Prof. dr Slavica Perović
Prof. dr Igor Lakić
Doc. dr Nataša Kostić

Mentor: Prof. dr Igor Lakić

Komisija za ocjenu rada: Prof. dr Slavica Perović
Prof. dr Igor Lakić
Doc. dr Nataša Kostić

Komisija za odbranu rada: Prof. dr Slavica Perović (predsjednik komisije)
Prof. dr Igor Lakić (član komisije)
Doc. dr Nataša Kostić (član komisije)

Datum odbrane: 05.07.2012.

IZVOD

U sintaksičkim izučavanjima jezika kao apstraktnog sistema principi kombinovanja jezičkih jedinica u rečenice često se prikazuju u vidu modela ili obrasca koji simulira osobenosti i svojstva rečenične strukture. Ovaj rad proučava sintaksičke odnose među rečeničnim konstituentima u crnogorskom i engleskom jeziku i ima za cilj da uočene odnose predstavi u vidu osnovnih rečeničnih modela kojim su definisani tipovi rečeničnih konstrukcija. Opsežno proučavanje postojećih sistema rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku ukazalo je na funkcionalnu i strukturnu nedosljednost u sintaksičkom pristupu, kao i priklanjanje tradicionalnim terminološkim imenovanjima sintaksičkih jedinica. Ovaj rad ima za cilj da prema jasno definisanim kriterijumima analize, na platformi funkcionalno-strukturalnog opisa, ustanovi precizan odnos sintaksičkih konstituenata u prostim rečenicama i da ukaže da se na funkcionalnom nivou mogu tražiti zajednički imenitelji za poređenje dva kontrastirana jezika. Poduzeta parcijalna, interlingvalna analiza ukazuje i na sintaksičku raznolikost eksponenata konstituentskih funkcija i nužnost razlikovanja pojmova forme i funkcije u sintaksičkim opisima. Ovo istraživanje pokazuje kako se mogu prevazići terminološki i metodološki nedostaci ranijih istraživanja i utvrditi stabilni jezički modeli koji predstavljaju fleksibilne i korisne obrasce za organizovanje rečenične strukture.

Ključne riječi: *sintaksa, rečenica, klauza, sintaksička konstrukcija, rečenični modeli, rečenični konstituenti, vrsta riječi i služba riječi*

ABSTRACT

The principles of combining linguistic units into sentences have often been presented, in syntactic studies of language as an abstract system, by means of a model or a pattern which recreates the features and properties of a sentence structure. This paper examines the syntactic relations between sentence constituents in the Montenegrin and English language and aims to present ascertained relations through identifying basic sentence models which outline the types of sentence constructions. Extensive study of predefined sentence patterns in the Montenegrin and English language has pointed out the functional and structural inconsistency in syntactic approach as well as usage of traditional terminology in naming syntactic units. This paper aims to determine the precise relations between syntactic constituents in simple sentences, based on clearly defined analysis criteria and the platform of combined functional and structural description. Moreover, the paper indicates that a common denominator for two contrasted languages may be sought at the functional level. The undertaken partial, interlingual study also seeks to offer the syntactic variety of realizations of constituent functions and to underline the necessity of drawing a distinction between form and function in syntactic descriptions. This paper shows how terminological and methodological shortcomings of earlier studies can be overcome and how stable linguistic models can be determined and used as flexible and useful guidelines for organizing sentence structure.

Key words: *syntax, sentence, clause, syntactic construction, sentence patterns, sentence constituents, form and function*

SADRŽAJ

Uvod	1
1. Rečenica kao sintaksička jedinica	4
1.1. Rečenica – nekad i sad	4
1.2. Podjela rečenica po sadržini	8
1.3. Podjela rečenica po sastavu	9
1.3.1. Pojam komunikativne i predikatske rečenice	10
1.3.2. Klauza i(li) rečenica	11
1.3.3. Klauza kao strukturni dio rečenice	13
1.3.4. Zavisne i nezavisne klauze	14
1.3.5. Parataksa i hipotaksa	20
1.3.5.1. Koordinacija	20
1.3.5.2. Subordinacija	25
1.3.6. Podvrste složenih rečenica	27
2. Prosta rečenica kao sintaksička cjelina	32
2.1. Od molekula do atoma – hijerarhija sintaksičkih konstrukcija	32
2.1.1. U početku bješe riječ	33
2.1.2. Sintagma – simbioza značenja i funkcije	33
2.1.3. Unutrašnja struktura i vrste sintagmi	36
2.2. Unutrašnje ustrojstvo rečenice	43
2.2.1. Elementi proste rečenice/klauze	45
2.2.1.1. Subjekat	48
2.2.1.2. Predikat	52
2.2.1.2.1. Predikat vs. predikator	56
2.2.1.2.2. Klase glagola (glagolski rod u širem smislu)	59
2.2.1.2.3. Komplementacija	62
2.2.1.2.4. Priloške odredbe	64
2.2.1.2.5. Priloške dopune	66
2.2.1.2.6. Direktni i indirektni objekat	69
2.2.1.2.7. Predikativi i dopune objekta	73
2.2.2. Vrste riječi i služba riječi u klauzi	80
3. Rečenični modeli u crnogorskom jeziku	87
3.1. O pojmu valentnosti u sintaksi	88
3.2. Modelovanje proste rečenice sa glagolskim predikatom	89
3.2.1. Model jednočlane rečenice sa bezličnim glagolom	89
3.2.2. Model proste subjekatsko-predikatske rečenice	92
3.2.3. Modeli sa rekcijским konstrukcijama	94
3.2.4. Modeli sa priloškim dopunama	103
3.3. Modelovanje proste rečenice sa kopulativnim predikatom	107
3.3.1. Modeli sa imenskim predikativom	107

3.3.2. Modeli sa priloškim predikativom	110
3.3.3. Modeli sa dopunskim predikativom	114
3.4. Priloške odredbe kao članovi proširenih modela	117
3.5. Posebni tipovi prostih rečenica	121
3.5.1. Rečenice sa logičkim subjektom	122
3.5.2. Rečenice bez glagola u predikatu	124
4. Rečenični modeli u engleskom jeziku	128
4.1. O sedam osnovnih rečeničnih modela	129
4.2. Modelovanje proste rečenice sa glagolskim predikatom	135
4.2.1. Modeli sa neprelaznim glagolima	136
4.2.1.1. Model sa neprelaznim glagolom	137
4.2.1.2. Model sa neprelaznim glagolom i priloškom dopunom	141
4.2.2. Modeli sa prelaznim glagolima	146
4.2.2.1. Model sa monotranzitivnim glagolom	146
4.2.2.2. Modeli sa ditranzitivnim glagolima	157
4.2.2.3. Modeli sa složeno-prelaznim glagolima	168
4.3. Modelovanje proste rečenice sa kopulativnim predikatom	181
4.3.1. Model sa kopulativnim glagolom i imenskim predikativom	182
4.3.1. Model sa kopulativnim glagolom i priloškim predikativom	192
4.4. Adverbijali kao članovi proširenih modela	197
4.5. Posebni tipovi prostih rečenica	205
5. Rezultati analize	212
5.1. Crnogorski jezik	212
5.2. Engleski jezik	222
Zaključak	238
Literatura	247
Dodatak 1 – Lista skraćenica	255
Dodatak 2 – Rečenični modeli u srpskom jeziku	258
Dodatak 3 – Prikaz eksponenata konstituentских funkcija u prostim rečenicama (crnog.)	262
Dodatak 4 – Prikaz eksponenata konstituentских funkcija u prostim rečenicama (eng.)	266

UVOD

Jezik kojim ljudi među sobom opšte i sporazumijevaju se, kojim jedni drugima iskazuju svoje misli, osjećanja i raspoloženja nerijetko se definiše kao višeslojni sistem znakova. Sistemski karakter jezika ogleda se u njegovoj hijerarhijski ustrojenoj strukturi, u kojoj jedinice nižeg reda svojim kombinovanjem obrazuju jedinice višeg reda. Jezik, kao dvostruko artikulisan sistem, u kom se razlikuju plan izražaja i plan značenja (Bugarski, 1995: 12), nije ništa drugo do niz veza pojedinih riječi nastalih slaganjem drugih, nedjeljivih jedinica – glasova. Riječi kao najmanje međusobno odvojene jezičke jedinice stupaju u različite odnose jedna s drugom formirajući pri tom veće, uglavnom dvojake, jezičke cjeline - sintagme i rečenice. Proučavanje ovih jezičkih elemenata i njihovih funkcija u okviru rečenice i izučavanje jezičkim sredstvima ostvarenih veza i odnosa među riječima čine značajnu granu nauke o jeziku – sintaksu.

Sintaksa je nauka o rečenicima koja proučava pravila kombinovanja gramatički oformljenih riječi (sintaksema) u rečenice (Tanasić, 2009: 110), kao i međusobne odnose između nižih elemenata rečenične strukture. Pored procesa izgrađivanja konstrukcija sintaksa se bavi i rezultatima tih procesa - analizom ostvarenih konstrukcija. Sintaksičke veze među riječima u rečenici odnosno sintaksičke konstrukcije imaju gramatički model i leksički sadržaj. Gramatički model ili shema sintaksičke konstrukcije odražava njene relevantne gramatičke osobine nezavisno od konkretnog sadržaja (Lalević, 1962: 43) i obično se u gramatičkom opisu označava simbolički. Predmet sintakse kao dijela gramatike jeste proučavanje modela koji se ostvaruju u velikom broju konstrukcija sa različitim leksičkim sadržajem. Jedan od zadataka opisa sintaksičkog sistema nekog jezika jeste i opis rečeničnih modela (obrazaca) koje on sadrži i kojim su regulisani tipovi rečeničnih konstrukcija. Uspostavljanje sistema kojim se kategorišu tipovi rečenica, odnosno rečenični modeli, od nepobitne je važnosti za sveobuhvatno izučavanje jednog jezika i sa tom tezom na umu, za predmet ovog lingvističkog poduhvata iz domena sintaksičkih istraživanja odabrali smo formulisanje i opis rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku.

Opsežno istraživanje već definisanih rečeničnih modela u engleskom jeziku ukazalo je na nekoliko strukturnih i funkcionalnih nedostataka u procesu formulisanja

modela. U proučenim gramatikama i udžbenicima iz oblasti sintakse engleskog jezika ili se navode samo osnovnih sedam rečeničnih modela ili se modeli konstruišu nedosljedno, bez jasno utvrđene razlike između forme i funkcije (službe) određenih rečeničnih konstituenata. Otud i potreba da se, prema unaprijed definisanim kriterijumima analize, u engleskom jeziku ustanovi odnos sintaksičkih konstituenata u okviru rečenice u vidu rečeničnih modela tipičnih za taj jezik.

Strukturu rada određuje predmet istraživanja, pa će stoga kompozicionu arhitektoniku rada činiti nekoliko sadržinskih cjelina. U prvom dijelu rada definisaćemo rečenicu kao sintaksičku jedinicu i predmet našeg istraživanja i ukazati na postojeće terminološke razlike između crnogorskog i engleskog jezika u tretiranju ovog sintaksičkog pojma, sa posebnim naglaskom na razlici između komunikativne i predikatske odnosno proste rečenice (klauze). U ovom dijelu rada detaljnije ćemo se baviti i sastavom, strukturom i modelovanjem proste rečenice, a posebnu pažnju posvetićemo rečeničnim konstituentima i korelaciji forme i funkcije uz razgraničavanje pojmova *vrsta* i *služba riječi* u rečenici.

Sistem rečeničnih modela u engleskom jeziku definisaćemo primjenom induktivne i deduktivne metode, metode analize i sinteze, kompilacije i klasifikacije i metode naučnog posmatranja, polazeći od crnogorskog jezika i sistema rečeničnih modela navedenih u *Gramatici srpskoga jezika* Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića. Prikaz rečeničnih modela u crnogorskom jeziku predstavićemo u okviru posebnog poglavlja rada, uvodeći dijagrame i tabele, kao neophodna sredstva svake sistematske sintaksičke analize, i precizirajući i osavremenjujući terminologiju u težnji da dosljedno opišemo funkcionalni sistem na osnovu kojeg se rečenice formiraju. Primarni korpus za primjere kojima ćemo potkrijepiti strukturne osobenosti svakog od ustanovljenih modela u crnogorskom jeziku čine rečenice preuzete sa veb-sajta <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>, sa bazom od 24.850.595 miliona riječi.

Pri konstruisanju rečeničnih modela u engleskom jeziku, opet u zasebnom poglavlju, uz prikaz uspostavljenih rečeničnih modela iz istraženih gramatika i udžbenika, navešćemo i njihove glavne nedostatke i upoređićemo dva jezika i posebno se osvrnuti na funkcionalne kategorije u oba jezika i njihove realizacije. Ovakav pristup analizi rad neizbježno svrstava pored sintaksičkih i u parcijalna interlingvalna

kontrastivna proučavanja, a shodno kriterijumima koji određuju vrstu i rezultate poređenja, kontrastivna analiza je strukturalna, mikrolingvistička, sintagmatska, selektivna, dvosmjerna, zavisna i primjenjenog karaktera.

Uspostavljanje i sistematizovanje rečeničnih modela u engleskom jeziku, ograničeno na strukturu predikatskih rečenica odnosno klauza, predstavlja jedan od primarnih ciljeva rada, a kako bismo ispitali primjenjivost formulisanog sistema prevashodno zasnovanog na funkcionalno-strukturalnom metodu, oslonićemo se na sinhronijski elektronski korpus sa odabranim rečenicama sa veb-sajta <http://www.natcorp.ox.ac.uk>, sa preko 100 miliona riječi iz govornog i pisanog diskursa engleskog jezika, iz različitih izvora.

U posebnoj poglavlju rada osvrnućemo se na rezultate analize korpusa i uspostavljeni sistem rečenične tipologije u crnogorskom i engleskom jeziku. U ovom dijelu analize preispitaćemo i početnu hipotezu istraživanja koja se može formulisati kao očekivanje da je između dva jezika sa jasnim razlikama na nivou površinske strukture ipak moguće utvrditi poklapanje na nivou funkcionalnih kategorija u okviru rečenice odnosno njenog jezgra – predikata. U zaključku rada, koji je svojevrsni rendgenoskop nagovještenih hipoteza i sinteza svega prethodno izloženog u konstitutivnim elementima rada, ukazaćemo na značaj opisanih modela rečenica u izučavanju sintakse crnogorskog i engleskog jezika.

1. REČENICA KAO SINTAKSIČKA JEDINICA

Bavljenje problemima jezika ima tradiciju dugu više od dva i po vijeka, dok lingvistika kao samostalna naučna disciplina ima istoriju od skoro dva vijeka. Interesovanje za jezičke probleme javlja se vrlo rano kod mnogih kulturno razvijenih naroda. Širi razmah interesovanja za probleme jezika bivao je, po pravilu, neposredno izazvan konkretnim socijalnim prilikama, praktičnom potrebom za razumijevanjem svog i željom za komuniciranjem sa govornicima stranog jezika (Matasović, 2001: 9). Jezička proučavanja prešla su dug put dok nisu poprimila vid organizovane naučne discipline. Razvoj lingvistike sličan je razvoju mnogih savremenih nauka – na temeljna pitanja se ponajprije pokušalo odgovoriti mitovima i religioznim predanjima, a kasnije su ta pitanja bila predmet filozofskih rasprava. Razvoj sintakse, kao jedne od glavnih lingvističkih disciplina, tekao je od usputnih, parcijalnih, lokalno ograničenih istraživanja do „stvaranja potrebne intelektualne baze za sistematska, zaista naučna lingvistička istraživanja“ (Ivić, 2001: 18).

Polazeći od riječi kao osnovne sintaksičke jedinice, najveća pažnja posvećivana je formiranju i sastavu viših jedinica sintakse – rečenicama, koje su isprva definisane kao jezičkim sredstvima ostvarene veze između pojmova kojima se nešto kazuje. Pri proučavanju širokog područja sintakse kao nauke, čiji su predmet rečenice, bilo je neophodno prije svega odrediti šta je to rečenica. Kako je priroda rečenice kao složenog jezičkog znaka prilično raznolika, sintaksičarima se nametao veliki broj definicija, a u podpoglavljima koja slijede iznijećemo najznačajnije definicije rečenice koje su vremenom osporavane ili proširivane, nakon čega ćemo navesti i podjelu rečenica po sadržini i sastavu. Takođe osvrnućemo se na razliku i odnos između komunikativnih i predikatskih rečenica, kako bismo precizirali pojam i strukturu proste rečenice, nakon čega ćemo se detaljnije baviti i konstituentnim funkcijama jezičkih elemenata koji učestvuju u konstruisanju rečenice kao sintaksičke cjeline.

1.1. Rečenica – nekad i sad

U svom djelu „Was Ist Ein Satz“ Jon Ris (John Reis) je prikupio više od stotinu de-

finicija rečenice koje je pribrao od raznih sintaksičara (Stevanović, 1991: 2). Raznolikost i mnoštvo ovih definicija zavisi umnogome od elemenata rečenice na koje se pri njenom definisanju misli. Mada za svestrano upoznavanje rečenice ne bi bilo nezanimljivo upoznati se sa svim definicijama koje je Ris iznio u svom djelu, to je, sa obzirom na ograničenost jednog ovakvog istraživanja, ipak nemoguće, a najzad nije ni neophodno¹. Za potrebe ovog rada dovoljno je uzeti one elemente koji čine suštinu svake rečenice pa na osnovu njih dati pregled definicija ove osnovne jezičke jedinice.

Definicija po kojoj je rečenica „misao iskazana riječima“, koja se javlja u bezmalo svim školskim udžbenicima potiče iz davnih vremena, a pripisuje se Aristotelu (Ivić, 2001: 22). Aristotel rečenicu definiše kao „spoj glasovnih kompleksa koji ima samostalan, određen smisao, ali s tim da i svaki njegov sastavni dio takođe nešto znači sam za sebe“ (Ivić, 2001: 23). Ova definicija svesrdno je prihvaćena od strane gramatičara logičarske škole i zbog svoje jednostavnosti i približne tačnosti postala široko rasprostranjena i kao takva bila osnov sintaksičkih istraživanja Arabljana i Indijanaca, „vjesnika strukturalnog i matematičkog u lingvistici“ (Glovacki-Bernandi, 2001: 15).

Ipak, od sredine XIX vijeka, lingvisti psiholozi počeli su nalaziti zamjerke ovoj definiciji. Oni su naime, kako piše Stevanović (1991: 5), „isticali da se u jeziku, koji je sastavljen od rečenica i čiju osnovnu jedinicu čini upravo rečenica, ne iskazuju samo misli nego i volja i osjećanje govornog lica“, pa zato rečenicu nisu tretirali kao logičko već kao „psihološko suđenje“. Herman Paul (Hermann Paul), na primjer., označava rečenicu kao „izraz psihičkog akta sjedinjavanja dvaju predstava, koje tako složene čine rečenicu“ (Stevanović, 1991: 5).

¹ U obilju definicija koje Ris u svom djelu navodi postoji nekoliko opštih kriterijuma kojima se lingvisti priklanjaju u pokušaju da izvedu najprikladniju definiciju (i viziju) rečenice. Tako su se Ris, Bazedov, Brugman, Delakroa, Gelebenc, Hajze, Hohbah, Humbolt, Kalepki, Krečmer, Kuršat, Meje, M. Lipke, F. Miler, M. Miler, Paul, Sivers, Yigvart, Štal., Kl. i V. Štern, Siterlin, Vandrijes, Vondrak, Fosler, Vunt, Šahmatov, Meščaninov, Paulini, Štolc, Ružička, Vinogradov, Travniček, Belić i dr. odlučili, kako navodi Lalević (1962: 121), za definiciju u kojoj ističu da rečenica mora biti saopštena, govorom iskazana misao koja predstavlja završen, potpun gramatički završen iskaz. Mnoge od definicija se takođe oslanjaju na vezu subjekta i predikata. Neki lingvisti su pak insistirali na tome da je rečenica najmanja govorna jedinica saopštavanja ili opštenja između govornika i sagovornika, a među takvim su Brugman, Delbrik, Hajze, Giniken, Paul, Siterling, Vunderlih, Meje, Kalepki, Šahmatov. Rečenicu kao jedinstvo nastalo spajanjem dvaju predstava ili skupina predstava u jedno logičko, misaono jedinstvo definisali su i između ostalih Delakroa, Giniken, Vondrak, Meščaninov, Kalepki i dr. (Lalević, 1962: 122)

Za predstavnike formalne gramatike s početka XX vijeka, u definiciji je bilo vrlo važno istaći strukturu rečenice i pokazati koji je elementi čine jednom sintaksičkom konstrukcijom. Oni su smatrali da se kao jedan od spoljnih znakova kojim se određuje rečenica mora uzimati i njeno ritmičko-melodičko jedinstvo i da rečenicu čini grupa riječi koje čine jedinstvo i po intonaciji (Glovacki-Bernandi, 2001: 23). A kada su znameniti predstavnici malogramatičarskog pravca u lingvistici Paul i Meje (Meillet) rečenicu nazivali „zatvorenim krugom“ i tvrdili da je rečenica „dovoljna sama sebi“ i da ne zavisi ni od kakve druge riječi ili rečenice (Ivić, 2001: 70), protivurječili su svemu što proističe iz prirode rečenica, pogotovu rečenica zavisnog odnosa, pa se ni takvo viđenje ne može prihvatiti. Ipak, iz onoga što su ovi lingvisti govorili u svojim djelima jasno je da su mislili na strukturu i na smisao rečenice.

Definicija rečenice je razvojem sintaksičkih istraživanja modifikovana, s primjedbom da je izražavanje cjelovite misli ipak nedovoljan kriterijum za prikazivanje osobenosti ove sintaksičke strukture. Sa epohom strukturalne lingvistike i novim pogledima na jezičke fakte, aksiomi o jeziku kao strukturi i sistemu dali su osnova za shvatanje rečenice kao hijerarhijski ustrojene jedinice koja se „sastoji od različitih sintaksičkih skupina (frazu) među kojima postoje određeni gramatički odnosi“ (Glovacki-Bernandi, 2001: 169). Distribucionalizam daje definiciji rečenice novu, adekvatnu stilizaciju – „to je ona gramatička kategorija koja ne ulazi u sastav nijedne druge gramatičke kategorije“ (Ivić, 2001: 225). Nerijetko je i isticano da je rečenica „izraz misli ili osjećanja koji počinje velikim slovom i završava se tačkom“ (Curme, 1966: 99). Ovoj ortografskoj definiciji prigovarana je činjenica da nije primjenjiva na takve rečenice koja sadrže pitanja ili naredbe i ne završavaju se tačkom ili na naslove novinskih članaka.

Stevanović (Stevanović, 1991: 6) rečenicom smatra „najmanju potpunu govornu jedinicu, rečima kazano suđenje (misao, volja ili osećanje) nastalo vezom dvaju pojmova i obeleženo posebnom intonacijom.“ Za njega je rečenica misaona i intonaciona cjelina „u kojoj se jednim pojmom nešto pripisuje drugom“, pri čemu svjesno prenebjegava činjenicu da ima rečenica koje sadrže samo jedan pojam. Bugarski (1995: 117) navodi definiciju rečenice po kojoj je ona tradicionalno smatrana za „jedinicu koja izražava predikaciju“, naglašavajući ipak da je ovakva definicija u svjetlu modernih proučavanja jezika prikladnija terminu klauza nego rečenica. Rečenica je, kaže Bugarski (1995: 118),

„najveća nezavisna konstrukcija (ili nezavisan jezički oblik) – utoliko što, bez obzira na svoju sopstvenu strukturu, nije sastavni deo neke veće konstrukcije ili oblika, nego u komunikaciji funkcioniše samostalno“, priklanjajući se tako distribucionalistima i njihovom poimanju rečenice.

Kako su napredovala lingvistička proučavanja, tako su i pristupi definisanju kategorije rečenice dobijali novi smjer. Sa interesovanjem lingvista za cjeline veće od rečenice i realizaciju i ustrojstvo jezika u okviru diskursa ili teksta, rečenica od najveće sintaksičke jedinice postaje „najmanji dio diskursa, strukturirana tako da izlučena uvijek upućuje na potpunu obavijest“ (Velčić, 1987: 11). Hoper (Hopper, 1999: 55) navodi da bi rečenicu „najbolje bilo smatrati srednjim, prelaznim nivoom diskursa, između riječi ili sintagme i paragrafa“. Posmatrajući rečenicu kao jedinicu sa relativno samostalnom funkcijom, Piper (2005: 26) navodi da „rečenica kao minimalna jezička jedinica koja postaje iskaz kada se upotrebi sa određenim komunikativnim ciljem u konkretnoj govornoj situaciji može predstavljati relativno autonoman tekst ili deo teksta“, opisujući rečenicu kroz prizmu sve učestalijih analiza nadrečeničnih cjelina kakav je tekst.

Iz svega iznesenog, jasno je da nema opšteprihvaćene definicije rečenice koja bi bila u svemu tačna. Bez namjere da ređamo uočljive nedostatke pojedinih definicija u ovom podpoglavlju pokušali smo da iznesemo različita viđenja istog sintaksičkog pojma kako bismo stekli uvid u predmet interesovanja različitih lingvista iz različitih sredina, pa čak i epoha. Za svrhe našeg istraživanja sasvim je prikladna (iako kako smo i ukazali svakako ne bez svojih nedostataka) definicija po kojoj je rečenica „niz konstituenata koji odlikuje veza između subjekta i predikata“ (Ilić, 2008: 54). Svjesni smo međutim da, iako nam odnos subjekta i predikata u konkretnoj analizi uistinu može poslužiti kao kriterijum pri identifikaciji rečenica, taj odnos ne može sam po sebi biti dovoljan da se odredi i utvrdi precizna definicija rečenice. Odnos subjekta i predikata može se utvrditi jedino u rečenici, njihov odnos se tek u rečenici može definisati, i zato prvo moramo definisati rečenicu, a tek onda istraživati njenu strukturu. Definiciji za koju smo se opredjelili dodaćemo i da je rečenica misaono jedinstvo, ali i sintaksičko-komunikativna jedinica koja se izgovara određenom intonacijom, odnosno piše velikim početnim slovom i sa odgovarajućim završnim znakom interpunkcije i time smo uobličili pojam koji smo odredili za predmet našeg istraživačkog poduhvata. U sljedećem dijelu usredsređićemo se

na podjelu rečenica po sadržini i sastavu, oko čega se, za razliku od definisanja rečenice, sintaksičari uglavnom slažu.

1.2. Podjela rečenica po sadržini

Rečenice, kao i jezik u cjelini, služe za komunikaciju opštenja među članovima ljudskog društva. Opštenje se vrši na taj način što jedan član društva nešto drugima saopštava, ili druge pita za nešto. I prema tome što sadrže obavještenje ili pitanje tj. prema onome što se rečenicama kazuje, one mogu biti obavještajne ili upitne. Saopštavanje i traženje obavještenja pitanjem vrši se ponekad u jačem uzbuđenju, u emociji, afektu (Stevanović, 1991: 6). Ako je bilo obavještenje bilo pitanje izrečeno u jačem uzbuđenju i podignutim tonom, uzvikivanjem, za takve rečenice kažemo da su uzvične. Prema Stevanoviću, rečenice sadrže obavještenje, pitanje ili kakvo izuzetno obavještenje i prema toj sadržini su trojake: obavještajne, upitne i uzvične.

Razmatrajući komunikativne funkcije koje se ostvaruju upotrebom odgovarajućih tipova rečenica i odgovarajuće intonacije odnosno interpunkcije, Stanojčić i Popović (1994: 187) navode podjelu rečenica u srpskom jeziku na obavještajne (ili izjavne), upitne (interogativne), zapovedne (imperativne), željne (optativne) i uzvične (usklične ili eksklamativne) rečenice. Za razliku od navedene podjele koju iznosi Stevanović, Stanojčić i Popović dodaju komunikativne funkcije koje se mogu označiti kao zabrana ili zapovijest (1994: 335), nazivajući rečenice sa takvom funkcijom imperativnim, i rečenice sa komunikativnom funkcijom želje, nazivajući takve rečenice željnim ili optativnim.

Razmatrajući podjelu rečenica u engleskom jeziku, Grinbaum (Greenbaum, 1990: 231) navodi četiri glavne sintaksičke vrste: izjavne (*declaratives*), upitne (*interrogatives*), zapovjedne (*imperatives*) i uzvične (*exclamatives*), što kako ističe Kristal, (Crystal, 1995: 218) uglavnom i odgovara tradicionalnoj podjeli rečenica prema funkciji koju ostvaruju. Međutim, kako dodaje Kristal, moderne gramatike, a naročito one koje se bave i oblašću govornih činova prepoznaju mnoge druge funkcije. Kao primjer funkcije koja nije uvrštena ni u jednu od navedenih tipova rečenica, Kristal ističe tzv. eho rečenice (*echo sentence*, *echoes*) koje se javljaju u dijalozima čiji je cilj da se potvrdi ili pojasni šta je

prethodno sagovornik rekao.² Uz ove tipove rečenica, Kristal dodaje i retorička pitanja (*rhetoric questions*), uzvična pitanja (*exclamatory questions*) i direktive (*directives*) kao tipove rečenica koji su zanemareni u uobičajenoj podjeli rečenica prema komunikativnoj funkciji.

Podjela rečenica prema komunikativnoj funkciji u modernoj lingvistici se posmatra u širim okvirima i uglavnom se navodi kao podjela prema funkciji koju rečenice vrše u diskursu (Ilić, 2008: 56). Morli (Morley, 2004: 131) navodi izjavne rečenice (koje se prevashodno koriste da bi se saopštila neka informacija), pitanja (traženje određene informacije), direktive (davanje instrukcija) i uzvične rečenice (izražavanje stepena oduševljenja ili impresioniranosti govornika nečim). Određujući kriterijum funkcije rečenica u diskursu i Verspur (Verspoor, 2000: 17) navodi podjelu rečenica u engleskom jeziku na izjavne, upitne, zapovjedne i uzvične.

Iz svega iznesenog možemo konstatovati da se, i u engleskom i u crnogorskom jeziku, i pored produbljivanja pojma komunikativne funkcije rečenica u svjetlu novijih istraživanja o diskursu i govornim činovima, ipak uglavnom poštuju tradicionalna podjela rečenica na četiri glavne vrste: **izjavne**, **upitne**, **zapovjedne** i **uzvične**. U ovoj analizi usredsredićemo se na izjavne rečenice, a kako je za svrhe ovog rada podjela rečenica prema sadržini ipak značajnija u sljedećem poglavlju iznijećemo osnovne podjele na osnovu unutrašnje rečenične strukture.

1.3. Podjela rečenica po sastavu

Pored podjele rečenica po sadržini odnosno po komunikativnoj funkciji koju rečenice ostvaruju, lingvisti su se detaljno bavili i podjelom rečenica po sastavu odnosno njihovoj unutrašnjoj strukturi. Ovakva podjela nametnula je uvođenje novog sintaksičkog pojma, pojma klauze. Kako je definisanje ovog pojma od značaja za precizno određivanje predmeta našeg istraživanja u dijelu rada koji slijedi iznijećemo najznačajnije strukturne dileme i terminološka rješenja u vezi sa pojmom klauze u crnogorskom, a potom i u engleskom jeziku, kako bismo ostvarili što bolji uvid u podjelu

² Kao primjer eho rečenice Kristal navodi sljedeći dijalog:

A: What a lovely day!

B: What a lovely day, indeed!

rečenica po sastavu u oba jezika. Određivanje rečenica po sastavu značajno je za dalju analizu, jer ćemo u ovom dijelu rada definisati proste rečenice, koje se u sintaksi engleskog jezika nerijetko izjednačavaju sa klauzom. U poglavlju koje slijedi ukazaćemo na strukturnu (ne)podudarnost između klauze i proste rečenice i odrediti opseg korpusa.

1.3.1. Pojam komunikativne i predikatske rečenice

Jedan od zadataka u srednjoškolskom udžbeniku „Gramatika srpskoga jezika“ (Stanojčić/Popović, 1994: 182) glasi ovako:

„Zašto pitanje: „Koliko ima rečenica u navedenom primeru: „Vreme se prolepšalo i razred je otišao na izlet?“ nije pravilno postavljeno?“

Postavljeno pitanje za cilj ima utvrđivanje dvoznačnosti termina rečenica jer se na postavljeno pitanje: „Koliko ima rečenica u navedenom primjeru?“ mogu dati dva odgovora, od kojih je jedno tačno, a drugo – takođe tačno. Bilo da je odgovor „Navedeni primjer sadrži jednu rečenicu.“ ili „U navedenom primjeru imamo dvije rečenice.“ odgovor se mora uvažiti, jer u samom pitanju nije precizno formulisan pojam rečenice. U navedenom primjeru postoji jedna jedinica koja počinje velikim slovom i završava se tačkom, što i jeste jedna od definicija rečenice koju smo naveli u podpoglavlju 1.1. Međutim, u navedenom primjeru razlikujemo i dvije jedinice sa zasebnim predikatom, odnosno dvije jedinice koje izražavaju predikaciju, što je kako smo i naveli ranije, takođe jedna od definicija rečenice. Stanojčić i Popović (1994: 182) kao ispravno predlažu pitanje: „Koliko ima rečenica u širem smislu, a koliko rečenica u užem smislu?“, pri čemu predlažu termin **komunikativna rečenica** za rečenicu u širem smislu, odnosno **predikatska rečenica** za rečenicu u užem smislu.

Pod **komunikativnom rečenicom**, Stanojčić i Popović podrazumijevaju „sintaksičko-komunikativnu jedinicu koju čini ili jedna nezavisna rečenica ili više međusobno naporednih nezavisnih rečenica, koja se izgovara odgovarajućom rečeničnom intonacijom odnosno piše velikim početnim slovom i završava odgovarajućim znakom interpunkcije“ (Stanojčić/Popović, 1994: 198). U daljem izlaganju ukazaćemo na nedostatke ovakve definicije, koji se prije svega tiču međusobnih odnosa rečenica koja ulaze u sastav komunikativne rečenice. Ovakva definicija naime isključuje zavisno-složene rečenice kao komunikativne, pa stoga termin komunikativna rečenica, onako

kako ga definišu Stanojčić i Popović, nije precizan, ali odražava napore da se preformuliše i preciznije odredi pojam rečenice razdvajanjem rečenice u širem i užem smislu.

Terminom **predikatska rečenica** ili **rečenica u užem smislu** imenuje se, kažu Stanojčić i Popović (1994: 181), „jezička jedinica formirana pomoću glagola u ličnom, finitnom obliku u funkciji predikata, kojom se označava neka radnja, zbivanje, proces, stanje i sl.“. Tako u navedenom primjeru možemo identifikovati dvije predikatske rečenice, jednu čije je leksičko jezgro glagol „prolepšati se“ i drugu, u kojoj je centralna riječ glagol „otići“. Za obrazovanje komunikativne rečenice odnosno cjelovite poruke potrebno je da se iskaže makar jedna predikatska rečenica. Stanojčić i Popović (1994: 182) dodaju i da „ako se komunikativna rečenica sastoji samo od jedne predikatske rečenice za nju se kaže da je po svom sastavu *prosta rečenica*, a ako pak u sastav komunikativne rečenice ulaze dvije ili više predikatskih rečenica, takvu rečenicu nazivamo *složenom rečenicom* (Stanojčić/Popović, 1994: 182)“.

Ovakvo rješavanje problema dvoznačnosti termina rečenica uslovljeno je sastavom rečenice i još jedan je u nizu pokušaja da se, uzimajući u obzir sastav ove jezičke jedinice, cjelovitost i interpunkcijski znaci, osmisli preciznija definicija ovog sintaksičkog pojma. Pri tom, dalje u tekstu, Stanojčić i Popović (1994: 198) kao napomenu navode da se za predikatsku rečenicu upotrebljava i termin **klauza**. U dijelu rada koji slijedi osvrnućemo se na uzajamno zavisani odnos predikatske rečenice odnosno klauze i rečenice.

1.3.2. Klauza i(li) rečenica

Termin **klauza** (*clause*) preuzet je iz anglosaksonske gramatičke terminologije, a Bugarski, i sam anglista, smatra da je za subjekatsko-predikatsku vezu bolje upotrijebiti termin klauza nego rečenica jer „mnoge rečenice ne obuhvataju subjekat i predikat kao dva glavna elementa predikacije ili pak sadrže ne jednu, nego više takvih veza“ (1995: 117). Pokušaji definisanja termina klauza u engleskom jeziku su brojni, a jedna od definicija klauze glasi: „Klauza je rečenica ili konstrukcija nalik rečenici koja ulazi u sastav rečenice“ (Greenbaum, 2002: 16). Ovakva tautološka i nejasna definicija klauze i nije od velike pomoći, ali odražava napore lingvista da razdvoje ova dva pojma, što je i

težnja koju želimo da ilustrujemo. Prema Liču (Leech, 2006: 36) „klauza je grupa riječi koja izražava određenu situaciju ili događaj kroz vezu subjekta i predikata“. Kverk (Quirk, 1985: 54) zauzima nešto drugačiji polazni stav i navodi: „Klauza kao jednostavna rečenica se, po pravilu, sastoji od elemenata koji imaju sljedeće funkcije u rečenici: subjekta, verbala, objekta, komplementa i adverbijala“, dajući pri tom funkcionalnu definiciju klauze na osnovu konstituenata koji ulaze u sastav ove gramatičke cjeline. I ostale proučene definicije klauze sadrže zajednički element: subjekatsko-predikatsku vezu kao glavnu, osnovnu njenu odliku.

Katančić (1971: 79), uvodeći međunivo između složene i proste rečenice, navodi i *klauzule* da označi „rečenice od kojih se složena sastoji, a koje nisu rečenice u smislu završene potpunosti.“ On pritom navodi i razloge zbog kojih primjerenijim smatra termin klauzula od termina klauza, što je termin „izravno preuzet iz engleskog jezika“ (Katančić, 1971: 80). Engleski termin klauza je, kako naglašava Katančić, preuzet od latinske riječi *clausula*, koja se susreće u klasičnom i srednjovjekovnom latinskom jeziku. On takođe dodaje i da „u engleski jezik je ta latinska riječ ušla u svojoj srednjovjekovnoj varijanti *clausa* dok smo je mi preuzeli u svoj jezik u obliku klauzula.“ (Katančić, 1971: 80). Budući da smo tu riječ, objašnjava Katančić, preuzeli u svoj jezik iz latinskog jezika u obliku klauzula, prirodnije je i jednostavnije da joj i mi damo još jedno lingvističko terminološko značenje, kako se dogodilo u engleskom jeziku, nego da je iz engleskog jezika posuđujemo sa specifičnim terminološkim značenjem.

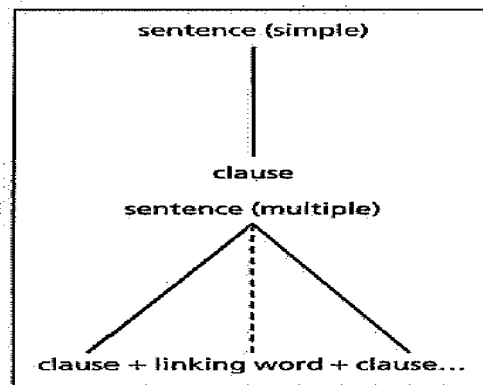
Kao razlog u korist termina klauzula, Katančić navodi i stav da „kao integralni dionici evropske kulturne tradicije treba da se obraćamo uvijek njezinu vrelu i materinskim jezicima (grčkom i latinskom), a ne derivacijama da u pojedinim jezicima koji su tek kasnije i sekundarno postali izrazima te tradicije da tražimo terminološka rješenja.“ (Katančić, 1971:80). Lingvistička stvarnost, međutim, odbacila je ovakav stav kao neutemeljen i termin klauzula ipak nije zaživio u lingvističkim ostvarenjima na srpskohrvatskom jeziku. Termin klauza je pak, već dugi niz godina, neizbježan termin u svim gramatika i udžbenicima iz oblasti sintakse engleskog jezika, uveden kako bi se riješio terminološki problem sintaksičkog pojma kakav je rečenica i kako bi se precizirala podjela rečenica po sastavu. Odnos klauze i rečenice najbolje ilustruje podjela rečenica

po sastavu, koja je, kako ćemo i ustanoviti kasnije, vrlo slična i u crnogorskom i u engleskom jeziku.

1.3.3. Klauza kao strukturni dio rečenice

Kristal (1995: 216) kao glavne vrste rečenica po sastavu navodi, slično Stanojčiću i Popoviću, proste (*simple sentences*) i složene rečenice (*multiple sentences*). Termin prosta rečenica Kristal izjednačava sa pojmom klauza, definišući proste rečenice kao jedinice koje se sastoje samo od jedne kluze (1995: 217).

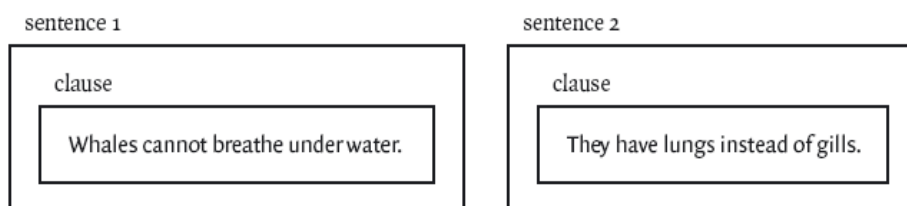
Složene rečenice, naglašava Kristal, sastoje se od više od jedne kluze, i to iskazuje u sljedećoj tabeli (Crystal, 1995: 217):

Upravo kada su u pitanju složene rečenice, čini se prikladnim razgraničavanje pojmova klauze i rečenice. Iako su kako smo i u prethodnoj tabeli vidjeli ove dvije jedinice često funkcionalno podudarne (pa se pojam proste rečenice i klauze izjednačavaju, i kod Kristala i kod Stanojčića i Popovića), zbog učestvovanja u strukturi složenih rečenica klauza se smatra sintaksičkom jedinicom nižom od rečenice.

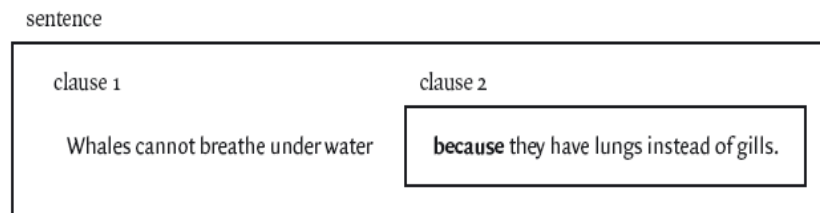
Odnos klauze i rečenice možemo ilustrovati i primjerima, u kojima do izražaja dolazi uloga klauze u formiranju rečenice.

Primjer A:

Navedeni primjer (Verspoor, 2000: 34) ilustruje dvije komunikativne, nezavisne rečenice koje se sastoje od po jedne klauze. Obje rečenice, koje su po sastavu proste, a po sadržini obavještajne, sadrže nezavisne klauze koje uz odgovarajuće interpunkcijske znake predstavljaju komunikativnu cjelinu tj. rečenicu.

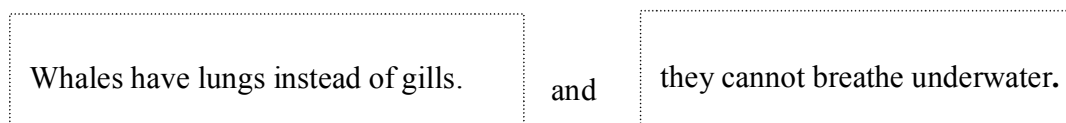
Primjer B:

Ovaj primjer prikaz je složene rečenice, koja se sastoji od dvije klauze koje su u odnosu subordinacije, odnosno hipotakse, jer je klauza „because they have lungs instead of gills“ primjer zavisne, priloške klauze, o čemu ćemo nešto više reći u narednim redovima. Navedena rečenica najbolja je ilustracija potrebe da se razgraniče pojmovi rečenice i klauze, o čemu smo već govorili u poglavlju 1.3.1 u kome smo naveli nastojanje Stanojčića i Popovića da terminološki razdvoje pojmove rečenice u širem i užem smislu.

Ukoliko bismo navedene klauze vezali nekim od naporednih veznika, a u engleskom jeziku to su veznici *and, but, or, so, yet, both..and, either...or, neither...nor* (Verspoor, 2000: 34), dobili bismo naporedno složenu ili nezavisno-složenu rečenicu (compound sentence) u kojoj obje klauze imaju jednak sintaksički status:

Primjer C:

Podjela rečenica na proste i složene koju smo ilustrovali u navedenim primjerima nameće i kategorizaciju klauza kao njenih sastavnih djelova kao i prikaz njihovih međusobnih odnosa u okviru veće sintaksičke cjeline.

1.3.4. Zavisne i nezavisne klauze

Od izuzetnog značaja za klasifikaciju rečenica po sastavu je i podjela klauza po

sintaksičkom statusu, odnosno po tome da li mogu da stoje samostalno ili ne, a po toj podjeli razlikujemo nezavisne i zavisne klauze. Nezavisne, klauze (u engleskom jeziku nailazimo na termine *independent clauses*, *main clauses*, *superordinate clauses*, *root clauses* ili čak i *principal clauses*, a u crnogorskom i *glavne* ili *upravne rečenice*) su one klauze koje mogu da stoje samostalno i izražavaju cjelovitu poruku (Downing, 1996: 272). Downing (1996: 273) definiše zavisne klauze (*independent, subordinate clauses*) kao one jedinice koje ne mogu da stoje samostalno, već *zavise* od druge jedinice i značenje iskazuju tek u kombinaciji sa glavnom (nezavisnom) klauzom. Upravo kombinovanjem zavisnih i nezavisnih klauza u jeziku se formiraju složene rečenice.

Zavisne rečenice se, kako smo i gore ukazali, javljaju isključivo uz nezavisne, glavne rečenice koje bliže određuju, i kao takve dio su složenih rečenica. Zato je definicija po kojoj su: „Nezavisne klauze ekvivalentne prostim rečenicama, a zavisne klauze ulaze u sastav složenih rečenica.“ (Bugarski, 1995: 118) ipak samo djelimično prihvatljiva. Ovakvim tumačenjem zavisnih i nezavisnih klauza ipak se prenebjegava jedna bitna činjenica, a to je da i nezavisne klauze ulaze u sastav složenih rečenica, štaviše nezavisne klauze su obavezan dio složenih rečenica (vidjeti primjer B, str. 14). Zavisne rečenice (u crnogorskom jeziku pored termina zavisne rečenice javljaju se i termini *subordinirane* ili *hipotaksičke rečenice* – Piper et al., 2005: 498), imaju samo konstituentku, ne i komunikativnu funkciju (Stanojčić/Popović, 1994: 292) i samo su sastavni dio (konstituent) više konstrukcije i nisu dovoljne da same obrazuju komunikativnu, složenu rečenicu bez glavne, upravne klauze.

Zavisne i nezavisne rečenice obrazuju sistem jer se dijele na vrste od kojih svaka ima određeno značenje i funkciju i odgovarajuća obilježja. Da bi se sadržaj zavisne rečenice na odgovarajući način povezao sa značenjem više jedinice, čiji je zavisna rečenica konsituent, zavisne rečenice su tipizirane odnosno sistematizovane u vrste od kojih svaka ima određeno značenje i sa njim povezane konstituentke funkcije, kao i posebna obilježja u koja ulaze zavisni veznici (a u crnogorskom jeziku i upitno-odnosne zamjenice, prilozi i glagolski oblici – Stanojčić/Popović, 1994: 193).

U crnogorskom jeziku, zavisne rečenice (ili zavisne klauze) po svom značenju mogu se podijeliti u tri najopštija tipa: **imeničke, pridjevske i priloške zavisne rečenice** (Stanojčić/Popović, 1994: 293).

Prema podjeli koju navode Stanojčić i Popović, imeničku vrijednost imaju dvije vrste zavisnih rečenica: izrične rečenice u širem smislu i imeničke odnosne (relativne) rečenice koje se upotrebljavaju u funkciji subjekta ili objekta. Pridjevsku vrijednost imaju one zavisne rečenice kojima se pruža informacija o nekom imeničkom pojmu i upotrebljavaju se u funkciji atributa i apozitiva. Ovakve zavisne rečenice se u crnogorskom jeziku nazivaju pridjevskim odnosnim ili relativnim rečenicama. Prilošku vrijednost pak ima najveći broj zavisnih rečenica: mjesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namjerne, posljedične i poredbene (Stanojčić/Popović, 1994: 293). Ovakvim rečenicama se pružaju razne informacije u vezi sa glagolima i priloške zavisne rečenice najčešće imaju funkciju odgovarajućih odredbi.

Konkretan tip zavisne rečenice obilježava se, prije svega, pomoćnim riječima i izrazima, a s obzirom na to da pokazuju zavisni karakter rečenice tj. klauze, sve takve riječi i izrazi mogu se nazvati subordinatorima (Stanojčić/Popović, 1994: 299). Primjeri subordinatora u crnogorskom jeziku su: hipotaksički, zavisni veznici: *da, kad, dok, pošto, čim, jer, iako, mada, kako, nakon što, kao da, nego što* i sl.; rječe sa funkcijom veznika: *li, da li, neka* i odnosne i upitne zamjenice: *ko, šta, koji, kakav, kuda, odakle, gdje* i sl.

Primjeri zavisnih rečenica u crnogorskom jeziku istaknuti su u rečenicama koje slijede³:

*Rekao je **da su otišli**.* (izrična rečenica u funkciji objekta sa imeničkom vrijednošću)

*Goran ima novi računar, **koji je poklon od njegovih roditelja**.* (odnosna rečenica sa pridjevskom vrijednošću)

***Kada sam se vraćao kući**, kupio sam i udžbenik.* (mjesna rečenica sa priloškom vrijednošću).

Funkcionalna podjela zavisnih klauza u engleskom jeziku umnogome se podudara sa navedenom podjelom u crnogorskom jeziku. I u engleskom jeziku, lingvisti uglavnom razlikuju **imeničke** (noun), **pridjevske** (adjective) i **priloške klauze** (*adverbial clauses*). Ova podjela zasnovana je na mogućoj funkciji klauza u okviru rečenice. Ovakvu podjelu navodi i Hoper (Hopper, 1999: 240), s tim što umjesto termina pridjevske klauze

³ Svi primjeri rečenica na crnogorskom jeziku (ukoliko to nije posebno naglašeno) preuzeti su sa sajta <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>, koji nam je poslužio kao primarni korpus za crnogorski jezik. Navedeni korpus čine odabrani primjeri iz 10 pojedinačnih korpusa srpskog i srpskohrvatskog jezika, i treba istaći da je nepoklapanje u nazivima jezika stvar nomenklature, jer svi jezici pripadaju istoj jezičkoj porodici.

(adjective clauses) koristi u engleskom jeziku mnogo češći termin relativna kaluza (relative clause). Imeničke klauze odgovaraju izričnim rečenicama u crnogorskom jeziku po tome što se uglavnom javljaju u funkciji subjekta ili objekta rečenice. Pridjevske ili relativne kaluze javljaju se u funkciji postmodifikatora odnosno atributa ili apozitiva, baš kao i odnosne rečenice u crnogorskom jeziku, a priloške ili adverbijalne klauze imaju prilošku vrijednost. Postoji više podjela priloških klauza u engleskom jeziku, a mi ćemo navesti onu koju navodi Miler (Miller, 2002: 63) po kojoj se zavisne priloške klauze klasifikuju u mjesne (*place*), vremenske (*time*), uzročne (*reason*), uslovne (*condition*), dopusne (*concession*), poredbene (*comparison*) i namjerne (*purpose*). Obično se kao najistaknutije obilježje zavisnih klauza u engleskom jeziku navode sljedeći subordinatori (Carter/McCarthy, 2006: 423):

after	although	as	because	before	how	however	if	in case
that	once	since	that	though	till	unless	until	when where
whenever	whereas	wherever	which	while	who	whoever	whom	whose

Vrste zavisnih rečenica u engleskom jeziku, s obzirom na podudarnost između crnogorskog i engleskog jezika, možemo ilustrovati i primjerima koji su prevodni korepondenti rečenica koje smo naveli na strani 16:

*He said **that they had left**.* (imenička klauza u funkciji objekta)

*Goran has a new computer, **which is a gift from his parents**.* (relativna klauza sa pridjevskom vrijednošću)

***While I was coming back home**, I bought the textbook.* (priloška, mjesna klauza)

U nastojanju da rečenicama koje bi bile prevodni korespondenti rečenica na crnogorskom jeziku ilustrujemo funkcionalnu podudarnost zavisnih klauza u dva kontrastirana jezika, kao mogući prevod priloške klauze „While I was coming home“ nametnuo se još jedan izbor. Naime, rečenica bi mogla i da glasi:

Coming back home, I bought the newspapers.

Ovakvim potencijalnim prevodom, prilošku rečenicu smo sveli (odnosno redukovali) na participsku konstrukciju sa sadašnjim participom kao upravnim članom

Izbor termina „konstrukcija“ u prethodnoj rečenici nije slučajna, jer se oko termina za konstrukcije slične ovoj vode sintaksičke rasprave, koje nisu nevažne i za naš rad. Naime, pored funkcionalne podjele zavisnih rečenica na osnovu pozicije koje u rečenici zauzimaju na imeničke, pridjevske i priloške, lingvisti navode i podjelu na finitne (finite) i nefinitne (non-finite) klauze (Carter/McCarthy, 2006: 258). Finitne klauze su, prema Karteru i Makartiju, sve one čije jezgro predstavlja predikat sa ličnim, finitnim glagolom kao nukleusom. Nefinitne klauze su, pak, sve one gramatičke konstrukcije koje se grupišu oko nefinitnih, bezličnih oblika u engleskom jeziku, a to su infinitivi, participi i gerundi.

Ne ulazeći u detalje lingvističke debate o tome da li zaista konstrukcije sa infinitivima, participima i gerundima zavređuju da se smatraju konstrukcijama istog nivoa kao klauze (a razlozi leže u tvrdnjama da i nefinitne sintaksičke konstrukcije mogu imati svoj subjekat i objekat, i da nefinitni oblici, iako ne mogu imati funkciju predikata, ipak imaju potencijal da uz sebe vežu objekte, odredbe ili dopune – Miller, 2002: 82) u ovom radu mi ćemo se prikloniti tradicionalnom shvatanju po kome su ovakve konstrukcije ipak bliže sintagmama nego klauzama (Curme, 1966: 235). Priklonićemo se definiciji koju smo već nekoliko puta naveli da klauzu prevashodno odlikuje ostvarena veza između subjekta i predikata, a kako nefinitni oblici ne mogu preuzeti ulogu predikata u rečenici, a ovakve strukture ne mogu obavljati samostalnu komunikativnu funkciju, u našoj analizi ovakve konstrukcije posmatraćemo kao sintagme radije nego klauze.

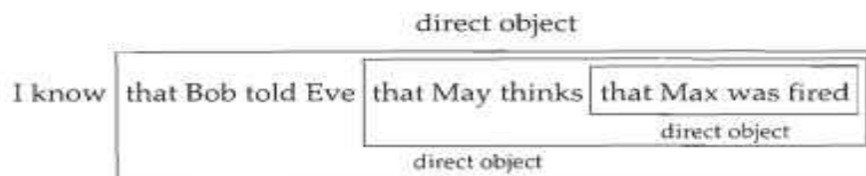
Ovakvo rješenje zahuktale debate ima nepobitan uticaj na analizu i odabir rečenica u radu, jer lingvisti koji konstrukcije sa nefinitnim glagolskim oblicima kao upravnim članovima tretiraju kao klauze, rečenice sa ovakvim konstrukcijama smatraju složenim (Downing, 2002: 108, Carter/McCarthy, 2006: 260, Wekker, 2000: 158). Tako bi navedena rečenica „Coming back home, I bought the newspapers.“ shodno ovakvom tumačenju, bila primjer složene rečenice. Svjestan odabir da nefinitne konstrukcije ipak smatramo za sintagme, a ne klauze, odražava se direktno na naše istraživanje i analizu tako što ovakve rečenice, sa nefinitnim sintagmama, ipak mogu biti uvrštene u mogući korpus jer, shodno tumačenju kojem smo se i mi priklonili, mogu biti sastavni dio prostih rečenica odnosno klauza. Složene rečenice, kojima ćemo se detaljnije baviti nešto

kasnije, nisu dio istraživanja, bar ne neposredno, a kako participske ili infinitivne sintagme mogu imati samo konstituentску funkciju u okviru klauze njihovo pojavljivanje u rečenici ne čini je automatski složenom, i svakako je ne isključuje iz odabranog korpusa.

Još jedna dilema mora biti riješena prije nego se usredsredimo na međusobne odnose između nezavisnih i zavisnih klauza u okviru rečenice. Naime, pored zavisnih i nezavisnih klauza u engleskom jeziku koje stupaju u odnos naporednosti (koordinacije) ili subordinacije (o čemu će biti riječi već u narednom podpoglavlju), lingvisti razlikuju i **umetnute klauze** (*embedded clauses*) koje iako spadaju u podgrupu zavisnih rečenica ipak imaju poseban status (Redford, 2004: 132). Terminološko i analitičko suprostavljanje umetnutih i zavisnih rečenica jedan je od primjera razlike između funkcionalizma i strukturalizma, kao pravaca u sintaksičkim istraživanjima.

Umetnute klauze nisu istog sintaksičkog nivoa kao zavisne i nezavisne klauze koje smo razmatrali u prethodnom izlaganju. Takve klauze su prevashodno dio imeničkih izraza (o kojima ćemo nešto detaljnije govoriti kada budemo govorili o konstituentima klauze) i kao takve dio su ili subjekta ili predikata, a ne zavisni dio rečenice, i iako se rečenice sa umetnutim klauzama sastoje od dvije klauze ipak takve rečenice se ne smatraju složenim rečenicama. Umetnute klauze, dakle, iako spadaju u grupu zavisnih klauza nisu indikatori složenosti rečenice, jer su samo dio jednog od dva glavna elementa prostih rečenica – subjekta ili predikata. Rečenice koje sadrže samo umetnute rečenice (a to su u engleskom jeziku pridjevske ili imeničke klauze – Jacobs, 1995: 281) po svom sastavu su ipak proste rečenice, a ne složene kako bi se na osnovu prethodno iznesenih definicija moglo zaključiti.

Sličan stav zastupa i Berk (Berk, 1999: 226), navodeći sljedeću rečenicu kao primjer **proste rečenice** sa umetnutim imeničkim, zavisnim klauzama u funkciji objekta:

Shodno već iznesenom, u primjeru: *A cute little puppy that probably got lost stayed in front of my gate*, podvučena klauza, kao primjer odnosne ili relativne klauze

može se posmatrati i kao umetnuta klauza, a to je pristup kojem ćemo se i mi prikloniti u ovom radu. Umetnute klauze, dakle imeničke ili pridjevske klauze, nisu isključene iz našeg istraživanja u kojem ćemo se usredsrediti na nezavisne, samostalne klauze koje formiraju proste rečenice samo zbog toga što pripadaju kategoriji zavisnih klauza (koje su kako smo već naveli glavni konstituent i indikator složenih rečenica). One su samo eksponent jedne od konstituentskih funkcija u okviru proste rečenice, koja čini predmet našeg interesovanja, a samim tim i predmet ovog rada.

Pri definisanju pojmova nezavisnih i zavisnih klauza u crnogorskom i engleskom jeziku dotakli smo se i pitanja međusobnih odnosa među ovim sintaksičkim jedinicama. U sljedećem poglavlju detaljnije ćemo se osvrnuti i na dvojaki odnos među klauzama – naporedni i zavisni.

1.3.5. Parataksa i hipotaksa

Složene rečenice se, kao što smo već i ustanovili, sastoje od najmanje dvije međusobno povezane klauze. I u engleskom i u crnogorskom jeziku međusobna povezanost klauza u složenoj rečenici može biti dvojaka. Klauze mogu jedna s drugom stajati u parataksi tj. u naporednom odnosu, a mogu i jedna od druge sintaksički odnosno po svojoj funkciji biti zavisne u hipotaksi (Stevanović, 1991: 778). U crnogorskom jeziku, u zavisnosti od odnosa klauza, odnosno predikatskih rečenica koje ulaze u sastav složene rečenice, rečenice se dijele na naporedno-složene i zavisno-složene (Stanojčić/Popović, 1994: 342). Proces vezivanja klauza u engleskom jeziku u okviru složene rečenice naziva se subordinacijom (*subordination*) i na taj način se formiraju zavisno-složene rečenice, odnosno koordinacijom (*coordination*) da se označi jednak sintaksički odnos između dvije nezavisne klauze (Hornby, 1980: 95). Ovakvo vezivanje sintaksičkih jedinica ipak nije ograničeno samo na klauze, već se koordinirati mogu i ostale sintaksičke cjeline, a procesom subordinacije nisu obuhvaćeni samo odnosi među klauzama, već i odnosi među ostalim rečeničnim konstituentima.

1.3.5.1. Koordinacija

Kada se u okviru neke šire jedinice jave dvije ili više jedinica sa paralelnom, odnosno naporednom funkcijom, takve jedinice se međusobno koordiniraju, odnosno

povezuju naporednim (koordinativnim) sintaksičkim odnosom (Stanojčić/Popović, 1994: 194). Ovakvo povezivanje „istovrsnih“ jedinica (Brabec, 1954: 186) može se ostvariti i u okviru proste rečenice, dakle ne samo na nivou složene rečenice, i to na nivou riječi, ali i na nivou sintagme i klauze. Kao primjer mogu da posluže sljedeće rečenice (Stanojčić/Popović, 1994: 198):

*Igor očekuje **Draganu i Janka**.*

*Iva očekuje **svog druga Ivana ili njegovu sestru Anu**.*

*Srđan kaže **da Igor očekuje Janka i da Iva telefonira Ivanu**.*

Ivan čeka Marka, a Tanja telefonira Jasni.

U prvoj rečenici javljaju se dva koordinirana objekta uz isti glagol što znači da su jedinice (u ovom slučaju – vlastite imenice) kojima su ti objekti izrečeni upotrijebljene s paralelnom (naporednom) sintaksičkom funkcijom. U drugoj rečenici ilustriran je naporedan odnos dvije imeničke sintagme, a u trećoj rečenici u funkciji objekta javljaju se dvije paralelne zavisne, izrične klauze. Sva tri navedena primjera primjeri su prostih rečenica. U četvrtoj rečenici prikazan je naporedan odnos dvije nezavisne klauze koje sačinjavaju jednu rečenicu, odnosno jednu komunikativnu cjelinu. Nezavisne klauze kojima se izražavaju paralelne komunikativne funkcije (obavještenje, pitanje, zapovjest i sl.) takođe se mogu koordinirati odnosno povezati odgovarajućim naporednim sintaksičkim odnosom, učestvujući pri tom u formiranju složene rečenice (Stanojčić/Popović, 1994: 194) i navedena rečenica upravo je primjer tako konstruisane složene rečenice.

Sintaksički, funkcionalno proste rečenice u složenoj nezavisne su (u parataksi) kada stoje naporedno i vezuju se veznicima (sindetske naporedne rečenice) ali i bez veznika (asindetske) (Stevanović, 1991: 784). U crnogorskom jeziku koordinativni veznici kojima se obilježava vrsta naporednog odnosa dijele se na sastavne, rastavne, suprotne i zaključne, a naporednim veznicima smatraju se sljedeći veznici: *i, ili, a, ali, pa, nego, ni, niti* itd. (Stanojčić/Popović, 1994: 120) kao u sljedećim primjerima:

Avion nije poletio, pa su svi putnici upućeni na letove druge kompanije.

Pošiljka nije stigla, ali je on ipak pozvao kompaniju.

Sam proces koordinacije u engleskom jeziku vrlo je sličan svemu iznesenom u vezi sa ovim procesom u crnogorskom jeziku. U poglavlju o koordinaciji u engleskom jeziku, Džefriz (Jeffries, 2006: 141) navodi kao tri najčešća veznika u engleskom jeziku kojim se ostvaruje naporedan odnos među strukturama veznike *and*, *but* i *or*. Pri tom, kako naglašava Džefriz, „bitno je ne miješati koordinaciju sintagmi sa koordinacijom dvije čitave klauze“ navodeći sljedeće primjere:

For dinner I had veal and ham pie with peas.

I had veal pie and Jane had the vegetarian lasagne.

U prvoj rečenici veznik *and*, kako piše Džefriz, spaja dvije imenice u jednu konstrukciju u funkciji premodifikatora. U drugom primjeru „čitava klauza *I had veal pie* je dodata drugoj klauzi *Jane had the vegetarian lasagne* u okviru složene rečenice.

Čitav proces Džefris opisuje kao vrlo jednostavan sintaksički proces u kome se umjesto jednog predstavnika klase (riječi, sintagme ili klauze) koji vrši određenu funkciju u rečenici, dvije jedinice iste klase spajaju i pri tom imaju isti sintaksički status i vrše istu funkciju. Na nivou složene rečenice, to bi značilo da dvije klauze, spojene odgovarajućim koordinativnim veznikom (a pored veznika *and*, *but* i *or*, pomenuli smo još neke na strani 13 citirajući Venspur) imaju isti sintaksički status. Iako smo naveli da i u crnogorskom jeziku struktura složene rečenice podrazumijeva spajanje dvije nezavisne rečenice, ovakvo tumačenje nije svugdje dosljedno primjenjivano i upravo se u tom pogledu engleski i crnogorski jezik bitno razlikuju.

Kao primjer složene rečenice, sa upotrebom koordinativnog veznika „koji povezuje rečenice u složenu rečenicu“ Stanojčić i Popović (1994: 120) navode i sljedeći primjer: „Petar je dugo išao i zaustavio se u parku.“ Shodno Stanojčićevom i Popovićevom tumačenju i definisanju predikatske rečenice koje smo naveli u poglavlju 1.3.1, navedena složena rečenica sastoji se od dvije predikatske rečenice: jedne koja je oformljena oko glagola „ići“ i druge koja je konstruisana oko glagola „zaustaviti se“. Primjere složene rečenice koja se sastoji od dvije naporedne *strukture*, koje gramatičari nazivaju rečenicama, nalazimo i kod Stevanovića (1991: 784) u sljedećem primjeru: „Metnu ruku na moju glavu i šaptaše nešto“. Ovakvo tumačenje u skladu je sa „načelnim pravilom da je broj glagola u ličnom obliku obično jednak broju predikatskih izraza u

rečenici, a broj predikatskih izraza je jednak broju prostih rečenica ili klauza u složenoj rečenici“ (Piper et al., 2005: 329). Oba navedena primjera sastoje se od dva glagola, spojena naporednim veznicima, ali pitanje je da li to automatski znači i da se rečenica sastoji od dvije klauze ili predikatske rečenice.

Na sličan način pitanje razmatra i Lalević (1962: 154), navodeći da je upravo glagol element koji određuje karakter rečenice i da u „složenoj rečenici ima onoliko prostih rečenica koliko u njoj ima ličnih glagolskih oblika potpunih glagola po značenju“. Ipak, i on navodi lingvistički spor koji smo pomenuli i stavove Ljubomira Stojanovića i Aleksandra Belića po kom „ako jedno lice vrši više radnja onda se to iskazuje prostom rečenicom s više priroka na primjer: „Ja čitam i pišem“ (Lalević, 1962: 156).

U engleskom jeziku termin klauza je kao što smo i ustanovili u poglavlju 1.3. 2 (ne)dvosmisleno definisan kroz odnos subjekta i predikata sa ličnim glagolskim oblikom kao centralnim članom (u ovom radu, iz razloga koje smo već ranije naveli, konstrukcije sa nefinitnim oblicima tretiraćemo kao sintagme, a ne klauze). To znači da predikacija, a time i klauza, podrazumijeva postojanje oba glavna konstituentna elementa. Poimanje klauze kao strukturnog elementa složene rečenice, kao što smo ranije iznijeli podrazumijeva jednak sintaksički status između dvije nezavisne klauze koje su spojene naporednim veznikom. Analiziramo li prvi primjer: „Petar je dugo išao i zaustavio se u parku.“ ustanovimo da se data rečenica zaista sastoji od dvije strukture povezane naporednim, sastavnim veznikom *i*. Prvi dio bila bi struktura: „Petar je dugo išao.“ Ovako iskazana, a sa aspekta mogućnosti da stoji samostalno i navedena struktura je primjer nezavisne klauze (ili prema Stanojčiću i Popoviću, predikatske rečenice), koja može da stoji samostalno i ostvaruje određenu komunikativnu funkciju obavještenja.

Diskutabilno je, međutim, da li je i drugi dio rečenice, struktura: „Zaustavio se u parku“ primjer nezavisne klauze, jer iako nije rijetkost da se subjekat u crnogorskom jeziku u rečenici ne izriče uvijek, jer je informacija o rodu, broju i licu sadržana u finitnom glagolu, postoji i tumačenje po kojem ovakva konstrukcija nema status samostalne sintaksičke jedinice, jer nisu izrečena dva subjekta. Rečenice u crnogorskom jeziku, naime, mogu se podijeliti u „određeno-lične rečenice sa izraženim subjektom i određeno lične rečenice sa izostavljenim subjektom tipa: *Sedim, Slušam muziku i sl.*“ (Piper et al., 2005: 599). Kako navodi Piper (2005: 599) rečenice sa izostavljenim

subjektom koje samo formalno nemaju subjekat, a sa glagolskim oblikom u predikatu, sa osloncem na kontekst ili govornu situaciju, upućuju na onaj element govorne ili predmetne situacije na koji bi se odnosio subjekat kada bi u rečenici bio izražen. Stoga, smatrati drugi dio rečenice „zaustavio se u parku“ za klauzu nije sasvim neopravdano, iako subjekat nije izrečen.

Ipak, Piper (2005: 329) navodi da rečenice sa dvije punoznačne glagolske lekseme u ličnom glagolskom obliku predstavljaju proste rečenice sa formalno složenim predikatskim izrazom odnosno složenim gramatičkim predikatom. Kao primjer takvih rečenica Piper (2005: 330) navodi sljedeći primjer:

On finansira i režira novi film.

Ovakav primjer, kaže Piper, predstavlja krajnji slučaj razuđivanja proste rečenice i njenog približavanja strukturi složene rečenice. Subjekt u takvim rečenicama mora biti isti (iako može biti višestran), kao što važi i za odredbe i dopune, dodaje Piper, (2005: 330) ilustrujući to primjerom: „Mirko i Slavko uzgajaju i prodaju zlatne ribice i kanarinke“.

Za razliku od crnogorskog jezika, u engleskom jeziku dileme nema. Klauzu čine subjekat i predikat, i za razliku od crnogorskog jezika u kome neizricanje subjekta nije gramatički neprihvatljivo već je često i stvar stilistike, subjekat je u engleskom jeziku obavezan konstituent klauze. Džefriz (2006: 142) kao primjer proste rečenice u okviru koje se javljaju dvije glagolske sintagme u naporednom odnosu navodi sljedeću rečenicu:

My children run and jumped for sheer joy.

Poseban naglasak je na činjenici da, iako se u rečenici mogu identifikovati dvije glagolske lekseme, s obzirom na činjenicu da ne postoje dva subjekta data rečenica je primjer proste rečenice (Jeffries, 2006: 143). Usporedimo li sintaksički status prvog dijela rečenice „My children run“ sa drugim dijelom „jumped for sheer joy“, a imajući u vidu već istaknute definicije rečenice i klauze u engleskom jeziku, jasno je da je prvi dio sintaksički samostalan i može kao takav ostvarivati određenu komunikativnu funkciju, dok drugi dio predstavlja glagolsku sintagmu, nikako rečenicu ili klauzu. Pozovemo li se na jednak sintaksički status koordinisanih struktura, nema sumnje da u ovakvim

primjerima ne možemo govoriti o naporednim klauzama, već isključivo o naporednim glagolskim sintagmama u okviru iste rečenice.

Ovo terminološko pojašnjenje razlike između crnogorskog i engleskog jezika, koje se neposredno tiče i samog procesa koordinacije, nije bez značaja za poduzeto istraživanje. Predmet ovog rada su, kako ćemo i pojasniti kasnije, nezavisne klauze, koje se i u crnogorskom i u engleskom jeziku izjednačavaju sa prostim rečenicama. Određivanje moguće strukture proste rečenice, a naročito utvrđivanje šta pojam proste rečenice obuhvata u oba jezika od presudne je važnosti za određivanje korpusa koji će biti analiziran. U ovom radu priklonimo se tumačenjima po kojima rečenice sa dvije naporedne glagolske sintagme i jednim subjektom predstavljaju primjer prostih rečenica sa složenim predikatom, a ne primjere složenih rečenica. Kako bi određivanje modela rečenica sa složenim predikatom podrazumijevalo i njeno funkcionalno raščlanjivanje na glagolske sintagme i analizu njihove zasebne strukture, proste rečenice koje se sastoje od dvije ili više glagolskih sintagmi u funkciji predikata isključene se iz istraživanja. Naš zadatak je ograničen na uspostavljanje osnovnih rečeničnih modela, a rečenice sa složenim predikatom su rezultat kombinacije osnovnih modela i predstavljaju korak dalje u sintaksičkom konstruisanju rečenice. One su primjer rekurzivnosti pravila, ali ne mogu biti i osnov za izvođenje opštih ili osnovnih pravila modeliranja rečenice.

1.3.5.2. Subordinacija

Sintaksički proces subordinacije neraskidivo je povezan sa pojmom *zavisnosti* jednog elementa od drugog. Govoreći o podjeli klauza na nezavisne i zavisne kao najbitniju razliku između ove dvije sintaksičke kategorije, naveli smo semantičku i sintaksičku zavisnost zavisnih klauza, koje su tijesno povezane sa glavnim rečenicama. Funkcija zavisnih klauza je da određuju ili dopunjavaju druge klauze ili pojedine djelove drugih klauza sa kojima čine veću jezičku cjelinu – složenu rečenicu. Drugim riječima, terminom subordinacija označeno je kombinovanje jezičkih jedinica među kojima postoji odnos određivanja ili dopunjavanja glavnog elementa konstrukcije (sintagme, klauze i rečenice) nekim drugim zavisnim elementom.

Na nivou sintagme proces subordinacije se ogleda u odnosu determinatora, atributa i postmodifikatora prema glavnoj, upravnoj riječi sintagme. U primjeru: *the chair*

in the corner of the room in my house in Barcelona, možemo identifikovati zavisne odnose na nekoliko nivoa. Na nivou čitave sintagme glavna ili upravna riječ je imenica *chair* kojoj prethodi zavisni element – neodređeni član u funkciji determinatora i predložko-padežna konstrukcija (ili predložka sintagma, što je uobičajeniji termin u engleskom jeziku) *in the corner of the room in my house in Barcelona*. U okviru ove konstrukcije imamo i još jednu imeničku sintagmu u kojoj je upravni član imenica *corner* a postmodifikator (odnosno zavisni član) predložka sintagma *of the room in my house in Barcelona*. Daljim raščlanjivanjem ove sintagme uvidjeli bismo i niz drugih zavisnih odnosa i lako uočili određenu cirkularnost u analizi, a to je samo dokaz da je „subordinacija još jedna od rekurzivnih odlika ljudskog jezika, jer kroz proces subordinacije možemo napraviti neograničeno veliki broj struktura od velikog, ali ograničenog, fonda jedinica.“ (Jeffries, 2006: 144).

Na nivou klauza, piše Grinbaum (1990: 284) subordinacija nam omogućava „konstruisanje velikog broja hijerarhijski ustrojenih klauza i njihovo kombinovanje u izuzetno kompleksne rečenice“. Ključna sintagma u prethodnoj definiciji je svakako pridjevska sintagma „hijerarhijski ustrojenih“, jer se time određuje hipotaksičan, subordinantan odnos među klauzama, u kojoj je jedna klauza glavna, a druga zavisna. Kao ilustraciju procesa subordinacije, može nam poslužiti sljedeći primjer koji navodi Berk (Berk, 1999: 168):

She arrived safe and sound even though, as she herself told us, the storm was ferocious but when I asked her to stay she refused.

Navedena rečenica, u skladu sa ranije pomenutim definicijama, primjer je naporedo-složene rečenice u kojoj možemo identifikovati naporedan odnos između dvije nezavisne rečenice, povezane veznikom *but*. U okviru tih rečenica možemo uočiti zavisan odnos jer obje sadrže glavnu, upravnu, nezavisnu klauzu i bar jednu zavisnu klauzu. U prvoj rečenici glavna klauza je dio rečenice „*she arrived safe and sound*“, a zavisna klauza je priloška klauza „*even though, as she herself told us, the storm was ferocious.*“ Međutim, i u okviru ove priloške klauze možemo identifikovati odnos subordinacije. Priloška klauza „*as she herself told us*“ zavisna je od druge zavisne, priloške klauze „*even though the storm was ferocious*“ tako da u okviru zavisne klauze, koja je po

definiciji, podređena nezavisnoj, glavnoj klauzi, možemo ustanoviti odnos subordinacije sa još jednom *umetnutom* zavisnom klauzom. Zato i izjednačavanje termina subordinacija i *umetanje* (embedding) koje nailazimo kod Džefriza (Jeffries, 2006: 144) nije bez osnova i sasvim prikladno odražava sintaksički proces koji smo ilustrovali u navedenom primjeru.

Proces subordinacije podrazumijeva sintaksički neravnopravan odnos između klauza, ali i, kao što smo ukazali, između konstituenata u okviru sintagme. Procesi koordinacije i subordinacije, odnosno odnosi ravnopravnosti i neravnopravnosti klauza u okviru rečenice, uslovljavaju podjelu rečenicu po sastavu, a nakon iscrpnog uvida u vrste klauza i njihove međusobne odnose u narednom dijelu prikazaćemo i podjelu rečenica po sastavu ili strukturi u crnogorskom i engleskom jeziku.

1.3.6. Podvrste složenih rečenica

U crnogorskom jeziku, u zavisnosti od broja klauza u okviru rečenice i međusobnog odnosa između nezavisnih i zavisnih klauza rečenice se dijele na **proste**, **naporedno-složene** i **zavisno-složene** (Stanojčić/Popović, 1994: 342).

Proste rečenice su kao što smo već i pomenuli, rečenice koje se sastoje od jedne predikatske rečenice. Međutim u prethodnom izlaganju smo ukazali na to da imeničke i pridjevske klauze takođe mogu biti sastavni dio proste rečenice, pa je definicija po kojoj se proste rečenice sastoje samo od jedne klauze suviše isključiva. Rečenica: *Pavle je saopštio da nema namjeru da kupi tu kuću*, iako se sastoji od dvije klauze, iz razloga koje smo naveli u podpoglavlju 1.3.4, može se posmatrati kao prosta, a izrična rečenica *da nema namjeru da kupi tu kuću* kao umetnuta rečenica koja ima konstituentnu funkciju u okviru predikata – funkciju direktnog objekta. Kako nije lako odrediti granice koje razdvajaju proste od složenih rečenica, a broj klauza očigledno nije isključiv pokazatelj, prostu rečenicu možemo definisati jedino kroz vezu subjekta i predikata, uz napomenu da subjekat u crnogorskom jeziku ipak ne mora uvijek biti izrečen (u neodređeno-ličnim rečenicama koje smo takođe ranije pomenuli). Za potrebe ovog rada, sasvim je svrsishodna ova definicija koju ćemo primjenjivati i u određivanju vrsta rečenica u engleskom jeziku.

Kao prelazna podvrsta rečenica, po strukturi negdje između prostih i složenih rečenica, u crnogorskom jeziku se pominju i **prosto-proširene rečenice** (Bugarski, 1995: 118). Naime, ukoliko su subjekat i predikat izraženi samo po jednom riječi, riječ je o prostoj rečenici, a ukoliko su ova dva konstitutivna elementa rečenice izražena sintagmom (a sada možemo dodati: ili klauzom kao u primjeru: *Ko radi ne boji se gladi*, ili u gore analiziranom primjeru: *Pavle je saopštio da nema namjeru da kupi tu kuću*) riječ je o prosto-proširenoj rečenici. Kako su rečenice koje se sastoje od samo dvije riječi prilično rijetke, ne smatramo da je obavezno dodatno naglašavati da su rečenice prosto-proširene, pa ovaj termin u radu nećemo koristiti.

Kako smo pridjevske i imeničke klauze isključili iz tipiziranog sistema zavisnih klauza koje ukazuju na složenost rečenice, definiciju **zavisno-složenih rečenica** možemo dopuniti i okarakterisati takve rečenice kao one sintaksičke jedinice u kojima je uspostavljen odnos podređenosti odnosno subordinacije između bar jedne glavne, upravne, nezavisne klauze i bar jedne zavisne, **priloške** klauze. **Naporedno-složene rečenice** su one rečenice u kojima su bar dvije nezavisne klauze povezane nekim od odgovarajućih naporednih veznika.

Kristal (Crystal, 1995: 216), kao što smo ranije u formi dijagrama naveli, kategoriše rečenice u engleskom jeziku u dvije grupe: proste (*simple sentences*) i složene rečenice (*multiple sentences*), ne ulazeći pri tom u dalje raščlanjivanje složenih rečenica na osnovu odnosa među klauzama koje je sačinjavaju. Istu terminologiju predlaže i Grinbaum (Greenbaum, 2002: 15). Međutim, Palmer (Palmer, 2003: 84) predlaže podjelu rečenica na proste (*simple sentences*), zavisno-složene (*complex sentences*) i naporedno-složene (*compound sentences*). Pod zavisno-složenim rečenicama Palmer podrazumijeva rečenice u kojima postoje dvije klauze, jedna zavisna (*dependent clause*) i jedna nezavisna klauza (*independent clause*) (Palmer, 2002: 85). Naporedno-složene rečenice (*compound sentences*) su prema Palmeru rečenice koje se sastoje od makar dvije nezavisne klauze. Ovakvu podjelu složenih rečenica osim Palmera, predlažu i mnogi drugi, između ostalih i Redford (Redford, 2009: 44), Morenberg (Morenberg, 1997: 32) i Mišić-Ilić (2008: 55). Stoga, definicije koje smo naveli za zavisno-složene i naporedno-složene rečenice u crnogorskom jeziku mogu se primjeniti i na odgovarajuće vrste

rečenica u engleskom jeziku, a argumenti koji su iskorišteni za objašnjenje kompleksnosti pojma prosta rečenica i u engleskom jeziku nalaze punu primjenu.

Ilić (2008:55) kao vrstu rečenica po sastavu u engleskom jeziku pominje i **complex-compound sentences** definišući ih kao rečenice koje se sastoje od najmanje dvije nezavisne klauze od kojih se bar jedna sastoji od glavne klauze i makar jedne zavisne klauze. Kao primjer takve rečenice u engleskom jeziku Ilić (2008: 56) navodi sljedeći rečenicu:

*A cute little puppy that probably got lost stayed in front of my door all night because it felt safe there, **but** I didn't notice it before morning **and** I fed it then.*

Podvučene klauze su, navodi Ilić, primjer zavisnih klauza, a boldovani veznici označavaju naporedan odnos između nezavisnih klauza. U proučenoj literaturi na crnogorskom jeziku nismo naišli na termin koji bi bio adekvatan ovim vrstama rečenica (iako, naravno i u crnogorskom jeziku postoje ovako strukturirane rečenice, samo nisu terminološki označene), pa bi najbliži termin kojim bi se mogle pokriti ovakve vrste rečenica mogao biti opisan prevod engleskog termina – naporedne zavisno-složene rečenice⁴. Ovakve rečenice rezultat su kompleksne međupovezanosti procesa kakvi su subordinacija i koordinacija. Svaka naporedno-složena rečenica oformljena je spajanjem bar dvije nezavisne rečenice od kojih svaka može, kroz proces subordinacije, sadržati i zavisne klauze, čime se još jednom ukazuje na neograničenu mogućnost kombinovanja sintaksičkih jedinica manjeg reda u jedinice višeg reda.

U rezimeu ovog poglavlja još jednom ukazujemo na to da je uspostavljanje razlike između klauze (ili predikatske rečenice) i rečenice i terminološki i sintaksički od presudnog značaja za svaku iole ozbiljniju analizu. U želji da prije nego pristupimo opisu rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom postavimo čvrste terminološke temelje na kojima ćemo graditi našu analizu, smatrali smo neophodnim da prije svega razmotrimo osobenosti rečenice kao osnovne jedinice sintakse. Kako je priroda rečenice kao jezičkog znaka prilično raznolika, u ovom poglavlju usredsredili smo se na opšte definicije rečenice kako bismo stekli bolji uvid u relevantnost kriterijuma koje su lingvisti uzimali u

⁴ U literaturi na srpskohrvatskom jeziku naišli smo na termin *mnogostruko složene rečenice* (Brabec, 1954: 188), ali nam se termin naporedne zavisno-složene rečenice ipak učinio prikladnijim.

obzir pri određivanju opsega ovog sintaksičkog pojma. Predstavili smo i podjele rečenica po sadržini i sastavu, kako bismo dali što potpuniji pregled strukturnih osobenosti rečenica i pojasnili neophodnost određivanja pojma klauza, koji i uslovljava podjelu rečenica po sastavu. Osvrnuli smo se na terminološke razlike u crnogorskom i engleskom jeziku u pogledu termina klauza, kao i na ulogu nezavisnih i zavisnih klauza u strukturi prostih i složenih rečenica.

Kompleksnost rečenice kao jezičkog znaka nametnula je potrebu i za ograničenjem njenog opisa, ali i uslovila prikaz sintaksičkih procesa koji se odvijaju u njenom konstruisanju. Primarni cilj ovakvog pristupa rečenici uslovljen je prevashodno potrebom da se utvrdi strukturna (ne)podudarnost između klauze i proste rečenice, kako bi se odredio i ograničio korpus istraživanja. Ukazali smo da, iako lingvisti uglavnom ističu istoznačnost termina prosta rečenica i klauza (kada se prosta rečenica sastoji samo od jedne klauze), prosta rečenica se može sastojati i od više klauza, i u njenoj strukturi mogu se naći i pridjevske i imeničke klauze koje imaju neku od konstituentskih funkcija u okviru subjekta ili predikata koji čine okosnicu proste rečenice. U proste rečenice uvrstili smo i sve rečenice koje sadrže i nefinitne oblike (terminološki označene ili kao nefinitne klauze ili nefinitne sintagme), jer ovakvi oblici, kao i umetnute klauze, vrše neku do konstituentskih funkcija u prostoj rečenici. Ilustrovanjem procesa subordinacije i koordinacije, takođe smo ukazali da se u strukturi proste rečenice mogu naći i naporedne, imeničke, pridjevske ili nefinitne klauze u nekoj od konstituentskih funkcija, čime smo naravili otklon od definicija po kojima su klauza i prosta rečenica sintaksički jednake konstrukcije. U korpus istraživanja će stoga, kao primjeri prostih rečenica, biti uključeni i primjeri sljedećih rečenica i njima slični primjeri:

Almost a third (29%) of people who said they enjoyed looking at photographs of the Royal Family said that there were too many pictures of the Royal Family in the press and that they should try harder to retain that impeccable image they used to have.

Rekla je, uporno odbijajući da me pogleda u oči, da je kustos čuo da ću održati predavanje u Parizu ovog meseca i da želi o nečemu da razgovara sa mnom.

Rečenica kao sintaksička cjelina ima i svoju imanentnu strukturu, a nakon pokušaja da tipove rečenica što bliže odredimo sa aspekta procesa kojim se klauze povezuju u rečenici i određivanje opsega korpusa istraživanja, u narednom dijelu pozabavićemo se sastavom, strukturom i konstituentnim funkcijama u okviru proste rečenice.

2. PROSTA REČENICA KAO SINTAKSIČKA CJELINA

U sistemu hijerarhijski organizovanih jedinica, rečenica, kao složeni jezički znak, jeste konstrukcija sastavljena od izvjesenog broja jednostavnijih jezičkih znakova i uslovljena je njihovim međusobnim odnosima. U njenom konstruisanju učestvuju druge, morfosintaksičke jedinice ili sintakseme, a to mogu biti riječi, imenski i glagolski izrazi i sintagme, tako što se međusobno kombinuju prema gramatičkim zakonitostima, pravilima i principima spajanja i pridruživanja reči (Piper et al., 2005: 477). Tako morfeme, kao elementarni jezički znakovi, ostvaruju svoje leksičke i gramatičke funkcije u strukturi riječi, a leksičke i gramatičke funkcije riječi ostvaruju se u sintagmama i rečenicama (Stanojčić/Popović, 1994: 183). U sljedećim poglavljima razmotrićemo odnose u koje riječi stupaju i ulogu izvedenih konstrukcija u modeliranju proste rečenice.

2.1. Od molekula do atoma - hijerarhija sintaksičkih konstrukcija

Opšti naziv za sintaksičku vezu među riječima u rečenici je sintaksička konstrukcija. Prema jednoj od definicija, konstrukcija je kombinacija dvije ili više riječi između kojih postoji neka gramatička veza (Bugarski, 1995: 120). Iz navedenog proizilazi, da riječi sa aspekta sintakse nisu konstrukcije već djelovi konstrukcija u čijem formiranju učestvuju. Uzlazna hijerarhija sintaksičkih konstrukcija koje navodi Bugarski (1995: 121) prikazana je u tabeli ispod:

rečenica	konstrukcije
klauza	
sintagma	
riječ	

Već smo ustanovili da je sintaksa dio jezičkog opisa koji prikazuje kako se riječi, kao jedinice nižeg reda slažu u rečenice, u skladu sa normiranim gramatičkim pravilima. Prije nego se upustimo u analizu unutrašnje strukture rečenice, moramo razmotriti i ulogu riječi, pa i sintagmi u procesu formiranja ove osnovne sintaksičke jedinice, što je predmet poglavlja koja slijede.

2.1.1. U početku bješe riječ

Riječ je minimalni oblik na koji može biti svedena neka rečenica kada je predstavljena samo jednim svojim dijelom kao u primjerima: *Stoj!* ili *Fire!*. Navedene rečenice nazivaju se eksklamativnim nominalnim rečenicama (Lalević, 1962: 118) i u njima su integrisana dva osnovna člana rečenice, subjekat i predikat. Treba svakako naglasiti da ipak ova mogućnost integrisanja nije u istoj mjeri karakteristična za sve vrste riječi, nego je to prvenstveno svojstvo pravih, punoznačnih riječi (ali i uzvika), a uglavnom je netipična za pomoćne riječi kao što su predlozi i veznici. Međutim, bez obzira na to da li se izriče jednom riječju ili pak skupom međusobno povezanih riječi, jasno je da „i pojedine reči sa svojim statičkim značenjem, kao prosti nazivi, kao pomoćne reči, potom i kao vezivne reči i sl., [...] tek u rečenici dobijaju svoju punoću i dinamičnost, tek u njoj počinju živeti punim životom“ (Lalević, 1962: 101). U rečenici svaki dio, svaka riječ, uz svoje leksičko značenje dobija i nova značenja i službe, u zavisnosti od prirode onoga što se saopštava.

Riječ tu već nije prost rečenični materijal, leksička građa, nego je i „živi element govorne komunikacije, izražajno jezičko sredstvo“ (Katičić, 1971: 94). Riječ sa svojim leksičkim značenjem u rečenici dobija sintaksičku funkciju i sintaksičko značenje. Otud i mogućnost razvijenog mijenjanja značenja i nastajanje prenesenih značenja riječi u različitim rečenicama. Riječ „iščupana iz teksta, iz misaone veze, i ne postoji u punoj vrednosti svojoj, ona je mrtva, jer ona treba da figurira u rečenici, jer bi izgubila svoju mogućnost da služi kao sredstvo komunikacije“ (Lalević, 1962: 109).

Riječi, formalno upodobljene da vrše određenu sintaksičku funkciju u okviru rečenice, stupaju u određene veze ili misaone cjeline, a zadatak sintakse je, između ostalog, da te veze istraži i opiše. Prva u linearnom nizu konstrukcija koje riječi obrazuju u okviru rečenice jeste sintagma, a ovu sintaksičku jedinicu bliže ćemo odrediti u podpoglavlju koje slijedi.

2.1.2. Sintagma – simbioza značenja i funkcije

Termin **sintagma**, označen u tabeli na strani 31 kao prvi nivo sintaksičkih konstrukcija, ima dugu lingvističku tradiciju, a u modernoj linvistici često se

upotrebljava, pod uticajem engleskog jezika, i termin fraza ili grupa (*phrase, group*). Sintagme su riječi u rečenici koje imaju zajedničku sintaksičku i semantičku funkciju (Piper et al., 2005: 31), kao *our neighbour* u rečenici *Our neighbour has a pool* (Miller, 2002: 41). U sintaksičkoj literaturi termin sintagma, kao uostalom i termin rečenica, što smo i ilustrovali u prethodnim poglavljima, ima manje ili više drukčiju upotrebu. Upotreba ovog termina je toliko raznolika da ovdje svakako nije moguće dati njegovo sveobuhvatno tumačenje, ali ćemo iznijeti nekoliko definicija na koje se lingvisti pozivaju pri analizi i definisanju ove sintaksičke jedinice.

Pojam sintagma obično se upotrebljava za nosioca sintaksičke funkcije, bila to pojedina riječ ili skupina riječi i „alternativno za člana dvočlane sveze od koje jedan opredjeljuje drugi“ (Katičić, 1971: 30). Međutim, neminovno je, nakon jedne ovakve teze zapitati se i da li je sintagmu moguće jednostrano definisati isključivo sa aspekta sintakse, a ne zalaziti u njeno unutrašnje ustrojstvo i semantičko (a katkad i intonaciono) jedinstvo.

Protivurječnosti u tumačenju termina sintagma u periodu evolucije lingvistike kao nauke su bile neizbježne, a rusista B. de Kuerten često se pominje kao lingvista koji je prvi upotrijebio ovaj termin (ako se, naglašava Lalević (1962: 113), ne uzme u obzir Meletije Smotricki sa svojom Gramatikom i njenom sintagmom). Lalević (1972: 114) takođe navodi i (ranu) terminološku raspravu u vezi sa terminom sintagma u kojoj je akcenat na rješavanju pojma jedinstva elemenata sintagme i njenoj unutrašnjoj strukturi:

„Ščerba je shvatao sintagmu kao misaonu cjelinu, sintaksički jedinicu koja je i pod jednim naglaskom, a može se sastojati iz jedne ili iz više riječi.[...] Prof. Vinogradov je izneo detaljnu ocenu sintagme u ruskoj gramatici, a on razlikuje semantičku i funkcionalnu sintagmu. Semantička je sintagma organski sklop koji predstavlja semantičko jedinstvo i sposobna je da ispuni nominativnu funkciju. U njoj je centar smisla u upravnoj reči: *bela zastava, surovi karakter, čovek s karakterom, specijalnost visoke kvalifikacije, piti vodu, jesti hleb sa mesom, seći drva, juče izjutra* i sl. Funkcionalnom smatra vezu bez veznika ili s veznikom kojom se obrazuje semantičko jedinstvo sintaksičkog reda u sastavu rečenice: *meso, plodovi, voće (prodaju se na trgu)* i sl. Iako je Ščerba predlagao da se sintagmom zove sintaksičko naprostije celo, jedno, Vinogradov je opredelio da u sintagmu ulazi ne samo skup reči nego i jedna reč.“

Bilo da se sastoji od jedne ili najmanje dvije riječi, sintagma je (manje ili više) samostalna jedinica koja „nije data u govoru u gotovom obliku kao riječi već nastaje u samom procesu govora, pa se ispunjava smislom u toj samoj vezi, u kontekstu“ (Brabec, 1954: 143). Imajući na umu ovakvu definiciju, jasno je da sintagmu možemo uporediti i sa rečenicom. De Sosir je uzimao da je rečenica najsavršeniji oblik sintagme (Lalević,

1972: 117). On je, dakle, sintagmu smatrao rečenicom, ali je i sam priznavao i potpuno spajanje riječi kao odvojenih oznaka i u formalno jedinstvo iz kojeg se ne mogu prostim putem neposredno izdvajati prvobitni elementi – „on je s pravom shvatao i osobitu vezu članova u rečenici koja stoji prema vezi determinante u odnosu na upravnu reč“ (Lalević, 1972: 117). Tako i Bali uzima sintagmu kao rečenični molekul, kao embrion rečenice (Katičić, 1971: 98), smatrajući je kao i svaku drugu grupu koja je nastala vezivanjem u skup oznaka, pa naglašava i da se sintagma može približiti i samoj prostoj riječi i s njom se izjednačiti. Kako piše Lalević (1972:118), Ris, Kulikovski, Bali i Belić pretresaju slične primjere u određivanju značaja i vrsta sintagme: *crvena jabuka* – Jabuka je crvena; *moj bolesni drug* – Moj drug je bolestan i sl. U takvim primjerima je zaista slaganje jasno, ali Belić ne prihvata tvrdnju da su rečenica i sintagma jedno. U vezi sa tim on daje sljedeće poređenje i detaljniju analizu:

„To su dve različite stvari, dve različite tvorevine; jedna je u momentu govora već dana: to je sintagma; a druga se u momentu govora stvara: to je rečenica; jedna predstavlja niz reči upotrebljenih za to da se jedan pojam opiše, a druga predstavlja u danom trenutku [...] vezu dvaju pojmova; jedna je statika, a druga je dinamika; jedna predstavlja dani predmet ili pojam sa osobinama datim u danoj prilici, a druga dani pojam za koji se izvesne osobine vezuju [...]. Sintagma je izraz u kojem se opisuje nešto što je tako složeno dato, a ne određuje se za dani trenutak kao takvo, kao što je kod rečenice“ (Lalević, 1972: 118)

Belić se kasnije u svojim radovima vratio predmetu sintagme, naglašavajući u sintagmi „uvek jedinstvo, dakle jedinstvo i značenja i funkcije; dok rečenicu karakteriše dvojstvo, odnos subjekta i predikata ili onoga što vrši funkciju subjekta i predikata“ (Stevanović, 1991: 98). S tim na umu, možemo ustvrditi da je i rečenica sintagma, ali posebna sintagma, svakako potpuniji i savršeniji oblik sintagme, kako je rekao de Sosir, ili zametak, embrion, rečenični molekul, kako je govorio Bali.

Novija lingvistička istraživanja, naročito ona koja se tiču engleskog jezika, neminovno se bave i odnosom sintagme i jedinica višeg reda. Literatura na nekadašnjem srpskohrvatomkom jeziku uglavnom se usredsređuje na odnos sintagma-rečenica, ali anglisti se bave i odnosom između sintagme i klauze, koju smo i mi u prethodnim poglavljima definisali kao sintaksičku jedinicu nižeg reda od rečenice. O tom odnosu Kroger (Kroeger, 2005: 124) piše:

„In everyday speech, people may refer to any group of words as a “phrase.” In linguistics, however, this term has a more precise meaning. First, a phrase must be a group of words which form a constituent. Second, a phrase is lower on the grammatical hierarchy than clauses. Intuitively this means that phrases are in some sense “smaller” than clauses. More precisely, simple clauses may (and usually do) contain phrases, but simple phrases do not (in general) contain clauses. As a preliminary definition a phrase is a group of words which can function as a constituent within a simple clause.”

(„U svakodnevnom govori ljudi mogu bilo koju grupu riječi nazivati “frazom”. U lingvistici, međutim, ovaj termin ima preciznije značenje. Prvo, fraza mora biti grupa riječi koje obrazuju konstituent. Drugo, fraza je u gramatičkoj hijerarhiji jedinica nižeg nivoa od klauze. Intuitivno, ovo znači da su fraze u određenom smislu „manje“ od klauza. Preciznije, proste klauze mogu sadržati (a obično i sadrže) fraze, ali proste fraze (uglavnom) ne sadrže klauze. Prema preliminarnoj definiciji, fraza je grupa riječi koje mogu vršiti funkciju konstituenta u okviru proste rečenice.“)

Pored „preliminarne definicije“ po kojoj sintagma ili fraza čini dio proste klauze, navedena definicija ukazuje i na osobito svojstvo sintagmi da obrazuju *konstituente*. Pri definisanju pojma konstituent Kroger ima na umu „grupu riječi koje funkcionišu kao sintaksička jedinica“ (Kroeger, 2005: 343), što je terminološko rješenje koju ćemo i mi u ovom radu slijediti. Arts (Aarts, 2001: 294) takođe definiše sintagmu kao „niz ili grupu riječi koje se ponašaju kao konstituenti“, ali i dopunjuje Krogerovu prvobitnu definiciju dodajući i da sintagme imaju upravni član kao svoj glavni dio. Piper (2005: 31) takođe ističe da riječi i sintagme prvenstveno učestvuju u konstruisanju rečenične strukture i ta konstituentna funkcija jeste njihova primarna funkcija. Kristal (Crystal, 1995: 232) pak određuje sintagmu kao sintaksičku konstrukciju koju odlikuje odsustvo odnosa između subjekta i predikata, koji je glavna odlika klauza. Ono što je zajedničko većini proučenih definicija i na crnogorskom jeziku i engleskom jeziku je, kao što smo i pokušali da ukažemo, obično podređeni položaj sintagme u hijerarhiji sintaksičkih jedinica u odnosu na rečenice u crnogorskom, odnosno klauze u engleskom jeziku, i njihova konstituentna funkcija, a lingvisti se, nezavisno od jezika koji analiziraju i prostora na kom stvaraju, slažu i u tome da sintagme imaju imanentnu strukturu, koju ćemo predstaviti u narednim redovima.

2.1.3. Unutrašnja struktura i vrste sintagmi

Kad posmatramo rečenicu, lako je uočiti da među riječima postoje veze različitog karaktera: jedne su riječi međusobno tješnje vezane u grupu koja čini rečenični

konstituent, druge labavije. Ta je veza ono što ih spaja u sintagmi, i ona je unutrašnje prirode. U sintagmi imamo:

„jednu reč koja je starija, važnija, u kojoj je središte predmetnosti, značenja, koja je glavna i koja upravlja drugom rečju, i drugu reč ili druge reči koje su podređene onoj glavnoj, koje od nje zavise, koje se upravljaju prema glavnoj, koje određuju glavnu reč.“ (Lalević, 1972: 115)

Vezivanje riječi u sintagme nastaje iz potrebe da se riječima da potpuna predstava. Kad jedna samostalna riječ daje samo opšte osobine predstave, potrebno je dati i specifične oznake predmeta, što se postiže dodavanjem determinanata osnovnoj, glavnoj riječi. Upravo ta potreba dodatne specifikacije pojma ili predstave i odnos „glavne“, upravne i „podređene“, zavisne riječi određuju sastav sintagme. Tako Stanojčić i Popović (1994: 185) navode da sve sintagme obavezno sadrže centralni član koji predstavlja leksičko jezgro sintagme na osnovu koga se i određuje vrsta sintagme i, u slučaju potrebe za dodatnim pojašnjavanjem nekog pojma ili predstave, i zavisni član koji se svojom sintaksičkom funkcijom (bilo kao odredba ili dopuna) vezuje za glavnu, upravnu riječ sintagme.

Umjesto termina član (glavni/upravni i zavisni član, što srećemo kod Stanojčića i Popovića) u literaturi se koriste i termini glavni i zavisni deo (Piper et al., 2005: 35). Slično viđenje strukture sintagme pominju i anglisti, između ostalih Grinbaum i Kverk (2002), Arts (2001) i Kristal (1995), a u engleskoj terminologiji se za obavezni, glavni, upravni član sintagme koristi termin *Head (H)* dok se za zavisne članove rijetko koristi opšti termin već se oni u strukturi sintagme označavaju posebnim terminima (*determiners, modifiers, qualifiers ili postmodifiers i complements* (Grinbaum, 2002: 48). Jedno od terminoloških rješenja i opštih naziva za zavisne članove sintagme u engleskom jeziku je Tail, koji pominje Đorđević (2002: 8) pozivajući se na lingvistu Hockett).

Zavisno od toga da li je glavna, upravna riječ sintagme neka od konstituentskih, leksičkih riječi – imenica, pridjev, prilog ili glagol, sintagme se u crnogorskom jeziku dijele na **imeničke, pridjevske, priloške i glagolske** (Stanojčić/Popović, 1994: 185), kao što je ilustrovano u tabeli ispod:

Primjer	Sintagma	Vrsta sintagme i leksičko jezgro
a)	<i>zanimljiva knjiga</i>	Imenička sintagma „knjiga“
b)	<i>vrlo elokventan</i>	Pridjevska sintagma „elokventan“
c)	<i>izuzetno oprezno</i>	Priloška sintagma „pažljivo“
d)	<i>pažljivo čitati knjigu</i>	Glagolska sintagma „čitati“

Navedeni primjeri pojednostavljena su ilustracija strukture četiri osnovne vrste sintagmi u crnogorskom jeziku. Treba istaći da su sintagme grupe, skupovi riječi vezanih unutrašnjim uzajamnim odnosom, i bilo prosta ili složena, sintagma ima svoju imanentnu strukturu koja se može analizirati, ali i produbiti usložnjavanjem odnosa među njenim članovima. Tako imeničku sintagmu: *zanimljiva knjiga*, koja je primjer sintagme koja se sastoji samo od dva elementa – pridjeva u funkciji atributa (ili saobrazno engleskoj terminologiji modifikatora) i glavnog člana, možemo proširiti dodatno opisujući njen upravni član – imenicu *knjiga* i oblikovati složenu imeničku sintagmu na primjer *zanimljiva, pohabana, naizgled napuštena knjiga koja leži na stolu, čini mi se, stoljećima*. Isto važi i za ostale ilustrativne primjere u tabeli iznad.

U engleskom jeziku, baš kao i u crnogorskom, vrste sintagmi odražavaju četiri najznačajnije leksičke vrste riječi (Jeffries, 2006: 102), pa tako sintaksičari, pa i već citirani Džefriz, uglavnom razlikuju **imeničke** (*noun phrases*), **pridjevske** (*adjective*), **priloške** (*adverbial*) i **glagolske sintagme** (*verb phrases*). Džefriz (2006: 102) ovom spisku sintagmi u engleskom jeziku dodaje i **predloške sintagme** (*prepositional phrases*) uz napomenu da su takve sintagme ustvari ništa drugo do kombinacija određenog predloga i imeničke sintagme ili imeničke klauze.

Upravo kada su u pitanju predloške sintagme uočavamo razliku između crnogorskog i engleskog jezika. Uz Džefriza, i Grinbaum (Greenbaum), Arts (Aarts), Hoper (Hopper) i Kristal (Crystal) uvrstili su predloške sintagme kao potkategoriju sintagmi u engleskom jeziku. Đorđević (2005: 9) u sistematizaciji sintagmi u engleskom jeziku navodi i predloške sintagme, uz opasku da takve sintagme nemaju upravnu riječ i da se sastoje od predloga i njegovog komplementa. U crnogorskom jeziku, koga odlikuju flektivnost, afikasalnost i razvijena sintaksa padežnog sistema, predlozi su (kao uostalom i u engleskom jeziku) svrstani u pomoćne, funkcijske riječi (Stanojčić/Popović, 1994:

184) i konstrukcije o kojima govori Džefriz, koje se sintaksički mogu razložiti na predloge i imeničke sintagme nazivaju se **predložko-padežnim konstrukcijama**, ali ne i sintagmama (Stanojčić/Popović, 1994: 231).

U donjoj tabeli predstavimo i vrste sintagmi u engleskom jeziku, uključujući i primjere predložkih sintagmi. U cilju ilustrativnosti primjera kao i u svrhe poređenja dva jezika odlučili smo se za prevodne korespodente sintagmi koje smo kao primjere u crnogorskom jeziku naveli u tabeli na strani 35.

Primjer	Sintagma	Vrsta sintagme i leksičko jezgro
a)	<i>(an, the) interesting book</i>	Imenička sintagma („book“)
b)	<i>very eloquent</i>	Pridjevska sintagma („eloquent“)
c)	<i>extremely cautiously</i>	Priloška sintagma („cautiously“)
d)	<i>read the book carefully</i>	Glagolska sintagma („read“)
e)	<i>regarding her objections</i>	Predložka sintagma (Predlog “regarding” + imenička sintagma)

Među pojedinačnim primjerima konstrukcija koje navodi kako bi predstavio vrste sintagmi u engleskom jeziku, Kristal (Crystal, 1995: 223) pominje i sintaksički „fenomen“ proširivanja osnove sintagme, odnosno dodavanja različitih zavisnih elemenata glavnoj riječi u cilju formiranja složene sintagme i taj proces ilustruje sljedećom tabelom:

GROWING NOUN PHRASES					
		Buns			are for sale.
		The buns			are for sale.
		All the buns			are for sale.
		All the currant buns			are for sale.
		Not quite all the currant buns			are for sale.
		Not quite all the hot buttered currant buns			are for sale.
		Not quite all the hot buttered currant buns on the table			are for sale.
		Not quite all the hot buttered currant buns on show on the table			are for sale.
		Not quite all the many fine interesting-looking hot buttered home-made currant buns which grandma cooked on show on the table			are for sale.
	Predeterminer	Determiner	Postdeterminer	Premodification	Head Postmodification
	Not quite all	the	many	fine...currant	buns which...table

Glavna upravna riječ sintagme, imenica *buns* u navedenoj tabeli dodatno je određena zavisnim, fakultativnim članovima kakvi su determinatori, predeterminatori, postdeterminatori, modifikatori koji su dodati osnovi sintagme kako bi se na kraju izvela složena imenička sintagma. Navedeni sintaksički proces još jedan je primjer rekurzivnosti (Crystal, 1995: 221), i na prikladan način predstavlja proširivanje osnovne sintaksičke konstrukcije i ustrojstvo sintagme kao sintaksičke jedinice.

Zanimljiva je i sistematizacija koju navodi Kristal (Crystal, 1995: 222), a u vezi sa podjelom sintagmi u engleskom jeziku. Naime, ovaj autor pored već pomenutih imeničkih, pridjevskih, glagolskih, priloških, pa i predloških sintagmi, pominje i zamjeničke sintagme (*pronoun phrases*), uz opasku da su ovakve sintagme ipak ograničene na mali broj konstrukcija i ne smatraju se konstrukcijama „produktivnog tipa u engleskom jeziku“ već su vrlo ograničenog potencijala. Primjeri ovakvih konstrukcija koje Kristal navodi su *Silly me!*, *You there!*, *she herself*, *nearly everyone* i relativne klauze tipa *those who knew Fred*.

U crnogorskom jeziku, pa i kod mnogih lingvista čiji radovi za cilj imaju opis sintakse engleskog jezika, ovakve vrste sintagmi se ne pominju. Češće se ovakve sintagme smatraju podvrstom imeničkih sintagmi, koje za glavni, upravni član (*Head*) imaju najčešće ličnu ili pak neku drugu imeničku, samostalnu zamjenicu (Đorđević, 1997: 151).

Mogućnost zamjenica u crnogorskom jeziku da ipak imaju funkciju glavne, upravne riječi sintagme pokreće još jedno terminološko pitanje, a tiče se sve šire upotrebe termina kao što su imenička jedinica ili imenski izraz, a oba termina neizbježan su dio iole ozbiljnije sintaksičke analize. Tako, Stanojčić i Popović (1994: 186) naglašavaju da: „imeničke, pridevske i priloške reči upotrebljene same i imeničke, pridevske i priloške sintagme mogu se posmatrati zajedno kao imeničke, pridevske i priloške jedinice“. Na primjer, dodaju Stanojčić i Popović, može se reći da je subjekat imenička jedinica tj. imenička riječ ili imenička sintagma u nominativu, naglašavajući i da se u sličnom značenju upotrebljava i termin fraza.

Piper (2005: 33), polazeći od sličnog stava, koristi termine imenski, pridjevski i priloški izraz, pri čemu najviše pažnje poklanja upravo imenskom izrazu, što i ne treba da čudi ako imamo na umu skoro pa neograničeni potencijal imenica da oko sebe

„okupljaju“ različite pomoćne riječi i jedinice. Imenski izraz je, piše dalje Piper, „grupa reči organizovanih oko imenice, ili sama imenica, kao deo sintaksičke strukture proste rečenice, u koji je uobličen njen argumenski izraz, na primjer *No v i p u t n i c i u l a z e*, ili imenski deo njenog predikatskog izraza, na primjer *Jovan i Marko su n o v i p u t n i c i*.“ Glavni dio imenskog izraza je, kako dodaje Piper, riječ koja ga konstruiše, a to pored prave imenice može biti i zamjenička imenica (*ja, ko, niko, neko* i sl. kao u rečenici na primjer *Vi čitate*) ili neka druga imenički upotrebljena riječ (na primjer *Najbolji idu dalje*). U napomeni uz ovakvu definiciju imenskog iskaza, Piper navodi i da se u značenju termina imenski izraz upotrebljavaju i termini imenska grupa, imenička grupa, nominalna grupa, nominalna fraza, imenička jedinica i sl. (Piper et al., 2005: 33)

U vezi sa svime prethodno iznesenim jeste i pojam funkcionalnih kategorija, koji ovdje iznosimo ne kao terminološko rješenje koje ćemo u radu usvojiti već zbog ilustracije neusaglašenosti čak i osnovnih pojmova, koja je, moramo i to istaći, u sintaksičkoj literaturi više nego očigledna. Naime, upravo u vezi sa neskladom između formalnog i funkcionalnog u jeziku (čemu ćemo posvetiti posebno podpoglavlje u okviru ove cjeline rada), smatramo da ne treba zanemariti ni termine kao što su nominal, adjektival, adverbijal ili verbal, a koji se neposredno tiču i pitanja pozicije imenskih, pridjevskih ili priloških riječi, izraza, jedinica ili grupa u klauzi. Đorđević (2005: 10), osvrćući se na učestalu upotrebu ovih termina, iznosi da su nominali oblici sa funkcijom imenice, adjektivali oblici sa funkcijom pridjeva, adverbijali oblici sa funkcijom priloga itd. To znači, piše Đorđević, „da jedan pridev može da preuzme funkciju imenice, ili kako se to kaže funkciju nominala, kao što je slučaj sa oblikom THE RICH, i obratno, jedna imenica može u rečenici da ima funkciju prideva, odnosno adjektivalnu funkciju, kao što je slučaj sa imenicom SCHOOL u imeničkoj frazi A SCHOOL BOY.“ U daljem tekstu, Đorđević navodi tabelu u kojoj vrstama riječi u okviru imeničke i glagolske grupe (razlikujući prvenstveno te dvije kategorije kao osnovne kategorije koje učestvuju u konstruisanju klauze) dodjeljuje neku od pomenutih funkcija.

Termin funkcija i isprepletanost formalnog i funkcionalnog u okviru rečenice odnosno klauze definisaćemo i razmotriti nešto kasnije u radu, ali smatrali smo da smo dužni ovdje iznijeti i stav po kojem termini nominal, adjektival i dr. predstavljaju funkcionalne kategorije, s naznakom da se takav stav prvenstveno zasniva na **distribuciji**

jedinica u okviru klauze. I upravo zbog činjenice da su u pitanju kategorije ili bolje rečeno termini, koji iako u širokoj upotrebi, ipak nisu (dovoljno) precizno određeni sa aspekta sintakse, a iz straha da ne zapadnemo u zamku terminološke neusaglašenosti, u radu ćemo ove termine izbjegavati. Ne sporeći pravo profesorke Đorđević da u svojoj knjizi koristi termine kao što su nominal⁵ i verbal, u ovoj analizi, saobrazno već pomenutoj terminologiji koju koriste Stanojčić i Popović u *Gramatici*, koja je naš primarni izvor za konstruisanje modela u crnogorskom jeziku, za ovakve grupe riječi koristićemo termine **imenička, pridjevska ili priloška jedinica**.

Iznijete observacije u pogledu sintagmi, njihove uloge u klauzi ili rečenici i hijerarhijski određene odnose između glavne, upravne riječi i zavisnih članova u okviru sintagme moramo dopuniti i odnosom kojim se ove jedinice vežu jedna s drugom u lineranom nizu, kakav je rečenica. Među jedinicama, naime postoje sintagmatski i paradigmatski odnosi. Sintagmatski odnosi su odnosi koji povezuju jedinicu sa drugom koja stoji pored nje (Katičić, 1971: 30). Tako u rečenici: *Ljudi govore*, među riječima *ljudi* i *govore* postoji sintagmatski odnosi, piše Katičić. Među jedinicama koje stoje na jednom mjestu i svima onima koji na tom mjestu ne stoje, a mogle bi stajati, vladaju paradigmatski odnosi (Katičić, 1971: 30). U navedenoj rečenici paradigmatski odnos postoji između riječi recimo – *ljudi* i *djeca* jer bi moglo stajati *Djeca govore*, a nije nego *Ljudi govore*. Sintagmatski odnosi, dodaje Katičić, čine sintagmatsku os, a paradigmatski paradigmatsku os jezika. Za potrebe ovog rada svakako ćemo se usredsrediti na sintagmatske odnose, ili „os kombinacije i os asocijacije“. (Katičić, 1971: 30)

U poglavljima 1.2 i 1.3 detaljno smo se bavili problemom rečenice i klauze, vrstama rečenica i klauza i podjelom po sadržini i sastavu. Zato, u ovom poglavlju koje je prije svega usmjereno na predstavljanje hijerarhijskog odnosa između konstrukcija nižih od rečenice – riječi, sintagmi i klauza, nećemo se nanovo baviti ovim konstrukcijama, sem što ćemo ponovo istaći da su u pitanju konstrukcije višeg reda od sintagme. Jasno je da se u govoru služimo rečenicama kao izražajnim cjelinama koje imaju pravilnost gramatičkog izražaja i potpunost smisla, o čemu smo i ranije govorili. Manje jedinice od kojih su rečenice sastavljene su riječi, ali smo mogli zapaziti da su pojedini članovi

⁵ „[...]koji označava funkciju imenovanja koji imaju prvenstveno imenice, ali i neke druge vrste reči kao što su zamjenice i pridevi koji vrše funkciju imenice u rečenici“ (Đorđević, 2005: 10)

rečenice, kao jedinstveni elementi, ne izriču samo jednom riječju već mogu biti izrečeni i pomoću više riječi koje stoje jedna prema drugoj u posebnom odnosu, međusobno povezane unutrašnjim sadržajem, smislom i (naročito u crnogorskom jeziku) gramatički usklađenim oblikom. Ovakvo jedinstvo postoji kako među pojedinim riječima, tako i među čitavim klauzama ili rečenicama.

Najmanje, misaono i morfološki nedjeljive govorne jedinice – riječi kombinuju se u posebne sklopove – sintagme objedinjene jedinstvom značenja i funkcije koje se potom posebnim vezama „sklapaju“ u klauze – nove jedinice u kojoj se razlikuju opet dvije vrste zaokruženih sintagmi – „subjekatska i predikatska sintagma“ (Lalević, 1962: 115). U ovom podpoglavlju ilustrovana povezanost članova u sintagmi može se, stoga, proširiti i na povezanost osnovnih članova svake klauze tj. rečenice – subjekat i predikat, a u dijelu rada koje slijedi usredsređićemo se upravo na odnos između ova dva konstitutivna elementa svake potpune rečenice, koji ne bismo mogli predstaviti da nismo zašli u sastav i „prirodu“ sintagmi i unutrašnju strukturu ovih jedinica.

2.2. Unutrašnje ustrojstvo rečenice

U prethodnim poglavljima osvrnuli smo se na teškoće sa kojima se lingvisti susreću prilikom definisanja i bližeg određivanja rečenice kao jezičke jedinice i kompleksnog jezičkog znaka. U ovom dijelu rada usredsređićemo se na pitanja koja se tiču unutrašnjeg ustrojstva ove sintaksičke jedinice, a prevashodno na davno uočenu dvodiobu, koja je postala neotuđiv dio gramatičke tradicije, po kojoj se formalno potpune rečenice mogu razložiti na subjekat i predikat. Prije nego pristupimo analizi i opisu ova dva konstitutivna elementa rečenice, osvrnućemo se ukratko i na neka od etimoloških tumačenja ova dva termina.

Stari grčki gramatičari su osnovne djelove rečenice imenovali *hypokeimenon* (čita se: hūpokéjmon) i *katēgorūmenon* (Katičić, 1971: 80). Naziv *hypokeimenon*, dodaje Katičić, je particip glagola *hypokemai* – „ležim ispod čega“, i znači prama tome „ono što leži ispod čega“ dakle „ono što leži u osnovi rečenice“. Ovaj termin označavao je stoga ono što je u rečenici već nekako poznato, pa se od toga i polazi. Drugi termin je takođe particip, pojašnjava Katičić, i to od glagola *katēgoreō* – „kazujem o čemu što“, što znači da bi taj dio rečenice bio „ono što se o čemu kazuje“. *Katēgorūmenon* je dakle dio

rečenice kojim se nešto saopštava, kazuje nešto novo što se nije znalo od prije. Ako je hypokeimenon temelj rečenice, katēgorūmenon je njena nadgradnja jer sadrži ono zbog čega se rečenica izriče.

Latinski gramatičari su preveli ova dva gramatička termina kao *subiectum* i *praedicatum* (Katičić, 1971: 81). Subiectum je pasivni particip od glagola subicere „baciti što pod što“ i prema tome znači „ono što je bačeno ispod čega“. Praedicatum je takođe pasivni particip i to od glagola praedicare „kazivati“ i znači „ono što je kazano“. Ovi su latinski prevodi postali gramatički termini u bezmalo svim evropskim jezicima. Katičić (1971: 83) ipak dodaje i da je cijela gramatička nauka o subjektu i predikatu potekla iz jednoga i to starogrčkog izvora.

Definicije subjekta i predikata kao onoga o čemu se govori ili vršioca radnje i predikata kao onoga što se o tome kazuje, koje su dio mnogih gramatika za osnovce, nesumnjivo su odsjaj prvobitne nauke, starogrčke ili latinske. Te definicije prilagođene su dječijim intelektualnim mogućnostima, pa makar i na štetu svoje preciznosti. Nedostatak dobro poznate školske definicije po kojoj se subjekat izjednačava sa vršiocom radnje možemo lako pobiti navodeći sljedeći primjer: *Ovaj film se reklamira svakodnevno* (Lalević, 1962: 73). Ove su definicije možda samo katalizatori koji pomažu i djelimično olakšavaju intuitivno usvajanje razlike između gramatičkih pojmova subjekta i predikata. Jezička realnost ipak ukazuje da nije sve tako jednostavno kada su u pitanju subjekat i predikat i njihovo određivanje. U hrvatskom jeziku, na primjer, naporedo sa terminima subjekat i predikat koriste se i termini *podmet* i *prirok* (Barić et al, 1979: 243), a sve kako bi se riješila problematika nepoklapanja *gramatičkog* subjekta i predikata i onoga što Katičić naziva „obavijesnim subjektom i predikatom“ (Katičić, 1971: 87). Katičić navodi zanimljiv primjer koji ovakvu školsko raščlanjivanje postavlja naopačke.

„Pred kućom stoji nepoznat automobil i time se sugerira pitanje *Tko je došao?*, a možda se i izriče. U toj situaciji rečenica *Došli su prijatelji iz daleka* ima dva svoja osnovna dijela. U jednom se nadovezuje na ono što je već dano, to je *došli su*. U drugom se kazuje o tome nešto novo, a to je *prijatelji iz daleka*. Odatle slijedi da je u toj rečenici došli su subjekat i prijatelji iz daleka predikat. [...] Subjektat i predikat određeni po količini obavijesti koju nose nisu dakle isto kao subjekat i predikat po tradicionalnoj gramatičkoj raščlambi. To su različiti pojmovi, koji se pod određenim uvjetima poklapaju. Upravo od toga poklapanja polazi školska gramatika kao od normale i uopćila ga je ne hoteći pri tom znati za razliku i razlilaženje. Tako smo u školi učili da o dvjema stvarima, o dva razna subjekta i predikata mislimo i govorimo kao da su jedno.“

Ovdje moramo svakako spomenuti i savremenije termine, danas vrlo učestale u terminologiji iz oblasti analize diskursa, koji nesumljivo podsjećaju na prvobitnu grčku kategorizaciju osnovnih rečeničnih jedinica, a to su termini *tema* i *rema*. Ovi termini su takođe izvedeni od grčkih riječi „stavljeno“ i „izrečeno“ (Piper et al., 2005: 405), i iako lingvisti navode da su ovim terminima označava najčešće ono što su u tradicionalnoj gramatici subjekat i predikat, utvrđeno je i ukazano na mnogim primjerima (mi ćemo ovdje pomenuti samo jedan takav primjer, rečenicu: *That movie Susan loves!*) da to i nije uvijek slučaj, pa je upravo stoga i uvedena ova terminologija koja bi dodatno pomogla bliže i potpunije raščlanjivanje rečenične strukture, sa akcentom na njenu komunikativnu perspektivu i fokalizaciju, i dopunila pojednostavljeno predstavljenu dvodiobu rečeničnih članova. Pored termina *tema* i *rema* nailazimo i na termine *tema* i *komentar*, pa se tako navodi da je subjekat najčešće (naravno ne i uvijek, što smo i ilustrovali u navedenom primjeru) podudaran sa temom iskaza, a predikat sa komentarom (Bugarski, 1995: 123).

Bez namjere da ulazimo u nepregledni lavirint definicija kojima su lingvisti pokušali da ograniče i konkretizuju problem elementarne podjele rečenica na subjekat i predikat naveli smo svega nekoliko pokušaja da se ovi rečenični djelovi makar i etimološki definišu u okviru unutrašnjeg ustrojstva rečenice, sa aspekta logike, gramatike i savremenih lingvističkih disciplina kao što su pragmatika i analiza diskursa. Upravo svjesni da bi takav pokušaj iziskivao mnogo više od onoga što ovo skromno istraživanje podrazumijeva, subjektom i predikatom bavićemo se kao primarnim konstituentima prostih rečenica odnosno klauza sa akcentom na njihovim sintaksičkim, ili preciznije funkcionalnim, osobenostima. U narednom dijelu rada predstavimo pored subjekta i predikata i ostale konstitutivne elemente proste rečenice odnosno klauze.

2.2.1. Elementi proste rečenice/klauze

Podemo li od stava da se klauza svodi na svoja dva osnovna elementa ili člana, subjekat i predikat, jasno je da se sve svodi na „unutrašnji sadržaj u kome su oba elementa sintetisana i oko kojih se kad se već izraze, okupljaju drugostepeni, sporedni članovi rečenice” (Lalević, 1962: 122). U ovom poglavlju daćemo sažet pregled funkcionalnih elemenata tj. rečeničnih elemenata u strukturi klauze. Prema podjeli koju

navodi Bugarski (1995: 123) rečenični elementi mogu se podjeliti u **primarne, sekundarne i nezavisne**.

Primarni elementi klauze su oni osnovni elementi koji su neophodni da bi se uopšte govorilo o klauzi, a to su, kako smo i nekoliko puta već istakli u radu, subjekat i predikat. Parcelisane ili segmentirane rečenice (Piper et al., 2005: 477) koje ne sadrže ova dva osnovna konstitutivna elementa (kao na primjer *Govori. Sporo. Nerazumljivo. Tužnog pogleda. Uzdrhtala.*) iako rečenice, ne mogu se nazvati i klauzama, jer ne zadovoljavaju kriterijum ostvarene predikativnosti, i nisu predmet našeg interesovanja. Svjesni problema koji nameće izbor samo potpunih, „idealnih” rečeničnih sklopova (kakve je svojevremeno u razvoju transformativno-generativne gramatike birao i Noam Čomski, što, prema kritičarima, i jeste bila jedno od glavnih nedostataka ove teorije), ipak smo opseg rada suzili na takve rečenice koje nam mogu poslužiti u izvođenju *opštih zaključaka* u pogledu osnovnih rečeničnih modela.

Iako Bugarski kao primarne elemente navodi subjekat i predikat, Piper (2005: 468) u osnovne konstitutivne elemente rečenice ubraja i predikative, objekte i druge rekcijske dopune. Stevanović (1994: 189) pak navodi podjelu po kojoj se subjekat i predikat osnovni rečenični članovi, a ostale elemente, uključujući tu i objekte i dopune, naziva zavisnim konstituentima. Arts (2001: 8) takođe, razmatrajući „mehaničku podjelu” rečenica na subjekat i predikat, ističe da su ova dva člana primarni elementi svake rečenice, čija dalja fragmentacija utiče na primjetnu raznolikost elemenata u strukturi rečenice. Opisujući centralne funkcionalne kategorije u strukturi klauze, Dauning (Downing, 2006: 33) pored subjekta i predikata, slično Piperu, navodi i objekte i dopune odnosno komplemente. Slijedeći primjer mnogih anglista, Bugarski se odlučio za opštu podjelu koju uglavnom navode i knjige koje se bave pitanjima sintakse u engleskom jeziku, pa ćemo se tom podjelom i mi rukovoditi, jer se ta podjela može primjeniti prilikom opisa jezičkog sistema oba kontastirana jezika.

Po toj podjeli, subjekat i predikat su **primarni elementi**, a **sekundarni elementi** su svi oni koji u načelu nisu neophodni za osnovnu strukturu klauze, ali služe kao modifikatori i povezivači primarnih elemenata (Bugarski, 1994: 125). Objekti, dopune i predikativi se, shodno ovoj podjeli, smatraju *sastavnim dijelom* predikata i učestvuju u ostvarivanju predikacije, i nisu sekundarni elementi, već sastavni dio primarnog elementa

kakav je predikat. Svi ovi elementi, mogu se u najširem smislu smatrati dopunama glagola (Piper et al., 2005: 481) i otud i težnja da se ovi djelovi posmatraju kao djelovi predikata, a ipak ne i kao samostalni rečenični elementi, kakvi su subjekat i predikat. U sekundarne elemente Bugarski ubraja „raznovrsne odredbe atributivnog karaktera kada na pridevski način određuju imeničke reči ili pak adverbijalnog karaktera, kada na priloški način određuju glagolske reči”. Kao i već pomenuti Dauning (2006: 35) i Arts (2001: 9), i Bugarski priloške odredbe, odnosno adverbijale (u engleskom jeziku pored termina *adverbial* čest je i termin *adjuncts*), uključuje u grupu sekundarnih, perifernih elemenata. čije prisustvo, ili odsustvo, ne uslovljava ostvarivanje predikacije.

Nezavisni elementi su riječi ili konstrukcije bez neposredne gramatičke veze s drugim elementima kao što su, kako navodi Bugarski *Oho, međutim, uopšte uzev, osim toga* itd. Za ovakve, periferne, rečenične elemente u engleskom jeziku koriste se termini *Sentence Adjuncts* (Wekker, 2002: 71) i *Sentence Modifiers* (Hopper, 1999: 49), a među navedenim primjerima su prilozi i izrazi: *unfortunately, certainly, in my view, in fact* itd.

U tabeli koja slijedi navedeni su, objedinjeni, konstitutivni rečenični elementi u crnogorskom i engleskom jeziku, grupisani shodno navedenoj podjeli na primarne, sekundarne i nezavisne.

Primarni elementi	Subjekat		
	Predikat	Dopune/Komplementi	Objekti
			Predikativi
			Priloške/adverbijalne dopune
Sekundarni elementi	Atributi		
	Priloške odredbe/ Adverbijali		
Nezavisni elementi	Rečnični modifikatori		

Tabela 1

Objedinjeni rečenični konstituenti integrisani u navedenoj tabeli rezultat su težnje da se poređenjem dva jezika nađu zajedničke tačke u analizi koje nam mogu poslužiti kao okvir koji ćemo koristiti u prikazu osnovne rečenične konstrukcije. Sama potreba da se u ovom poglavlju, koje se prevashodno bavi rečenicom kao sintaksičkom jedinicom, opišu i objedine osnovni rečenični elementi uslovljena je odabirom metodološkog pristupa po kome će, prije konstruisanja modela, biti postavljeni terminološki temelji na kojima ćemo graditi sintaksički opis. Stoga ćemo u narednim poglavljima, vodeći se konstruisanom tabelom, ukratko objasniti korelaciju strukturalno funkcionalne podjele u opisu subjekta i predikata (uključujući tu i sve dopune u okviru predikata) i uporediti terminologiju i osobenosti dva kontrastirana jezika.

2.2.1.1. Subjekat

Gramatički subjekat (*sintaksički* ili *formalni subjekat*) pripada sintaksičkom planu proste rečenice odnosno klauze, gdje je, kao što smo i nekoliko puta do sada u radu već naglasili, njen osnovni strukturni element. Na semantičkom planu, subjektu kao rečeničnom članu odgovaraju različite uloge: agensa (engleski termin: *agentive*), tj. vršioca određene aktivnosti – *Dijete puzi; The child crawled across the floor*, pacijensa (*affected*) tj. onoga koji snosi njene posljedice – *On je pretučen, They are drowning*, recipijensa (*recipient*) – *Ona je primila poruku; They recieved the reward*, nosioca osobine (*characterized*) – *Mladić je radoznao; Chandler is an excellent student*, posesora (*possessive*) – *On ima psa, She owns a pub*, egzistenta (*existential*) – *Treći element postoji, There is a car in front of our suite* itd. Proučavajući navedene semantičke uloge subjekta, koje su naveli Piper (2005: 488) i Grinbaum (Greenbaum, 2002: 35), uočili smo poklapanje ne samo uloga već i termina kojima se označavaju kategorije značenja subjekta na semantičkom planu.

Navodeći razne uloge subjekta, namjenski smo iskoristili termin **gramatički subjekat**, kako bismo ukazali na još jednu vrstu subjekta – **semantički subjekat**. Semantičkim ili logičkim subjektom u tradicionalnoj gramatici „smatra se imenska reč u zavisnom padežu kojom se označava pojam kome se pripisuje psiho-fiziološko stanje, potreba ili kakva voljna aktivnost, dok upotreba predikata egzistencijalnog tipa podrazumeva fizičku ili apstraktnu prisutnost odnosno odsutnost subjekatskog referenta

(na primjer *Pozlilo mu je; Strah ga je; Spava mu se; Ima pravde* itd.)“ (Piper et al., 2005: 488). Iz navedenih primjera možemo zaključiti da je subjekat u takvim slučajevima uglavnom nosilac stanja. Nismo mogli prenebiti i ovakva, semantička svojstva i uloge subjekta, iako nas prevashodno interesuje subjekat na nivou sintakse i u narednih nekoliko redova iznijecemo bitne karakteristike subjekta, kao funkcionalne kategorije u okviru klauze u crnogorskom i engleskom jeziku.

U crnogorskom jeziku, subjekat je imenička riječ ili konstrukcija koji tipično prethodi glavnom glagolu u klauzi i najtješnje je sa njim povezana. Uz to, subjekat diktira drugim riječima slaganje u gramatičkim kategorijama (Bugarski, 1994: 124). Formalni, gramatički subjekat je dakle imenička jedinica (u poglavlju 1.4.1.3 iznijeli smo stav prema terminologiji koju ćemo usvojiti u ovom radu i odlučili se upravo za ovaj termin) koja se slaže u licu, broju i rodu, ali i smislaono s predikatom kao, na primjer, u rečenici: *Mladić je pokucao* (Piper et al., 2005: 488). U engleskom jeziku subjekat takođe utiče na odabir oblika glagola, što postaje očigledno u slučajevima kada je leksički glagol u prezentu, a subjekat u jednini (Greenbaum, 2002: 29), kao na primjer u rečenici: *The older child feeds the younger ones* (uporediti sa: *The older children feed the younger ones*.) Subjektat je i u engleskom jeziku tijesno povezan sa finitnim glagolom u okviru predikata, a sa glagolom se slaže u broju i licu (Mišić, 2008: 79), ali ne i u rodu kao u crnogorskom jeziku.

U crnogorskom jeziku standardni padežni oblik za iskazivanje subjekta je nominativ, što znači da je subjekat i morfološki markiran. Pri neutralnom redu riječu, imenička jedinica u funkciji subjekta, kako smo već ukazali, pojavljuje se u inicijalnoj poziciji u rečenici, ispred predikatskog izraza. Takvo svojstvo subjekta, da uglavnom prethodi predikatu jeste zajednička osobina crnogorskog i engleskog jezika. I u engleskom jeziku, subjekat „načelno prethodi glagolu u deklarativnim rečenicama“ (Greenbaum, 2002: 25). Ipak, s obzirom na činjenicu da naš jezik pripada grupi flektivnih jezika, subjekat u crnogorskom jeziku *ne mora* biti posebno izražen i *ne mora* imati zaseban sintaksički izraz, ali je tada *morfološki uključen* u oblik predikata (na primjer *Krenite* prema *Krećemo* itd. gdje nastavci signalizuju subjekte „vi“, „mi“ itd - Bugarski, 1994: 125). U engleskom jeziku, subjekat je uobičajeno odsutan jedino u zapovjednim, imperativnim rečenicama (Greenbaum, 2002: 25), na primjer *Help me with this*

assignment, ali u ostalim rečenicama subjekat je neophodan da bi se ostvarila predikacija i zadovoljio uslov potpunosti rečenice, za razliku od crnogorskog jezika gdje je sintaksička realizacija subjekta ipak fakultativna (uporediti: *Vasilije je zaspao sa Zaspao je*, i *Vasilije has fallen asleep sa Has fallen asleep**).

Već smo iznijeli stav po kome se u crnogorskom jeziku u funkciji subjekta obično nalazi imenička jedinica u nominativu. U engleskom jeziku subjekat je takođe imenička jedinica ili preciznije „imenička sintagma“ (Mišić, 2008: 79), a kao što smo već ukazali, prvi je termin hiponim, a drugi, termin imenička sintagma, je njegov hiperonim. Ovakvi postulati ukazuju na izvjesnu korelaciju između strukturalne i funkcionalne podjele i u crnogorskom i u engleskom jeziku, jer kako drugačije shvatiti sintaksičke definicije po kojima se tipično imeničke jedinice nalaze u funkciji subjekta, glagolske jedinice u funkciji predikata, priloške jedinice u raznim dopunskim i odredbenim funkcijama i sl. (Bugarski, 1994: 124).

Ilustrujmo ovakvo funkcionalno uopštavanje primjerom procesa konstruisanim na osnovu rečenica koje navodi Bugarski (1994: 124). U klauzi *Ross sobs* imamo samo dvije riječi, od kojih prva (vlastita imenica *Ross*) ima funkciju subjekta, a druga (leksički glagol *sobs*) ima funkciju predikata. Ove dvije funkcije – funkcije subjekta i predikata – imaćemo i ako se umjesto riječi *Ross* odlučimo za imeničku sintagmu *Gooffy Ross*, a umjesto riječi *sobs* upotrijebimo glagolsku sintagmu *sobs like a little girl*. Isto važi i za dalja potencijalna proširenja osnovne subjekatsko-predikatske konstrukcije na primjer *Gooffy Ross whom we all love sobs like a little girl in front of his friends*. U svim navedenim primjerima, konstrukcije *Ross*, *gooffy Ross*, *gooffy Ross whom we all love* sintaksički su ekvivalentne, jer imaju istu funkciju tj. vrše ulogu subjekta. Polazeći od ovakvog prevashodno funkcionalnog shvatanja, zasnovanog na pojmu sintaksičke ekvivalencije, tj. jednakog ponašanja u većim konstrukcijama (Bugarski, 1994: 123), u transformativnoj gramatici pojmovi imeničke i glagolske sintagme se uopštavaju na sve što ima takvu funkciju, bila to jedna riječ ili čitava konstrukcija, pa čak i klauza. Kako navodi Bugarski (1994: 123) stvarnog nesporazuma u ovavom shvatanju nema, ako se shvati razlika između strukture i funkcije i njihov međusobni odnos, što se vidi iz datih primjera. Dalje razmatranje strukturalne i funkcionalne podjele iznijecemo nešto kasnije u radu, a ovdje smo se toga dotakli kako bismo ilustrovali zajedničke sintaksičke

crnogorskom i engleskom jeziku. Pored toga što se subjekat u oba jezika najčešće iskazuje imeničkim jedinicama, postoji još podudarnosti: u oba jezika funkciju subjekta mogu da vrše i druge vrste riječi i konstrukcije, što ćemo prikazati u tabeli koja slijedi.

IMENICA – Fudbal je odavno mrtav.
IMENIČKA SINTAGMA – Premijerova supruga i njeni su se na vreme pripremili.
ZAMJENICE – On te očekuje. Neko nas zaustavlja.
INFINITIV – Grešiti je ljudski.
SINTAGMA SA INFINITIVOM – Biti iskren nije lako.
GLAGOLSKA IMENICA – Pušenje ubija.
SINTAGMA SA GLAGOLSKOM IMENICOM – Raspravljjanje sa njom ti neće pomoći.
PRIDJEV – Poznat je pridjev neodređenog vida.
PRIDJEVSKA SINTAGMA – Vrlo spor je sintagma koju je on upotrijebio.
PRILOG – Brzo je u ovoj rečenici prilog za način.
PRILOŠKA SINTAGMA – Prilično nesigurno je priloška sintagma.
PREDLOŠKO-PADEŽNA KONSTRUKCIJA – Sa interesovanjem je rekijska dopuna.
PREDLOG – Za je pravilan odgovor.
VEZNIK – I je veznik.
BROJ – Sedam je njen sretan broj.
GLAGOL – Plače je prezent.
GLAGOLSKA SINTAGMA – Sanjamo svake večeri je glagolska sintagma.
IMENIČKA KLAUZA – Ko traži , dobije.

NOUN – Sailing was his passion.
NOUN PHRASE – All her friends abandoned her.
PRONOUN(S) – She is here. Someone broke my window.
INFINITIVE – To err is human.
INFINITIVE PHRASE – To be honest is not always easy.
GERUND – Smoking kills.
GERUND PHRASE – Talking to you helped me.
ADJECTIVE – Defiant is an adjective I like to use.
ADJECTIVAL PHRASE – Very monotonous is how I should describe it.
ADVERB – Strongly is an adverb.
ADVERB PHRASE – Rather unfriendly was how she treated them.
PREPOSITIONAL PHRASE – In high spirits is how she entered the classroom.
PREPOSITION – In is a correct answer, indeed.
CONJUNCTION – But is a coordinate conjunction.
NUMBER – One is the loneliest number.
VERB – Sobs is a correct form.
VERB PHRASE – Has risen is not grammatically acceptable.
NOUN CLAUSE – What she wants is something Madonna definitely knows.

U razmatranju subjekta kao gramatičke strukture, kao što smo i ustanovili u tabelama na prethodnoj strani, naišli smo na pojavu da se ova gramatička vrijednost manifestuje odnosno ostvaruje ili izražava određenim jezičkim sredstvima, a za to je korisno uvesti pojam **eksponenta** (Bugarski, 1994: 123). **Eksponent** je, prema Bugarskom, jezički oblik ili jedinica koja se javlja kao predstavnik neke kategorije ili funkcije. U upravo razmotrenim sintaksičkim primjerima jedinice *fudbal, svi njeni prijatelji, griješiti, drzak, all her friends, someone, very monotonous, in high spirits* itd su eksponenti funkcije subjekta. I iako se za eksponente subjekta uglavnom smatraju imenički izrazi, vidjeli smo da se u toj funkciji mogu naći i druge vrste riječi odnosno sintagme.

Poziciju subjekatskog argumenta u crnogorskom jeziku, pored imenica, zamjenica i brojeva mogu zauzeti i druge vrste riječi, i to najčešće kao reprezentanti svoje kategorije, pa se tada podrazumjevaju lekseme: riječ (kao u primjeru: (Riječ) *I je veznik.*), sintagma (kao u primjeru: (Sintagma) *Prilično nesigurno je priloška sintagma.* itd. Tako smo i mogli iskoristiti određene oblike određenih riječi – zavisne padeže, pa čak i glagolske oblike, i to kako bismo ih dodatno specifikovali i uvrstili u neku od gramatičkih kategorija kao u primjeru: *Sanjamo svake večeri je glagolska sintagma.* Isti je slučaj i sa engleskim jezikom, pa možemo zaključiti da smo u površinskoj strukturi, na sintaksičkom nivou identifikovali poklapanje u crnogorskom i engleskom jeziku.

Poglavlje o subjektu bilo bi nepotpuno a da ne spomenemo i termine „empty, dummy subjects” (semantički „prazne” subjekte), učestale u literaturi na engleskom jeziku. Ovi termini odnose se na gramatički subject *it* koji nema nikakvu semantičku ulogu (Mišić, 2008: 85). U engleskom jeziku „prazno *it*“ često se javlja uz glagole kojima se ukazuje na vrijeme (*weather verbs*) pa se nekada zove i „weather *it*“ (Hopper, 1999: 64).

It is thundering.

It was so hot today that I drank 4 litres of water.

Još jedan primjer ekspletivnog subjekta (*expletive subject*) u engleskom jeziku je i „empty *there*” koje se nekada naziva i egzistencijalno *there* (*exsistential there*) (Mišić, 2008: 85) kao u primjeru:

There is something in your hair.

U engleskom jeziku, kako pojašnjava Mišić (2008: 86), ekspletivni (“koji popunjavaju”) subjekti *it* i *there* se javljaju iz čisto strukturalnih razloga – engleska rečenica mora imati eksplicitno izražen subjekat, iako nema nikakve potrebe da subjekat i vrši određenu semantičku ulogu. U crnogorskom jeziku bi ekvivalenti navedenih rečenica bili sljedeće rečenice: *Grmi i Toliko je bilo toplo danas da sam popio 4 litra vode*; obje bez eksplicitno izraženog subjekta, koji je u našem jeziku često fakultativan, kao što smo i ukazali ranije u ovom poglavlju. Ove osobenosti engleskog i crnogorskog jezika imaćemo na umu kada budemo komentarisali i konstruisali minimalne rečenične modele, pa će rečeničnom modelu u crnogorskom jeziku koji čini samo bezlični glagol kojim se iskazuju nepripisane situacije (Stanojčić/Popović, 1992: 236), a to su glagoli: *svanjivati*, *smrkavati se*, *svanuti*, *smrći se*, *duvati*, *pljuštati*, *naoblačiti se* i sl. biti naporedne upravo konstrukcije sa „praznim *it*” i glagolima koji ukazuju na vremenske uslove u engleskom jeziku.

Funkciju subjekta i u crnogorskom i u engleskom jeziku mogu da vrše i naporedne, koordinirane konstrukcije povezane nekim od naporednih veznika. U poglavlju 1.3.5.1 govorili smo o slučajevima kada se u okviru neke šire jedinice jave dvije ili više istovrsnih jedinica sa paralelnom, odnosno naporednom funkcijom. Ilustrujmo taj proces sljedećim primjerima:

*Clumsy scientist Ross and his highschool sweetheart Rachel were the most popular TV characters at the time.*⁶

*Kretanje Novaka Đokovića i njegova sposobnost da odbranu pretvori u napad doveli su ga do teniskog trona*⁷.

U obje rečenice funkciju subjekta vrše dvije naporedne, funkcionalno paralelne, sintaksički istovrsne imeničke sintagme, spojene odgovarajućim veznikom *and* odnosno *i*. Još ranije smo naveli da ćemo se u radu prikloniti funkcionalnom pristupu, pa stoga ovakvo udruživanje sintaksičkih jedinica ne utiče na sintaksički opis rečenica sa naporednim subjektima. Bez obzira da li se određena konstrukcija sastoji od jedne sintagme ili izraza ili dvije ili više naporednih konstrukcija, nas prevashodno zanima

⁶ <http://www.livesinabox.com/friends/fanfic/rrwed3.htm>, pristupljeno 12.06. 2011.

⁷ <http://www.sport4pro.net/blog/tenis/rad-nogu-u-tenisu-kako-se-kretati-kao-nadal-ili-federer-30/>, pristupljeno 23. 07. 2011.

funkcija koju te konstrukcije ostvaruju u okviru rečenice. U oba navedena slučaja imenički izrazi ostvaruju funkciju subjekta, odnosno oni su eksponenti funkcije subjekta, i to je ono što nas u poduhvatu da konstruišemo rečenične modele prije svega i zanima. Dalja sintaksička analiza je predmet dubljeg razlaganja, kojem ćemo pristupiti tek nakon što izvedemo opšte zaključke.

Opseg našeg istraživanja ograničen je na subjekatsko-predikatske rečenice koje smo detaljno definisali u dosadašnjem izlaganju. U ovom poglavlju osvrnuli smo se nešto detaljnije na subjekat rečenice u crnogorskom i engleskom jeziku, sa svim svojim sintaksičkim osobenostima, kako u daljem izlaganju ne bismo morali dodatno razlagati ovaj rečenični konstituent. Naime, za poduzeti poduhvat formiranja rečeničnih modela od većeg značaja je struktura predikata, jer će varijacije u okviru predikata uticati na sastav klauze, a samim tim i na strukturu svakog od identifikovanih modela. Subjekt, kao *neizostavni* dio klauze možemo posmatrati kao konstantu, obavezni dio svakog od prikazanih modela, koji će se eventualno razlikovati po tome kako je i da li je u datom modelu morfološki „realizovan“. U daljem izlaganju pažnju ćemo usmjeriti na predikat – „uže jezgro predikacije“ (Bugarski, 1994: 125).

2.2.1.2. Predikat

Pitanje relativne važnosti subjekta i predikata jedno je od najčešće razmatranih pitanja savremene sintakse, pa i lingvistike uopšte. U prethodnom poglavlju ustanovili smo da u crnogorskom jeziku subjekat može biti morfološki uključen u oblik predikata i u tom smislu „sekundarno izražen“ (Bugarski, 1994: 125). Međutim, kako dodaje Bugarski (1994: 125) „izgleda da u jezicima svijeta nije zabeležena obrnuta pojava morfološkog obuhvatanja predikata subjektom – bar tamo gde ove kategorije imaju uporediv smisao“. To je ujedno i osnovni argument za tvrdnju da je predikat „uže jezgro predikacije“, jer od glagola zavisi koji će se elementi morati ili moći okupljati oko njega u funkciji subjekta (Bugarski, 1994: 125). Ova primarnost glagola eksplicitno je priznata u nekim novijim pravcima u lingvističkoj teoriji, dodaje Bugarski.

Predikat je rečenični konstituent kojim se situacija izrečena rečenicom imenuje, odnosno konkretizuje i pripisuje subjekatskom pojmu (Stanojčić/Popović, 1994: 188). Kao konstitutivni dio rečenice, koji ima oblik i sadržaj, i predikat je dvostrane prirode, pa

saglasno tome treba razlikovati „predikatski izraz (gramatički oblik predikata) i semantički predikat (sadržaj predikata), iako se radi kratkoće ponekad kaže samo predikat, a iz konteksta upotrebe termina vidi se da li se ima u vidu predikat kao predikatski izraz, ili kao semantički predikat, ili se ima u vidu predikat kao jedinstvo forme i sadržaja, odnosno predikat kao rečenični član“ (Piper et al., 2005.: 302). Karakteristično obilježje predikatskog izraza i u crnogorskom jeziku i u engleskom jeste glagol, i to ne bilo koji glagol, već finitni, leksički glagol (Curme, 1966: 102), u „ličnom, glagolskom obliku“ (Piper et al., 2005: 306). Glagol koji nije u ličnom obliku ne može sam da konstruiše predikat, i u tom dijelu možemo konstatovati poklapanje u oba jezika. I u engleskom i u crnogorskom jeziku, naime, uz glagol u obliku infinitiva, kada je taj infinitiv sastavni dio predikata, mora stajati i glagol u ličnom glagolskom obliku, npr:

Treba početi.

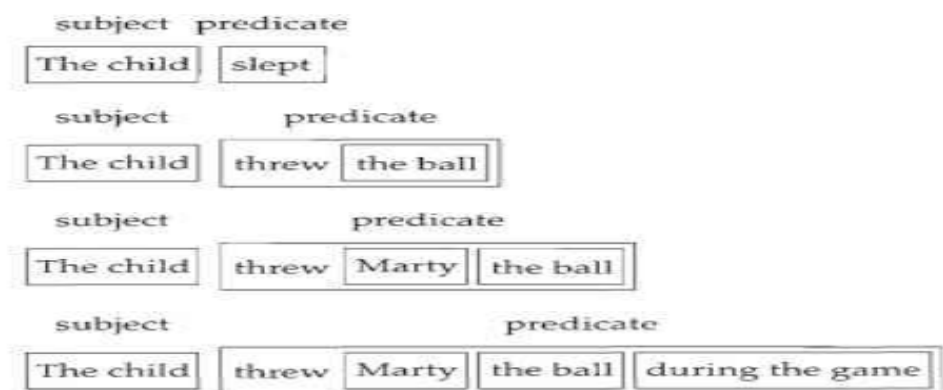
I wanted to offer him something no one else would.

Nefinitni oblici u crnogorskom jeziku su infiniv, glagolski prilog sadašnji i prošli (Stevanović, 1991: 720), a u engleskom jeziku to su oblici infinitiva, svi oblici sadašnjeg i prošlog partcipa i gerund, poznati i kao: *the i- form*, *the -ing form*, and *the -en form* (Jeffries, 2006: 87). Ovi oblici ne “ostvaruju jasnu vezu sa subjektom i ne nose oznake za vrijeme” (Jeffries, 2006: 87), pa kao takvi, ovi oblici mogu biti samo dio predikata uz neki finitni glagol, ali ne mogu sami konstruisati predikat. Jedino leksički glagol sa oznakama predikativnosti „u svojim oblicima ima oznake za pravo odnosno relativno označavanje vremena u kome se radnja vrši, za označavanje gramatičkog lica kome se predikatom nešto pripisuje i za označavanje načina ili ličnog odnosa prema onome što se subjektu pripisuje” (Stevanović, 1991: 34). Zato se, dodaje Stevanović, sa pravom kaže da službu predikata po pravilu vrši glagol u nekom ličnom glagolskom obliku. Za razliku od funkcije subjekta čiji su eksponenti, kao što smo već i ilustrovali, različiti morfološki oblici, u funkciji predikata može se naći jedino leksički glagol u kongruentnom obliku. (Stevanović, 1991: 35). Iako se u dijelu koji se tiče realizacije predikata engleski i crnogorski sintaksički sistem poklapaju, u pogledu toga šta sve predikat obuhvata postoji ipak određeno nepodudaranje u sistemima ova dva jezika, prije svega terminološko, što ćemo ilustrovati u dijelu koji slijedi.

2.2.1.2.1. Predikat vs. predikator

U crnogorskom jeziku se, bar prema relevantnoj proučenoj literaturi, predikatom smatra prevashodno glagol u ličnom, kongruentnom obliku. Tako Klajn (2005: 226), u rečenici: *Jutros smo se okupali u rijeci*, predikatom smatra samo podvučeni dio rečenice odnosno leksički glagol „okupati se“. Stevanović (1991: 36) u rečenici: *Ja poznajem ove ljude*, za predikat smatra finitni oblik glagola „poznavati“. Piper (2005: 304) u rečenici: *Majka vidi decu*, predikatom smatra prezent glagola „vidjeti“, a slično i Stanojčić i Popović (1994: 213) u funkciji predikata navode isključivo glagol. Jedino Bugarski odstupa od ovakve perspektive, navodeći da „predikat obično obuhvata sve osim subjekta, dakle *minimalno*⁸ glagol u ličnom obliku“.

Proučavajući udžbenike i stručne knjige na engleskom jeziku iz različitih „epoha“, ili bolje reći decenija uočili smo da su lingvisti i sintaksičari u ranijim fazama razvoja sintakse predikatom takođe smatrali isključivo glagol. Tako Kerm (Curme, 1966: 102) kao predikat u rečenici: *He frequently tells us interesting stories*, obilježava samo oblik prezenta glagola „tell“. Za razliku od njega, jedan od savremenijih lingvista, Arts (2001: 8) predikatom smatra „sve one oblike u rečenici koji slijede subjekat“. Tako u rečenici: *She probably painted the President's portrait at the palace*, Arts kao predikat izdvaja čitavu glagolsku sintagmu „probably painted the President's portrait at the palace“. Slično viđenje zastupaju i Džefriz (Jeffries), Dauning (Downing), Berk (Berk) i Kverk (Qirk). Predikat za njih nije samo glagol, koji je nesporno uslov predikacije i centralni element svakog predikata (Jeffries, 2006: 17), već **sve osim subjekta**. Ilustrujmo takvo shvatanje i primjerom (preuzeto iz – Berk, 1999: 13):

⁸ Kurziv D.A.

Oslanjajući se na ovakvu sintaksički hipotezu, definiciju o tome kako je osnovna realizacija odnosno eksponent predikata glagol, ipak bismo mogli dopuniti izvedenim zaključkom da predikat čini glagol, ali i svi oni ostali elementi (dopune ili odredbe, ukoliko su u rečenici iskazane) okupljeni oko njega u glagolskoj sintagmi. Kako smo pojam sintagme već obradili u poglavlju 1.4.1.3, ovdje ćemo samo ukazati na to da glagolsku sintagmu čini minimalno glagol (baš kao i predikat) koji može biti praćen i ostalim zavisnim članovima (a to su, kao što ćemo u narednim redovima i vidjeti razne dopune i odredbe glagola). Upravo imajući to na umu, čini nam se prikladnijim da kao realizaciju odnosno eksponent funkcije predikata navodimo glagolsku sintagmu, a ne samo glagol, jer je predikat, makar u savremenoj engleskoj sintaksi, više od glagola.

Ovakvo viđenje postavlja pred nas još jedno bitno pitanje, pitanje funkcije glagola u okviru predikata. Još jedna tendencija savremenih sintaksičkih tokova je i uvođenje još jednog elementa u strukturu klauze, pored već pomenutih i neizbježnih funkcija subjekta i predikata – elementa označenog u knjigama na engleskom jeziku terminom *predicator*. Kako u knjigama na nekadašnjem srpskohrvatskom jeziku ipak nismo naišli na ekvivalent ovom terminu, odlučili smo se da saobrazno našem pravopisu usvojimo ovu riječ kao riječ stranog porijekla, prilagodimo je našoj transkripciji i terminološku dilemu riješimo odlučivši se za termin **predikator**.

Lingvisti koji zastupaju stav da je predikat „sve osim subjekta“, a to su već pomenuti Kverk (Qirk) i Džefriz (Jeffries), navode i predikator kao jednu od osnovnih funkcija u strukturi klauze. Džefriz tako navodi da je „predikator jedino mjesto u klauzi gdje se forma i funkcija preklapaju“ jer u funkciji predikatora može se naći isključivo i jedino glagol. Predikator je, shodno Džefrizu, glavni upravni član glagolske sintagme i „jezgro predikata“ (Jeffries, 2006: 127). Dauning (2006: 34) navodi da se predikat može sastojati „samo od predikatora, čija je realizacija glagol, ili pak od predikatora i još nekog od centralnih konstituenata“. Lič (Leech) pak, za predikator kaže da je to „jedini element koji je glagolska sintagma“ (Leech, 2006: 85). Za Liča je predikator centralni rečenični element, u ravni sa subjektom. U terminologiji koju on koristi termin predikat se ne koristi. Umjesto toga, Lič se odlučio za termin predikator, koji u rečenici predstavlja svojevrsan pandan subjektu, bar po sintaksičkoj važnosti. Arts (2001: 15), s druge strane, skreće pažnju na značaj razlikovanja termina predikat i predikator, dajući vrlo slikovit, a

jednostavan primjer kojim se uspostavlja razlika između ova dva sintaksička pojma. Tako u rečenici, *The cat devoured the rat*, predikat je čitava glagolska sintagma *devoured the rat*, a predikator je leksički glagol *devoured*, piše Arts. Ovo je i stav koji ćemo mi u radu primjenjivati.

Iako crnogorski jezik ne poznaje pojam predikatora, smatramo da bi uvođenje ovakvog termina imalo veliki značaj za rješavanje terminoloških problema sa kojima se sintaksičari susreću. Jedan od prvobitnih ciljeva rada, koji dobroano zalazi u oblast kontrastivne analize, jeste i da se izuče i predstave terminološka rješenja novijeg datuma iz plodnih izučavanja sintakse na engleskom jeziku. Jedno od takvih rješenja je i, vjerujemo, upravo pitanje predikatora. **Predikator** je, saglasno onom što pišu Dauning i Arts, leksičko jezgro predikata, a možemo dodati i glavni upravni, član sintagme, a **predikat** je glagolska sintagma koja se može sastojati samo od predikatora odnosno glagola, ali i od ostalih elemenata koje ćemo predstaviti u redovima koji slijede.

I u crnogorskom i u engleskom jeziku, morfološki oblik glagola odnosno predikatora može biti složen i prost. Kao primjer složenog predikatora Džefriz navodi primjer predikatora *had seen* u rečenici: *None of the supporters had seen the goal*. Složeni predikator čini leksički glagol kao osnova uz koji stoji i neki od pomoćnih glagola (primarni pomoćni glagoli *be, have, do* ili sekundarni pomoćni glagoli *will, would, shall, should, can, could itd.* – Đorđević, 2002: 284). Složeni predikator u crnogorskom jeziku bi, analagno tome, bili svi oni glagolski oblici koji se grade od pomoćnih glagola *jesam, biti* ili *htjeti* u ličnom glagolskom obliku i od odgovarajućeg glagolskog pridjeva odnosno infinitiva a u našem jeziku postoji pet takvih oblika (perfekat, pluskvamperfekat, futur I, futur II, potencijal). Primjeri za složeni predikator u crnogorskom jeziku dati su u rečenici: *Ona **je pozvala** sve svoje prijatelje kako **bi** im **saopštila** da se udaje*.

Nakon što smo predikat definisali i ograničili (iako je u ovom slučaju prikladniji glagol proširili) na glagolsku sintagmu koja se može sastojati najmanje od leksičkog glagola u funkciji predikatora, usredsređićemo se i na ostale opcionalne elemente u okviru predikata. Da li će predikat sačinjavati samo glagol u ličnom, kongruentnom obliku ili će za ostvarivanje predikacije biti neophodan još neki element ili član rečenične konstrukcije zavisi prevashodno od „gramatičko-semantičke prirode glagola“ (Bugarski,

1994: 124). Tako neki glagoli, kao što su glagoli nepotpune predikacije, dodaje Bugarski, obično zahtjevaju dopunu u obliku predikativa, a prelazni glagoli mogu zahtijevati izražen objekat. Piper (2005: 305) navodi da „jedni predikati [iako bi ovdje bio prikladniji termin predikatori, prim.aut.] ne dopuštaju proširivanje informacije koja je u njima sadržana informacijom koju mogu dati drugi rečenični članovi, a drugi predikati [predikatori] takvo proširivanje dopuštaju, što je mnogo češći slučaj, ili ga čak zahtjevaju“. Da li će predikat klauze činiti samo punoznačni glagol, ili će glagol pratiti direktni objekat, indirektni objekat, predikativ ili pak neka druga adverbijalna dopuna zavisi umnogome od vrste glagola, a sintaksička podjela glagola značajan je korak ka zaokruživanju strukture predikata, ali i strukture osnovnih rečeničnih modela, jer „od glagola zavisi formiranje osnovnih strukturnih obrazaca ili modela rečenice“ (Piper et al., 2005: 478).

2.2.1.2.2. Klase glagola (gramatički rod u širem smislu)

Razlikovanje glagola prema tome da li zahtjevaju upotrebu pravog objekta (u crnogorskom jeziku je to oblik akuzativa bez predloga) kao obavezne dopune (koja se ili izriče ili samo podrazumjeva), ili ne zahtjevaju – čini glagolski rod u širem smislu (Stanojčić/Popović, 1994: 99). Prema tome se, dodaju Stanojčić i Popović, glagoli dijele na dvije grupe: **prelazne** i **neprelazne** glagole. Ovakvu podjelu iznose i Stevanović (1991:483), Klajn (2005: 132) ali i Brabec (1954: 189), s tim što Klajn ovoj kategorizaciji dodaje i povratne glagole kao posebnu podgrupu glagola. Piper (2005: 490), iako se nigdje konkretno ne dotiče podjele glagola na osnovu kategorije prelaznost/neprelaznost, u poglavlju o vrstama predikata navodi i analitički predikat, dodajući kako takav predikat grade kopulativni i semikopulativni glagoli navodeći i primjere sa takvim glagolima.

Stanojčić i Popović takođe, iako u okviru razmatranja o glagolskom rodu u širem smislu ne navode izričito kopulativne glagole kao pripadnike te kategorije, u poglavlju *Sintaksa: Subjekatsko predikatske-rečenice*, razmatrajući imenske kopulativne konstrukcije (Stanojčić/Popović, 1994: 216), kao glavni dio imenskog predikata navode primjer enklitičkog oblika glagola *jesam/biti*, nazivajući ga kopulom odnosno kopulativnim glagolom. Još jednu vrstu glagola – semikopulativne ili nepravne kopulativne glagole *smatrati* i *postati*, autori pominju u istom poglavlju u odjeljku o konstrukcijama s dopunskim predikativima (Stanojčić/Popović, 1994: 227), navodeći da

se i uz ove glagole, baš kao i uz kopulativne glagole, pridjevski ili imenički sadržaj pripisuje imeničkom pojmu. Imajući to u vidu, priličnu ustaljenu sliku o dvije vrste glagola u srpskohrvatskom jeziku, a samim tim i crnogorskom, možemo dopuniti imenujući još dvije potkategorije glagola – **kopulativne** i **semikopulativne** glagole.

Prelazni ili **tranzitivni glagoli** su „oni koji zahtjevaju objekat u obliku akuzativa bez predloga (odnosno u nekim slučajevima genitiva bez predloga): *pisati knjigu, izgraditi kuću, piti vode, kupiti hleba* i sl. (Stanojčić/Popović, 1994: 100). Stanojčić i Popović definišu objekte kao rekcijske dopune glagola tj. imeničke jedinice kojima se dopunjavaju prelazni glagoli. U okviru prelaznih glagola, Stanojčić i Popović (1994: 225) navode i podgrupu prelaznih glagola koje nazivaju **birekcionim** ili **dvorekcijskim glagolima**, a ovoj grupi pripadaju glagoli davanja i saopštavanja (*dati, pokloniti, pružiti, reći, kazati* itd). Zajedničko im je to što zahtjevaju dvije rekcijske dopune – nepravi objekat u dativu i pravi objekat kao u primjeru: *Saopštila mu je istinu*. **Neprelazni** ili **intranitivni** glagoli su, prema tautološkoj definiciji koju navode Stanojčić i Popović na istom mjestu, oni glagoli koji ne zahtjevaju objekat u obliku akuzativa bez predloga: *sjesti, sjediti, trčati* itd. Kao što smo već i ukazali, **kopulativnim glagolima** Stanojčić i Popović smatraju oblike glagola *jesam/biti* (na primjer *On je bio moj učenik*), a u klasu **semikopulativnih glagola** uključuje glagole *postati, zvati se, nazvati se, proglasiti se, smatrati, izabrati, priznati, imenovati* itd. Razmatrajući razliku između kopulativnih i semikopulativnih predikata, Piper (2005: 314) navodi da je osnovna razlika u tome što za razliku od kopulativnog predikata, koji je uvijek neprelazne prirode, glagoli u semikopulativnim predikatima mogu biti prelazni ili neprelazni, potkrepljujući to primjerom sljedeće dvije rečenice:

Petar je postao direktor. (neprelazni semikopulativni glagol)

Ministarstvo je postavilo Petra za direktora. (neprelazni semikopulativni glagol)

Prema načinu upotrebe, glagoli se u engleskom jeziku najčešće klasifikuju u tri grupe: grupe leksičkih, pomoćnih i kopulativnih glagola u okviru kojih razlikujemo nekoliko podgrupa (Morenberg, 2002: 287). Leksički glagoli se tako mogu podijeliti na tranzitivne i intranzitivne, pomoćni u primarne i sekundarne, a kopulativni u prave i neprave. (Morenberg, 2002: 288). **Neprelazni glagoli** u engleskom jeziku su oni koji nisu

praćeni objektom (Miller, 2004: 13) već mogu ostvariti uslov pune predikacije sami, bez dopuna. **Prelazni/tranzitivni glagoli**, kao i u crnogorskom jeziku, su glagoli koji su upotrijebljeni sa objektom (Đorđević, 2002: 287) i to kao: **monotranzitivni glagoli** (koji imaju jedan objekat i kod kojih se radnja izražava sa dvije strane, od aktivnosti subjekta i usmjerenosti te aktivnosti prema objektu) i **ditranzitivni glagoli** (koji imaju dva objekta – indirektni i direktni, kod kojih se radnja izražava sa tri strane, od aktivnosti subjekta i usmjerenosti te aktivnosti prema direktnom i indirektnom objektu). Baš kao i u crnogorskom jeziku, u ditranzitivne glagole spadaju obično „glagoli davanja čiji je tipični predstavnik glagol *give* pa se ovi glagoli ponekad nazivaju i *Vg verbs*“ (Curme, 1966: 108), a podudarnost između birekcionih glagola u crnogorskom i ditranzitivnih u engleskom možemo ilustrovati sljedećim primjerima:

*She gave **him** a document.*

*Privredna komora dala **mu** je **zajam od 45 miliona**.*

Pored monotranzitivnih i ditranzitivnih, Kverk (Quirk, 1972: 39) navodi i **složeno/kompleksno tranzitivne glagole** koji imaju i objekat i komplement objektu. Kao pripadnike ove grupe glagola Kverk navodi glagole *consider, declare, pronounce, name, elect* itd. a osnovno im je obilježje dopuna u vidu komplementu objektu. Ovakvu vezu sa objektom u crnogorskom jeziku ostvaruje dopunski predikativ uz prelazne semikopalutivne glagole, o čemu će u radu još biti riječi. Podudarnost između prelaznih semikopulativnih glagola (a) i složeno tranzitivnih/prelaznih glagola (b) možemo ilustrovati sljedećim primjerima:

(a) ***Izabrali** su ga za direktora Ugostiteljskog preduzeća.*

(a) ***Nazvali** su je soba za mučenje.*

(b) *The Constituent Assembly **elected** him President of the Provisional Government.*

(b) *They **named** their fund the "loaves and fishes"!*

Kopulativni glagoli ili glagoli nepotpune predikacije ne izražavaju ideje jasno i uvijek povezuju subjekat sa obaveznom dopunom koja ima funkciju dopune subjektu (Carter/McCarthy, 2006: 507). Detaljan prikaz kopulativnih glagola u engleskom jeziku dala je Đorđević (2002: 324), navodeći najčešće termine koji se za ovu klasu glagola sreću u literaturi na engleskom jeziku: *copulas, copulative verbs, linking verbs, verbs of incomplete predications*. Prema podjeli koju iznosi Đorđević, u ovu grupu spadaju

glagoli koji su srodni glagolu *be*, koji se nerijetko smatra jedinom pravom kopulom, kao što su *cut, eat, feel, smell, taste seem* i sl; glagole srodne značenju glagola *remain* kao što su *continue, fight, hang, hold, keep* itd; i one koji su srodni značenju glagola *become*: *come, end up, fall, get, grow, prove* itd.

*More amenable land had **become** available.*

*The night **fell** dark.*

Podjela glagola na neprelazne, prelazne i kopulativne uslovljava i podjelu na dvije vrste predikata. I u engleskom i u crnogorskom jeziku razlikujemo **glagolski** i **kopulativni/imenski predikat** (Đorđević, 2002: 288; Stanojčić/Popović, 1994: 278). Glagolski predikati pored ostalih elemenata sadrže leksičke ili pomoćne i leksičke glagole (takozvane ekstenzivne glagole), a imenski predikati sadrže kopule (intezivne) glagole koji se pojavljuju samo kao veza sa imenskim dijelom predikata (Đorđević, 2002: 288-289). Od još većeg značaja za naš rad je činjenica da od klase glagola, njegove prelaznosti, neprelaznosti ili nepotpunosti ili nekonkretizovanosti zavisi i modeliranje predikata odnosno „vrsta“ sintaksičkog elementa koji slijedi glagol, a prije nego predstavimo i ukratko opišemo tipične funkcije u okviru predikata u oba jezika, dužni smo objasniti još jedan pojam – pojam komplementacije.

2.2.1.2.3. Komplementacija

U crnogorskom jeziku razlikuju se dva osnovna oblika zavisne veze između glagola kao upravne, nadređene riječi koji se u okviru predikata javlja u funkciji predikatora i ostalih elemenata predikata, gramtički podređenih glagolu. Prvo postoji, „zavisno uslovljena veza koju zovemo dopunskom ili komplementnom, kada semantički sadržaj jedne reči ili izraza biva proširen, dopunjen ili konkretizovan“ (Piper et al., 2005: 482), a poziciju predikatora u takvim slučajevima zauzima prelazni ili kopulativni glagol. Poseban tip ove, neposredno ili posredno gramatikalizovane dopunske veze, kakva se najčešće ispoljava između glagola i imenice u nekom padežu jeste rekijski odnos, dodaje Piper. Prelazni glagol udružuje se s bespredloškim akuzativom i/ili genitivom kao padežom tipičnog objekta upravo u ulozi dopune, na šta smo već ukazali prilikom definisanja prelaznih glagola, i kao što pokazuju sljedeći primjeri (Stevanović, 1991: 538):

*Pročitala je **pismo**.*

*Poželio je **slatkiša**.*

Ovakvu sintaksičko-semantičku pojavu Piper (2005: 482) imenuje kao dopunjavanje ili komplementaciju, a ova pojava se tiče „pre svega dopunske sintagme u kojoj se ispoljava rekcijaska veza između glagolskih reči i imenskih reči u slobodnoj padežnoj formi.“

Drugi vid zavisne veze predstavlja opštu, neuslovljenu zavisnost kakva se uspostavlja između semantičkog predikata i kakve priloške odredbe (Piper et al., 2005: 483), a takav odnos Piper naziva priloškodredbenim odnosom i, kako naglašava, riječ je o determinaciji priloškog tipa. U poziciji gramatički zavisne riječi imamo odredbu predikatora, čiju pojavu ne uslovljava leksički sadržaj glagola, već na njenu upotrebu utiču „nejezički faktori“ vezani za konkretnu govornu situaciju, kao u primjeru:

***Glasno** je čitao.*

*Pozvao me je **u podne**.*

Karter i Makarti (Carter/McCarthy, 2006: 531) komplementaciju definišu kao sintaksički proces dopunjavanja značenja finitnog glagola i dodaje da se ovaj proces prevashodno tiče prelaznih i kopulativnih glagola, s obzirom da glagolske sintagme sa neprelaznim glagolima ne zahtjevaju nikakvu dopunu. Ovo odsustvo komplementacije koje se odnosi na neprelazne glagole Karter i Makarti nazivaju **neprelaznom komplementacijom** i uvrštava je u pet opštih tipova komplementacije u engleskom jeziku. U širem smislu dakle, Karter i Makarti neuslovljenu zavisnost o kojoj govori Piper, odnosno prilošku determinaciju glagola putem adverbijala, smatraju komplementacijom, jer signalizira odsustvo ovakvog procesa. Pored neprelazne komplementacije Karter i Makarti navode i: **monotranzitivnu** (*monotransitive*), **ditranzitivnu** (*ditransitive*), **složeno tranzitivnu** (*complex-transitive*) i **kopulativnu** (*copular*) komplementaciju (istu podjelu navodi i Dauning [Downing, 2006: 115]). Karter i Makarti dodaju i da vrsta komplementacije zavisi od klase glagola (2006: 532) tj. od toga da li je glagol prelazan, neprelazan ili kopulativan. U dijelu koji slijedi, razmotrićemo prvo priloške odredbe kao sastavni dio predikata koji se može javiti uz sve vrste glagola i fakultativan je dio svih pet vrsta komplementacije koje su opisali Karter i Makarti i Dauning.

2.2.1.2.4. Priloške odredbe

Osvrnimo se prvo na ono što Karter i Makarti nazivaju neprelaznom komplementacijom, odnosno odsustvom komplementacije, a tiče se prije svega sintaksičke veze glagola i priloških odredbi, koji su „periferni, opcionalni element glagolske sintagme“ (Jeffries, 2006: 129). Pojava priloških (adverbijalnih) odredbi u rečenici nije uslovljena značenjem glagolskih riječi već nekim jezičkim činionicima, među koje Piper (2005: 485) ubraja komunikativni cilj, namjeru ili potrebu komunikatora da posebno naznači druge, s komunikativnog stanovišta bitne podatke o različitim okolnostima u kojima je smještena radnja ili kakva pojava; da se precizira *kada, gdje, kako, zašto, pod kojim uslovima ili s kojom svrhom se nešto dešava*. Riječju, da saopšti izvjesne informacije o širem kontekstu kakvog događanja. To znači da su priloške odredbe vezane za predikator na komunikativnom planu, a nisu ni u strukturnom niti u semantičkom pogledu obavezni rečenični članovi. Zato smo ih i svrstali u grupu sekundarnih rečeničnih elemenata (str. 44). I u crnogorskom i u engleskom jeziku, priloške odredbe ili adverbijali kao opcionalni elementi klauze mogu se javiti uz sve vrste glagola, i kao takvi potencijalno su sastavni dio svih pet vrsta komplementacije o kojima govori Karter i Makarti, tj. mogu se javiti i uz neprelazne i prelazne i kopulativne glagole što možemo ilustrovati sljedećim primjerima i njihovim prevodnim korespondentima:

Divno je pjevala!

She sang beautifully.

Pročitala je knjigu juče.

She read the book yesterday.

Bio je tu prije pet minuta.

He was there five minutes ago.

U tabelama 4 i 5, koje slijede navedeni primjeri priloških odredbi podjeljenih po značenju u crnogorskom i engleskom jeziku (Vujović, 2003: 98 i Berk, 1999: 174).

одредба	упитна реч	примери
за време	Када (је дошао)?	данас, овог лета, прошле године, после часа
за начин	Како (је дошао)?	тешко, сигурним кораком, певајући
за место, правац	Где (си био)?	у школи, код баке, на базену
	Куда (идеш)?	на тренинг, код другарице, у биоскоп
	Одакле (долазиш)?	са летовања, од куће, из позоришта
за меру, количину	Колико?	два метра, пет минута, три тоне
за узрок	Зашто (си дошао)?	због глади, из љубави, од среће

Intensifier	Nikki really loves baseball.
Downtoner	I rather dislike monster movies.
Focuser	I merely touched the painting.
Place	Jenny lives in an apartment .
Direction	Andrew drove across the lawn .
Time (point/boundary)	Charles will arrive at noon .
Duration	They stayed for hours .
Frequency	Mary Jane sneezed twelve times .
Time relationship	Dena doesn't like you anymore .
Manner	He drives with great skill .
Means	Agnes cut the grass with a scythe .
Reason/purpose	She did it for revenge .
Result	Chuck polished it to a bright shine .

Tabelarni prikaz značenja priloških odredbi u engleskom jeziku

U glagolskoj sintagmi tj. u predikatu može se naći više od jednog adverbijala i postoji određena fleksibilnost u pogledu pozicije koji adverbijalna odredba može imati u okviru klauze, ne samo predikata. Mobilnost adverbijalnih odredbi u engleskom jeziku i mogućnost uključivanja više ovih neobaveznih sekundarnih članova u kontekstualni okvir klauze očigledni su u sljedećim primjerima (Džefriz, 2006: 137):

1) The train very slowly pulled away from the station .		
AM1	AM2	
(The train pulled very slowly away from the station .)		
(The train pulled away very slowly from the station .)		
(The train pulled away from the station very slowly .)		
(Very slowly the train pulled away from the station.)		
2) We have been working in the garden all morning .		
	AM1	AM2
3) She died peacefully in Chicago General Hospital on Sunday .		
AM1	AM2	AM3

Adverbijalne odredbe, ilustrovane u navedenim primjerima, često se u literaturi na engleskom jeziku imenuju i terminom „enlargement“ (Berk, Morenberg), kako bi se bliže ukazalo na njihovu neobaveznost i sekundarnost, za razliku od obaveznih rečeničnih segmenata kakvi su dopune. Priloške odredbe, nasuprot dopunama, upotrebljavaju se uz bilo koji glagol, budući da njihova pojava nije uslovljena samom glagolskom leksemom. Ipak, određeni glagoli iz „užeg semantičkog kruga“ (Piper et al., 2005: 499) otvaraju mjesto i dopunama sa priloškim značenjem, koje je ponekad jako teško razlikovati od priloških odredbi, što ćemo ilustrovati u redovima koji slijede.

2.2.1.2.5. Priloške dopune

Pojavu priloških dopuna, i u crnogorskom i u engleskom jeziku, uslovljava semantički potencijal određenih grupa glagola za koje se one neposredno vezuju, a „njihova opšta semantika zadata je rječju uz koju stoje, a to je, recimo, značenje mesta, cilja ili putanje kretanja, pa vremena odigravanja ili trajanja radnje, zatim načina i dr.), dok za identifikaciju svakog tipa dopune služe određene priloške anafore, kao i kod odredaba“ (Piper et al., 2005: 498). Tako u rečenici: *Rat je trajao četrnaest godina*, imenička sintagma četrnaest godina ima funkciju adverbijalne dopune, a ne odredbe, kako bi se moglo u prvi mah pomisliti, jer glagol *trajati* zahtjeva vremensku prilošku dopunu, bez čijeg prisustva rečenica je okrnjena i nepotpuna na isti način na koji je rečenica: *On je*. nepotpuna bez imenskog predikativa, odnosno komplementa subjektu. Neki glagoli u crnogorskom jeziku, zbog svog značenja, iziskuju istovremenu pojavu dva vida dopune – objekatske i priloške i upravo u ovakvim glagolskim sintagmama odnos adverbijalna dopuna – adverbijalna odredba je najkompleksniji. Uporedimo sljedeće primjere (Stevanović, 1991: 764):

Jasna kupuje povrće u ovoj prodavnici.

Jasna je stavila povrće u korpu.

U prvoj rečenici predložko-padežna konstrukcija *u ovoj prodavnici* ima funkciju priloške odredbe za mjesto, jer je informacija o tome gdje Jasna kupuje povrće samo fakultativna obavijest i neobavezan dio rečenice. U drugom slučaju značenjski potencijal glagola *staviti* bez dodatne mjesne specifikacije je nekonkretizovan, odnosno nepotpun

što predložko-padežnu konstrukciju *u korpu* čini adverbijalnom dopunom, a ne odredbom. U tabeli 6 prikazani su tipovi priloških dopuna za čije nam je sintaksičko utemeljenje poslužila tabela koju navodi Piper (2005: 498), a od koje smo i pošli u nastojanju da utvrdimo razliku između odredbi i dopuna ne samo u crnogorskom već i u engleskom jeziku.

Tipovi priloških dopuna:	Osnovna pitanja za dopune:	Primjeri sa dopunama:
a. mjesne i ciljne	<i>Gdje?</i> <i>Odakle?</i> <i>Kada?</i>	naći se na ivici izvaditi sat iz džepa staviti rokovnik na stolicu
b. vremenske	<i>Kad?</i> <i>Koliko vremena?</i>	zakazati ispit u podne trajati godinama zadržati se tri sata
c. kvantifikativne	<i>Koliko?</i>	stajati pet evra težiti pet kilograma
d. kvalifikativne	<i>Kako?</i>	ponašati se pristojno postupati ispravno provesti se sjajno

Tabela 6

Priloške dopune ne mogu se eliminisati iz iskaza za razliku od odredbi, ali se on može svesti na kopulativnu predikaciju (Stanojčić/Popović, 1994: 216) - sa glagolom *jesam* ili *biti* kao predikatorom.

Boravi na selu. ↔ *Na selu je.*

Ponaša se pristojno ↔ *Pristojan je.*

Pojam adverbijalne dopune na sličan način doživljavaju i engleski lingvisti, i kako smo proučavanju ovog sintaksičkog fenomena pristupili imajući naš jezik na umu, trudili smo se da nađemo naporedne primjere i u engleskom jeziku. Obavezne adverbijale spominje Džefriz (Jeffries, 2006: 135), navodeći da se ovakvi oblici javljaju uz određene glagole i ilustrujući razlog za tako nešto navodeći:

„Glavni razlog što se obavezna priloška odredba uopšte javlja je taj što postoje neki leksički glagoli čije značenje povezuje subjekat predikatora ne sa objektom ili

nekom osobinom ili identifikacijom (kao dopune), već sa nekom vrstom okolnosti, kao što su vrijeme ili prostor”⁹

Kao primjere obaveznog adverbijala Džefriz navodi sljedeće primjere (2006: 136) obaveznog adverbijala, za koji kaže da je centralan za značenje rečenice, za razliku od tipičnih adverbijalnih odredbi:

*The battle lasted **for a week/all week**.*

*Anna put the books **away/on the shelf**.*

Grinbaum i Nelson (Greenbaum/Nelson, 2002: 29) i Veker (Wekker, 2002: 73) navode da adverbijalne dopune (oni ih imenuju terminom *Adverbial Complement*, što je termin koji ćemo i mi usvojiti) ukazuju na mjesto, prostor ili smjer i obavezan su dio rečenice, navodeći sljedeće primjere.

*The city lies **225 miles of Guatemala City**.*

*George is getting **into his car**.*

*This road goes **to Madison**.*

Govoreći o elementima u strukturi klauze kao poseban element, Dauning (Downing, 2006: 99) spominje i *Locative Complement*, navodeći da glagoli kao što su *put*, *stand* i *lead* zahtijevaju Locative Complement, koji, kao što se može zaključiti iz primjera koji slijede, nisu ništa drugo do *obligatory adverbial* o kome govori Džefriz, odnosno *Adverbial Complement* koji opisuje Grinbaum:

*I put the dish **in the microwave**.*

*Stand the lamp **near the desk**.*

*The track led us **to a farm**.*

Svi navedeni primjeri ukazuju na to da se priloška dopuna (AdvC) javlja i u crnogorskom i u engleskom jeziku uz određene **nekonkretizovane** (Stanojčić/Popović, 1994: 216) glagole, koji mogu biti i prelazni i neprelazni. Upravo zbog toga smatramo da ovaj funkcionalni element u okviru predikata mora biti uključen u sistematski sintaksički

⁹ “The main reason why obligatory adverbial modifiers occur at all is that there are some lexical verbs whose meaning relates the subject of the predicator not to objects or to some quality or identification (such as complements), but to some kind of circumstance, such as time or space.”

prikaz strukture proste rečenice, jer je često neopravdano izostavljan iz prikaza osnovnih rečeničnih modela, što ćemo i ilustrovati u III i IV poglavlju rada.

Pojam priloške dopune nametnuo se sam nakon kratkog opisa priloških odredbi u engleskom i crnogorskom jeziku, iako nije primarni sintaksički odnos kojim se tipično definiše i opisuje sam proces komplementacije. Ipak, iz svega iznesenog da se i zaključiti sam značaj i suština pojma dopune, a to je prije svega njena obaveznost u strukturi rečenice. Dopunama u širem smislu i u crnogorskom jeziku smatraju se prije svega direktni i indirektni objekat i predikativi (Piper et al., 2005: 499 i Đorđević, 2005: 289), a u engleskom jeziku, pored ovih funkcionalnih kategorija u grupu dopuna ubrajaju se i komplementi/dopune objekta. Podpoglavlja koja slijede posvetićemo upravo ovim sintaksičkim elementima.

2.2.1.2.6. Direktni i indirektni objekat

Iako smo ustvrdili da pojam dopune obuhvata funkcije objekta uz prelazne i predikativa uz kopulativne glagole, a u užem smislu i komplemente objekta, u svom širem značenju, dopune kao dodaci glagolu su najneposrednije vezani prevashodno za glagole pune predikacije, i to su prije svega objekti (Đorđević 2002: 578), odnosno imeničke jedinice kojima se dopunjava prelazni/tranzitivni glagol (Stanojčić/Popović, 1994: 223). **Formalnim** (*gramatičkim, površinskim*) **objektom** u crnogorskom jeziku smatra se imenski izraz u određenom padežnom obliku koji se udružuje sa prelaznim glagolom (Piper et al., 2005: 500). Prelaznost je, dodaje Piper, ipak kategorijalno, leksičko-semantičko obilježje glagola kao vrste riječi, pa stoga *ne mora* biti izražena posebnim gramatičkim sredstvom, kao što je slučaj sa prelaznim glagolima u sljedećim primjerima:

Igramo.

Sumnjivo gledaju.

U ovim primjerima, naime, inkorporiran je podatak o „predmetu“ na koji prelazi označena aktivnost, pa dopuna u vidu objekta ipak nije obavezna, jer „pod prelaznošću se, ukratko, podrazumjeva, objavljivanje predmeta radnje van nje same“ (Piper et al., 2005: 500). Stanojčić i Popović (1994: 224) takođe navode da je upotreba objekta uz neke glagole fakultativna, tj. da se postojanje objektatskog pojma može samo

podrazumjevati, a kao primjere takvih glagola navode glagole *pisati, čitati, pevati, jesti, piti*. Ovaj sintaksički fenomen neobaveznosti objekta kao dopune sreće se naravno i engleskom jeziku, što možemo ilustrovati primjerima sljedećih rečenice, u kojima glagol, iako prelazan, ne zahtjeva nužno objekat, zbog komunikativne situacije u kojoj se izriče:

Mrs Goldman is reading.

Lorenzo Mancarelli is writing.

U slučajevima kada komunikativna situacija i leksičko-semantički potencijal glagola zahtijevaju iskazivanje dopune u vidu objekta, pri „neutralnom, komunikativno neobebeženom redu reči, objekat se uvijek raspoređuje iza glagolskog predikata [predikatora, prim. aut.] i vezuje se za glagol posredno ili neposredno, u dodirnoj ili udaljenoj postpoziciji spram upravne glagolske reči“ (Piper et al., 2005: 501). I u crnogorskom i u engleskom jeziku razlikujemo tipično tri vrste ovako ostvarenih rekcijских veza sa glagolima, odnosno objekata, a to su: **direktni (pravi), indirektni (nepravi) i predložki objekat** (Piper et al., 2005: 504; Downing, 2006: 54).

Sintaksičku poziciju **direktnog objekta (DO)** u crnogorskom jeziku, kao što smo već i utvrdili, zauzima najčešće imenička jedinica u akuzativu bez predloga: *slušati radio, razgledati izložbu* itd. U varijantnom odnosu sa akuzativom, može se javiti i bespredložki genitiv (Stanojčić/Popović, 1994: 224), a takav objekat naziva se partitivnim i odričnim objektom, na šta ukazuju sljedeći primjeri:

Uzmi kolača!

Nije rekao ni riječi.

U navedenim primjerima oblik genitiva ne pokazuje razliku u značenju, već je formalna varijanta, jer se uz iste glagole može javiti i akuzativ bez predloga (uporediti: *Uzmi kolače, Nije rekao ni riječ*). Takođe, uz glagole u čijem je leksičkom sastavu morfema „se“, ne može biti eksplicirana imenica u akuzativu, već samo genitiv kao poziciona varijanta objekatskog akuzativa, kao u primjerima: *sjetiti se Belgije, igrati se rata* itd. (Piper et al., 2005: 503).

Indirektni objekat (IO) u crnogorskom jeziku odnosi se na „trećeg učesnika u datoj situaciji, kojem je obično namenjen ili upućen kakav konkretan predmet, odnosno rezultat procesa ili kakav nepredmetan sadržaj“ (Piper et al., 2005: 508), a takav treći učesnik u denotiranoj situaciji obično je izražen bespredložkim dativom. Već smo

pomenuli birekcione, ditranzitivne glagola – glagole kompleksne rekcije koji zahtijevaju dvije objekatske dopune, a to su u crnogorskom jeziku glagoli „davanja, javljanja ili predstavljanja“ (Piper et al., 2005: 508). Uz ove glagole, jedna objektaska dopuna je u akuzativu (u neposrednoj, prvostepenoj zavisnosti od glagola), a druga u dativu (posrednoj, drugostepenoj zavisnosti od glagola). Distribucija indirektnog objekta u crnogorskom jeziku nije fiksna (iako Piper navodi da je indirektni objekat obično druga, desna dopuna glagolima, ilustrujući to primjerom: *Poklonio je narukvicu majci* – Piper et al., 2005: 502), pa se indirektni objekat može javiti i neposredno iza glagola ili pak iza pravog objekta izraženog akuzativom:

Poslali su mu fra Heronima Santesa. (IO + DO)

Saopštavam utisak gospođi Lavoazije. (DO + IO)

U poseban strukturno-funkcionalni tip spada **predložki nepravi objekat**. Pošto se imenska grupa preko predloga vezuje za prelazni glagol, to nije formana direktna zavisnost od glagola kao kod pravog objekta (Piper et al., 2005: 507). Na naposrednost sintaksičke veze između radnje i objekatskog argumenta, kako dodaje Piper, upućuje mogućnost alterniranja predložkog objekta u akuzativu sa bespredložkim akuzativom uz neke prelazne glagole: *čekati koga, šta/na koga, na šta; zaboraviti koga, šta/na koga, na šta; paziti koga, šta/na koga, na šta*. Treba ipak naglasiti da se ovakvim predložko-padežnim konstrukcijama, odnosno predložkim objektom, izražavaju specifična, netipična objekatska značenja, a o ovoj vrsti objekta nešto više ćemo reći kasnije u radu.

U engleskom jeziku, u kome su „akuzativ i dativ izgubili posebne formalne oblike koje su nekad imali, odnosi akuzativa i dativa, i dvije vrste objekata, sada se moraju iskazati redom riječi“ (Curme, 1966: 132). Ukoliko je u rečenici iskazan samo jedan objekat, u većini slučajeva je kako piše Kerm (Curme, 1966: 133) riječ o akuzativu i takav se objekat javlja u poziciji iza glagola kao u primjeru: *Joey struck the dog*. Ukoliko je, međutim, potrebno upotrijebiti dativ, odnosno indirektni objekat, takav oblik se obično javlja direktno iza glagola, a nakon njega slijedi akuzativni odnosno direktni objekat, što Kerm ilustruje sljedećim primjerom: *He gave her (dat.) a new coat (acc.)*. Ukoliko postoji potreba da se dativ pozicionira poslije akuzativa, odnosno indirektni objekat poslije direktnog, moramo koristiti „savremeni oblik sa *to*, kako bi odnos

akuzativa i dativa učinili jasnim: *He has given some books **to the friend** who is visiting him.*“ (Curme, 1966: 133).

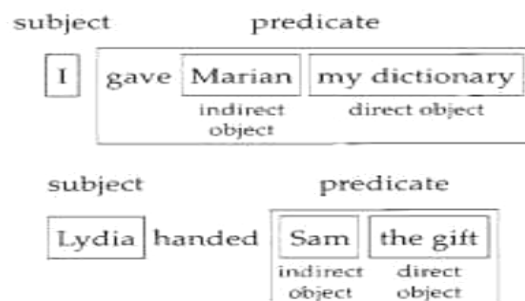
Razlika između direktnog i indirektnog objekta pravi se i prema animatnosti objekta, pa se tako za direktni/akuzativni objekat vezuje odsustvo obilježja animatnosti za razliku od indirektnog/dativnog objekta koji može imati to obilježje (Đorđević, 2002: 581). Direktni i indirektni objekat razlikuju se jedino funkcionalno i u njihovoj vezanosti za glagol u čemu direktni, neanimatni objekat ima prednost – naime, kada je riječ o rečenici sa dva objekat glagol se može javiti i bez indirektnog, ali rjeđe bez direktnog objekta (Đorđević, 2002: 581).

*They offered the man **a reward**.*

*They offered **a reward**.*

*They offered **the man**.* *

Indirektni objekat javlja se, kao i u crnogorskom jeziku, posle ditranzitivnih glagola, koji kako smo i naveli na strani 60, imaju dva objekta – indirektni i direktni, kod kojih se radnja izražava sa tri strane, od aktivnosti subjekta i usmjerenosti, te aktivnosti prema direktnom i indirektnom objektu. Prikaz pozicije indirektnog objekta u rečenici, ilustrovaćemo sljedećim primjerom (Berk, 1999: 275):

Predložki objekat je treća klasa objekta u engleskom jeziku koji ima oblik predložke fraze i najčešće se javlja sa predlogom *to*, ali i sa predlozima *against*, *at*, *for*, *from*, *of*, *on*, *upon* koji sa imenicom ili imeničkom frazom pokazuju padežne odnose (Đorđević, 2002: 581). Kao primjere predložkih obejkata Dauning (Downing, 2006: 56) navodi sljedeće primjere:

*You can rely **on Jane in an emergency**.*

*The other kids all laughed **at Amy** when she got her face dirty.*

Dauning (2006: 56) navodi da se predložki objekat (*prepositional object*) vezuje za određene predložke glagole, koji se u rječnicima mogu pojaviti kao zasebne lekseme, a bez predloga klauze sa predložkim objektom bi bile ili negramatične (*rely Jane**) ili bi imale potpuno drugačije značenje (uporediti: *see to the baggage* sa *see the baggage*).

Nakon što smo identifikovali i ukratko predstavili tri vrste objekata u crnogorskom i u engleskom jeziku, dužni smo identifikovati i ostale vrste dopuna – predikative u crnogorskom i predikativ i dopunu objekta u engleskom jeziku.

2.2.1.2.7. Predikativi i dopune objekta

Predikativ je funkcionalni element u okviru kopulativnih predikata (str. 59) „kojim se identifikuje ili karakterizuje subjekatski argument, odnosno pripisuje mu se neko obeležje“ (Piper et al., 2005: 491). U engleskom jeziku se uz termin predikativa (*predicative*) koristi i termin dopuna subjekta (*Subject Complement*), što čine već pomenuti lingvisti Dauning, Kerm, Kverk, Berk, kako bi se što jasnije ilustrovala razlika između dopune subjekta i dopune objekta. Predikativ zajedno sa kopulativnim ili semikopulativnim glagolom čini „obavezni strukturni minimum predikata“ (Piper et al., 2005: 481), a u ovom vidu sintaksičke veze predikativ je obavezni dio klauze bez kojeg je rečenica negramatična i svakako nepotpuna.

U crnogorskom jeziku pojam predikativ odnos se na tri vrste dopune: **imenski i priloški predikativ**, koji se javlja nakon kopulativnih glagola i **dopunski predikativ** koji se javlja poslije semikopulativnih glagola. (Stanojčić/Popović, 1994: 217). Ova podjela uslovljena je jedinicama koje su mogu javiti u poziciji predikativa, pa se tako u funkciji imenskog predikativa mogu javiti (Stanojčić/Popović, 1994: 217):

- a) pridjevske jedinice (pridjevi, pridjevske sintagme, pridjevske zamjenice, redni brojevi):

On je vrijedan.

- b) imeničke jedinice (imenice, imeničke sintagme, imeničke zamjenice) koje stoje u obliku nominativa:

On je vrijedan učenik.

- c) imeničke jedinice u nekom padežu (obično s predlogom) koji ima kvalifikativno značenje:

Ovo pitanje je **od velike važnosti za nastavak rada.**

Priloškim predikativom, koji je ili priloška jedinica za mjesto, način ili vrijeme ili imenička jedinica u zavisnom padežu, subjekatskom pojmu se pripisuje neki priloški (adverbijalni) sadržaj: lokalizacija, neko stanje ili ako se radi o nekom događaju i vrijeme realizacije (Stanojčić/Popović, 1994: 220), što autori ilustruju sljedećim primjerima:

*Stanica je **daleko**.*

*Nada je **u školi**.*

*Moj brat je bio **na zimovanju**.*

Ovakvim primjerima za priloški predikativ, Piper (2005: 493) dodaje i primjere sljedećih rečenica: *Hladno mu je, Ja sam dobro; Mira je loše*; navodeći da se kvalifikativnim priložima u okviru kopulativnog predikata često vrši procjenjivanje stanja čovjekovog organizma s obzirom na spoljašnje, klimatske uslove, kao i procjenjivanje opšteg stanja čovjeka.

Dopunski predikativ veže se za neprelazne ili prelazne semikopulativne glagole i njegov sadržaj se pripisuje subjektu ili objektu (Stanojčić/Popović, 1994: 228). Dopunski predikativ je najčešće imenička ili pridjevska jedinica koja uz neprelazne glagole kongruira u rodu i broju sa subjektom, a uz prelazne glagole sa objektom (Piper et al., 2005: 494). Piper navodi i da se imenski izraz u funkciji predikativa može vezati za mali broj semikopulativnih glagola tipa subjekatske ocjene kojima se subjekatskom ili objekatskom referentu pripisuje ono što je označeno imenskim izrazom, a to su karakterna obelježja, zanimanje i slična stanja, društveni položaj, kao u primjerima koji slijede u tabeli 7 (odabrani korpus, Stanojčić/Popović, 1995: 229):

Dopunski predikativ	
a) sa neprelaznim semikopulativnim glagolima:	a) sa prelaznim semikopulativnim glagolima:
<i>Ona se zove Stefa.</i> <i>Proglasio se carem/za cara.</i> <i>Nebo postaje rumeno.</i>	<i>Tim je izabrao nju za predstavnika.</i> <i>Proglasili su ga izdajnikom.</i> <i>Smatraju je ekspertom za ekologiju.</i>

Obavezna dopuna poslije kopulativnih glagola u engleskom jeziku se naziva, kao što smo i ukazali, predikativom (*predicative*) ili dopunom subjekta (*subject complement*), ali i imenskim dijelom predikata (*nominal predicate*) (Đorđević, 2002: 324). U funkciji predikativa mogu se naći: imenice (*Her name is **Meredith***), imeničke sintagme (*Derec is **a very lucky man***), pridjevi (*He is **rich***) ali i drugi morfološki oblici. Kopule su u ovakvim klauzama „prazne morfeme bez značenja koje samo povezuju subjekat i komplement“ (Đorđević, 2002: 324).

U relevantnoj literaturi na engleskom jeziku nismo naišli na termin koji bi bio ekvivalent priloškom predikativu u crnogorskom jeziku, mada to svakako ne podrazumijeva i nemogućnost da prilozi budu eksponent funkcije predikativa. Međutim, ovakve dopune su u gramatikama i udžbenicima svrstani u adverbijale, rjeđe u predikative što ćemo i ilustrovati primjerima iz knjiga u redovima koji slijede.

Razmatrajući dopune neprelaznih glagola, Dauning (Downing, 2006: 86), navodi da je u rečenici *Lunch was at one o'clock*, predloška sintagma *at one o'clock* adjunkt, a ne predikativ, iako isti autor glagol *to be* navodi kao centralni član kategorije kopulativnih glagola (2006: 96). Kerm (Curme, 1966: 128) takođe navodi primjer predloške sintagme sa kopulativnim glagolom *to be* – *He was in the hospital*, pri čemu je predloška sintagma *in the hospital* primjer adverbijala, pri tom naglašavajući da je ovakav adverbijal obavezan. Veker (Wekker, 2002: 75), u poglavlju o priloškoj dopuni (*adverbial complement*) navodi među primjerima rečenica sa neprelaznim glagolima *last*, *cost* i *weigh*, za koje smo ustanovili da zahtijevaju dopunu u vidu adverbijala, bez kojih njihovo značenje nije potpuno, i sljedeće primjere sa glagolom *to be*:

*He is **in London**.* (AdvC)

*He is **at his club**.* (AdvC)

*His birthday is **next Saturday**.* (AdvC)

Uzmemo li u obzir nekoliko već iznesenih kriterijuma: da su kopulativni glagoli tek prazne morfeme koje samo povezuju subjekat i dopunu subjekta, da je predikativ, a ne adverbijalna odredba, obavezan član glagolske sintagme sa kopulativnim glagolom, čini nam se prikladnijim da ovakve primjere svrstamo u primjere predikativa nego u primjere adverbijalne odredbe ili dopune. Na sličan način, Đorđević (2002: 325) u rečenici: *The table is in the corner*, sintagmu *in the corner* svrstava u primjere

predikativa, a isto čini i Kverk (Quirk, 2002: 64) sa sintagmom *at home* u rečenici: *Tom is at home*. Nema sumnje takođe da je u svim navedenim primjerima riječ o dopunama, obaveznim djelovima rečenice, bez kojih rečenica nema smisla, jer bismo njihovim odstranjivanjem dobili nepotpune rečenice (*Tom is**. *He is.** *Lunch was.**). Takođe, primjećujemo da se ipak **subjekatskom pojmu** (a ne glagolu!) pripisuje neki priloški sadržaj: lokalizacija, neko stanje ili vrijeme, i to ovakve dopune uistinu čini bliskim priloškim dopunama.

Koliko su ovakve konstrukcije zbunjujuće svjedoči i interno dvogodišnje istraživanje sprovedeno sa studentima III godine Filozofskog fakulteta u Nikšiću, gdje je studentima na završnom testu iz Funkcionalne sintagme dat sljedeći primjer: *She has been in Spain* i podvučena sintagma *in Spain*, koju treba da svrstaju u neku od obrađenih funkcionalnih kategorija. Treba istaći da se od studenata očekivalo da konstrukciju prepoznaju kao predikativ, jer je predmetni profesor, profesor Lakić, studentima nebrojeno puta objasnio da sve što prati kopulativne glagole ostvaruje ulogu predikativa u klauzi. Od 113 pregledanih radova samo su četiri studenta (4%) tačno odgovorila na postavljeno pitanje, 23 studenta nije znalo tačan odgovor (20%), a 86 studenata (76%) je podvučenu sintagmu identifikovalo kao prilošku odredbu (AM).

Razlog za ovakvu identifikaciju, kako su posvjedočili sami studenti prilikom uvida u svoje testove, je činjenica da sintagma *in Spain* odgovara na pitanje *where*, što je jedno od osnovnih pitanja za mjesne priloške odredbe. Preklapanje svakako postoji, i iako se sintagma *in Spain* ni u kom slučaju ne može identifikovati kao odredba, studenti su, podstaknuti od strane svojih profesora da postavljaju prava pitanja, zapali u zamku automatizma. Upravo zbog ovakvih nedoumica, čini se prikladnim uvođenje termina **Adverbial Predicative** (*priloški predikativ*) kojim bi se ovakve „međukonstrukcije“ svrstale u kategoriju koja u isto vrijeme označava obavezan član klauze tj. dopunu iza kopulativnih glagola, ali i adverbijalno značenje koje je očito i sintaksički nesporno. Upravo zbog svega iznesenog smatramo da u osnovne rečenične modele u engleskom jeziku treba uključiti pored predikativa, priloških dopuna i priloških odredbi i **priloški predikativ** (AdvPred), analogno crnogorskom jeziku.

Ostalo nam je da ovdje ukratko razmotrimo još jedan element, karakterističan za sintaksu engleskog jezika – dopunu objekta (*Object Complement*). Sam termin

komplement u engleskom jeziku, kako navodi Đorđević (2002: 578), odnosi se upravo na komplemente kao dopune objektu, a ovaj je funkcionalni element engleske klauze vezan za glagole složene prelaznosti odnosno složeno-prelazne glagole. Komplement objektu se naziva još i predikativnim adjunktom (*predicative adjunct*, Wekker, 2002: 154) i on je „obavezna dopuna određenih **prelaznih** glagola kojim se objektu pripisuje neka karakteristika“ (Berk, 1999: 178). Odstranjivanjem ovakvih dopuna iz rečenice, rečenica ne bi postala negramatična, ali bi se smisao same rečenice ipak promjenio (Downing, 2006: 84). Uporedimo sljedeće primjere (Berk, 1999: 74):

*The jury found the defendant **guilty**.*

The jury found the defendant.

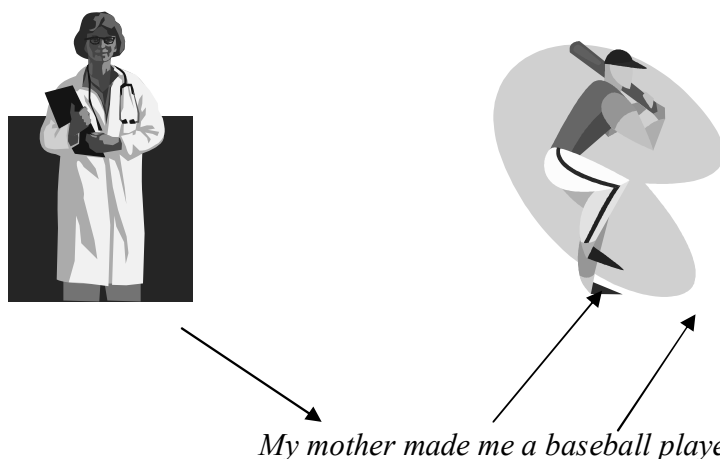
Uklanjanjem dopune objekta, pridjeva *guilty* iz rečenice, dobili smo rečenicu koja u engleskom jeziku iako ima smisla, nije potpuna i njeno značenje je u najmanju ruku okrnjeno (ukoliko informacija koja treba biti prenijeta nije da je porota jurila okrivljenog po sudu i na kraju uspjela da ga nađe?).

Nekada je, kako navodi Džefriz (Jeffries, 2006: 130), teško razlikovati klauze sa dva objekta od klauza sa direktnim objektom i dopunom objektu, naročito kada iza glagola imamo dvije imeničke jedinice odnosno dva nominala, kako ih imenuje Džefriz. On predlaže „semantički ključ“ po kome treba ispitati da li se dvije imeničke jedinice koje prate prelazni glagol odnose na istu ili dvije različite stvari. Ukoliko se dva nominala koja slijede glagol odnose na istu osobu, riječ je o direktnom objektu i dopuni objektu. Ukoliko se, pak, nominali odnose na dvije različite osobe, riječ je o indirektnom i direktnom objektu. Kao primjere za ovakvo rješenje Džefriz navodi sljedeće rečenice:

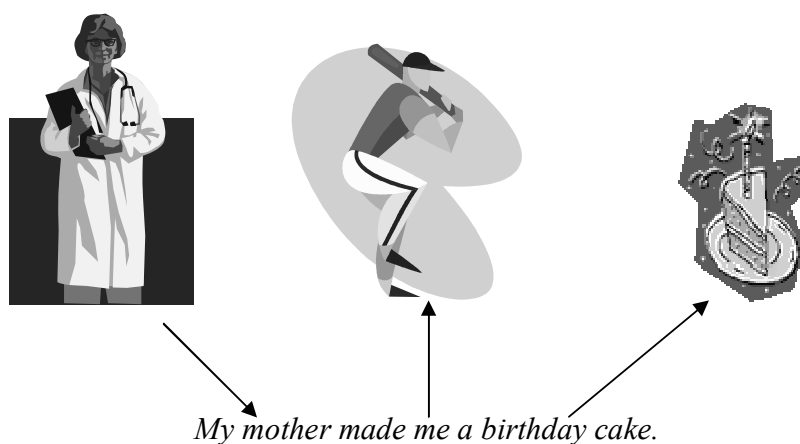
*My mother made **me a tennis player**.*

*My mother made **me a cup of coffee**.*

Razliku između ove dvije rečenice, Džefriz silustruje i slikovito, i to ne u prenesenom značenju te riječi već – slikom, sve u namjeri da ukloni sve potencijalne zabune koje ovakvi slučajevi mogu izazvati, a mi ovo zanimljivo rješenje (Jeffries, 2006: 131) i ovdje navodimo:

1. Prikaz konstrukcije u kojoj imamo direktni objekat i dopunu objektu

2. Prikaz konstrukcije u kojoj imamo indirektni i direktni objekat

U crnogorskom jeziku ovakve konstrukcije, koje su obavezna dopuna prelaznih glagola čije bi odstranjivanje iz rečenice za rezultat imalo promjenu u značenju, identifikovali smo kao **dopunske predikative**. Iako se terminologija razlikuje, možemo povući, nakon svega navedenog, paralelu između dopunskog predikativa u crnogorskom jeziku koji se javlja poslije određenih prelaznih semikopulativnih glagola i dopune objektu u engleskom jeziku koja se javlja nakon složeno-prelaznih glagola, kao obavezan rečenični član. Već smo u radu to ilustrovali primjerom, ali ćemo, argumenta radi, ponuditi još nekoliko primjera kao ilustraciju ove podudarnosti:

*She makes me **happy**. I pronounce you **husband and wife**. They consider him **foolish**.*¹⁰

*Ona me čini **sretnim**. Proglašavam vas **mužem i ženom**. Smatraju ga **budalastim**.*

¹⁰ Primjeri na engleskom jeziku preuzeti iz: Miller, 2002: 74, a rečenice na crnogorskom jeziku su prevodni ekvivalenti odabranih rečenica.

Ovim zaokružujemo jednu cjelinu posvećenu predikatu kao centralnom članu klauze, a u zaključku poglavlja o predikatu navodimo i tabelarni prikaz osnovnih funkcija u crnogorskom i engleskom jeziku u okviru predikata, koji smo definisali kao “sve osim subjekta” i za čijeg smo eksponenta naveli isključivo glagolsku sintagmu.

FUNKCIJE U OKVIRU PREDIKATA (P)	
CRNOGORSKI JEZIK	ENGLESKI JEZIK
<i>Predikator (Pr)</i>	<i>Predicator (Pr)</i>
<i>Adverbijal/priloška odredba (AdvO)</i>	<i>Adverbial/adverbial modifier (AM)</i>
<i>Direktni/pravi objekat (DO)</i>	<i>Direct object (DO)</i>
<i>Indirektni objekat (IO)</i>	<i>Indirect object (IO)</i>
<i>Nepravi (predložki) objekat (NO)</i>	<i>Prepositional/Oblique Object (PrepO)</i>
<i>Predikativi – Imenski predikativ (IPred) Priloški predikativ (AdvPred) Dopunski predikativ (Dpred)</i>	<i>Predicatives (Pred) – Nominal Pred Adverbial Pred.</i>
<i>Adverbijalna/priloška dopuna (AdvD)</i>	<i>Adverbial complement (AdvC)</i>
	<i>Object complement (OC)</i>

Tabela 8

Pitanje eksponenata gore prikazanih funkcionalnih kategorija u okviru predikata, kojima ćemo se detaljnije baviti u II i III dijelu rada u okviru poglavlja koji se tiče konstruisanja rečeničnih modela, poteže još jedno terminološko pitanje – pitanje vrste riječi i službe riječi u rečenici odnosno, forme i funkcije. Zašto je ovo pitanje značajno i

zašto je bitno jasno odrediti nivo analize i razliku između strukturalnog i funkcionalnog pristupa analizi ilustrovaćemo u poglavlju koje slijedi.

2.2.2. Vrste riječi i služba riječi u klauzi

Proučavanju gramatičkog ustrojstva jezika može se prići na više načina, zavisno od predmeta posebnog interesovanja i metodologije lingvističkog opisa. Moderniji pristupi proučavanju jezika i sintakse počinju strukturalnom gramatikom, “koja u načelu polazi od forme nastojeći da proučavanjem karaktera i raspodele jezičkih jedinica, kao i segmentovanjem i klasifikacijom jezičkih konstrukcija, otkrije i više strukture i sisteme koji postoje u različitim jezicima” (Bugarski, 1994: 105). Deskriptivnim pristupom analizi strukturalna gramatika je unaprijedila formalne metode lingvističkih istraživanja, a donekle komplementarna ovom pristupu je i funkcionalna gramatika koja “teži da jezičke elemente osvetli sa stanovišta njihovih gramatičkih funkcija, posebno na području sintakse” (Bugarski, 1994: 105).

Pristup za koji smo se mi odlučili u ovom radu, kao što smo na nekoliko već mjesta i istakli, upravo je kombinacija funkcionalno-strukturalnog pristupa rečenici, jer smo se, suočeni sa kompleksnošću rečenice kao jezičkog znaka, i u crnogorskom i u engleskom jeziku, odlučili da njihovu slojevitou strukturu u vidu osnovnih rečeničnih modela predstavimo kroz funkcije subjekta, predikata, objekta, dopune ili odredbe, ali i da isteknemo i kategorijalnu pripadnost jezičkih jedinica nižeg reda – riječi i sintagmi u jedinicama višeg reda, oslanjajući se u toj namjeri na strukturalni model.

Upravo zbog toga, od presudne je važnosti utvrditi šta obuhvata svaki od ovih pristupa, odnosno na kom nivou se jedinice kombinuju u određenom modelu, jer “kod tradicionalnih gramatičara, posmatrano sa današnjeg stanovišta analize, izmješani su kriteriji forme, funkcije i značenja, tako da se ponekad može vrlo iscrpno naći mnogo, primjerima ilustrovanih podataka, o formi i značenju, ali ništa o funkciji [...]” (Perović, 1996: 15). Upravo na ovaj problem smo naišli izučavajući primjere rečeničnih modela u engleskom jeziku, što nas je i navelo da jednom ovakvom sintaksičkom opisu pristupimo sa jasno utvrđenim premisama o tome šta je forma, a šta funkcija, kako bismo izbjegli preklapanje različitih nivoa analize.

Prije nego i terminološki razriješimo odnose forma-funkcija, razmotrićemo opštu ideju funkcije, ne lingvistički već „u vezi sa trodimenzionalnim objektima“ (Arts, 2001: 71):

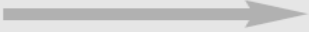
„Većina predmeta vrši određenu, konkretnu funkciju. Uzmimo na primjer olovku. Koja je njena funkcija? U zavisnosti od toga kakva ste osoba, u zavisnosti od okolnosti ili vaših interesa, vašeg zanimanja itd. možete dati niz različitih odgovora na ovo pitanje. Na primjer: pisanje (ukoliko ste student), crtanje (ukoliko ste umjetnik) ili možda dizajniranje (ukoliko ste arhitekta). Ili uzmimo neki malo složeniji predmet, kompjuter. Opet možemo se priuipitati: koja je njegova funkcija? Nema jedinstvenog odgovora. Kompjuter možemo koristiti za procesuiranje riječi, računanje, slanje poruka putem elektronske pošte itd. Primjetite i da kada su u pitanju predmeti i funkcije koje možemo vršiti sa njima, i obrnuta situacija važi: za većinu funkcija koje želimo da ostvarimo, možemo koristiti različite predmete. Na primjer funkciju prevoza možemo ostvariti automobilom, vozom, autobusom, brodom, biciklom itd. Zaključak je da ne postoji odnos „jedan na jedan“ između određene funkcije (pisanje, crtanje, procesuiranje riječi itd) i predmeta koji se za to koriste (olovka, kompjuter) da se ta funkcija ostvari.“¹¹

Ovaj slikovit prikaz odnosa forme i funkcije u vidu primjera iz svakodnevnog života može se lako prenijeti i na jezik. Jer i u jeziku se, kako piše Džefriz (2006: 83), „uvijek bavimo odnosima forme i funkcije i uvijek bismo između različitih formi kako bismo ostvarili određenu funkciju“, pa i kada je u pitanju osnovna svrha jezika – ostvarivanje komunikacije.

Termini **forma** i **funkcija** (*form and function*) preuzeti su integralno iz engleskog jezika, dok se u crnogorskom jeziku uglavnom koriste termini vrsta i služba, naročito u sintagmama: **vrsta riječi** i **služba riječi** (Vujović, 2003: 65). Odnos vrsta riječi i služba riječi podrazumijeva raščlanjivanje rečenice na dva nivoa: na morfološke oblike odnosno vrste riječi i funkcije koje te riječi mogu vršiti u rečenici (Stanojčić/Popović, 1994: 143). U crnogorskom jeziku to znači razdvajanje riječi na imenice, zamjenice, glagole, pridjeve i funkcije koje te riječi mogu imati u rečenici: funkcije subjekta, predikata, objekta i sl. (Stanojčić/Popović, 1994: 143). Ovo sintaksičko pitanje uglavnom se obrađuje u nižim

¹¹ „Most objects perform a certain particular function. Consider, for example a pencil. What is its function? Depending on the person you are, your circumstances, your interests, your profession, etc., you may give a variety of answers to this question. For example writing (if you are a student), drawing (if you are an artist), or perhaps designing (if you are an architect). Or take a rather more complex object, a computer. Again, we might ask: what is its function? There is no uniform answer. We can use a computer for word processing, for making calculations, for sending e-mail messages, etc. Notice that as regards objects and the functions we can carry out with them, the reverse situation also holds: for most functions that we may want to perform, a variety of objects can be used. For example, the function transportation can be performed by a car, a train, a bus, a boat, a bicycle, etc. The conclusion is that there is no one-to-one relationship between a particular function (writing, drawing, word processing, etc) and the object used (pencil, computer) to carry out that function.”

razredima osnovne škole, a kao dokaz toga prilažemo tabelu preuzetu iz Gramatike srpskog jezika za šesti razred osnovne škole (Marinović, 2008: 46).

ВРСТА РЕЧИ			СЛУЖБА (ФУНКЦИЈА)
променљиве	именице заменице придеви глаголи бројеви		
непроменљиве	прилози предлози везници узвици речце		субјекат предикат атрибут апозиција
			објекат прилошке одредбе

**Свака реч
има неку службу
у реченици.**

U engleskom jeziku, pojmovi forma i funkcija obuhvataju iste nivoe koje smo naveli i u cmogorskom jeziku. Lič (Leech et al, 2006: 46) pod pojmom forma navodi: vrste riječi (imenice, glagole, pridjeve, priloge i predloge) ali i vrste sintagmi: imeničke, glagolske, pridjevske, priloške i predloške sintagme. Pojam funkcije, prema Liču, obuhvata i funkcije u okviru sintagme: funkcije glavne upravne riječi (H) i modifikatora (M) i funkcije na nivou klauze subjekat, predikat, dopunu i adverbijal. Arts (2001: 72), ukazujući na razliku između funkcije koje riječi ostvaruju i vrste riječi odnosno sintagmi, detaljno opisuje realizacije (*realisations*) odnosno eksponente svakog od elemenata klauze, pa se tako funkcija subjekta može prema Artsu, „realizovati“ imeničkom, predloškom, priloškom sintagmom itd. Ustanovivši razliku između forme i funkcije na vrste riječi i funkcionalne kategorije koje te riječi mogu ostvarivati, Džefriz (Jeffries, 2006: 138) takođe navodi realizacije centralnih elemenata klauze: subjekta, predikata, objekta, dopune i adverbijala, ali među „realizacijama“ ovih funkcija navodi i klauze, prije svega imeničke i priloške. Kako bismo i grafički ilustrovali razliku između kategorija forme i funkcije, u tabeli 8 na sljedećoj strani predstavimo opšte termine na nivou riječi, sintagmi, ali i klauza, i istaknuti pripadnost svake od kategorija nivou forme ili nivou funkcije koju te forme mogu ostvarivati u klauzi. Samim tim predstavimo sve one termine koji se u cmogorskom i u engleskom jeziku mogu posmatrati kao hiperonimi termina forma i funkcija.

FORMA	FUNKCIJA
Imenica/Noun	Subjekat/Subject
Imenička sintagma/Noun phrase	Predikat/Predicate
Glagoli/Verbs	Predikator/Predicator
Glagolska sintagma/Verb phrase	Direktni objekat/Direct object
Pridjev/Adjective	Indirektni objekat/Indirect object
Pridjevska sintagma/Adjective phrase	Predikativ/Predicative
Prilog /Adverb	Priloška odredba/Adverbial modifier
Priloška sintagma/Adverbial phrase	Priloška dopuna/Adverbial complement
Zamjenica/Pronoun	Upravna riječ sintagme/Head (of a phrase)
Predlog/Preposition	Atribut/Adjectival modifier (pre-modifier)
Predloško-padežna konstrukcija/Prepositional phrase	Postmodifikator/Qualifier (post-modifier)
Imenička kaluza/Noun clause	
Pridjevska klauza/Adjective clause	
Priloška kaluza/Adverbial clause	

Šta ova podjela konkretno označava na planu rečenice i kakvu „interakciju“ ova dva nivoa analize ostvaruju možemo najbolje ilustrovati na primjeru imenica. Oblici i vrste imenica u crnogorskom i engleskom jeziku su toliko raznovrsni da je dati opšti pregled vrsta imenica u ova dva jezika izuzetno zahtjevan zadatak. Međutim, mnogo je lakše predstaviti broj potencijalnih funkcija koje imenice mogu vršiti u klauzi. Imenice su veoma ilustrativan primjer s obzirom da imaju najveći „sintaksički potencijal“ (Jeffries, 2006: 84) od svih vrsta riječi jer mogu, u oba jezika, ostvarivati funkciju subjekta, objekta, indirektnog objekta itd. Ilustrirajmo to sljedećom tabelom:

FORMA	FUNKCIJA
Imenica/Noun	Subjekat
	Direktni objekat
	Indirektni objekat
	Predikativ
	Dopuna objektu/Dopunski predikativ
	Atribut

Tabela 9

Upravo ovakav potencijal imenica označava da imenica kao forma, odnosno vrsta riječi, može preuzeti funkciju različitih konstituenata u rečenici, tj. da je imenica eksponent različitih funkcija u okviru rečenice. Pri tom je vrlo bitno voditi računa da se ovi novoi - nivoi forme i funkcije, ne pomiješaju. Tvrdnja da „imenice mogu vršiti ulogu priloga“ (Jacobs, 1995: 215) prijeti da uzdrma čvrste postulate i postavke sintakse, jer prilog kao što smo već naveli u tabeli, nije funkcija već forma, pa bi se ista tvrdnja mogla interpretirati kao „forma X može vršiti formu Y“, na šta smo i upozorili kada smo toliko puta naglasili da treba voditi računa o nivou analize. Takođe, tvrdnje da „prilozi mogu imati funkciju pridjeva“ (Alexander, 1999: 114) ili da je u rečenici: “Lee Harvey Oswald shot JFK from a window overlooking the motorway route”, predložka sintagma *from a window overlooking the motorway route* - “predložka sintagma sa funkcijom priloga za mjesto” (Morenberg, 1997: 15), primjer su nespretne sintaksičke interpretacije. Prilozi ne mogu imati funkciju pridjeva, već mogu imati funkciju atributa, koju istina obično

ostvaruju pridjevi, a predložka sintagma ne može imati funkciju priloga, već funkciju priloške odredbe za mjesto.

Upravo navedeni primjeri neutemeljene upotrebe termina forma i funkcija motiv su zbog koga smo posebno poglavlje posvetili ovom terminološkoj dilemi. U želji da ne upadnemo u sličnu zamku i da izbjegnemo nedosljednost i nepreciznost, u ovom poglavlju iznijeli smo postulate po kojima se jasno razdvajaju nivoi vrste riječi, sintagmi ili klauza i funkcije koje ovi oblici mogu ostvarivati u klauzi. To je ujedno i princip na koji ćemo se u analizi oslanjati i kojega ćemo se pridržavati u nastojanju da funkcionalnom opisu rečeničnih modela u dva jezika dodamo i strukturni opis kategorija koje su eksponenti određenih funkcija. Kako smo eksponente subjekta već naveli u ovom dijelu rada, eksponente funkcija u okviru predikata: objekata, dopuna i odredbi, navešćemo kada budemo oformili rečenične modele u kojima se svaka od ovih funkcija ostvaruju.

U svojesvrsnom rezimeu ovog poglavlja želimo još jednom da naglasimo da rečenica kao sintaksička jedinica ima i svoju imanentnu strukturu. U ovom poglavlju razmotrili smo hijerhijski uslovljeni niz konstrukcija koje učestvuju u modeliranju rečenice. Razmatrajući strukturu i ustrojstvo rečenice, govorili smo prvo o riječima i o tome kako one uz svoje leksičko značenje dobijaju i nova značenja i službe, u zavisnosti od prirode onoga što se saopštava. Potom smo opisali sintagme kao jedinice više od riječi koje imaju zajedničku sintaksičku ali i semantičku ulogu, kako bismo predstavljajući sintaksičke elemente odnosno konstituente u okviru klauze, poštovali i osnovni princip kombinovanja jedinica nižeg reda u jedinice višeg reda.

Nakon toga smo se osvrnuli na strukturu primarnih jedinica klauze – subjekta i predikata. U poglavlju u kom smo se bavili subjektom kao osnovnim rečeničnim članom definisali smo i termin eksponent i naveli tipične morfološke oblike koji se mogu naći kao eksponenti funkcije subjekta u engleskom i crnogorskom jeziku. U poglavlju o predikatu iznijeli smo bitne terminološke dileme u pogledu onoga što predikat predstavlja i ukazali na neophodnost određivanja pojma predikator, kao jednog od osnovnih pojmova koji će biti korišteni u analizi. Iznijeli smo i podjelu glagola u crnogorskom i engleskom jeziku, ukazujući na značaj takve podjele za konstruisanje rečeničnih modela i sami cilj rada. Predstavili smo i tipične funkcije u okviru predikata – objekte, dopune i odredbe, sa

akcentom na osobnosti dva kontrastirana jezika i identifikovali funkcionalne podudarnosti između jezika.

Naše kratko, u detalje planirano, lingvističko putovanje u ovom poglavlju, mogli bismo nazvati i putovanjem od forme do funkcije i nazad. Jer počeli smo od vrsta riječi i sintagmi u engleskom i crnogorskom jeziku, kako bismo istakli odnose u koje riječi stupaju u okviru rečenice, osvijetljene prije svega kroz vezu sintaksičkih funkcija subjekta i predikata, da bismo potom te iste rečenične konstituente osvijetlili sa aspekta ekspanenata odnosno formi koje se u tim funkcijama mogu naći, uz to ukazujući na nesporan značaj razlikovanja pojmova vrsta riječi i služba riječi. Ukratko, prešli smo put od strukturnog do funkcionalnog i nazad da bismo ilustovali prednosti strukturno-funkcionalnog pristupa analizi, kome smo se u ovom radu priklonili.

Tek nakon što smo utvrdili metodološki pristup koji ćemo koristiti u analizi, i nakon što smo opseg korpusa sveli na proste rečenice koje se sastoje od subjekta i predikata, identifikovali vrste sintagmi i glagola, kao i osnovne rečenične konstituente, možemo pristupiti sistemskom opisu rečeničnih modela, prema unaprijed definisanim kriterijuma i usvojenom, utvrđenom terminologijom. Svaki drugačiji pristup kosio bi se sa sistematičnošću sintakse kao nauke i sa našim nastojanjem da kompozicija rada oslikava jedinstvo i koheziju kako na nivou manjih tako i na nivou većih organizacionih jedinica rada.

3. REČENIČNI MODELI U CRNOGORSKOM JEZIKU

U ovom poglavlju predstavimo osnovne rečenične modele u crnogorskom jeziku, a prije nego pristupimo tom zadatku, nameće nam se još jedno pitanje – šta je to model. Kako navodi Bugarski (1994: 105), model je prikaz nekog predmeta ili pojave, čija je svrha da predstavi obilježja onoga što se modelira. Tako u običnom jeziku modelom aviona nazivamo predmet koji nije pravi avion, ali u mnogostruko umanjenom obliku prikazuje njegov izgled, glavne djelove, proporcije, svojstva i sl. U nauci se modelima pribjegava naročito onda kada se proučavana pojava ne može neposredno posmatrati, „pa se njena poznata svojstva *šematskim* putem prikazuju tako što se *elementi* ispitivanog *preslikavaju* u model koji *simulira* karakteristike te pojave, ne bi li se njena prava priroda makar i tako posrednim putem bolje razumela“ (Bugarski, 1994: 105). Pošto je jezik apstraktan sistem o karakteru jezika i govora može se zaključivati na osnovu proučavanja dokaznog materijala „u vidu čulima dostupnih proizvoda čovekove jezičke sposobnosti, kao što su reči i rečenice“ (Tanasić, 2009: 78).

U lingvistici se upravo zbog toga koriste različiti modeli u cilju otkrivanja i objašnjenja pojedinih obilježja strukture ili funkcionisanja jezika, a sa razvojem lingvistike unapređivani su, u cilju formalizovanja opisa, i pristupi izučavanju jezičke građe. Cilj ovakve formalizacije lingvističkih opisa nije da jezik predstavi kao matematičko-logički sistem, već da upotrebom analitičke metode doprinese boljem poznavanju njegovih osobenosti. Opredjeljenje da rečenične modele u crnogorskom, ali i u engleskom jeziku, predstavimo primjenjujući funkcionalno-strukturalni model, onako kako ga definiše Bugarski, a manje više dosljedno primjenjuju Stanojčić i Popović u *Gramatici srpskog jezika*, počiva upravo na nastojanju da sintaksičkom opisu prostih, subjekatsko-predikatskih rečenica pristupimo analitički, opremljeni odgovarajućim pojmovnim i metodološkim aparatom. U ovom poglavlju osvrnućemo se prvo na pojam valentnosti glagola i ulogu ovog sintaksičkog fenomena u konstruisanju rečeničnih modela, a potom ćemo iznijeti kombinacije rečeničnih konstituenta u okviru prostih rečenica u crnogorskom jeziku. U drugom dijelu ovog poglavlja ukratko ćemo iznijeti i svojstva nekih posebnih tipova predikatskih rečenica, ali i rečenica bez glagola u predikatu.

3.1. O pojmu valentnosti u sintaksi

Pojam valentnosti predikatora odnosno glagola koji, kako smo već i ukazali, „okuplja“ oko sebe i povezuje druge rečenične konstituente, neraskidivo je povezan sa formalnom strukturom proste rečenice. **Valentnost glagola** kao posebne klase riječi ogleda se u njihovoj sposobnosti da okupljaju, grupišu, vezuju za sebe druge riječi u rečenici, prije svega imenske riječi i izraze (Piper et al., 2005: 517). Pored termina valentnost u literaturi nailazimo i na termin **valenca** glagola (Stanojčić/Popović, 1994: 209), a Džejkobs (Jacobs, 1995: 12) valencu glagola (*valency*) definiše kao „broj imeničkih fraza koje glagol zahtjeva“. Valentnost u užem smislu možemo, imajući navedene definicije na umu, odrediti kao spajanje, povezivanje ili kombinovanje glagolskih i imeničkih jedinica. Budući da je predikator element koji otvara mjesto imeničkim jedinicama, valentnost glagola u funkciji predikatora određuje se na osnovu broja zasebnih imeničkih jedinica odnosno, kako navodi Piper (2005: 517) – argumenata, čije su semantičke uloge različite. Na osnovu broja jedinica koje glagol može okupiti uz sebe Piper razlikuje glagole nulte valentnosti, jednovalentne, dvovalentne, trovalentne i četvorovalentne glagole. Iako je broj imeničkih jedinica zadat valentnošću predikatora, ne moraju sva potencijalno ostvariva mjesta u strukturi rečenice biti popunjena, jer to zavisi i od drugih nelingvističkih faktora. Zato govorimo o obaveznoj i fakultativnoj valentnosti, odnosno o „obaveznom i fakultativnom realizovanju argumentskih izraza“ (Piper et al., 2005: 517).

Valentnošću je uslovljen strukturni lik ili sastav rečenice, tačnije, kako navode Piper i Džejkobs, broj imeničkih jedinica (iako ne i isključivo imeničkih!) koje se povezuju sa predikatorom. Rečenične modele u crnogorskom jeziku moguće je izdvojiti i na osnovu valentnosti, jer „rečenične modele gradi glagol, kao punoznačna leksema i kao strukturni centar rečenice, samostalno ili zajedno s imenskim argumentima“ (Piper et al., 2005: 518). Prema broju predikatskih izraza i argumenata, Piper (2005: 518) izvodi podjelu rečenica na jednočlane i višečlane, a u pogledu strukture, rečenica, dodaje Piper, može biti minimalna, predikatska ili kombinovana, subjekatsko-predikatska, i to sa jednim, dva, tri ili četiri argumenta. Pored ove strukturne podjele, na minimalno predikatsku i subjekatsko-predikatske rečenice, u cilju preglednosti, oslonićemo se i na

podjelu na dvije vrste predikata: glagolski i kopulativni (str. 61), i prvo predstaviti modelovanje proste rečenice s glagolskim predikatom, počev od minimalne predikatske rečenice.

3.2. Modelovanje proste rečenice s glagolskim predikatom

U ovom dijelu rada predstavimo rečenične modele okupljene oko leksičkih, punoznačnih, finitnih glagola, a grupu glagola koji formiraju glagolski predikat u crnogorskom jeziku čine prevashodno neprelazni i prelazni glagoli (*ekstenzivni glagoli*, str. 62). Nakon predstavljanja jednočlane rečenice sa glagolima nulte valentnosti, predstavimo i višečlane rečenice, od prostog subjekatsko-predikatskog modela do modela sa objektima i priloškim dopunama, a bavićemo se i priloškim odredbama kao članovima proširenih modela. Kao osnov za konstruisanje modela, kako smi i naveli u uvodu rada, poslužiće nam sistem rečeničnih modela koje navode Stanojčić i Popović u udžbeniku *Gramatika srpskog jezika*, dijelom i zbog toga što su se ovi autori jedini bavili pitanjem strukture proste rečenice u vidu modela, uz adekvatno terminološko pojmovno upodobljavanje u skladu sa savremenim sintaksičkim tendencijama u crnogorskom, ali i u engleskom jeziku. To se prevashodno odnosi na terminološko razlikovanje pojmova predikat i predikator (str. 55), ali i na dopunjavanje sistema modela gdje su to sintaksičke osobenosti crnogorskog jezika nalagale. Rečenične modele, onako kako su konstruisani u *Gramatici srpskog jezika*, navodimo u *Dodatku 2*.

3.2.1. Model jednočlane rečenice sa bezličnim glagolom

Glagoli nulte valentnosti su oni glagoli koji grade jednočlanu rečenicu sa slobodnim, bezličnim predikatom koji je njen jedini obavezni konstituentni član, budući da ne otvara mjesto nijednom argumentu (Piper et al., 2005: 519). Predikator (Pr) u ovakvim rečenicama, koji je ujedno i predikat (P) rečenice, pa se u ovom slučaju ova dva pojma funkcionalno preklapaju, obrazuje jedna glagolska leksema, koja stoji ne u „kongruentnom, već u neutralnom obliku“ (Stanojčić/Popović, 1994: 238), kao u primjerima:

Smrkavalo se.

Naoblačilo se.

Ovakvi primjeri su minimalne strukture u cmogorskom jeziku sa predikatorom nultne vrijednosti, a za njihovo konstruisanje dovoljna je jedna glagolska leksema (sa morfemom *se* u svom sastavu ili bez nje – Piper et al., 2005: 519), koja se obavezno pojavljuje u, kako Stanojčić i Popović navode, „neutralnom obliku“, u trećem gramatičkom licu, u jednini, eventualno u srednjem rodu, i u osnovnim vremenima – prezentu, perfektu i futuru – što prikazuju sljedeći primjeri:

Sviće.

Svanulo je.

Svanuće.

Pošto ovaj neutralni oblik ne pokazuje razliku u licu (uvijek je u 3. licu) ovakav oblik glagola naziva se i *bezličnim* ili *impersonalnim oblikom* (Stanojčić/Popović, 1994: 238), ali i ovdje glagol, kao što smo i ilustrovali navedenim primjerima sa glagolom „svitati“, stoji u finitnom obliku, jer se uvijek radi o nekom vremenu (prezentu, perfektu ili futuru) ili načinu. Upravo zbog glagola, ove rečenice se, dodaju Stanojčić i Popović (1994: 239) nazivaju **bezlične** ili **impersonalne rečenice** a kako u njihovoj konstrukciji nema subjekta, samim tim ni kongruencije subjekta i predikata, zovu se i **bezsujekatskim**.

Model ovakvih rečenica mogli bismo predstaviti na sljedeći način:

Model br. 1	
Primjer:	<i>Otoplilo je.</i> <i>Sijeva.</i> <i>[Čujete li] - Grmi.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Bezlična rečenica	Rečenica → Pr
	Pr → Bezlični glagol u 3. licu jednine (srednjeg roda) u ličnom, finitnom obliku

Iako smo već naveli da su u ovakvim rečenicama predikat i predikator funkcionalno podudarni, a imajući na umu da čak i ovi minimalni rečenični obrasci u crnogorskom jeziku mogu ipak biti prošireni nekom od fakultativnih priloških odredbi u okviru predikata (ovdje navodimo smo jedan takav primjer: *Grmi već satima*), u prikazu formule modela umjesto termina predikat (kao što to navode Stanojčić i Popović, jer oni pod pojmom predikat podrazumjevaju finitni glagol, što smo već istakli na strani 55), koristićemo termin predikator (Pr), funkciju ograničenu na glagolski dio predikata – pomoćne i leksičke glagole u rečenici. Proširivanje osnovne rečenične konstrukcije za sve modele sa glagolskim predikatom, pa i za bezsubjekatske rečenice, ilustrovaćemo kasnije u radu, u poglavlju 3.4.

U funkciji predikatora ovakvih bezličnih rečenica kojima se „aktuelizuje jedan trenutak u prirodi“ (Piper et al., 2005: 519) pojavljuje se u crnogorskom jeziku manji, leksički ograničen broj glagola koji pripadaju određenoj semantičkoj grupi, kao na primjer *smrkavati se, grmjeti, naoblačiti se, svitati, svanjivati, smrći se, smračiti se, sijevati, duvati, pljuštati, razvedriti se, otopliti, zahladnjeti* i sl. Treba istaći da i mnogi od ovih glagola mogu biti i lični, odnosno personalni, što možemo ilustrovati sljedećim primjerom:

Dan je svanuo.

Prvi april sviće obasjan suncem.

Uz neke od navedenih glagola upotrebljava se kao što je ilustrovano, i imenska riječ u nominativu (jednine ili množine) kao formalni subjekt. Kao primjere rečenica sa ovakvim formalnim subjektom Piper (Piper et al., 2005: 520) navodi sljedeće primjere:

Grom grmi.

Munje sijevaju.

Ovi primjeri, navodi Piper, predstavljaju formalno dvočlane i personalne rečenične strukture, a budući da je u pitanju tautologija, ovo su stilistički markirane varijante jednočlanih rečenica s glagolima nultne valentnosti. Piper (2005: 520) dodaje i da se imeničke lekseme *snijeg* i *kiša* udružuju s jednovalentnim glagolom *padati* ili na primjer sa glagolima *vejati, pljuštati: Snijeg pada; Pada kiša*, gradeći dvočlane strukture, premda se glagoli čiji semantički potencijal to omogućuje, ostvaruju i po jednočlanom modelu: *Veje. Zavejalo je. Pljušti. Sipi. Rominja.*

Razlike između predikatske rečenice sa subjektom i predikatorom u personalnom, kongruentnom obliku i one bez subjekta i sa glagolom u bezličnom (impersonalnom, neutralnom) obliku razmotrićemo u narednom podpoglavlju, u kom ćemo predstaviti model proste subjekatsko-predikatske rečenice.

3.2.2. Model proste subjekatsko-predikatske rečenice

Mnogi glagoli u crnogorskom jeziku mogu sami da označe situaciju koja se pripisuje subjekatskom pojmu, bez dopuna. Ovakvu, dvočlanu prostu rečenicu u crnogorskom jeziku grade jednovalentni, neprelazni glagoli. Stanojčić i Popović nazivaju ovakve jednovalentne glagole „glagolima bez dopune“ (1994: 214), a modele rečenica u kojima ovakvi glagoli ostvaruju službu predikatora nazivaju **prostim subjekatsko-predikatskim modelom**. U grupu „glagola bez dopune“ Stanojčić i Popović ubrajaju sljedeće glagole: *sjedjeti, stajati, trčati, šetati se, pasti, ustati, (na)smejati se, (za)plakati, igrati se, spavati, plivati, letjeti, rasti* i mnoge druge.

Formulu prostog subjekatsko-predikatskog modelu možemo predstaviti na sljedeći način:

Model br. 2	
Primjer:	<i>Severnijaci plivaju.</i> <i>Svi ćutimo.</i> <i>Ona se nasmija.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prosta subjekatsko-predikatska rečenica	Rečenica → (S) + Pr
	S → Imenička jedinica u nominativu Pr → Neprelazni glagol bez dopune u ličnom, kongruentnom obliku

Konstituenti ovakvih rečeničnih modela, kao što se i može zaključiti iz formule su subjekat i predikator. I u ovom modelu, kao i u modelu bezlične rečenice, iako možemo govoriti o funkcionalnoj podudarnosti predikata i predikatora, jer se predikat obično

sastoji samo od glagolske lekseme odlučili smo se da u formuli koristimo pojam predikatora (Pr), jer je ipak riječ o uže specijalizovanoj kategoriji.

U funkciji gramatičkog subjekta u prostom subjekatsko-predikatskom modelu nalazi se imenička jedinica u nominativu, a kao što smo već naglasili u poglavlju 2.3.1. (str. 40) ovaj termin obuhvata i imeničke zamjenice, otud je i u primjeru rečenice: *Ona se nasmija*, subjekat *imenička jedinica u nominativu* – tj. lična zamjenica *ona* u nominativu, u funkciji upravne riječi imeničke sintagme. Ostale eksponente funkcije subjekta u crnogorskom jeziku naveli smo u poglavlju 2.2.1.1., str. 50., pa u ovom dijelu rada nećemo posebno navoditi sve morfološke oblike koji se mogu naći u funkciji subjekta. Gramatički subjekat kongruira sa predikatorom gradeći tako personalnu rečeničnu strukturu.

Međutim, jedno od bitnih svojstava crnogorskog jezika je i *fakultativnost subjekta*, jer u crnogorskom jeziku subjekat može biti morfološki uključen u oblik predikata i u tom smislu „sekundarno izražen“ (str. 53). Iako se tako formiraju površinski jednočlane rečenice, što je prije svega svojstvo bezličnih glagola u bezsubjekatskim rečenicama, takve su rečenice ustvari „sintaksičke varijante forme dvočlanih, koje su istina i češće“ (Piper et al., 2005: 520). To znači da su primjerima rečenica: *Djeca plivaju* i *Svi ćutimo*, ekvivalentne rečenicama *Plivaju*; *Ćutimo*, sa neprelaznim glagolima u funkciji predikatora i bez izrečenog subjekta, koji se podrazumjeva, jer se očitava u obliku glagola. I Stanojčić i Popović (1994: 239) navode da rečenice bez izraženog zamjeničkog subjekta nisu bezsubjekatske već personalne. Iz toga možemo zaključiti da rečenice: *Plivaju* („oni plivaju“) i *Ćutimo* („mi ćutimo“), ipak nisu bezsubjekatske već personalne, odnosno lične. Razliku između bezsubjekatskih i prosih subjekatsko-predikatskih rečenica Stanojčić i Popović (1994: 240) pojašnjavaju navodeći sljedeću tabelu, koju ovdje zbog njene preglednosti i navodimo:

	Субјекатско-предикатска (лична, персонална) реченица	Безлична (имперсонална, бесубјекатска) реченица
Субјекат	постоји	не постоји
Облик глагола	конгруентан (лични, персонални)	неутралан (безлични, имперсонални): 3. л. јд. (с. р.)
Значење	ситуација приписана носиоцу (субјекатском појму)	појава, стање, процес који се реализују без учешћа носиоца ситуације

Osnovna razlika između dva dosad navedena modela ogleda se prevashodno u obliku glagola i u mogućnosti pripisivanja situacije subjektu, koji u subjekatsko-predikatskom modelu može, a ne mora biti izražen, iako se podrazumjeva da postoji, jer na to ukazuje oblik glagola, a u bezličnom, bezsubjekatskom modelu se ne izriče, jer se situacija ostvaruje bez učešća nosioca situacije. Dodajemo i da je mogućnost neizricanja subjekta u crnogorskom jeziku osobina svih modela sa glagolskim, ali i sa kopulativnim predikatom, pa će u svim takvim modelima subjekat u funkcionalnoj formuli biti naveden u zagradi, kako bi se ukazalo na njegovu fakultativnost.

U prethodna dva podpoglavlja naveli smo osobenosti rečeničnih modela sa glagolima nulte valentnosti i jednovalentnim glagolima. U poglavljima koji slijede predstavimo i modele sa dvovalentnim, trovalentnim i četvorovalentnim glagolima, a predmet našeg interesovanja u narednom poglavlju su rečenični modeli sa objektima, odnosno sa rekcijskim konstrukcijama.

3.2.3. Modeli sa rekcijskim konstrukcijama

Pojava da neka riječ traži kao dopunu imeničku jedinicu u određenom obliku, u određenom zavisnom padežu ili predložko-padežnoj konstrukciji naziva se **rekcija** (Stanojčić/Popović, 2005: 222). Pojam rekcije glagola možemo najbolje približiti kroz konkretne primjere. U rečenicama:

*On je pozvao **tumača**.*

*Čita **govor o tome kako Bajazet poverava Amurata na čuvanje sultaniji**.*

*Ona se lati **posla**.*

*Navikla sam **na samoću**.*

*Dijete se bavi **sportom**.*

*On priča **o zimovanju**.*

upotrijebljeni su glagoli koji svojim sadržajem povezuju određeni subjekatski pojam, imeničku jedinicu koja je nosilac situacije, sa nekom drugom imeničkom jedinicom. Konstituent kojim je označen taj drugi imenski pojam naziva se **objekat** i služi kao **dopuna** glagola. (Stanojčić/Popović, 2005: 222).

Objekat je u crnogorskom jeziku uvijek iskazan imeničkom jedinicom, a oblik u kome će ta imenica stajati zavisi od glagola koji se dopunjava: tako na primjer uz glagole

pozvati i *čitati* imenička jedinica stoji u akuzativu bez predloga, uz glagol *latiti se* u genitivu, uz *navići se* u predložko-padežnoj konstrukciji *na* + akuzativ, uz *baviti se* – u instrumentalu, uz *pričati* – u predložko-padežnoj konstrukciji *o* + lokativ. Upravo zbog toga može se reći da je rekcija glagola „poznavati“ i „čitati“ akuzativ bez predloga, a glagola „pričati“ – predložko-padežna konstrukcija *o* + lokativ. Stanojčić i Popović (2005: 222) ovakav oblik imeničke jedinice nazivaju **rekcijskim oblikom**, a objekat, baš kao i Piper (str. 61), definiše kao rekcijsku dopunu glagola. Stanojčić dodaju i da „glagoli koji se dopunjavaju objektom se mogu nazvati rekcijskim glagolima, a spoj rekcijskog glagola i objekta – rekcijskom konstrukcijom“.

Rekcijski odnos je, kao što smo i ranije ukazali (str. 61) poseban oblik dopunske veze, a najopštiji vid rekcijskog odnosa u crnogorskom jeziku je onaj koji se ostvaruje između prelaznog glagola i imeničke jedinice u bespredložkom akuzativu. Ovakva rekcijska dopuna glagola naziva se **pravim** ili **direktnim objektom** (DO), i sintaksičku poziciju pravog objekta najčešće zauzima imenička jedinica u akuzativu bez predloga, ali i u bespredložkom genitivu (Stanojčić i Popović/Popović, 1994: 224) kao u primjerima:

Posjetioći razgledaju izložbu. (akuzativ)

Uzmi voća. Kupi mlijeka. (genitiv)

Iako kao eksponente funkcije direktnog objekta Stanojčić i Popović navode samo imeničke jedinice, u ovoj funkciji mogu se naći i imeničke klauze odnosno izrične rečenice u užem smislu (str.16) ili tzv. *da*-klauze (Piper et al., 2005: 521).

Model rečenica sa pravim objektom možemo prikazati i na sljedeći način:

Model br. 3	
Primjer:	<i>Student polaže diplomski ispit.</i>
	<i>Obećao je da će doći.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prelazni glagol sa direktnim objektom	Rečenica → (S) + Pr + DO
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Prelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica u akuzativu i(li) genitivu bez predloga; imenička klauza

Kao i u modelima sa bezličnim rečenicama i prostim subjekatsko-predikatskim rečenicama, subjekat je i u ovakvim rečenicama fakultativan, pa i u ovom modelu navodimo u zagradi. Predikator je uvijek prelazni glagol koji zahtjeva rekcijsku dopunu u formi akuzativa ili genitiva bez predloga, koji je u većini slučajeva samo formalna varijanta akuzativa (str. 69).

Imenička jedinica u poziciji direktnog objekta, s obzirom da se radi o dopuni, obavezno je ostvarljiva na sintaksičkom planu, ali isto tako može biti ispuštena iz rečenice pod određenim uslovima (str. 68). Direktni objekat je neispustivi dio proste rečenice kada se u funkciji predikatora pojavi prelazni glagol čiji „semantički potencijal uključuje širok i raznovrstan izbor konkretnih predmeta neophodnih za sprovođenje njime označene aktivnosti“ (Piper et al., 2005: 505). Takvi su na primjer sljedeći glagoli: *kupujem* ...; tražim*...; stavljam*... itd.*, koji su bez jasno iskazanog objekta nepotpuni i zahtjevaju izrečenu dopunu. Nasuprot navedenim prelaznim glagolima, neki glagoli se ipak mogu upotrijebiti bez objekta, kao u primjerima:

Čitaju.

Kopamo.

Pišem.

Ovakvo ponašanje glagola, kako piše Piper (Piper et al., 2005: 505):

„[...] uslovljeno je, izgleda, pragmatičnim kontekstom, jer one radnje koje su čoveku svojstvene, koje on može naučiti, koje predstavljaju njegova osnovna, svakodnevna zanimanja, veštine, uključuju opšte poznate objekte koji postoje u ljudskom iskustvu kao univerzalne semantičke kategorije.“

Na sintaksičkom planu ovo znači da je uz pojedine prelazne glagole upotreba objekta fakultativna tj. da se postojanje objekatskog pojma može i samo podrazumijevati, što ćemo ilustrovati sljedećim modelom:

Model br. 4	
Primjer:	<i>Jedem.</i>
	<i>Ne pijem.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Fakultativno prelazni glagol	Rečenica → (S) + Pr + (DO)
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Fakultativno prelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica u akuzativu i(li) genitivu bez predloga

Model rečenice sa fakultativno prelaznim glagolom, može, kao što se i očitava iz navedene funkcionalne formule, biti sveden na jedan konstitutivni element – predikator odnosno glagolsku leksemu. Takva strukturalna organizacija rečenice nameće i pitanje kako utvrditi razliku između bezlične rečenice, proste subjekatsko-predikatske rečenice i rečenice sa fakultativno prelaznim glagolom, ako svaka od njih može biti svedena samo na predikator, jer ostali rečenični članovi ne moraju obavezno biti izrečeni. U svrhu pojašnjenja takve sintaksičke nedoumice razmotrimo primjere sljedećih rečenica:

Grmi.

Ćutimo.

Pišem.

Pitanje kriterijuma po kojoj svaka od navedene tri rečenice ima različitu funkcionalnu formulu i primjer su za tri različita rečenična modela jeste sintaksičko pitanje i neposredno se tiče kategorije glagolskog roda u širem smislu, ali i samog oblika predikatora. Naime, u prvoj rečenici glagol „grmjeti“ je upotrijebljen u bezličnom obliku – u trećem licu jednine prezenta, i kao takav predikator je u bezličnoj rečenici. Glagol „ćutati“ u drugoj rečenici je, za razliku od glagola „grmjeti“ upotrijebljen u kongruentnom obliku: prvom licu množine, sa subjektom koji nije izrečen, ali se očitava u obliku glagola. Sam oblik glagola, dakle, isključuje mogućnost da ova rečenica predstavlja rečenični model sa bezličnom rečenicom. U trećoj rečenici predikat, a u isto vrijeme i predikator rečenice, jeste glagol „pisati“, takođe upotrijebljen u personalnom, kongruentnom obliku – prvom licu jednine, bez subjekta, koji nije obavezan konstituent. Razliku između druge i treće rečenice ne uslovljava dakle oblik glagola, jer su oba glagola upotrijebljena u ličnom, kongruentnom obliku, pa se moramo osloniti na neki drugi kriterijum pri utvrđivanju razlike između ova dva rečenična modela.

U ovom konkretnom slučaju, nužno je pozvati se na kriterijum prelaznosti odnosno neprelaznosti glagola, što nam omogućava da utvrdimo da je glagol „ćutati“ neprelazan glagol, a glagol „pisati“ prelazan, jer iza glagola u infinitivu može staviti neodređena zamjenica *nešto* ili *neko*, što je kako navode Stanojčić i Popović (1994: 211) jedan od načina za utvrđivanje prelaznosti glagola. Činjenica da glagol „ćutati“ pripada grupi neprelaznih glagola isključuje mogućnost da je navedena rečenica primjer neke od rekcijских konstrukcija sa prelaznim glagolima. Samim tim zaključujemo da je riječ o

prostim subjekatsko-predikatskom modelu sa formulom (S) + Pr. Prelaznost glagola „pisati“ upućuje na neki od modela sa prelaznim glagolima, a kako direktni objekat u datoj rečenici nije izrečen, jer se iz nekog nelingvističkog razloga podrazumijeva, zaključujemo da je riječ o modelu sa fakultativno prelaznim glagolom. Ovakvo sintaksičko tumačenje razlike između rečenica uslovljen je funkcionalno-strukturalnim raščlanjivanjem rečeničnih članova i još jedan je indikator svrsishodnosti ovakvog kombinovanog pristupa.

Rekcijske konstrukcije ipak nisu ograničene samo na prelazne rekcijske glagole i prave, direktne objekte u funkciji dopuna. U rekcijskim konstrukcijama, naime, mogu se javiti i neprelazni glagoli, a kao kriterijum po kojem se ovakvi glagoli razlikuju od prelaznih rekcijskih glagola, Stanojčić i Popović (1994: 223) navode upravo odsustvo pravog, direktnog objekta. Rekcijski glagoli koji se dopunjavaju imeničkim izrazom u nekom drugom obliku, a ne u akuzativu bez predloga, nazivaju se **neprelaznim rekcijskim glagolima**, a njihova dopuna **nepravim objektom** (Stanojčić/Popović, 1994: 223). Takvi glagoli uglavnom označavaju neki poseban tip odnosa i zahtijevaju „takav rekcijski oblik koji će pokazati njihov značenjski tip“ (Piper et al., 2005: 506).

Kao i pravi objekti, i nepravi objekti su imeničke jedinice koje stoje u rekcijskom obliku uslovljenim glagolom koji dopunjavaju. Kao rekcijski oblik može se javiti svaki zavisani padež, osim akuzativa bez predloga ili genitiva koji se može zamjeniti akuzativom. Opšti model za rečenice sa neprelaznim rekcijskim glagolima jeste:

Model br. 5	
Primjer:	<i>Egipatska vlada suočila se sa velikim problemom.</i> <i>On se stidi svog nedoraslog kavaljerstva i izdajstva prema sebi.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Neprelazni rekcijski glagol	Rečenica → (S) + Pr + NO
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Neprelazni rekcijski glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	NO → Imenička jedinica u rekcijskom obliku (zavisnom padežu), imenička klauza

U okviru rečeničnog modela sa neprelaznim rekcijskim glagolom, kao rekcijski oblik može se javiti svaki zavisni padež, s tim što se, kako navode Stanojčić i Popović (1994: 224), akuzativ i lokativ uvijek upotrebljavaju u okviru pojedinih predložko-padežnih konstrukcija, genitiv i instrumental i bez predloga i sa pojedinim predlozima, a dativ uglavnom bez predloga. Iz iznesenog zaključujemo da nepravi objekti mogu biti i predložki i bespredložki. U sljedećoj tabeli navešćemo najčešće (svakako ne i jedine) rekcijske oblike nepravog objekta, a uz svaki oblik će biti navedeno po nekoliko glagola odgovarajuće rekcije, koju smo utvrdili proučivši primjere koje navode Stanojčić i Popović (1994: 224), ali i proučavanjem *Rečnika glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama*, (Petrović/Dudić, 1989):

Oblik nepravog objekta	Neprelazni glagoli sa odgovarajućom rekcijom
partitivni genitiv	<i>najesti se, napiti se, prihvatiti se, latiti se, domoći se, zaželjati se</i>
ablativni genitiv	<i>odreći se, rješiti se, osloboditi se, spasti se</i>
<i>od</i> + genitiv	<i>odlučiti se, bojati se, stidjeti se, zavisiti, uzdržati se, odustati, odudarati</i>
dativ	<i>radovati se, čuditi se, diviti se, suprostavljati se, odoljeti, obratiti se, pomagati, smetati, služiti, povlađivati, vjerovati</i>
prema + dativ	<i>ohladnjati</i>
<i>na</i> + akuzativ	<i>ličiti, misliti, navići se, odvažiti se, nasrnuti</i>
<i>u</i> + akuzativ	<i>sumnjati, zaljubiti se, uvjeriti se, uživjeti se</i>
<i>za</i> + akuzativ	<i>zalagati se, opredjeliti se, zanimati se, interesovati se</i>
instrumental	<i>baviti se, trgovati, rukovati, upravljati, vladati, zanimati se, slegnuti, klimnuti, odmahnuti</i>
<i>s(a)</i> + instrumental	<i>početi, nastaviti, prestati, odugovlačiti, saosjećati</i>
<i>za</i> + instrumental	<i>čeznuti, žudjeti, žaliti, tugivati</i>
<i>o</i> + lokativ	<i>govoriti, pričati, pripovjedati, raspravljati</i>
<i>u</i> + lokativ	<i>učestvovati, uživati, uspjati</i>
<i>na</i> + lokativ	<i>iskaliti se, zasnivati se, insistirati</i>

U nastojanju da što sveobuhvatnije prikazemo primjere nepravih objekata u crnogorskom jeziku, proučili smo, kao što smo i nagovjestili i *Rečnik glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama* (Petrović/Dudić, 1989). Pažnju nam je privukao glagol „obavestiti“ (ijekavski oblik „obavijestiti“) i sljedeći primjer:

Obavestili su vozače o stanju na putevima.

U odrednici ovog glagola navodi se da je ovaj glagol prelazan i da zahtjeva obavezan komplement odnosno dopunu (Petrović/Dudić, 1989: 58). U primjerima koji slijede ove opšte informacije o glagolu naglašeno je da se dopuna ovom glagola iskazuje akuzativom, ali i da nakon akuzativa slijedi lokativ sa predlogom o – „obavestiti NEKOGA O NEČEMU“. Činjenica da je glagol „obavestiti“ prelazan i da zahtjeva dopunu u vidu akuzativa bez predloga navodi nas na zaključak da je riječ o prelaznom rekcijskom glagolu, a rečenični model sa takvim glagolom formulisali smo u okviru modela: *Prelazni glagol sa direktnim objektom*.

Međutim, ovaj glagol pored dopune izražene u vidu direktnog objekta, u određenim komunikativnim situacijama (kao u navedenoj rečenici), zahtjeva još jednu dopunu u lokativu sa predlogom tj. dopunu u vidu nepravog objekta. Kako smo pri opisu modela sa neprelaznim rekcijskim glagolima naveli da nepravi objekat prati neprelazne glagole i da je rekcijski oblik imeničke jedinice koja stoji posle takvog glagola izražena nekim od zavisnih padeža, čini se da primjer glagola „obavestiti“ koji nam je privukao pažnju odstupa od takve hipoteze, jer je riječ o prelaznom glagolu. Ipak, detaljnim pregledom *Rečnika* uvidjeli smo da je takvih glagola, koji pored obavezne dopune u akuzativu zahtjevaju i dopunu u nekom od zavisnih padeža, mnogo više: „spasiti“ *nekoga od koga/čega*, „obasuti“ *koga čime*, „suočiti“ *koga s čim*, „obavijestiti“ *koga o čemu*, „usmjeriti“ *koga k čemu*, „odvići“ *koga od čega* itd. Svi navedeni glagoli obavezno su prelazni, i premda zahtjevaju i rekcijsku dopunu u vidu nepravog objekta, ne mogu biti svrstani u neprelazne rekcijske glagole.

Stanojčić i Popović u sistemu rečeničnih modela ne navode primjere ovakvih prelaznih glagola sa dva objekta, već kao dvorekcijske glagole navode samo glagole „davanja“ i „saopštavanja“ uz koje se nepravi objekat uvijek javlja u rekcijskom obliku dativa bez predloga (model sa ovim glagolima navešćemo nešto kasnije u radu).

Stanojčić i Popović ipak ne navode dvorekcijske glagole sa dvije dopune, od kojih je jedna od dopuna u formi direktnog obejka, a druga u rekcijskom obliku nekog od zavisnih padeža (isključujući bespredložki dativ). Vjerujući da je naš zadatak da damo što potpuniji pregled rečeničnih modela u crnogorskom jeziku, smatramo neophodnim i da u sistem rečeničnih modela sa rekcijskim konstrukcijama uključimo i model sa direktnim i nepravim objektom. Takav dvorekcijski model možemo prikazati na sljedeći način:

Model br. 6	
Primjer:	<i>Obasuli su me poklonima.</i> <i>Spasili su je od progona.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prelazni glagol sa direktnim i nepravim objektom	Rečenica → (S) + Pr + DO + NO
	S → Imenička jedinica u nominativu Pr → Prelazni rekcijski glagol u ličnom, kongruentnom obliku DO → Imenička jedinica u akuzativu bez predloga NO → Imenička jedinica u rekcijskom obliku (zavisnom padežu), imenička klauza

Pored subjekta, koji je fakultativan, predikatora, koji je prelazni rekcijski glagol i imeničke jedinice u dativu, prelazni glagoli sa dva objekta često (ne i uvijek, uporediti *Obasuli su me** sa *Spasili su je*) zahtjevaju i dopunu u rekcijskom obliku nepravog objekta u nekom od zavisnih padeža (isključujući akuzativ i dativ bez predloga). Poseban vid ovakvih dvorekcijskih glagola jesu, kao što smo i pomenuli, glagoli „davanja“, „javljanja“ ali i „predstavljanja“ (Piper et al., 2005: 508), a karakteristika ovih glagola su dvije dopune, jedna u obliku dativa bez predloga i druga u obliku akuzativa bez predloga. Kao i u modelu sa prelaznim rekcijskim glagolom sa direktnim i nepravim objektom, i uz ove glagole javljaju se direktni i nepravni objekat, s tim što se u literaturi za oblik ovakvog nepravog objekta u dativu bez predloga češće koristi termin **indirektni objekat** (Piper et

al., 2005: 508). Indirektni objekat je stoga *poseban vid nepravog objekta* koji se javlja uz prelazne rekcijske glagole u formi dativa bez predloga. Opšti model za ovakve „birekcione glagole“ (Stanojčić/Popović, 1994: 225) jeste:

Model br. 7	
Primjer:	<i>Poklonio joj je urnebesnu komediju.</i> <i>Rekao sam mu da žurim kući.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Birekcioni glagol sa indirektnim i direktnim objektom	Rečenica → (S) + Pr + IO + DO
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Prelazni rekcijski glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	IO → Imenička jedinica u dativu bez predloga
	DO → Imenička jedinica u akuzativu bez predloga, imenička klauza

Najčešći birekcioni glagoli koji se javljaju u funkciji predikatora u rečenicama sa ovim modelom su: *dati, donijeti, pokloniti, posuditi, vratiti, nuditi, namjeniti, posvetiti, poslati, dostaviti, javiti, povjeriti, predložiti, savjetovati, saopštiti, ispričati, predstaviti, najaviti, pročitati* itd. (Piper et.al, 2005: 509; Stanojčić/Popović, 1994: 225).

Piper navodi da je u prosto rečenici sa trovalentnim glagolom obično treći učesnik u denotiranoj situaciji izražen bespredloškim dativom. Ipak takva distribucija indirektnog objekta u crnogorskom jeziku nije fiksna (o čemu smo već polemisali na strani 70), što možemo ilustrovati sljedećim primjerima:

Dali su nam broj rasturenog preduzeća, koje je za sobom ostavilo samo prevare.

Dali su neuporedivo bolje krzno njima..

Ovakva distribuciji rekcijskih dopuna primjer je informativne aktuelizacije rečenice tj. fokalizacije (saglasno terminima koje koriste Stanojčić i Popović, 1994: 359). Naime, pozicija direktnog i indirektnog objekta u navedenim rečenicama nije

sintaksički uslovljena, već se na osnovu informativnog težišta rečenice tj. fokusa određeni konstituent obilježava posebnim rečeničnim akcentom, što je predmet izučavanja analize diskursa i pragmatike. U svrhe našeg istraživanja bitno je konstatovati sintaksičku ekvivalenciju između modela u kojima direktno objekat prethodi indirektnom i onih u kojima je situacija obrnuta, u kojima direktni objekat slijedi indirektni. Ovakvu ekvivalenciju možemo izraziti i sljedećom sintaksičkom formulom:

$$(S) + Pr + IO + DO \equiv (S) + Pr + DO + IO$$

Ovim modelom zaključujemo podpoglavlje o rekcijskim konstrukcijama u crnogorskom jeziku, uz konstataciju da se u ovakvim konstrukcijama u funkciji predikatora javljaju i prelazni i neprelazni glagoli, od kojih prevashodno zavisi oblik rekcijske dopune. Imeničke jedinice koje se javljaju u okviru ovakvih strukturiranih rečeničnih modela u funkciji objekta u formi su nekog od zavisnih padeža, a u zavisnosti od toga u kom padežu glagol zahtjeva dopunu razlikujemo pravi (direktni), nepravi i indirektni objekat. Objekti ipak nisu jedine sintaksičke jedinice koje su javljaju u funkciji glagolske dopune, jer se uz određene glagole javljaju i priloške dopune koje ćemo predstaviti u narednom poglavlju.

3.2.4. Modeli sa priloškim dopunama

Pojavu priloških dopuna uz određene glagole uslovljava, kako smo i naveli na strani 65, semantički potencijal određenih grupa glagola za koje se one neposredno vezuju. Da bi informacija koja se pripisuje subjektu bila potpuna, značenje pojedinih glagola mora se dodatno „konkretizovati“ (Stanojčić/Popović, 1994: 230) dopunskom jedinicom sa odgovarajućim priloškim značenjem tj. „mora se upotrebiti priloška (adverbijalna) dopuna“ (Piper et al., 2005: 497), npr:

*Stanujem **u jednoj kamenoj kolibi**.*

*Našli su se **u njenoj školi koja je sada , preko raspusta , potpuno pusta**.*

*Račun iznosi **u proseku oko 1 000 dinara**.*

*Ona se ne ponaša **prirodno**.*

Ranije smo već naveli da je opšta semantička dopuna zadata glagolom i ovi konstituenti obično izražavaju značenje mjesta, cilja, načina, trajanja radnje i sl. (str.65).

Primjeri koje smo naveli su odabrani kao ilustrativni, jer u prvoj i drugoj rečenici glagoli *stanovati* i *naći se* zahtjevaju dopunu za mjesto, u trećoj rečenici glagol *stajati* zahtjeva dopunu za mjeru, a u četvrtom primjeru glagol *ponašati se* zahtjeva dopunu za način. Vrsta dopune zavisi prevashodno od glagola u funkciji predikatora, a sintaktička realizacija priloških dopuna je, kako piše Piper (2005: 498), obavezna ukoliko je glagol bliži kopulativnom glagolu tj. ako je sasvim značenjski neoformljen. Ovakve glagole Stanojčić i Popović (1994: 231) nazivaju glagolima nekonkretizovanog značenja, a sam termin je, čini se, prikladan jer bez dodatne informacije u vidu priloške dopune, ovakvi glagoli su nepotpuni. Predstavimo ovakvo udruživanje nepotpunih glagola i dopuna i funkcionalnom formulom u okviru posebnog modela:

Model br. 8	
Primjer:	<i>Smjestili su se u nekoj groznoj kući gdje se izvršavaju smrtne kazne.</i> <i>Postupila je ispravno.</i> <i>Živi u ovim divljim i brdovitim stranama.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Neprelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → (S) + Pr + AdvD
	S → Imenička jedinica u nominativu Pr → Neprelazni glagol nekonkretizovanog značenja u ličnom, kongruentnom obliku AdvD → Adverbijal (jedinica priloškog značenja)

Pored subjekta, koji ne mora biti iskazan, i predikatora čiji je eksponent neprelazni glagol nekonkretizovanog značenja, u funkciji priloške ili adverbijalne dopune (AdvD) javljaju se jedinice s priloškim značenjem (Stanojčić/Popović, 1994: 230). Pozicija priloške dopune je, kako navodi Piper (2005: 498), obično fiksirana, kontaktna i postponirana u odnosu na glagol, a kao eksponenti ove funkcije javljaju se priloške jedinice (predlozi i priloške sintagme) i imeničke jedinice u zavisnom padežu ili predložko-padežnoj konstrukciji s priloškim značenjem (Stanojčić/Popović, 1994: 231).

Mjesto priloškim dopunama otvaraju isključivo glagoli iz određenog, užeg semantičkog kruga, a u tabeli na strani 66 naveli smo četiri osnovna semantička tipa priloških dopuna kao i glagole koji takvu dopunu zahtjevaju. Priloške dopune prevashodno se vezuju za „nespecifikovane, nekonkretizovane glagole, čijim je semantičkim potencijalom predodređeno njihovo značenje: „mesta“ (*boraviti* „na nekom mestu“), „vremenske mere“ (*trajati* neko vreme), kvalifikativno (*ponašati se* „na neki način“) i dr.“ (Piper et al., 2005: 499) Bitno je i napomenuti da priloške dopune ne mogu biti eliminisane iz iskaza, jer bi bez ovih sintaksičkih konstituenta rečenice bile negramatične ili informativno nezavršene (Postupila je*, Živi*).

Neki glagoli zbog svog značenja iziskuju istovremenu pojavu dva tipa dopune – objekatske i priloške: *vaditi školjke iz mora, zakazati sastanak u podne, ubaciti seminarski rad u sanduče* i sl., i uz ovakve glagole se „adverbijalno značenje tiče objekatskog pojma“ (Stanojčić/Popović, 1994: 230). Ovakvi prelazni glagoli predikatori su u okviru sljedećeg modela rečenica:

Model br. 9	
Primjer:	<i>Uveo sam je u salon.</i> <i>Zakazali su protest za 27. novembar.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → (S) + Pr + DO + AdvD
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Prelazni glagol nekonkretizovanog značenja u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica u akuzativu bez predloga
	AdvD → Adverbijal (jedinica priloškog značenja)

Predikator u rečenicama ovog tipa, kao što smo i naveli u prethodnoj tabeli, je prelazni nekonkretizovani glagol, a u grupu ovakvih glagola spadaju i „obavezno prelazni mocioni

glagoli“ (Piper et al., 2005: 532) kao što su glagoli *staviti, stavljati, položiti, vaditi, podići, unijeti, iznijeti, prostrti* i dr. U okviru rečeničnog modela sa ovim glagolima pored objekta uključena je i priloška dopuna u vidu jedinice sa priloškim značenjem, koja, uprkos tezi da je dopuna obavezan, neizostavan dio rečenice, ipak u određenoj semantičkoj poziciji ne mora imati i svoj sintaksički izraz. Uporedimo sljedeća dva primjera (Piper et al., 2005: 533):

Podigao je knjigu sa stola.

Podigao je knjigu.

Piper (2005: 532) iznosi zanimljiv argument u vezi sa sintaksičkom realizacijom odnosno nerealizacijom mjesne dopune u rečenicama sa mocionim glagolima, koji nam može poslužiti i kao objašnjenje razlike između dvije navedene rečenice. Naime, Piper navodi da je leksička semantika imenice u funkciji objekta *presudna* kada je u pitanju mogućnost neiskazivanja mjesne dopune, na šta ukazuje i navedena rečenica: *Podigao je knjigu*. Kao dokaz teze da izbor objekatskog argumenta utiče na promjenu značenja glagolske lekseme i njeno rekcijsko okruženje, Piper navodi sljedeće sintagme sa glagolom položiti: *položiti ispit* i *položiti daske na pod*. Mjesne dopune navedenih punoznačnih glagola kakvi su glagoli *podići* (u našem primjeru *Podigao je knjigu sa stola*) i glagol *položiti* (u glagolskoj sintagmi *položiti daske na pod*) označavaju akciju premještanja objekta u prostoru, i upravo se „položaj objekatskog argumenta mora obeležiti odgovarajućom dopunom, koja se izravno s desementizovanim finitnim glagolom uvrštava u rečenicu“ (Piper et al., 2005: 533).

Ukoliko se sa nekim od navedenih mocionih glagola u funkciji objekta javi određena imenička jedinica koja sa takvim glagolom gradi potpunu, konkretizovanu vezu, bez obaveznog iskazivanja adverbijalnog značenja, leksički potencijal glagola se mijenja, pa i njegova valentnost. U primjeru: *Podigao je knjigu*, predikator više nije trovalentni nekonkretizovan prelazni glagol, već dvovalentan rekcijski prelazni glagol koji gradi rečenični model: *Prelazni glagol sa direktnim objektom*. Upravo zbog toga treba imati na umu da jedan istovjetan predikator u crnogorskom jeziku može imati različitu valentnost, ali i da valentnost glagola prvenstveno zavisi „od bezbrojnih, različitih kontekstualnih realizacija i varijacija glagolskih leksema u određenom semantičkoleksičkom i gramatičkom okruženju“ (Piper et al., 2005: 533), jer upravo

takve razne realizacije i varijacije doprinose mijenjanju i ograničavanju broja konstituenta koji glagoli mogu uza se da vežu, ali i na rečenični model koji tako kontekstualizovani konstruišu.

U posebne vrste dopuna, pored objekata i priloških dopuna koje smo predstavili u ovom podpoglavlju spadaju i predikativi, a osobenosti ovih rečeničnih članova razmotrićemo u narednom poglavlju, posvećenom kopulativnim predikatima.

3.3. Modelovanje proste rečenice s kopulativnim predikatom

Pored glagolskog predikata u okviru koga se kao centralni član javlja odgovarajući punoznačni, leksički, prelazni ili neprelazni glagol, u crnogorskom jeziku razlikujemo još jednu vrstu predikata u okviru kog se u funkciji predikatora javlja kopulativni ili semikopulativni glagol. Takav predikat u literaturi se označava kao **kopulativni predikat**, a konstrukcije sa kopulativnim predikatom nazivaju se i **kopulativne konstrukcije** (Stanojčić/Popović, 1994: 216). Pored kopulativnog ili semikopulativnog glagola, semantičko jezgro u ovakvim konstrukcijama čini imenski dio koji „značenjski oblikuje odnosno upotpunjuje nepotpuni glagol“ (Piper, 2005: 491), a imenskim izrazom u sastavu ovog tipa predikata, kako dodaje Piper, identifikuje se ili karakterizuje subjekatski argument, odnosno pripisuje mu se neko obilježje. Ovaj konstituent u okviru kopulativnih predikata označen je u literaturi terminom **predikativ**, a u crnogorskom jeziku, kao što smo i naznačili na strani 72, razlikujemo **imenski, priloški i dopunski predikativ**. Poziciju ovih sintaksičkih konstituenta u modelima sa kopulativnim predikatima predstavimo u narednim poglavljima.

3.3.1. Modeli sa imenskim predikativom

Kada subjekatskom pojmu treba pripisati neko svojstvo (kvalifikaciju) koje se iskazuje pridjevskom ili imenskom riječju ili kad subjekatski pojam treba identifikovati, upotrebljava se imenski predikat (Stanojčić/Popović, 1994: 216). Za sadržaj imenskog predikata bitan je, kako naglašavaju Stanojčić i Popović, imenski dio predikata, a to je pridjevska ili imenička jedinica. Predikator u ovakvim konstrukcijama nema posebno značenje, nego samo povezuje imenski dio predikata – tj. imenski predikativ i subjekat i

„konkretizuje realizaciju pripisivanja“ (Stanojčić/Popović, 1994: 216). Zato se, dodaju Stanojčić i Popović, za glagolski dio predikata kaže da vrši funkciju **kopule (spone)**, dok se za funkciju imenskog dijela predikata upotrebljava termin **imenski (kopulativni) predikativ**. Ovakve glagolske sintagme mogu se posmatrati kao podvrsta kopulativnih predikata, pa možemo reći i da je termin *imenski predikat* koji Stanojčić i Popović koriste da označi funkcionalnu vezu između kopule i imenskog predikativa zapravo hiponim termina *kopulativni predikat* (koji mogu sačinjavati, osim imenskog, i priloški i dopunski predikativ, što ćemo i razmotriti nešto kasnije). Formula za ovakav kopulativni model sa imenskim predikatom jeste:

Model br. 10	
Primjer:	<i>Kazan je glavni grad Tatarstana.</i> <i>Tamno plava kabanica je bila široko raskopčana.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica → (S) + Pr + IPred
	S → Imenička jedinica u nominativu Pr → Kopulativni glagol „jesam/biti” u ličnom kongruentnom obliku IPred → Kongruentna pridjevska jedinica u nominativu (u neodređenom vidu); imenička jedinica u nominativu; imenička klauza

Premda smo u uvodnom dijelu ovog podpoglavlja naveli da se imenskim predikativom označava sadržaj koji se pripisuje subjektu, i u ovom modelu subjekat je u određenim komunikativnim situacijama fakultativan. U rečenici: *Pod stresom je*, ne samo da predikativ zauzima inicijalnu poziciju u rečenici, što je još jedna karakteristika jezika sa relativno slobodnim redom riječi (Lalević, 1962: 17), kakav je i crnogorski, već ni subjekat kome se pripisuje kvalifikacija iskazana predikativom nije izrečen. Neizricanje subjekta moglo bi se pripisati komunikativnoj situaciji jer se u razgovoru, koji je u

velikoj mjeri eliptičan, često izostavlja dio koji se prethodno pojavio ili se podrazumijeva. Implicirano je, nama nepoznato, zajedničko znanje sagovornika, odnosno pretpostavljena informacija – presupozicija (Bugarski, 1995: 151), pa tako subjekat rečenice u jednom ovakvom eliptičnom razgovoru nije pomenut. U prvi plan je stavljena nova informacija – fokus (Bugarski, 1995: 151), o čemu govori i inicijalna pozicija u rečenici, a to je iz aspekta sintakse upravo predikativ. U interpretaciji jedne ovakve rečenične konstrukcije morali smo se pozvati na jedan viši nivo analize – pragmatiku i kontekstualizaciju rečenice odnosno iskaza, kako bismo ukazali na moguće odsustvo subjekta, čak i u kopulativnim konstrukcijama, u kojima se shodno definciji nešto subjektu pripisuje.

Predikator u kopulativnim konstrukcijama je kopulativni glagol odnosno spona, a to su u crnogorskom jeziku, kao što se i ukazuje u navedenoj tabeli, glagoli *jesam* i *biti*. Od posebne je važnosti naglasiti da su ova dva glagola kopulativna onda kada imaju funkciju predikatora u okviru rečenice, kao u ilustrovanom modelu. Ovako upotrijebljene glagole *jesam* i *biti* ne treba miješati sa ovim glagolima koji se mogu javiti i kao pomoćni glagoli tj. „glagoli koji se koriste za obrazovanje složenih oblika od glavnog glagola“ (Stanojčić/Popović, 1994: 217). Primjer koji smo naveli u tabeli: *Tamno plava kabanica je bila široko raskopčana* može nam poslužiti kao platforma za objašnjenje razlike između glavnih i pomoćnih glagola *biti* i *jesam*.

U navedenoj rečenici glavni glagol je kopulativni glagol *biti* koji je upotrijebljen u ličnom kongruentnom obliku – obliku za treće lice jednine, perfekta, sa oznakom za ženski rod. Oblik perfekta glagola *biti* sastoji se od pomoćnog glagola *jesam* i radnog glagolskog pridjeva, u čijem obliku i očitavamo oznaku za rod. Glagol *jesam* se u ilustrovanom primjeru javlja u svom enklitičnom obliku za treće lice prezenta i s obzirom da se udružuje sa oblikom radnog glagolskog pridjeva glavnog glagola *biti* u formiranju perfekta, glagol *jesam* je u ovoj rečenici pomoćni, ne kopulativni glagol. Uporedimo li glagol *jesam* u navedenoj rečenici sa glagolom *jesam* u rečenici: *Kazan je glavni grada Tatarstana*, uviđamo da glagol *jesam* u ovom primjeru nije pomoćni glagol, jer se ne udružuje sa drugom glagolskom leksemom da obrazuje složeno vrijeme, već je ovaj glagol kao jedina glagolska leksema, a samim tim i glavni glagol u rečenici – kopulativni i kao takav učestvuje u konstruisanju modela sa kopulativnom konstrukcijom.

Razmatrajući moguće eksponente predikativa na strani 73 (preuzete iz Stanojčić/Popović, 1994: 217), naveli smo da se u funkciji ovog konstituenta uglavnom javljaju pridjevske i imeničke jedinice, a u tu grupu jedinica ubrajamo: pridjeve (*On je vrijedan*), pridjevske sintagme (*On je izuzetno vrijedan*), pridjevske zamjenice (*Ona je naša*), redne brojeve (*Ti si drugi*), imenice (*Janko je student*), imeničke sintagme (*Janko je vrijedan student*), imeničke zamjenice (*To je on*) i sl. Funkciju predikativa može vršiti i neka od navedenih jedinica u naporednom odnosu tzv „naporedna sintagma“ (Piper et al., 2005: 492), kao u primjeru: *Marija je i slikarka i profesor*, a imenska jedinica može biti i u nekom zavisnom padežu (str.72) kao u rečenici: *Ona je u stalnom radnom odnosu*. Predložko-padežne sintagme u rečenicama ovakvog tipa imaju *pridjevsku semantičku vrijednost* i njima se na određeni način kvalifikuje subjekatski referent (Piper et al., 2005: 492).

U funkciji predikativa može se naći i klauza, koju najčešće uvode veznici *da* i *kako*, „a semantička vrijednost takvog predikativa uslovljena je funkcionalno-semantičkim odnosom između subjekatskog argumenta i rečeničnog sadržaja koji mu se pripisuje posredstvom kopule“ (Piper et al., 2005: 494), kao u sljedećim primjerima:

Taj film je da umreš!

Njegov stav prema ženama je kako treba.

Ona je da ne može bolje biti.

Osnovna odlika kopulativno-imenskog modela je pored kopule u funkciji predikatora imenski predikativ, koji se uz navedene glagole *jesam* i *biti* javlja kao obavezna dopuna subjekatskom pojmu, koji može, ali ne mora biti izrečen. Eksponenti funkcije predikativa jedan su od osnova za razlikovanje ovakvog modela kopulativnog predikata od priloškog predikata, koji ćemo razmotriti u redovima koji slijede.

3.3.2. Modeli sa priloškim predikativom

Rečenice u kojima se kopulativnom konstrukcijom subjekatskom pojmu pripisuje neki priloški (adverbijalni) sadržaj kao što su lokalizacija (mjesto gdje se nalazi), neko stanje (situacija) ili vrijeme realizacije, Stanojčić i Popović nazivaju **priloškim kopulativnim konstrukcijama** (Stanojčić/Popović, 1994: 220). Ovakve konstrukcije su, kako dodaju Stanojčić i Popović, pored kopule sastavljene i od priloškog dijela predikata,

odnosno **adverbijalnog** ili **priloškog predikativa**, koji je jedinica priloškog značenja, čiji se sadržaj pripisuje nosiocu situacije (Stanojčić/Popović, 1994: 221). Ovakav predikat, sastavljen od kopule i priloškog predikativa, Stanojčić i Popović nazivaju **kopulativnim priloškim predikatom**, a model ovog predikata predstavljamo u tabeli ispod:

Model br. 11	
Primjer:	<i>Bio sam u Moskvi, Hamburgu, Pešti, Rimu, Madridu.</i> <i>Proba je sutra.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica → (S) + Pr + AdvPred
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Kopulativni glagol „jesam/biti” u ličnom kongruentnom obliku AdvPred → Priloška jedinica za mjesto, način ili vrijeme; imenička jedinica u zavisnom padežu ili predložko-padežnoj konstrukciji sa mjesnim, situacionim ili vremenskim značenjem

Kako smo fakultativnost subjekta, koji je odlika i ovog rečeničnog modela i osobenosti kopulativnih glagola već pojasnili u prethodnom poglavlju, usredsredićemo se na tipove konstituentskih jedinica koji se mogu naći u funkciji priloškog predikativa. Kao što je i naznačeno u prethodnoj tabeli, eksponenti funkcije priloškog predikativa su priloške jedinice – prilozi ili priloške sintagme za mjesto, način ili vrijeme i imeničke jedinice u zavisnom padežu. Upravo priloško značenje konstituenata koji se javljaju u ovoj funkciji omogućava nam da uspostavimo razliku između kopulativnih konstrukcija sa imenskim i priloškim predikativom.

Za imenički konstituent s može reći da ima prilošku konstituentску vrijednost kada se njime iskazuje neko od priloških značenja – mjesno, vremensko, načinsko, uzročno (Piper et al., 2005: 502), a kako navodi Piper, priloško značenje koje je kod priloga kao vrste riječi uslovljeno njegovim tipom (prilog za vrijeme, mjesto, način) kod

imeničkih jedinica izražava se zavisnim padežom i predlogom tj. predložko-padežnom konstrukcijom. Za razliku od imenskog predikativa koji ima prevashodno *pridjevsku semantičku vrijednost*, priloški predikativ ima *prilošku semantičku vrijednost* (Piper et al., 2005: 493). Razliku između imenskog i priloškog predikativa lakše je utvrditi kada se u funkciji ovih konstituenata javljaju tipični eksponenti kao što su pridjevi i prilozi, jer u takvim slučajevima ne postoji dvojba oko toga da li se subjektu pripisuje neka osobina ili pak priloško značenje. Međutim, kada je riječ o predložko-padežnim konstrukcijama koje su eksponenti i jedne i druge funkcije, mora se voditi računa o tipu kvalifikacije koja se pripisuje subjektu. Uporedimo sljedeće primjere rečenica sa kopulativnim predikativima:

*Taj posao će biti **od koristi**.*

*Njene stvari su **u ormaru**.*

U prvoj rečenici predložko-padežna sintagma *od koristi* vrši funkciju imenskog predikativa, jer se subjekatski pojam kategorizuje odnosno kvalifikuje pojmom koji ima pridjevsku semantičku vrijednost. U drugoj rečenici predložko-padežna konstrukcija *u ormaru* ima prilošku vrijednost jer ukazuje na to gdje se stvari nalaze, i kao takva ova konstrukcija ima prilošku semantičku vrijednost i funkciju priloškog predikativa.

Navedimo još jedan primjer gdje treba dobarano razmisliti prije nego što kategorizujemo rečenice kao modele sa imenskim ili priloškim predikativom:

*Ona je uvijek **u frci**.*

*Ona je uvijek **u „Frci“**.*

Za određivanje modela navedenih rečenica, nisu nam dovoljni isključivo sintaksički kriterijumi, jer u oba slučaja pored subjekta, predikatora (kopule) i priloške odredbe imamo i predložko-padežnu konstrukciju *o + lokativ* u funkciji predikativa. Površinska struktura rečenica je takva da eventualno tek na osnovu semantičkog potencijala imeničkih leksema ili konstrukcija možemo utvrditi da li je riječ o priloškom ili imenskom predikativu. U prvoj rečenici upotrijebljena je predložko-padežna konstrukcija, koja je u stvari frazeologizam sa semantičkom vrijednošću pridjeva, jer se ličnoj zamjenici *ona* u funkciji subjekta pripisuje određena osobina (*Kakva je ona? – Uvijek u nekim problemima.*). Iz toga možemo zaključiti da je riječ o modelu sa kopulativnim glagolom i imenskim predikativom. U drugoj rečenici predložko-padežna konstrukcija ima prilošku vrijednost, jer se imeničkom pojmu pripisuje značenje mjesta

(*Gdje se ona nalazi? – U „Frci“*). Za razliku od prvog primjera, u ovoj rečenici imenica *frka* je vlastita, a ne zajednička imenica, i iz toga se, i bez vanlingvističkog znanja o tome da je „Frka“ lokal u Podgorici, može zaključiti da je riječ o određenom mjestu čime se subjektu pripisuje priloško značenje.

Naravno, možemo lako zamisliti situaciju narušene komunikacije ukoliko su ova dva iskaza saopštena, a ne napisana, jer sagovornik bi lako mogao da pogrešno interpretira izrečenu obavijest („ona je uvijek u nekim problemima“ ili „ona je u lokalu preko puta Male pijace“), osim ako razgovor nije smješten u određeni kontekstualni okvir. Iako nas prevashodno interesuje sintaksički okvir u koji su smještene ove dvije rečenice, osvrnuli smo se i na potencijalnu analizu iz ugla pragmatike, kako bismo ukazali i na sintaksičko-morfološko-pragmatičku interpretaciju, koja može usloviti narušavanje „komunikativnog koda“ (Bugarski, 1994: 36).

Iako je u primjeru rečenice *Ona je uvijek u „Frci“* iz već navedenih razloga nesumnjivo riječ o modelu sa priloškim predikativom, čak i ako izuzmemo fakultativnu prilošku odredbu, čini se da su stvari ipak malo komplikovanije kada je riječ o prvoj rečenici. Naime, odstranimo li prilošku odredbu *uvijek* iz navedene rečenice dobićemo rečenicu: *Ona je u frci*. Iako interpretiranjem žargonskog izraza *u frci* možemo pripisati subjektu rečenice kakvu osobinu (*Kakva je ona?*) i na sintaksičkom nivou ovu konstrukciju posmatrati kao imenski predikativ, postoji još jedan aspekt koji se mora uzeti u obzir. Ista rečenica može naime biti i odgovor na pitanje „Kako je ona?“ čime bi se subjektu pripisalo procjenjivanje njenog opšteg zdravstvenog ili mentalnog stanja. Na strani 74 naveli smo da se kvalifikativnim priložima u okviru kopulativnog predikata može vršiti i procjenjivanje stanja čovjekovog organizma s obzirom na spoljašnje, klimatske uslove, kao i procjenjivanje opšteg stanja čovjeka (Piper et al., 2005: 491), a kako je upravo to moguće značenje koje se konstrukcijom *u frci* može pripisati subjekatskom argumentu, možemo zaključiti da isti izraz može imati i prilošku semantičku vrijednost, a samim tim i funkciju priloškog predikativa.

Ovo znači da i na sintaksičkom nivou prilikom određivanja rečeničnog modela moramo rečenici pristupiti interdisciplinarno i zaći u okvire van predviđenog da bi se riješilo jedno *par excellance* sintaksičko pitanje. Uspostavljanje razlike između imenskog i priloškog predikativa učinilo nam se podesnim za ilustraciju značaja interdisciplinarnog

pristupa i iako smo opseg našeg skromnog istraživanja ograničili na nivo sintaksičke predvidljivosti rečeničnih modela, svjesni smo i ostalih mogućih interpretacija, pa i drugačijih pristupa koji su svakako komplementarni našoj analizi. Posebnu podgrupu kopulativnih predikata u širem smislu predstavljaju i konstrukcije sa nepravim kopulativnim glagolima i dopunskim predikativima, koje su predmet poglavlja koje slijedi.

3.3.3. Modeli sa dopunskim predikativom

Imenska jedinica u funkciji predikativa može se vezati i za mali broj semikopulativnih glagola i tako učestvovati u konstruisanju posebnog vida kopulativnih predikata. Ovakve konstrukcije sa semikopulativnim glagolima kao predikatorima imaju dosta sličnosti sa kopulativnim predikatima sa imenskim i priloškim predikativom, naročito imajući u vidu da se i u ovakvim konstrukcijama „radi o pripisivanju pridjevskog ili imeničkog sadržaja nekom imenskom pojmu i to pomoću glagola“ (Piper et al., 2005: 493). Upravo zbog toga se ovakve konstrukcije ubrajaju u **kopulativni predikat u širem smislu**, a glagoli u ovakvim konstrukcijama nazivaju se i **nepravim kopulativnim (semikopulativnim) glagolima**.

Međutim, postoje i određene razlike u odnosu na ranije predstavljene kopulativne konstrukcije koje se, kako navode Stanojčić i Popović (1994: 228), ogledaju u tome što glagol ima svoje određeno značenje kojim se precizira tip pripisivanja i koje se dopunjava imeničkim ili pridjevskim izrazom. Za razliku od „pravih“ kopulativnih konstrukcija u kojima se u funkciji predikatora javljaju isključivo glagoli *jesam* i *biti* u okviru nepravih kopulativnih konstrukcija u funkciji predikatora javljaju se leksički glagoli kao što su: *smatrati*, *proglasiti*, *proglašavati*, *izabrati*, *priznati*, *postaviti*, *imenovati*, *zvati*, *prozvati*, *nazvati*, *nazivati* i dr. Takođe, semikopulativni glagoli mogu biti i prelazni (Stanojčić/Popović, 1994: 228), i tada se sadržaj imeničkog ili pridjevskog izraza ne pripisuje subjektu, kao što je slučaj sa pravim kopulativnim glagolima, nego objektu rečenice. Premda se zbog svega iznesenog imenička i pridjevska jedinica mogu nazvati predikativom, mora se uspostaviti razliku između imenskog i priloškog predikativa i predikativa uz semikopulativne glagole. Stanojčić i Popović ovu podvrstu

predikativa imenuju kao **dopunski predikativ**, i to je termin kome ćemo se i mi prikloniti.

Ovoj strukturno-semantički, ali i funkcionalno jedinstvenoj predikatskoj vezi semikopulativnog glagola i imenskog izraza glagol daje „vremenski okvir i određenu subjekatsko-modalnu specifikaciju“ (Piper et al., 2005: 494). Glagol je, kako naznačava Piper, spona između subjekatskog ili objekatskog argumenta (što zavisi prije svega od toga da li je riječ o prelaznom ili neprelaznom semikopulativnom glagolu) i obilježja koje mu se pripisuje dopunskim predikativom. Model kopulativne konstrukcije sa neprelaznim semikopulativnim glagolom predstavljamo u tabeli koja slijedi :

Model br. 12	
Primjer:	<i>Postao je smeliji.</i>
	<i>Proglasio se za nasljednika trona.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Neprelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + DPred
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Neprelazni semikopulativni glagol u ličnom kongruentnom obliku
	DPred → Imenička ili pridjevska jedinica u nominativu ili instrumentalu; predložko-padeška konstrukcija <i>za</i> + akuzativ

U kopulativnim konstrukcijama sa neprelaznim semikopulativnim glagolima kao predikatorima kao eksponenti dopunskog predikativa obično se javljaju imenička ili pridjevska jedinica u nominativu, ali i instrumentalu (*Proglasio se **nasljednikom trona***), a uz glagol *proglasiti se*, kao što smo i ilustrovali u tabeli, i u konstrukciji *za* + akuzativ (*Proglasio se **za nasljednika trona***). Oblik ove konstituentne jedinice zavisi upravo od glagola, pa se uz neke glagole naporedo koriste i dva padežna oblika. Uz neprelazne glagole pridjevska jedinica se slaže u rodu i broju sa subjektom (Stanojčić/Popović, 1994: 228), na šta ukazuju i sljedeći primjeri:

*Ruski kupci su postali **prilično zahtjevni**.*

*Ona je postala **izuzetno naporna**.*

Kao što i navodi Piper (2005: 492), broj neprelaznih semikopulativnih glagola u crnogorskom jeziku je mali, a dopunskim predikativom se uz ove glagole subjektu pripisuje najčešće neko karakterno obilježje, stanje, društveni položaj ili zanimanje. Broj prelaznih semikopulativnih glagola je takođe ograničen, a ovi glagoli spadaju u trovalentne glagole, jer pored subjekta i direktnog objekta, kao strukturni član u konstrukcijama sa ovim glagolima javlja se i dopunski predikativ. Opšti model konstrukcija sa prelaznim semikopulativnim glagolima jeste:

Model br. 13	
Primjer:	<i>Taj pervertirani biografski pristup literaturi smatram apsolutno besmislenim.</i> <i>Izabrali su ga za direktora Ugostiteljskog preduzeća.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + DO + DPred
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Prelazni semikopulativni glagol u ličnom kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica u akuzativu bez predloga
	DPred → Imenička ili pridjevska jedinica u nominativu ili instrumentalu; predložko-padeška konstrukcija <i>za</i> + akuzativ

I u konstrukcijama sa prelaznim semikopulativnim glagolima dopunski predikativ stoji u nominativu (*Zovu ga **penal majstor***), instrumentalu (*Zovu ga **penal majstorom***, *Proglasili su je **najljepšom***) ili u predložko-padežnoj konstrukciji *za* + akuzativ (*Proglasili su je **za najljepšu***) (Piper et al., 2005: 493). U konstrukcijama sa neprelaznim semikopulativnim glagolom oblik dopunskog predikativa kongruira, kao što smo i naznačili, sa subjektom, dok u modelima sa prelaznim semikopulativnim glagolima ovaj se konstituent slaže u rodu i broju sa objektom, ne subjektom rečenice:

*On je izabrao Ljubu i Mikana **za svoje zastupnike u kafani „Kod Šibalića“**.*

Modelom br. 13, sa prelaznim semikopulativnim glagolom i dopunskim predikativom zaključujemo i pregled *osnovnih* rečeničnih modela u crnogorskom jeziku. Podrazumijeva se da struktura crnogorske proste subjekatsko-predikatske rečenice ne može biti svedena na samo trinaest modela, ali ovi modeli su ipak uzorci na osnovu kojih se rečenični sadržaj može graditi, ali i dodatno produbljivati. Jedan od načina produbljivanja odnosno proširivanja osnovne rečenične konstrukcije jeste uvrštanje fakultativnih rečeničnih djelova, kao što su priloške odredbe u strukturu rečenice. Ovaj sintaksički proces dodatne kontekstualizacije informacije iskazane prostom rečenicom dodavanjem priloških odredbi ilustovaćemo u narednom poglavlju.

3.4. Priloške odredbe kao članovi proširenih modela

Svaka glagolom izražena radnja, bez obzira da li je riječ o prelaznom, neprelaznom, kopulativnom ili semikopulativnom glagolu, može biti, i često jeste „determinisana u prostornom, vremenskom, uzročnom, kvalifikativnom i drugom pogledu“ (Piper et al., 2005: 533). Ovakva priloška determinacija ostvaruje se u prostoj rečenici crnogorskog jezika priloškim odredbama (AdvO) i posebnom morfološkom formom: priloškim izrazom, poredbenom konstrukcijom, slobodnom ili vezanom predložko-padežnom konstrukcijom (Piper et al., 2005: 533). Za razumijevanje priloških odredbi bitna je i njihova odredbena funkcija i njihovo priloško značenje, a kao što smo i ukazali u prethodnoj rečenici, sa njihovim značenjem povezan je i njihov oblik.

Funkcija priloških odredbi je pružanje **dodatne informacije** o situaciji označenoj predikatorom, subjektom i dopunama. Odredbe su fakultativni, neobavezni konstituenti rečenica koji proširuju (razvijaju) osnovnu informaciju iskazanu članovima sintaksičkih modela (Stanojčić/Popović, 1994: 233). Tako se, na primjer, osnovna informacija u rečenici: *Pozvao sam Rodžera Penrouza*, iskazana modelom br. 3, sa predikatorom i direktnim objektom, može proširiti različitim dodatnim informacijama: *Pozvao sam juče Rodžera Penrouza zbog utakmice*.

Priloške odredbe su adverbijali tj. jedinice sa priloškim značenjem: mjesnim, vremenskim, načinskim, uzročnim i sl. (Stanojčić/Popović, 1994: 234). Da bi se okarakterisao doprinos priloške odredbe značenju rečenice ili glagolske sintagme, priloške odredbe se, dodaju Stanojčić i Popović, mogu podijeliti na osnovu njihovog

priloškog značenja na odredbe za mjesto, odredbe za vrijeme, odredbe za način, odredbe za uzrok i sl. S tim na umu možemo konstatovati da smo osnovni rečenični model u iskazu: *Pozvao sam Rodžera Penrouza proširili priloškom odredbom za vrijeme (juče) i priloškom odredbom cilja (zbog utakmice).*

Kao eksponenti priloških odredbi u crnogorskom jeziku javljaju se priloške jedinice (prilozi ili priloške sintagme) ili imeničke jedinice u takvom konstituentnom obliku (zavisni padež, predložko-padežna konstrukcija) koja im daje priloško značenje (Stanojčić/Popović, 1994: 233). Najvažnija priloška značenja koja se iskazuju imeničkim konstituentima jesu: mjesna (*spavati pod stolom, popeti se na drvo, šetati obalom*), vremenska (*doputovati toga dana, držati predavanja srijedom, pozvati kroz jedan sat*), načinska (*raditi bez prestanka, govoriti tihim glasom, postupiti prema planu*), uzročna (*ostati kod kuće zbog prehlade, učiniti nešto iz mržnje, nagraditi nekoga za uspjeh*) ali postoje i razna druga značenja priloških odredbi – cilj, sredstvo, namjena, društvo, okolnosti, mjera i sl.

Kao što nije lako odrediti sva značenja priloških odredbi u crnogorskom jeziku, kao ni sistematizovati sve padežne oblike koji se mogu upotrijebiti da se iskaže neko od brojnih priloških značenja, tako nije moguće odrediti ni broj priloških odredbi koji se u rečenici mogu ikazati. Broj odredbi u svakoj rečenici i njihovi semantički tipovi zavise od različitih nelingvističkih činilaca, što znači da je, kako navodi Piper (2005: 533), to vrlo varijabilno i da je skoro nemoguće utvrđivati formalni sastav rečenice prebrojavanjem mjesta imeničkih ili priloških jedinica u funkciji ovih rečeničnih članova. Broj članova koji proširuju formalnu strukturu rečenice je promjenljiv, a svaki od trinaest navedenih rečeničnih modela može biti proširen dodavanjem makar jedne, a češće i više priloških odredbi. S obzirom na valentnost predikatora i mogućnost uvođenja bar jedne odredbe uz svaki glagolski ili kopulativni predikat, dobijamo proširene rečenične modele. Ilustrujmo ovakvu tezu primjerima.

Predikatori nultne vrijednosti koji se javljaju u bezličnom obliku u okviru rečeničnog model: *Bezlični glagol* mogu se udružiti sa priloškim odredbama vremenskog i mjesnog značenjskog tipa, pa tako osnovnu rečeničnu strukturu rečenica:

Otoplilo je.

Grmi.

možemo dodavanjem fakultativnih rečeničnih konstituenata proširiti na sljedeći način:

Otoplilo je ovih dana.
Još uvek grmi iza brda.

Dodavanjem priloških odredbi bezličnim glagolima u funkciji predikatora proširili smo i osnovni rečenični konstituent – predikat, koji se više ne sastoji samo od predikatora tj. glagolske lekseme u bezličnom, neutralnom obliku, već i od priloških odredbi (u prve dvije rečenice pored predikatora imamo dvije, a u trećoj rečenici jednu prilošku odredbu). Upravo imajući na umu ovakav sintaksički proces proširivanja predikata dodavanjem priloških odredbi različitog značenjskog tipa, u funkcionalnim formulama osnovnih rečeničnih modela umjesto termina predikat (P) koristili smo termin predikator (Pr), čak i u onim slučajevima kada su ova dva termina ekvivalentna (u bezličnim rečenicama, prostim subjekatsko-predikatskim rečenicama i rečenicama sa fakultativno prelaznim glagolom).

Primjenjujući isti princip, primjere rečenica sa prostim subjektsko-predikatskim modelom možemo proširiti uvrštavanjem priloških odredbi, zavisno od komunikativnih zahtjeva nametnutih kontekstom. (Uporediti: *Oni plivaju; Svi ćutimo; Ona se nasmija sa Oni plivaju već satima; Svi već dugo ćutimo kao zaliveni iz poštovanja prema njemu; Ona se gromoglasno nasmija*).

Priloške odredbe, dakle, povećavaju broj rečeničnih članova osnovnih rečeničnih modela najmanje za jedan, a kako pokazuju primjeri, njih obično ima više. Nije moguće predvidjeti broj priloških odredbi koje se mogu strukturno uključiti u rečenični okvir, a kao što smo i naveli na strani 65., ni mjesto priloških odredbi u rečenici nije fiksno, jasno utvrđeno, pa se priloške odredbe najčešće mogu slobodno raspoređivati unutar rečenične konstrukcije. Položaj priloške odredbe u rečenici crnogorskog jezika je *neuslovljen*, i često se priloška odredba pojavljuje u preponovanoj poziciji, ispred glagolskog izraza, ali i u distantnoj poziciji u odnosu na glagol (Piper et al., 2005: 512). Kako bismo ukazali na mogućnost proširivanja osnovnih modela, navodimo tabelu u kojoj smo osnovnim funkcionalim formulama rečeničnih modela dodali još jedan, neobavezan rečenični konstituent – prilošku ili adverbijalnu odredbu (AdvO). Poziciju priloške odredbe (koje, s obzirom da ih može biti više, označavamo odgovarajućim matematičkim simbolom ") u

navedenim funkcionalnim formulama ne treba uzeti kao *jedinu* poziciju koju one u modelu mogu zauzeti, jer kao što smo i ukazali to nije moguće predvidjeti. Malim slovom pored modela naznačeno je da je riječ o proširenom modelu.

Model:		Formula i primjer proširenog modela:
1.a	Bezlična rečenica	Rečenica $\rightarrow$ Pr + (AdO ⁿ) <i>Uskoro će svanuti napolju.</i>
2.a	Prosta subjekatsko-predikatska rečenica	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + (AdO ⁿ) <i>Svi najednom odahnuše.</i>
3.a	Prelazni glagol sa direktnim objektom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + DO + (AdO ⁿ) <i>Sutra gledamo i mi nju.</i>
4.a	Fakultativno prelazni glagol	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + (DO) + (AdO ⁿ) <i>Čitam uporno dalje.</i>
5.a	Neprelazni rekcijski glagol	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + NO + (AdO ⁿ) <i>On se oduvek stidio svog porijekla.</i>
6.a	Prelazni glagol sa direktnim i nepravim objektom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + DO + NO + (AdO ⁿ) <i>Upravo su nas obavijestili da avion slijeće.</i>
7.a	Birekcionni glagol sa indirektnim i direktnim objektom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + IO + DO + (AdO ⁿ) <i>Govorio sam joj svakog dana da neće doći.</i>
8.a	Neprelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + AdD + (AdO ⁿ) <i>On se nikada nije ponašao uljudno.</i>
9.a	Prelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + DO + AdD + (AdO ⁿ) <i>Nevoljno su zakazali sednicu za to večer.</i>
10.a	Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + Ipred + (AdO ⁿ) <i>Bila je moja nekada davno.</i>
11.a	Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + AdvPred + (AdO ⁿ) <i>Bilo mu je loše zbog vrućine.</i>

12.a	Neprelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + DPred + (AdO ⁿ) <i>Još jedna žena postala je udovica te godine.</i>
13.a	Prelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + DO + DPred + (AdO ⁿ) <i>Izabrao je Kavkaz zbog snega.</i>

U tabeli su dati samo ilustrativni primjeri priloških odredbi inkorporirani u strukturu osnovnih rečeničnih obrazaca. Dopunjene, proširene funkcionalne formule rezultat su nastojanja da se i ovim neobaveznim konstituentima dodijeli mjesto u modelovanju prostih rečenica u crnogorskom jeziku. Pojavu priloških odredbi diktiraju, kako smo i naglasili, komunikativni razlozi. Odredba je „ispustivi deo rečeničnog ustrojstva tzv. predikatski dodatak“ (Stevanović, 1991: 411) čiji položaj u rečenici nije uslovljen. Izostavljanje ovih neobaveznih djelova rečenice ne utiče na komunikativnu prihvatljivost iskaza s tom rečenicom. Na primjer, ako se u rečenici: *Nada spava na trosjedu* izostavi priloška odredba mjesta *na trosjedu* iskaz *Nada spava* biće jednako komunikativno prihvatljiv, iako manje informativan.

Broj i poziciju odredbi u funkcionalnoj formuli proste rečenice nije moguće konkretizovati, zbog čega smo samo konstatovali ulogu ovih elemenata u strukturi rečenice i ukazali na skoro neograničenu mogućnost njihove distribucije u rečenici. Sve više od toga iziskuje studioznije istraživanje, mnogo šireg opsega od istraživanja za koje smo se mi u radu opredjelili. U narednom poglavlju ilustrovaćemo i neke posebne tipove predikatskih rečenica, koji se ne uklapaju u sistem osnovnih rečeničnih modela, ali svakako zavređuju da budu uvršteni u jedan ovakav pregled rečeničnih obrazaca.

3.5. Posebni tipovi prostih rečenica

U prethodnim poglavljima usredsredili smo se na osnovne modele subjekatsko-predikatskih, odnosno prostih rečenica u crnogorskom jeziku, vodeći se uslovom ostvarene predikacije između gramatičkog subjekta (koji je, kako smo ukazali u svim navedenim modelima u crnogorskom jeziku, često fakultativan) i predikata, koji predstavlja jezgro svake rečenice. Pored ovih osnovnih rečeničnih modela u crnogorskom jeziku moguće je identifikovati i još neke, posebne tipove prostih rečenica, prije svega

rečenice sa logičkim subjektom i rečenice bez glagola u predikatu, koje ćemo predstaviti u ovom poglavlju.

3.5.1. Rečenice sa logičkim subjektom

Kako bi se pokazala dvostruka priroda subjekta kao nezavisnog rečeničnog konstituenta, lingvisti u crnogorskom jeziku razlikuju **formalni, gramatički subjekat** i **logički** ili **semantički subjekat** (str. 47). Logički subjekat često se naziva i nepravim subjektom (Piper et al., 2005: 488), kako bi se ukazalo na razliku između pravog subjekta kao imeničke jedinice u nezavisnom padežu i subjekta izraženim nekim drugim, zavisnim padežom. Ilustrujmo to sljedećim primjerima (Stevanović, 1991: 724):

Srđi se spava.

Nama se igra žmurke.

U navedenim rečenicama pruža se informacija o *Srđi* odnosno *nama*; *Srđa* je taj koji osjeća potrebu da spava, odnosno mi smo ti kojima se igra. *Srđa* odnosno mi smo, znači, nosioci situacije označene navedenom rečenicama. Međutim, za razliku od tipičnog slučaja – da je nosilac situacije označen subjektom tj. imeničkom jedinicom u nominativu i da glagol sa njim kongruira, u ovim rečenicama imenička jedinica stoji u zavisnom padežu (dativu), a glagol ne kongruira sa tim konstituentom. Upravo zbog toga, ovakav subjekat naziva logičnim ili semantičkim subjektom, a subjekat u užem smislu, koji smo i predstavili kroz osnovne rečenične modele, preciznije se označava kao gramatički subjekat (Stanojčić/Popović, 1994: 241). **Logički subjekat** je, shodno definiciji koju navode Stanojčić i Popović (1994: 242), imenička jedinica u zavisnom padežu (dativu, akuzativu ili genitivu) kojom se imenuje pojam o kome se govori u rečenici. Dativ je najčešći padežni oblik u kome se javlja logički subjekat, a konstrukcije sa dativom u funkciji logičkog subjekta, pored već navedenih, ilustruju i sljedeći primjeri:

Kustosu je bolje.

Nani je pozlilo.

Zadrhtala mu je ruka.

Iz navedenih pet primjera rečenica sa logičkim subjektom možemo uvidjeti da ovakve rečenice mogu biti i bezlične sa glagolskim predikatom (*Srđi se spava*, *Nani je*

pozlilo) ili kopulativne sa priloškim predikativom (*Kustos je bolje*), ali to mogu biti i lične (subjekatsko-predikatske) rečenice sa leksičkim glagolom (*Nama se igra žmurke, Zadrhtala mu je ruka*). U „ličnim“ subjekatsko-predikatskim rečenicama može se javiti i gramatički (sintaksički) subjekat (Stanojčić/Popović, 1994: 242), odnosno imenička jedinica u nominativu (*ruka*), a glagol kongruira sa gramatičkim, ne logičkim subjektom. Kako pojašnjavaju Stanojčić i Popović (1994: 242), „semantička i inoformativna perspektiva rečenice formiraju se prema logičkom, a ne prema gramatičkom subjektu, jer je logički subjekat nosilac informacije iznijete u rečenici“.

Navedenim tipovima rečenica označavaju se psihološka ili fiziološka stanja ili procesi vezani za osobu označenu logičkim subjektom (Piper et al., 2005: 489), i to je zajednički činilac svim konstrukcijama sa logičkim subjektom. Osoba o kojoj se pruža ovakva informacija može biti označena i imeničkom jedinicom u akuzativu, a takav je logički subjekat u sljedećim primjerima:

Vas je strah!

Boleo ga je dodir poruba i šavova.

Logički subjekat može stajati i u obliku genitiva u okviru **bezličnih egzistencijalnih rečenica** (Stanojčić/Popović, 1994: 242). Takve rečenice su, kako objašnjavaju Stanojčić i Popović, one rečenice u kojima se, kada treba iskazati prezent, upotrebljava glagol *imati*, a kada treba iskazati neki drugi lični oblik – glagol *biti*. Logičkim subjektom se u ovakvim rečenicama imenuje pojam o čijoj egzistenciji je riječ, na primjer:

*Danas nema/ima više hleba*¹².

Juče nije bilo kiše.

Sutra će biti belaja.

Ovakvim rečenicama, se kao što se iz navedenih primjera može zaključiti, nazivaju one rečenice kojima se iskazuje (ne)postojanje nekog pojma, a tipičan primjer egzistencijalnih rečenica je rečenica kojom počinju bajke ili narodne priče (Stanojčić/Popović, 1994: 242):

Bio jednom jedan car...

U rečenicama ovakvog tipa subjekat je iskazan nezavisnim padežom tj. nominativom

¹² Stanojčić/Popović, 1994: 242

izražen zavisnim padežom – genitivom, zbog čega i navodimo da je riječ o logičkom, a ne o gramatičkom subjektu.

Logički subjekat je, kao što smo i pokušali da kroz primjere ukažemo, uglavnom nosilac stanja, a on može biti i izražen nominativom uz glagole određenog semantičkog tipa (Piper et al., 2005: 488), kao na primjer u rečenici:

Mladić se boji.

Da je zaista riječ o logičkom, a ne gramatičkom subjektu, možemo zaključiti ako uporedimo ovu rečenicu sa rečenicom ekvivalentnom po značenju: *Mladića je strah*, u kome oblik dativa ukazuje da je zaista riječ o logičkom subjektu.

Pored rečenica sa logičkim subjektom, posebnu podvrstu prostih rečenica čine i rečenice bez glagola u predikatu, a opšti pregled ovakvih tipova rečenica iznijećemo u narednim redovima.

3.5.2. Rečenice bez glagola u predikatu

Rečenice bez glagolskog predikatskog izraza predstavljaju izuzetak od već iznijetog pravila o glagolu u ličnom, kongruentnom obliku kao konstitutivnom elementu svake (potpune) rečenice. U crnogorskom jeziku postoje i rečenice koje nemaju izraženu predikaciju (Bugarski, 1994: 118).

„iako se predikacija nekada može podrazumevati, ovakve rečenice idu u neki od manjih tipova, kao što su: a) izrazi bez subjekta, često imperativni: *Dođi!* b) vokativi: *Vlado! Kelner!* v) aforizmi: *Što pre to bolje!* ili fragmenti, bilo dopunski, kao kod skraćenih odgovora u dijalogu: *Kuda ideš? – Kući*, ili uzvični: *Oho! Nije nego!*“

Ako se ostave na stranu eliptične rečenice svedene na imenski izraz, koje navodi Bugarski, te prilozi, uzvici i opšte neglagolske riječi, rečenice bez glagola, kao izuzetak od opšteg pravila, predstavljaju posebne morfološke strukture. Piper (2005: 308) navodi nekoliko tipova ovakvih rečenica, a prve među nima su **rečenice sa prezentativama**.

Rečenice s prezentativima, kako ih Piper imenuje, su rečenice sa pokazno-imperativnim rječcama *evo*, *eto*, *eno*:

Evo autobusa!

Eto nevolje!

Eno našeg komšije!

Ovakve rečenice Stanojčić i Popović (1994: 206) nazivaju specijanim rečenicama za ukazivanje na pojavu nekog pojma, svrstavajući ih u rečenice u užem smislu koje označavaju određenu situaciju i imaju posebnu sintaksičku konstrukciju. Štaviše, u sistemu osnovnih rečeničnih modela, kao model broj 1, Stanojčić i Popović navode ovakve specijalne rečenice (vidjeti: *Dodatak 2*). Iako primjere ovakvih rečenica Stanojčić i Popović navode kako bi ukazali na razliku između subjekatsko-predikatskih rečenica i rečenica u užem smislu, u pregledu rečeničnih modela u crnogorskom jeziku ovakve konstrukcije smo izuzeli iz *osnovnih* modela i uvrstili ih u posebne tipove bezpredikatskih rečenica. Piper (2005: 308) posvećuje više pažnje ovakvim rečeničnim konstrukcijama, ističući da ove rečenice predstavljaju jedan od karakterističnijih slučajeva rečenica bez glagola i dodaje:

„Pošto je u osnovi svakog iskaza neka rečenica razvijene, minimalne ili eliptične strukture, ako se ne osporava komunikativna prihvatljivost iskaza sa rječcama *evo, eto, eno*, onda se i sintaksičkim strukturama u takvim iskazima ne može osporiti status rečenica – razume se – specifičnog oblika.“

Specifičnost ovakvih rečenica ogleda se prije svega u tome što umjesto ličnog glagola u okviru predikata imaju „rječcu sa imperativnom funkcijom“ (Piper et al., 2005: 309), a konstrukciju ovakvih modela rečenica Stanojčić i Popović (1994: 207) razlažu na odgovarajuću rječcu i imenicu ili imeničku sintagmu u genitivu. Iako je genitiv uobičajen padež imeničke jedinice koja slijedi rječce *evo, eto, eno*, Piper razmatra i primjere u kojima se javlja nominativ tipa: *Evo ga otac!* i sl. Ovakve primjere Piper (2005: 309) naziva sintaksičkim balkanizmima i supstandardnim formama koje treba izbjegavati. Kao supstandardne, Piper navodi i rečenice tipa *Evo ti otac!* umjesto kojih preporučuje oblike: *Evo ti oca!* sa genitivom, zastupajući stav da je jedini pravilan padežni oblik uz rječce *evo, eto, eno* genitiv, nezavisno od roda i broja imenice koja se u rečenici javlja.

Uz rečenice sa prezentativima, Piper navodi i **onomatopejske uzvične predikate** kao posebne slučajeve izražavanja semantičkog predikata uzvicima (Piper et al., 2005: 309). Naime, kako piše Piper, mnogi onomatopejski uzvici mogu zamijeniti glagolski predikat unoseći u rečenicu jaku ekspresivnost, a kao primjere takvih rečenica, navodi sljedeće primjere:

A ona paf na zemlju!

Kad nešto cak u prozor!

*I mi **pljus** u vodu!*

Ekspresivnu funkciju imaju i krnji analitički predikati (Piper et al., 2005: 309), koji ustvari predstavljaju kopulativne predikate sa ispuštenim pomoćnim glagolom na primjer

More mirno.

Tina majka.

Istu ekspresivnu funkciju, kako navodi Piper, ima ispuštanje glagola *jesam/biti* upotrijebljenog u funkciji konstatovanja istovjetnosti (što je njegova česta funkcija) kao u primjerima:

Novak Đoković najbolji teniser svijeta.

Mogren prvak Crne Gore.

*Prlainović strijelac prvenstva.*¹³

Ovakve rečenice su česte u novinskim naslovima, ali i u kolokvijalnoj upotrebi, a istovjetnost koja bi bila konstatovana u kopulativnim predikatima da je upotrijebljena kopula, očita je u posljednjem primjeru, jer *Prlainović* i *najbolji strijelac prvenstva* su ista osoba.

U nastojanju da da što potpuniji pregled rečenica bez glagola u predikatu, Piper (2005: 310-311) dodaje još nekoliko tipova rečenica koje i mi ovdje navodimo.

a) Rečenice tipa *To – da.*:

To – svakako.

To – ne.

To – nipošto.

b) Rečenice tipa *Otkud ti?*:

Otkud ova čaša ovdje?

Otkuda oči moje/ Na licu tvome/ Anđele brate. (V. Popa)

c) Rečenice tipa *Ovdje London.*:

Ovdje kabinet premijera.

¹³ Preuzeto sa <http://www.vijesti.me/sport/dokovic-dalje-prvi-almagro-top-10-clanak-30430>, i <http://www.vijesti.me/sport/kod-fudbalera-nista-novo-clanak-30432>, pristupljeno 23. jula 2011.

Objedinjavanje predstavljenih tipova rečenica bez glagola u predikatu nipošto ne treba shvatiti kao iscrpan pregled, jer je struktura ovakvih rečenica ipak uslovljena vanjezičkom stvarnošću kao i mnogim drugim faktorima koji prevazilaze okvire ovog rada, naročito ako imamo na umu da se predikat tj. predikator može izostaviti i kada je u pitanju leksički, punoznačni glagol, ukoliko se iz konteksta može razabrati o kojem je glagolu riječ. Kao ilustrativan primjer za to učinio nam se primjer sljedeće rečenice, koju smo u toku izrade ovog rada toliko puta čuli:

Ti odmah za kompjuter!

Iz ove rečenice izostavljen je kongruentan oblik glagola *sjesti* i iako i ova rečenica spada u sintaksički nepotpune rečenice, komunikativna prihvatljivost ovakvog iskaza nije ni u jednom trenutku sporna. Bilo da se rečenicom izražava žaljenje zbog toga što sagovornik *odmah sjedne za kompjuter*, ljutnja, indisponiranost ili neko drugo emotivno obojeno značenje, što je već predmet analize diskursa i pitanja u vezi sa ilokucijom, moramo konstatovati da, iako sintaksički „okrnjena“, rečenica je iz aspekta svoje komunikativne funkcije potpuna.

Predstavljanjem nekoliko posebnih tipova prostih rečenica zaokružujemo jednu kompozicionu cjelinu rada – pregled rečeničnih modela u crnogorskom jeziku. Odlučivši se za funkcionalni pristup u opisu rečenične strukture crnogorskog jezika, definisali smo trinaest osnovnih rečeničnih modela koji su polazna platforma za građenje većine *potpunih* rečenica u crnogorskom jeziku. U sljedećem poglavlju usredsredićemo se na osobenosti rečenične strukture prostih rečenica u engleskom jeziku i pokušati da izvedemo opšte zaključke u pogledu osnovnih rečeničnih modela i u ovom jeziku sa naglaskom na funkcionalne kategorije u okviru predikata.

4. REČENIČNI MODELI U ENGLESKOM JEZIKU

U ovom poglavlju usredsređićemo se na konstruisanje rečeničnih modela u engleskom jeziku, primjenjujući funkcionalno-strukturalni pristup na koji smo se oslanjali prilikom formulisanja rečeničnih modela u crnogorskom jeziku i čije smo osnovne postulate postavili u prethodnim poglavljima rada. Šematski prikaz kombinacija osnovnih konstituenata u strukturi rečenice kao sintaksičke jedinice u crnogorskom jeziku naziva se rečeničnim modelom, dok je u engleskom jeziku mnogo češći izraz “rečenični obrazac” (*sentence pattern*). Uvidom u terminologiju koju lingvisti i sintaksičari koriste u literaturi na engleskom jeziku pri razmatranju mogućeg rečeničnog sastava uglavnom smo nailazili na termin „osnovni rečenični obrasci“ (*basic sentence patterns*), rjeđe i „osnovne strukture klauze“ (*basic clause structures* – Jeffries, 2006: 139, Downing, 2006: 39). U Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika (1990), riječ model (str. 408), definiše se kao „ono što služi kao obrazac, uzor”, a riječ obrazac (str. 877) kao „ono što služi kao uzor, ugled, primer, model” iz čega možemo zaključiti da su ove dvije riječi sinonimične. S tim na umu, polazeći od termina koji je učestaliji u crnogorskom jeziku, odlučili smo da u radu koristimo termin rečenični model, kao mogući ekvivalent termina rečenični obrazac, koji bi bio formalni prevodni korespodent termina *sentence pattern* u engleskom jeziku.

Daleko bitnija za naše istraživanje od ove terminološke dileme, jeste činjenica da se pod procesom izvođenja osnovnih rečeničnih modela ili obrazaca (*basic sentence patterns*) podrazumijeva razlaganje rečenične strukture na konstituente, kako bi se prikazala potencijalna struktura engleske rečenice. Za razliku od crnogorskog jezika u kom su se sintaksičkim pitanjem kakvo je konstruisanje rečeničnih modela bavili samo Stanojčić i Popović, na čije smo se modele i mi u radu oslonili, pitanjem rečeničnih modela u engleskom jeziku bavilo se daleko više lingvista. Definisane i predstavljanje rečeničnih modela u engleskom jeziku nezaobilazan je dio većine stručnih knjiga i udžbenika iz sintakse. U narednom poglavlju iznijecemo bitne karakteristike različitih proučenih pristupa u analizi tipične rečenične strukture i ukazati na glavne postulate na kojima počivaju strukturne osobenosti engleske rečenice predstavljene u vidu rečeničnih modela.

4.1. O sedam osnovnih rečeničnih modela

U ovom poglavlju iznijećemo primjere već ustanovljenih rečeničnih modela i osvrnuti se na „teoriju“ o sedam osnovnih rečeničnih modela, sveprisutnih u literaturi na engleskom jeziku. Prije nego ukažemo na svojstva formuliranih rečeničnih modela, moramo razmotriti još jedan pojam – pojam „jezgrenih rečenica“¹⁴ (*kernel sentences*), koji prikladno oslikava težnju za svodenjem rečenica na minimalne obrasce ili modele.

Pojam jezgrenih rečenica (*kernel sentences*, *kernels*) pripisuje se čuvenom lingvisti Noamu Čomskom, koji je u svojim knjigama *Syntactic Structures* (1957) i *Theory of Syntax* (1965) formulirao metod transformativne gramatike, a samim tim i novi pristup izučavanjima fenomena jezika. Jedan od postulata Čomskijeve transformacione gramatike jeste i vjerovanje da u svakom jeziku postoje osnovne rečenične strukture čijim se kombinovanjem može izvesti ili stvoriti neograničen broj rečenica (Cattel, 1972: 27). Takve najjednostavnije konstrukcije, koje se mogu adekvatno opisati metodom razlaganja na konstituente (Cattel, 1972: 27), Čomski naziva jezgrenim rečenicama, a čak i najkomplikovanije strukture mogu se objasniti ovim jezičkim obrascima. Oslanjajući se na postavke iscrpne Čomskijeve teorije, Katel (Cattel, 1972), navodi sedam vrsta ovakvih jezgrenih rečenica onako kako ih je formulirao Čomski, a u radu iznosimo Katelov sažeti pregled umnogome zbog toga što detaljna elaboracija ovih obrazaca iznesena u Čomskijevim djelima ipak prevazilazi okvire ovakvog rada.

Osnov za sedam ustanovljenih obrazaca jezgrenih rečenica jeste dvodjelna rečenična struktura koja se u svom najjednostavnijem obliku sastoji od dva elementa: imeničke fraze (*Noun phrase*) i predikatske fraze (*Predicate phrase*) (Cattel, 1972: 31). Kako pojašnjava Katel (1972: 30), rečenice kod kojih se u predikatskoj frazi javlja samo neprelazni glagoli (*Australians travel*) nisu uključene u jezgrene rečenice, ali je njihova elementarna struktura temelj na kom se objašnjava razlika između ostalih tipova jezgrenih rečenica. Razlike između jezgrenih rečenica leže u predikatskoj frazi, dodaje Katel, i na osnovu strukture ovog dijela rečenice Čomski je i formulirao jezgrene obrasce.

¹⁴ Ovakav prevodni korespondent termina *kernel sentences* preuzeli smo od prof. dr. Katarine Rasulić, sa Filološkog fakulteta u Beogradu, koja ovaj termin koristi u Informatoru za predmet Sintaksa II (www.fil.bg.ac.rs). Isti termin upotrebljavaju i hrvatski lingvisti (B. Belić, Pranjković, Salić) u stručnim radovima i doktorskim disertacijama (www.scribd.com/doc/62352445/03-06-Peti).

Ovdje ćemo iznijeti samo opšte strukturne osobine modela na koje je ukazao Čomski, a pojednostavljeno kroz primjere predstavio Katel u nama dostupnoj knjizi *The New English Grammar* (1972).

U prvom obrascu odnosno modelu u predikatskoj frazi javljaju se sljedeći elementi: glagol *to be* i imenička fraza (*I will be an uncle*). U drugom modelu javlja se takođe glagol *to be*, u kombinaciji sa pridjevom (*The man should be tired*). Treći model predstavlja jezgrene rečenice koje u okviru predikatske fraze sadrže prelazni glagol (*The program included two solos*), dok je peti model komplementaran prethodnom modelu, jer se u okviru rečenica sa ovim obrascem javljaju takođe prelazni, ali frazni glagoli (kako ih Katel imenuje – *verbs with particles*), kao u primjeru: *I washed up the dishes*. U šestom i sedmom obrascu u predikatu se javljaju glagoli kao što su *seem*, *appear*, *smell*, *taste*, *sound*, *become* i sl (*sense verbs*, Cattell, 1972: 46), u kombinaciji sa pridjevom (model 6 – *The girl looked pretty*), odnosno imeničkom frazom (model 7 – *It seemed an unlikely story*). Ovih sedam obrazaca predstavljaju najjednostavnije rečenične strukture odnosno jezgrene rečenice, a kao što smo i naglasili osnov za razlikovanje različitih modela rečenica leži u glagolima u predikatu. Tako bismo Čomskijeve jezgrene rečenice mogli podijeliti na one sa prelaznim glagolima, kopulativnim glagolom *to be* i one sa ostalim kopulativnim glagolima.

Čomski je na osnovu jezgrenih rečenica razvio čitav niz teorija o transformacionim pravilima i dubinskoj i površinskoj strukturi i sintaksičkim procesima koji opisuju kombinovanje jezičkih jedinica u okviru rečenice, a ovdje smo iznijeli samo opšte naznake o *uslovima* po kojima se jezgrene rečenice razlikuju. Razlikovanje tipa glagola u predikatu postavka je svakog poduhvata koji za cilj ima formulisanje rečeničnih modela. Kategorizacija glagola igra presudnu ulogu u predstavljanju rečenične strukture. Sedam jezgrenih rečenica Čomskog umnogome su odredile i naredne pokušaje da se formalizuje rečenični sastav, a kao što smo i spomenuli, lingvisti najčešće navode upravo sedam osnovnih rečeničnih modela, koji donekle reflektuju prvobitno nastojanje Čomskog da minimalne jezičke strukture grupiše u jezgrene rečenice tj. osnovne modele rečenica koji služe za građenje novih, kompleksnijih rečenica.

Proučavajući pristupe formulisanju rečeničnih modela u engleskom jeziku, uočili smo dvije polazne tačke kojima se lingvisti priklanjaju u nastojanju da prikažu sistem

kombinovanja rečeničnih elemenata. Jedna od tih polaznih tačaka su morfološki oblici riječi koji se mogu javiti u okviru rečenice i prvobitne težnje da se definišu rečenični modeli počivaju upravo na pokušajima da se na osnovu vrsta riječi i konstrukcija u engleskom jeziku da pregled moguće rečenične strukture. Kao ilustrativan, navodimo sljedeći primjer (Hornby, 1976: 13):

[VP1]	S + BE + subject complement/adjunct
[VP2A]	S + <i>vi</i>
[VP2B]	S + <i>vi</i> + (<i>for</i>) + adverbial adjunct
[VP2C]	S + <i>vi</i> + adverbial adjunct
[VP2D]	S + <i>vi</i> + adjective/noun/pronoun
[VP2E]	S + <i>vi</i> + present participle
[VP3A]	S + <i>vi</i> + preposition + noun/pronoun
[VP3B]	S + <i>vi</i> + (preposition (+ <i>it</i>)) + clause
[VP4A]	S + <i>vi</i> + <i>to</i> -infinitive
[VP4B]	S + <i>vi</i> + <i>to</i> -infinitive
[VP4C]	S + <i>vi</i> + <i>to</i> -infinitive
[VP4D]	S + SEEM/APPEAR + (<i>to be</i>) + adjective/noun
[VP4E]	S + SEEM/APPEAR/HAPPEN/CHANCE + <i>to</i> -infinitive
[VP4F]	S + BE + <i>to</i> -infinitive
[VP5]	S + anomalous finite + infinitive
[VP6A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun
[VP6B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun
[VP6C]	S + <i>vt</i> + gerund
[VP6D]	S + <i>vt</i> + gerund
[VP6E]	S + NEED/WANT/BEAR + gerund (passive meaning)
[VP7A]	S + <i>vt</i> + (<i>not</i>) + <i>to</i> -infinitive
[VP7B]	S + HAVE/UGHT + (<i>not</i>) + <i>to</i> -infinitive
[VP8]	S + <i>vt</i> + interrogative pronoun/adverb + <i>to</i> -infinitive
[VP9]	S + <i>vt</i> + <i>that</i> -clause
[VP10]	S + <i>vt</i> + dependent clause/question
[VP11]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + <i>that</i> -clause
[VP12A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (I O) + noun/pronoun (D O)
[VP12B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (I O) + noun/pronoun (D O)
[VP12C]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + noun/pronoun
[VP13A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + <i>to</i> + noun/pronoun
[VP13B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + <i>for</i> + noun/pronoun
[VP14]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + preposition + noun/pronoun
[VP15A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + adverbial phrase
[VP15B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + adverbial particle
	S + <i>vt</i> + adverbial particle + noun/pronoun (D O)
[VP16A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + <i>to</i> -infinitive
[VP16B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + <i>as/like/as if</i> + noun/clause
[VP17A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + (<i>not</i>) + <i>to</i> -infinitive
[VP17B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + (<i>not</i>) + <i>to</i> -infinitive
[VP18A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + infinitive
[VP18B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + infinitive
[VP18C]	S + HAVE + noun/pronoun + infinitive
[VP19A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + present participle
[VP19B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + present participle
[VP19C]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun/possessive + <i>-ing</i> form of the verb
[VP20]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + interrogative + <i>to</i> -infinitive
[VP21]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun + dependent clause/question
[VP22]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + adjective
[VP23A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + noun (object complement)
[VP23B]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (I O) + noun (subject complement)
[VP24A]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + past participle
[VP24B]	S + HAVE + noun/pronoun (D O) + past participle
[VP24C]	S + HAVE/GET + noun/pronoun (D O) + past participle
[VP25]	S + <i>vt</i> + noun/pronoun (D O) + (<i>to be</i>) + adjective/noun

U ovoj tabeli Hornbi navodi čak 25 mogućih modela u okviru kojih se može realizovati prosta rečenica u engleskom jeziku. Evidentno je da kombinacije jedinica u okviru Hornbijevih modela zavise od glagola, kao centralnog člana, koji prate različite konstrukcije. Ovakav pristup opisu rečeničnih modela oslikava potrebu za sveobuhvatnošću, koja se manifestuje kroz određivanje da li glagol prate strukture kao što su predlog i imenica, dvije imenice ili zamjenice, pridjevi ili infinitiv i sl., kao što se očitava iz tabele iznad.

Bez namjere da se umanju značaj ovakvog strukturalnog pristupa, koji je pred autora postavio čitav niz izazova, postavlja se pitanje nivoa analize tj. pitanje sa kog aspekta se elementi grupišu u model. Naime, ako bi se na osnovu prvog modela (*S + BE + subject complement/adjunct*) moglo naslutiti da se elementi grupišu na osnovu funkcije koju u rečenici mogu vršiti, naredni primjeri takav pristup opovrgavaju (*S + vi + adjective/noun/pronoun*). Dok su u određenim primjerima dosljedno prikazane funkcionalne klase koje se u okviru modela mogu javiti, u drugim se navode morfološki oblici odnosno forme uz određene glagole, a nerijetko se i funkcija i forma kombinuju u okviru izvedenog modela (*S + vi + (for) + adverbial adjunct*). I upravo zbog toga kao opravdano se postavlja pitanje kriterijuma na osnovu kojih su elementi različitih nivoa (forme i funkcije) spojeni u jedan model.

Ne sporeći svrshisodnost poduzetog istraživanja i pokušaj da se sistematizuju vrste riječi i konstrukcija uz određene glagole, naše istraživačke nedoumice tiču se utemeljenosti istraživanja u pogledu metodološkog, pa i terminološkog pristupa. Da li su subjekat i zamjenica, ili subjekat i infinitiv po bilo kom osnovu sintaksički termini ili pojmovi istog nivoa koji se mogu povezati u okviru nekog modela? Pitanje je naravno retoričko, jer smo u poglavlju 2.2.2. ukazali na nužnost zauzimanja jasno utvrđenog stava u pogledu različitih nivoa analize. Navedeni modeli mogli bi se modifikovati tako što bi se umjesto termina koji se tiču funkcije jedinica u rečenici, kojih je ipak znatno manje, naveli oblici koji su eksponenti te funkcije, čime bi se postigla istraživačka usaglašenost i metodološka preciznost.

Kao još jedan primjer nezauzimanja dosljednog stava, možemo navesti sve one primjere modela (Morley: 2000, 34; Hlebec: 2000, 137) u kojima su među modelima mjesto našli i modeli kao što su: *subjekat + be + imenica*, ali i *subjekat + glagol +*

objekat + infinitiv ili *subjekat + glagol + objekat + sadašnji particip*. I u ovakvim modelima očigledno postoji problem nivoa analize, jer subjekat i objekat nisu jedinice istog nivoa kao infinitiv ili particip, kao ni subjekat i imenica. Kao što smo naglasili, jedni spadaju u **funkcije** konstituenata u rečenici ili u službu koje riječi mogu imati, a druge u **formu** odnosno vrste riječi i eksponenti su određenih funkcija. Ovako konstruisani modeli u kojima su forma i funkcija izmiješani imaju za cilj pojednostavljivanje rečeničnih konstrukcija kako bi se čitaocima približio sintaksički sistem jezika bez pretjerane upotrebe usko stručne terminologije. To je ujedno i implicirana okolnost pod kojom navedeni modeli mogu biti smatrani prihvatljivim, jer sa strogo istaživačke strane ovakvi pristupi jednom sintaksičkog problemu ne mogu biti opravdani.

Isto pitanje moglo bi se pokrenuti za sve one modele koji za polaznu tačku imaju funkcionalne kategorije, te su definisani kroz odnos subjekta, glagola i ostalih funkcionalnih elemenata (objekata, dopuna, adverbijala itd.), kakvih je najveći broj. Naime, subjekat i glagol nisu jedinice istog sintaksičkog nivoa, na isti način na koji subjekat i imenica to nisu. Glagol je vrsta riječi, a ne funkcionalna kategorija, i sa te strane izjednačavanje subjekta, glagola i objekta nije strogo sintaksički opravdano, iako je sasvim razumljivo, sa obzirom da cilj uspostavljanja modela ipak prevazilazi granice naučne discipline kao što je sintaksa i ima i pedagoške implikacije. Najčešći sistem modela koji se navodi u literaturi na engleskom jeziku ilustrovaćemo sistemom koji navode Grinbaum i Nelson (Greenbaum/Nelson, 2002: 33), a pored ova dva sintaksičara na sličan način modele strukturiraju i Hoper (Hopper), Miller (Miler), Kristal (Crystal) i Đorđević:

Model	Sastav	Primjer:
SV	subjekat + neprelazni glagol	<i>Someone is talking.</i>
SVA	subjekat + glagol + priloška dopuna	<i>My parents are in Chicago.</i>
SVC	subjekat + kopulativni glagol + dopuna subjekta	<i>I feel tired.</i>

SVO	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat	<i>We have finished our work.</i>
SVOO	subjekat + prelazni glagol + indirektni objekat + direktni objekat	<i>She has given me the letter.</i>
SVOA	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat + priloška dopuna	<i>You can put your coat in my bedroom.</i>
SVOC	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat + dopuna objekta	<i>You have made me very happy.</i>

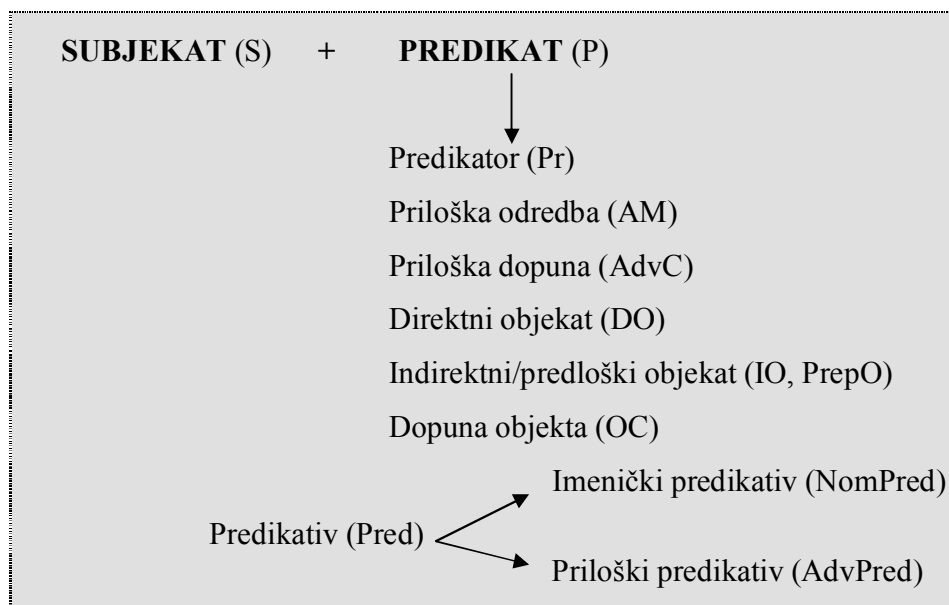
Osnovna odlika ovog i njemu sličnih modela je funkcionalno raščlanjivanje rečeničnih konstituenata u zavisnosti od vrste glagola koji se kao upravni član sintagme javlja u predikatu. Grinbaum i Nelson navode ovaj sistem rečeničnih modela, uz primjedbu da svaki od navedenih modela može biti proširen i dodavanjem neke od priloških odredbi (adverbijala). Razlike između navedenog i modela koje navode Hoper (2002: 85) i Miler (1999: 67) tiču se prije svega terminologije koju ovi lingvisti koriste (*Predicative* umjesto *Subject Complement*, *Adverbial* i *Adjunct* umjesto *Adverbial Complement*), dok su u pogledu strukture modeli istoobrazni. Kristal navodi model istovjetan modelu koji navode Grinbaum i Nelson, a Đorđević (2002: 5) ilustruje „sedam osnovnih tipova klauza“ koristeći termin *verbal* umjesto glagola (iako koristi istu oznaku kao i Grinbaum i Nelson – *V*, pa su u formuli modeli podudarni). Džefriz (2006: 139), razmatrajući strukturu klauze, takođe navodi sedam modela, s tim što u funkcionalnoj formuli umjesto glagola uvodi transkripcionu oznaku *P*, da označi predikator, pa tako modeli umjesto oznaka *SV*, *SVO*, *SVC*, *SVA*, u Džefrijevoj verziji imaju obrazac *SP*, *SPO*, *SPC*, *SPA* i sl. Sama struktura modela ista je kao u već ilustrovanim modelima Grinbauma i Nelsona. Dauning (2006: 39) primjenjuje sličan stav i koristi termin predikator (*P*) u sistemu modela, s tim što se terminologija i transkripcione oznake razlikuju od ustaljenih (*Locative Complement* umjesto *Adverbial Complement*, *Adjunct* umjesto *Adverbial Complement*).

Razlike između modela uglavnom se, kao što smo i naveli, tiču oznaka za funkcionalne elemente u okviru rečenice, dok je sama struktura modela uglavnom ista.

Ipak, savremene tendencije u sintaksičkim opisima dovele su i do uvođenja termina predikator da se označi funkcija glagolskog dijela predikata. Uvođenjem ovog termina uklonjeni su zamjereni nedostaci „tradicionalnim“ sistemima rečeničnih modela, koji se odnose na izmiješanost funkcije i forme i upotrebe termina glagol u modelima. Termin predikator postao je nezaobilazan dio svake iole ozbiljnije sintaksičke analize, a kao što smo i naveli na strani 57, za taj termin smo se i mi opredjelili. Zbog toga nam je najbliži model koji navodi Džefriz (2006: 138) koji je, kao što smo i istakli, isti kao i model Grinbauma i Nelsona sa oznakom za predikator (P) umjesto glagola (V). Džefriz, dakle, navodi sljedeće modele: **SP, SPA, SPC, SPO, SPOO, SPOA, SPOC** i ovaj sistem uz sistem Grinbauma i Nelsona poslužiće nam kao temelj za konstruisanje rečeničnih modela u engleskom jeziku, uz adekvatno upodobljavanje koje se tiče pristupa opisu i terminologije za funkcionalne jedinice u okviru predikata koje smo predstavili u poglavlju 2.2.1. U poglavljima koji slijede osvrnućemo se i na potrebu da se modeli koje Džefriz navodi dopune i dodatno konkretizuju, a u cilju preglednosti, opis rečeničnih modela u engleskom jeziku zasnovaćemo na podjeli glagola na prelazne, neprelazne i kopulativne, jer, kao što smo i u ovom poglavlju, a i ranije u radu ukazali, rečenični modeli zavise upravo od vrste glagola u funkciji predikatora.

4.2. Modelovanje proste rečenice s glagolskim predikatom

U prethodnom poglavlju iznijeli smo nekoliko prikaza osnovnih rečeničnih modela u engleskom jeziku i prikazali kako su se sa usvajanjem terminologije mijenjali i pristupi formalizovanju sintaksičkih opisa. Takođe, naveli smo i da će nam kao osnov za konstruisanje modela u engleskom jeziku poslužiti sistem koje navode Grinbaum i Nelson i Džefriz, a po kojem se u engleskom jeziku razlikuje sedam modela odnosno struktura klauze. Prije nego pristupimo konstruisanju rečeničnih modela, moramo se osvrnuti i na funkcionalne kategorije u okviru predikata, koje smo opisali i definisali u poglavlju 2.2.2., jer će upravo ti konstituenti činiti okosnicu modela. Svojevrsan rezime poglavlja o elementima klauze u engleskom jeziku, uključujući i funkcije u okviru predikata, navodimo u sljedećoj tabeli:

Pored predikatora koji je upravni, glavni član, u okviru glagolske sintagme u funkciji predikata javljaju se i ostali elementi, što, kako smo već naveli, zavisi od vrste glagola. Kao i u crnogorskom jeziku, i u engleskom razlikujemo dvije vrste predikata: glagolski i imenski/kopulativni predikat. U ovom poglavlju bavićemo se glagolskim sintagmama u kojima se u funkciji predikatora javljaju punoznačni, leksički, prelazni ili neprelazni glagoli koji učestvuju u konstruisanju predikata. U strukturi glagolskog predikata mogu se naći svi navedeni funkcionalni elementi kao odredbe ili dopune, sem predikativa koji se isključivo javljaju u okviru kopulativnog predikata.

4.2.1. Modeli sa neprelaznim glagolima

U svim proučenim sistemima rečeničnih modela u engleskom jeziku, kao prvi, osnovni model, navodi se model rečenice sa neprelaznim glagolom. Klauze okupljene oko neprelaznih glagola primjer su prostih klauza i u prvom dijelu ovog poglavlja predstavimo upravo modele klauza sa neprelaznim glagolima, sastavljenih samo od subjekta i predikatora odnosno glagola. U drugom dijelu ovog poglavlja predstavimo još jedan rečenični model sa neprelaznim glagolima, čiji su konstituenti predikator i priloška dopuna. Ukazaćemo na neophodnost uvođenja priloške dopune kao funkcionalnog elementa u primjere rečeničnih modela u engleskom jeziku, oslanjajući se dijelom i na crnogorski jezik i sintaksički status priloških dopuna definisan u prethodnim poglavljima.

4.2.1.1. Model sa neprelaznim glagolom

Neprelazni glagoli u engleskom jeziku su oni leksički glagoli koji nisu praćeni objektom (str. 60) već mogu ostvariti uslov pune predikacije samostalno. Kao takvi, ovakvi glagoli mogu biti jedini član predikata i zajedno sa pridruženim pomoćnim glagolima vršiti funkciju predikatora „u klauzi sastavljenoj samo od subjekta i predikatora“ (Jeffries, 2006: 84). Već pomenuti modeli SV (Greenbaum/Nelson) i SP (Jeffries) predstavljaju osnovni rečenični model u engleskom jeziku. U kluzama sa ovim modelom u predikatu se javlja neprelazni glagol. Funkcionalna formula za ovakve modele, predstavljena u skladu sa terminološkim i transkripcionim oznakama usvojenim u radu, predstavljena je u sljedećoj tabeli:

Model br. 1	
Primjer:	<i>Jane laughed.</i> <i>They were screaming.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Neprelazni glagol	Rečenica → S + Pr
	S → imenička jedinica; imenička klauza Pr → neprelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku

Eksponente subjekta u engleskom jeziku naveli smo na strani 51, ilustrujući potencijal skoro svih vrsta riječi i sintagmi da vrše funkciju ovog rečeničnog konstituenta. Pored imenica i imeničkih sintagmi, u ovoj funkciji javljaju se i pridjevi i pridjevske sintagme, prilozi i priloške sintagme, zamjenice, brojevi, predlozi, veznici, pa čak i glagoli i glagolske sintagme i nefinitni oblici. Ipak, kako navodi Dauning (2006: 41), prototipični eksponent funkcije subjekta jeste nominalna grupa, odnosno, saglasno terminologiji koju smo u radu usvojili (str. 42), imenička jedinica i imenička klauza. Iz tog razloga ćemo u modelima navoditi imeničke jedinice i imeničke klauze kao prototipične realizacije subjekta, ali svakako ne i jedine, što smo i primjerima već ilustrovali. Treba naglasiti i da, za razliku od cmogorskog jezika, subjekat u engleskom

jeziku nije fakultativan, već obavezan dio klauze (Mišić-Ilić, 2008: 81), kada su potvrdne rečenice u pitanju (u izuzetke spadaju eliptične i imperativne rečenice – Morli, 1999: 46).

U funkciji predikatora u okviru prostog subjekatsko-predikatskog modela (kako se u crnogorskom jeziku nazivaju ovakve rečenice) javlja se neprelazni glagol u finitnom, odnosno ličnom, kongruentnom obliku. U zavisnosti od toga u kom vremenu se glavni glagol javlja, predikator može biti sačinjen samo od glagolske lekseme, kao u primjeru *Jane **laughed*** ili od pomoćnog i glavnog glagola, kao u rečenici *They **were screaming***.

Posebnu grupu glagola koji mogu ostvarivati funkciju predikatora u okviru S + Pr modela čine **pseudo-prelazni glagoli** (*pseudo-transitive verbs*), koje Karter i Makarti (2006: 512) definišu kao glagole koji se javljaju u klauzama u kojima pravi subjekat, odnosno agens, nije spomenut, dok funkciju subjekta preuzima semantički objekat, što ilustruju sljedeći primjeri:

*This shirt hasn't **washed** very well.*

*Nick Hornsby's books **sell** by the million.*

*„The Observer` are carrying a shortened version of the Choltitz profile of you, Prime minister. It **reads** very well indeed.“*

Kao što se u ilustrativnim rečenicama iznad može vidjeti, glagoli *wash*, *sell* i *read* nisu praćeni objektom, a kako pojavljivanje objekta uz glagole govori o prelaznosti kao sintaksičkoj kategoriji, navedeni glagoli su u ovom kontekstu neprelazni i dio su modela: *Neprelazni glagol* (S + Pr). Karter i Makarti u grupu ovakvih pseudo-prelaznih (semantički prelaznih, ali sintaksički neprelaznih) glagola ubrajaju i sljedeće glagole: *clean, close, cook, drink, drive, fold, iron, keep, open, pack, photograph, print, store* itd.

Primjer ovakvih glagola poteže još jedno pitanje – pitanje semantičke i sintaksičke prelaznosti glagola. Naime, uz pojedine glagole, baš kao što je slučaj i u crnogorskom jeziku, nekada je objekat ili jedan od objekata izbrisan, a značenje glagola je nepromijenjeno „pa se prelaznost može u tim slučajevima posmatrati kao semantička kategorija“ (Đorđević, 2002: 579). Ovakve glagole Stanojčić i Piper nazivaju fakultativno prelaznim glagolima (str. 95), pa smo, ugledavši se na Stanojčićev i Popovićev sistem rečeničnih modela, i ovakvim glagolima dodijelili mjesto predikatora u modelu: *Fakultativno prelazni glagol*.

Kako naglašava Hoper (1999: 85) pitanje u vezi sa prelaznošću glagola koji su po prirodi prelazni, ali uz koje se ne javlja direktni objekat, razmatrali su mnogi lingvisti i ne postoji jedinstveni odgovor na to pitanje. Hoper navodi i terminološka rješenja, kao što su već pomenuti „pseudo-prelazni glagoli“ (*pseudo-intransitive verbs*) ili „glagoli sa objektom koji se podrazumijeva“ (*understood object verbs*), ali ih naziva nezgrapnim i zauzima stav po kome su rečenice bez direktnog objekta sintaksički primjeri neprelaznih rečenica (*intransitive sentences*), bez obzira na to da li se objekat podrazumijeva. Glagole kod kojih je pojavljivanje objekta neobavezno Đorđević (2002: 579) klasifikuje kao semantički, ali ne i sintaksički prelazne. I Mišić-Ilić (2008: 96) ističe da se prelaznost odnosno neprelaznost glagola utvrđuje u kontekstu, i da je stoga prikladnije govoriti o neprelaznoj ili prelaznoj upotrebi glagola nego o opštoj pripadnosti glagola nekoj od ove dvije kategorije. Karter i Makarti (2006: 506) navode sljedeće primjere za glagole koji se javljaju sa i bez objekta:

*Can I **help** you?*

*How can I **help**?*

*All I need to do is **win** the lottery.*

*You can't **win** all the time.*

Kako naglašavaju Karter i Makarti neki od ovih glagola (kao što su *help* i *win*) javljaju se sa i bez objekta i pri tom ne dolazi do promjene u značenju, a u takvu grupu ubrajaju i sljedeće glagole: *approach, enter, play, drink, help, win, drive, leave, write, eat, pass* itd. To bi značilo da je u rečenici *I am writing an essay*, glagol *write* bio prelazan, a u rečenici: *I am writing*, shodno tumačenju Kartera i Makartija – neprelazan. Proučavanjem relevantne literature uvidjeli smo da se i ovakvi glagoli, kod kojih se značenje ne mijenja, a objekat se može i podrazumijevati, ipak češće smatraju neprelaznim glagolima, pa ćemo se tom stavu prikloniti u ovom radu. Upravo u ovoj tezi postoji nepodudarnost između crnogorskog i engleskog jezika, iako bi se prelaznost glagola *pisati* u rečenici *Pišem*, mogla dovesti u pitanje pozivajući se na argumente koji se javljaju u literaturi na engleskom jeziku. Ipak, imajući na umu stavove koje iznose i Stanojčić i Popović, ali i Piper, odlučili smo da u radu ne dovodimo u pitanje neizricanje objekta i promjenu kategorije kod ovakvih fakultativno-prelaznih glagola, bar kada je crnogorski jezik u pitanju.

Uz navedene glagole kod kojih značenje ostaje nepromijenjeno bez obzira na to da li su upotrijebljeni kao prelazni ili neprelazni, Karter i Makarti navode i primjere sljedećih glagola:

*We **closed** the door and they knocked later.*

*The door **closed**.*

*Sony **increased** overseas production.*

*Worldwide sales **increased** by 14%.*

*How do you **work** this photocopier?*

*The photocopier **is not working**.*

U engleskom jeziku, kako naglašavaju Karter i Makarti, neki se glagoli mogu javiti sa ili bez objekta, ali se odnos subjekta i glagola u takvim slučajevima mijenja. Naime, ukoliko se uz ovakve glagole javi objekat, subjekat je agens (*doer*), a ako objekat nije izrečen, radnja ili događaj se dešavaju subjektu (Carter/McCarthy, 2006: 506). Pored glagola *close*, *increase* i *work* u ovu grupu prema Karteru i Makartiju, spadaju i glagoli *begin*, *drop*, *turn*, *change*, *increase*, *walk*, *close*, *open*, *work*, *decrease*, *slam* i sl. Karter i Makarti prelaznost odnosno neprelaznost glagola utvrđuju na osnovu konteksta u kom se glagoli javljaju i zaključuju da možemo govoriti o neprelaznoj i prelaznoj upotrebi određenih glagola (*intransitive and transitive usage of verbs*), što za razliku od navedenih glagola kod kojih značenje ostaje nepromijenjeno ni u crnogorskom jeziku nije nijednog trenutka sporan koncept (o čemu smo već pisali razmatrajući promjene valentnosti određenih glagola, kao i time izazvane promjene u kategorizaciji, str. 105).

Najzad, treba istaći i da neprelazni glagoli mogu imati **srodni/unutrašnji objekat** (Đorđević, 2002: 579), kada postaju sintaksički prelazni, ali ostaju semantički neprelazni. Svi ovi oblici objekata, kako navodi Đorđević, predstavljaju nepravde lažne objekte (*sham objects*):

*She dreamed **a nice dream**.*

U svrhe naše analize treba naglasiti da su ovako upotrijebljeni neprelazni glagoli dio modela sa prelaznim glagolima i objektima, i pored toga što su semantički neprelazni. Zaključak koji možemo izvesti nakon navedenih nedoumica koje se tiču kategorije prelaznost/neprelaznost jeste da je sintaksičku prelaznost glagola u engleskom jeziku kontekstualno uslovljena i da je upravo zbog toga bolje izbjeći opšte klasifikacije glagola i govoriti o neprelaznoj ili prelaznoj upotrebi glagola. Tako se mogu izbjeći zamke u koje lingvisti nerijetko padaju kada daju sistematizovane klasifikacije glagola. Jedan od

uočenih primjera je primjer glagola *pause* i *remain* koji su u knjizi *Longman English Grammar* (Alexander, 1999: 322) svrstani u glagole koji su *uvijek* neprelazni. Dovoljno je navesti sljedeće primjere upotrebe ovih glagola, kako bi se ovakva tvrdnja dovela u pitanje:

*She **paused** the tape and started crying.*

*He **remained** calm.*

Navedeni primjeri ukazuju da glagoli *pause* i *remain* mogu biti upotrijebljeni kao prelazni, ali i kao kopulativni glagoli u određenim kontekstima, i da nije preporučljivo govoriti o tome da su određeni glagoli uvijek neprelazni ili uvijek prelazni. Broj glagola kod kojih je prelaznost obilježena je mali (*lay – lie, raise – rise* itd., Đorđević, 2002: 523), kao i broj glagola koji se upotrebljavaju samo kao prelazni ili neprelazni. Zato, kada je u pitanju ova sintaksička kategorija glagola, prilog *uvijek* je nerijetko neprikladan.

U daljem izlaganju predstavimo još jedan rečenični model sa neprelaznim glagolima, čiji je konstituent uz neprelazni glagol, priloška dopuna. Upravo kada je u pitanju ovaj funkcionalni element, posebno je dodatno pojasniti modele koje navode Grinbaum i Nelson i Džefriz, a potrebu za pojmovnim razlikovanjem ovog rečeničnog člana od ostalih dopuna potkrijepićemo argumentima u poglavlju koje slijedi.

4.2.1.2. Model sa neprelaznim glagolom i priloškom dopunom

Priloška dopuna (AdvC) kao funkcionalni element u okviru predikata često je isključena iz sistematskog prikaza strukture proste rečenice ili se navodi kao dodatan model uz određene vrste glagola. U pregledu rečeničnih modela koje navode Grinbaum i Nelson, a koje smo naveli na strani 132, priloška dopuna je uključena u modele SVA i SVOA, a u ovom dijelu rada osvrnućemo se na prvi od ovih modela, s obzirom da se model SVOA ostvaruje uz prelazne glagole.

Model SVA (*subject + verb + adverbial (complement)*) Grinbaum i Nelson konstruišu razmatrajući primjere obaveznog adverbijala (*obligatory adverbial*), konstatujući da postoje glagoli nepotpunog značenja koji zahtjevaju dopunu u vidu adverbijala (Greenbaum/Nelson, 2002: 29). Ovakve obavezne adverbijale (ili: obavezne priloške odredbe) autori nazivaju priloškim dopunama (*adverbial complement*) i razliku između odredbi i dopuna ilustruju navodeći sljedeće primjere :

*The protestors were demonstrating **outside the White House**.*

*The protestors were **outside the White House**.*

Prva rečenica je, kako navode Grinbaum i Nelson (2002: 30), kompletna i bez konstrukcije *outside the White House*, koja stoga ima funkciju priloške odredbe, dok je druga rečenica bez predloške sintagme *outside the White House* negramatična. Zbog toga, kako navode Grinbaum i Nelson, potrebno je napraviti razliku između priloških odredbi, koje mogu biti izuzete iz rečenice i priloških dopuna, koje su neodvojivi dio rečenične strukture. Uz navedene rečenice, autori navode i sljedeća dva primjera sa priloškim dopunama (primjere sa prelaznim glagolima navešćemo u nekom od narednih poglavlja), koja smo već iznijeli na strani 67:

*This road goes **to Madison**.*

*The city lies **225 miles of Guatemala City**.*

Prije nego predstavimo i stavove ostalih autora u vezi sa priloškim dopunama, treba pomenuti i da Grinbaum i Nelson (2002: 30) navode i „da je najčešći glagol u okviru SVA modela glagol *to be* i da se glagoli koji se javljaju u ovakvom modelu klasifikuju kao kopulativni glagoli“, unoseći u opis modela SVA kopulativne glagole kao centralne elemente rečenica sa ovakvim obrascem.

Grinbaum i Kverk (Greenbaum/Quirk 1999: 206) zastupaju sličan stav, navodeći da je „obavezni adverbijal, koji se pojavljuje u okviru SVA modela i kojim se subjektu pripisuje takva osobina kao što je mjesto, sličan „dopuni subjekta“ (*subject complement*) i da „su glagoli koji grade ovaj model funkcionalno ekvivalentni glagolu *to be*“ te zbog toga spadaju u grupu kopulativnih glagola. Ovakav stav Grinbaum i Kverk iznose na osnovu sljedećih primjera:

*Daniel stayed **very quiet**.*

*Daniel stayed **in bed**.*

Prethodne stavove naveli smo upravo zbog toga što smatramo da je od izuzetne važnosti precizno utvrditi šta ustvari pojam priloške dopune obuhvata. Naime, navedeni autori su među rijetkima (uz Veker, Dauning i Džefriza čije smo stavove već iznijeli na strani 67) koji u razmatranja funkcionalnih elemenata u rečenici uključuju i koncept priloške dopune. Međutim, kao što smo se mogli i uvjeriti, ovaj pojam oni vezuju prevashodno za kopulativne glagole i glagol *to be*. Pojam dopune odnosno komplementa

u engleskom jeziku u svom užem značenju, kao što smo i istakli, jeste vezan za dopune subjekta (predikative) i dopune objekta. Vjerujemo da je zbog toga i u definisanju ovog konstituenta presudno bilo takvo poimanje termina dopuna, ograničeno na pripisivanje nečeg subjektu ili objektu. Grinbaum i Nelson uz primjere glagola *to be* (*The protestors were outside the White House*) navode i dva primjera sa glagolima *go* i *lie*, izjednačavajući dopune iza glagola *to be* i dopune ovim glagolima. Štaviše, autori se odlučuju da i ove glagole nazovu kopulativnim zbog nesporne strukturne sličnosti između navedenih konstrukcija. Sličan pristup zagovaraju i Grinbaum i Nelson koji glagol *stay*, zbog strukturne sličnosti sa glagolom *stay* u glagolskoj sintagmi *stay quiet*, i u primjeru *stay in bed* svrstavaju u kopulativne glagole. To nesumnjivo ukazuje da se u poimanju ovakvih dopuna autori pridržavaju utvrđenih koncepata o tome da je pojam dopune usko povezan sa glagolom *to be*.

Ovakvi stavovi potežu niz pitanja u vezi sa sintaksičkim utemeljenjem tvrdnji da su glagoli uz koje se javlja priloška dopuna kopulativni. Prvo pitanje koje nam se samo nametnulo tiče se kopulativne prirode glagola *go*, koji je, kako smo istakli, uvršten u primjere glagola koji zahtjevaju prilošku dopunu. Uvidom u *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*, utvrdili smo da glagol *go*, kao glagol kretanja, jeste neprelazan glagol, a upravo takva je njegova upotreba u primjeru *This road goes to Madison*. Autori su, ipak, ovaj glagol svrstali u kopulativne glagole, iako je glagol *go* jedan od rijetkih koji u svojoj osnovnoj upotrebi zaista jeste uvijek neprelazan. S tim na umu, ipak smatramo da primjere dopuna uz glagol *to be* i primjere dopuna uz glagole kao što je glagol *go* treba razgraničiti. Zajedničko glagolu *to be* i glagolima *go*, *lie* i *stay* je to što zahtjevaju dopunu, koje su obavezan dio rečenične strukture, i to često u formi priloške jedinice (adverbijala), ali to ne znači da sve ovakve glagole treba smatrati kopulativnim. Termin *adverbial complement* koji koriste Grinbaum i Nelson, i za koji smo se i mi u obliku priloška dopuna i odlučili u ovom radu, treba odvojiti od primjera dopune sa glagolom *to be* (o čemu smo već polemisali u poglavlju 2.2.1.2.7.) i naznačiti da se ovaj funkcionalni element javlja i uz neprelazne glagole kakvi su glagoli *go*, *lie* i *stay* u primjerima na koje se autori pozivaju da bi ilustrovali upotrebu priloške dopune.

Džefriz (Jeffries, 2006: 136), kao primjere obaveznog adverbijala, kako ga on imenuje, navodi rečenice sa neprelaznim glagolom *last* i prelaznim glagolom *put* i ,kao i

Grinbaum i Nelson, dodjeljuje ovakvim elementima mjesto u modelu SPA (*subject – predicator – adverbial*). Međutim, kao ni navedeni autori, ni on ne uspostavlja jasnu razliku između obaveznog adverbijala uz neprelazne i prelazne glagole i obavezne dopune uz glagol *to be*. Uzmemo li u obzir terminološka rješenja iz crnogorskog jezika, gdje se ovaj elemenat javlja u vidu dopune uz neprelazne glagole, i na stavove po kojima je dopuna uz glagol *to be* označena terminom predikativ ili dopuna subjekta, smatramo neophodnim usvajanje pristupa po kome je nužno razlikovati ostale vrste dopuna (subjekta i objekta) od priloških dopuna uz neprelazne (i prelazne glagole). Takođe smatramo bitnim da se ovom element dodijeli posebna transkripciona oznaka, jer i Grinbaum i Nelson i Džefriz koriste oznaku *A* za priloške dopune, a istu oznaku koriste i za priloške odredbe (adverbijale), pa na osnovu same transkripcije modela ostaje nejasno da li autori dodjeljuju posebno mjesto priloškoj dopuni ili priloškoj odredbi u sistemu rečeničnih modela. Dodjeljivanje posebne oznake riješilo bi sve nedoumice u vezi sa obaveznošću priloške dopune u modelu i zato smo se odlučili za transkripcionu oznaku *AdvC*, uz adekvatan opis po kome bi ovaj element bile sve one dopune nekonkretizovanih neprelaznih (i prelaznih) glagola, koje su neophodan, neizostavan dio rečenice.

U ovom poglavlju predstavimo model rečenice sa priloškom dopunom uz neprelazne glagole, a u narednom poglavlju posvećenom prelaznim glagolima i model u kojima se dopuna javlja uz prelazne glagole. Opšti model rečenice sa priloškom dopunom uz neprelazne glagole navodimo u tabeli koja slijedi:

Model br. 2	
Primjer:	<i>The National theatre stands near the river.</i> <i>We live near Sherwood Forest.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Neprelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → S + Pr + AdvC
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Neprelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	AdvC → Adverbijal (jedinica priloškog značenja)

Kao i u crnogorskom jeziku, broj glagola koji se u funkciji predikatora javljaju u rečenicama sa priloškom dopunom nije velik. Riječ je o glagolima nekonkretizovanog, ili kako navode Grinbaum i Nelson, nepotpunog značenja. Tipični neprelazni glagoli nekonkretizovanog značenja u crnogorskom jeziku su *trajati*, *težiti*, *stajati* (*koštati*) i *živjeti*, a njihovi prevodni korespondenti u engleskom jeziku, *last*, *weigh*, *cost*, *live* takođe spadaju u ovu grupu glagola, što možemo ilustrovati sljedećim primjerima (Jeffries, 2006: 136; Wekker, 2002: 75):

*The battle lasted **for a week/all week**.*

*The parcel weighs **two kilos**.*

*The enterprise cost **thousands of pounds**.*

*He lives **in London**.*

Pored pomenutih, Veker i Dauning u grupu neprelaznih glagola koji zahtijevaju dopunu ubrajaju i glagole *remain*, *stand*, *walk*, *jump*, *go*, *stay* i sl. Već smo istakli da broj autora koji su se bavili ovakvim glagolima i priloškim dopunama koje se uz njih javljaju ograničen, baš kao i broj ovakvih glagola, pa je malo toga rečeno i o eksponentima ove funkcije. Veker (2002: 75) navodi da se u ovoj funkciji obično javljaju predloške sintagme (PrepP), a na osnovu navedenih primjera možemo zaključiti i da se kao eksponenti funkcije priloške dopune mogu uz predloške sintagme javiti i imeničke sintagme (*weighs **two kilos***), ali i prilozi (*live **there***) i priloške sintagme (*stand **over there***), kao uostalom i u crnogorskom jeziku. Ovi oblici, kada se jave u funkciji priloške dopune, ne mogu biti eliminisani iz rečenice (Wekker, 2002: 75), jer bi bez ovih sintaksičkih konstituenata rečenice bile negramatične, informativno nezavršene ili bi se značajno promijenilo značenje rečenice (*It weighs**, *This costs**, *I live**). Upravo je to kriterijum po kome se dopune razlikuju od odredbi, fakultativnih elemenata rečenice, čije ćemo osobenosti u okviru svakog od konstruisanih modela prikazati nešto kasnije u radu.

U ovom poglavlju pokušali smo da ukažemo na neophodnost uvođenja jasno definisanog pojma priloška dopuna u sintaksičke opise, a samim tim i u sistem rečeničnih modela, kao i na sintaksičku nedosljednost u preciziranju iza kojih glagola se ovaj funkcionalni element javlja. Ukazali smo da glagoli uz koje se ovakva vrsta dopune javlja ipak nisu samo kopulativni, kako navode bezmalo svi autori koji su ovaj pojam uvrstili u funkcionalne kategorije u okviru rečenice, već i neprelazni. Kao takve, priloške dopune

smo definisali kao sve one dopune neprelaznih (a kao što ćemo u narednim poglavljima ukazati i prelaznih) glagola, koji su neizostavan dio rečenice i bez kojih su rečenice ili negramatične ili informativno nezavršene.

Predstavljanjem ovog modela zaokružujemo cjelinu rada koja se tiče modela sa neprelaznim glagolima, koji grade ili prostu subjekatsko-predikatsku rečenicu ili rečenicu sa priloškom dopunom. U narednom poglavlju usredsređićemo se na prelazne glagole i rečenične modele sa glagolskom predikatom u kojima ovakvi glagoli imaju funkciju predikatora.

4.2.2. Modeli sa prelaznim glagolima

Prelazni glagoli su oni glagoli kod kojih radnja ide od subjekta prema objektu, ili kako se to još tradicionalno kaže, glagoli “uz koje objekat prima radnju, na njega radnja prelazi” (Eckersley/Eckersley, 1980: 155). Prema vrsti i broju komplementa tj. objekata, prelazni glagoli se u engleskom jeziku, kao što smo već pomenuli (str. 60), dijele na monotranzitivne, ditranzitivne i složeno/kompleksno tranzitivne glagole (Carter/McCarthy, 2006: 512). Ovakva podjela prelaznih glagola uslovljava i funkcionalno raščlanjivanje prostih rečenica u različite tipove rečeničnih modela. Monotranzitivni, ditranzitivni i složeno-tranzitivni glagoli su naime predikatori u različitim obrascima rečenične strukture i svaki od ovih glagola na poseban način utiče na modeliranje predikata, određujući sintaksičke elemente koji se u glagolskoj sintagmi mogu javiti. U narednim poglavljima predstavimo rečenične modele čiji su centralni element prelazni glagoli, oslanjajući se na navedenu podjelu glagola izvedenu na osnovu toga da li zahtjevaju jedan objekat, dva objekta ili objekat i dopunu objekta.

4.2.2.1. Model sa monotranzitivnim glagolima

Za razliku od većine neprelaznih glagola koji funkciju predikatora u rečenici mogu vršiti i samostalno, bez dopune, prelazni glagoli zahtjevaju sintaksičku dopunu u vidu objekta. Monotranzitivni glagoli, kao podvrsta prelaznih glagola, su oni glagoli koji su praćeni jednim objektom (Carter/McCarthy, 2006: 534), a takav konstituent, koji se javlja u glagolskim sintagmama sa monotranzitivnim glagolima, Carter i McCarthy označavaju kao direktni objekat. Monotranzitivni glagoli su, shodno navedenoj definiciji,

oni glagoli koji zahtijevaju dopunu u vidu direktnog objekta i takvi glagoli predstavljeni su u sistemu rečeničnih modela Grinbauma i Nelsona formulom SVO, odnosno formulom SPO u sistemu koji navodi Džefriz. Prije nego odgovarajućom funkcionalnom formulom predstavimo model rečenica sa monotranzitivnim glagolima, osvrnućemo se na sintaksička svojstva direktnog objekta kao obaveznog rečeničnog konstituenta uz ove glagole.

Direktni objekat je, kako navodi Veker (2002: 72) sintaksička konstrukcija koja slijedi prelazne glagole i koji obično ukazuje na osobu ili stvar na koju se radnja iskazana rečenicom prenosi. Jedan od načina da se identifikuje direktni objekat u potvrdnoj rečenici jeste postavljanje pitanja koja počinje upitnim zamjenicama *who* ili *what* (*ko* ili *šta* u crnogorskom jeziku) nakon kojih slijede pomoćni glagoli i subjekat (Aarts, 2001: 76). Objekat je, kako navodi Arts, onaj konstituent koji dobijamo kao odgovor na pitanje *who* ili *what*, a ovaj proces Arts ilustruje sljedećim primjerima:

1. Carter has been photographing lightbulbs lately.

What (dO) has (aux.) Carter (S) been photographing lately?

- Light bulbs.

2. Don is phoning his mother.

Who (dO) is (aux.) Don (S) phoning?

- His mother.

Grinbaum i Nelson (2002: 27) navode i neka opšta gramatička pravila koja se odnose na direktni objekat, ističući da direktni objekat obično zauzima poziciju poslije glagola (*Sandra recorded **the adverse effects of the changes***), da neke zamjenice imaju drugačiji oblik kada se javljaju u funkciji direktnog objekta (objekatske lične zamjenice (prim.aut.) - *She phoned **us** earlier this evening*) i da objekat aktivne rečenice postaje subjekat pasivne rečenice (*The test revealed **traces of antrax**. **Traces of antrax** were revealed by tests*). Direktni objekat javlja se kao konstituent u glagolskim sintagmama sa monotranzitivnim glagolima kao njihova jedina dopuna, ali i u sintagmama sa ditranzitivnim i složeno-tranzitivnim glagolima uz ostale funkcionalne konstituente. Saglasno pristupu koji smo ranije u radu usvojili, poziciju direktnog objekta u modelima rečenica sa monotranzitivnim glagolima predstavljamo u tabeli ispod.

Model br. 3	
Primjer:	<i>They backed me up.</i> <i>He learned how to sail a boat.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Monotranzitivni glagol sa direktnim objektom	Rečenica → S + Pr + DO
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Monotranzitivni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica; imenička klauza

Ovako predstavljen rečenični model predstavlja dopunjene već pomenute SVO i SPO modele, prije svega zbog toga što ni Grinbaum ni Nelson, ni Džefriz ne navode podjelu glagola na mono-, di- ili složeno-tranzitivne glagole (koju smo preuzeli od Kartera/Makartija i Đorđević), pa tako i ne određuju decido tip glagola u funkciji predikatora u rečenicama sa ovakvom strukturom. Prevsahodan cilj konstruisanja rečeničnih modela u engleskom jeziku zasnovanim na funkcionalno-strukturalnom pristupu za koji smo se odlučili jeste *dopunjavanje* prethodnih modela bilo u pogledu imenovanja „novih“ funkcionalnih kategorija uvidom u istraživačke radove različitih lingvista, bilo dodatnim određivanjem formi koje mogu učestvovati u strukturi nekog od modela. Iako se model koji smo ovdje naveli u pogledu funkcionalne formule ne razlikuje značajno od formula koje navode autori čiji su nam modeli poslužili kao osnova, dodatne odrednice koje se tiču tipa glagola, ali i kao što ćemo uskoro navesti, eksponenata funkcije direktnog objekta, ipak čine naše istraživanje svrsishodnim.

Baš kao što smo za eksponente subjekta u tabeli naveli imeničke jedinice i imeničke klauze kao prototipične eksponente ove funkcije, tako smo i kao eksponente funkcije direktnog objekta naveli takođe imeničke jedinice i imeničke klauze. Grinbaum i Nelson (2002: 31) i Džefriz (2006: 128) kao oblike koji najčešće vrše funkciju direktnog objekta navode imeničke sintagme. Dalje od te tvrdnje autori ne idu, i u pregledu rečeničnih modela u ilustrativnim primjerima za modele SVO i SPO navode rečenice sa imeničkim sintagmama u funkciji direktnog objekta. Lingvisti koji su se detaljnije bavili realizacijama ovog sintaksičkog elementa (Arts, Đorđević, Kverk, Miler, Morli, Berk)

navode i ostale vrste riječi odnosno sintagmi koje se mogu javiti kao eksponenti ove funkcije, a tu spadaju i imeničke klauze, konstrukcije sa nefinitnim oblicima, zamjenice i drugi oblici. U sljedećoj tabeli navodimo objedinjeni prikaz oblika koji se mogu naći u funkciji direktnog objekta uz monotranzitivne glagole.

EKSPONENTI FUNKCIJE DIREKTOG OBJEKTA	
Imenica (N)	<i>He saw Julian at the Steering Committee.</i>
Imenička sintagma (NP)	<i>She met his eyes.</i>
Lična zamjenica (Pron)	<i>I don't remember her.</i>
Gerund (Ving)	<i>She always hated suffering.</i>
Sintagma sa gerundom kao upravnim članom kao upravnim članom ¹⁵ (VingP)	<i>She dreads getting old.</i>
Infinitiv (Inf)	<i>Stop fidgiting!</i>
Sintagma sa infinitivom kao upravnim članom (VinfP)	<i>I regret to tell you that he didn't turn up at court to watch his Pyrrhic victory.</i>
Imenička klauza (NCI)	<i>Maggie doubts that her boyfriend will ever change.</i>
Broj (Num)	<i>Give me five!</i>

Razmatrajući morfološke oblike koje lingvisti navode kao eksponente direktnog objekta, kao posebno zanimljiv učinio nam se primjer koji među realizacijama direktnog objekta navodi Arts (2001: 77), prije svega zbog toga što, proučavajući literaturu na engleskom jeziku, nismo naišli na slične primjere. Naime, Arts među realizacijama direktnog objekta navodi i predloške sintagme (*PrepP*) potkrepljujući takav stav primjerima sljedećih rečenica:

¹⁵ Vidjeti, str. 51

Speaker: Where will the new discoteque be built?

*Speaker B: I don't know, but the council rejected **behind the church**.*

Speaker A: Are you going on holiday before or after Easter?

*Speaker B: I prefer **before Easter**.*

U navedenim rečenicama označene konstrukcije zaista imaju funkciju direktnog objekta, odlučimo li se da sintaksički test izvršimo postavljanjem pitanja sa upitnom zamjenicom *What*. Premda i sam Arts naglašava da se predloške sintagme (PrepP) rijetko javljaju u funkciji direktnog objekta, primjerima ovih rečenica autor pokazuje da je i tako nešto sintaksički moguće. Međutim, moramo istaći da je svoju tezu Arts potkrijepio primjerima rečenica iz „razgovornog stila“, a u razgovoru su, kao što smo i ranije pominjali, elipse vrlo česte. Navedene predloške sintagme ustvari su okrnjeni, eliptični oblici imeničkih ili gerundskih konstrukcija (*the proposal on building a discoteque behind the church* ili *going on holiday before Easter*), koje su svedene na oblike postmodifikatora, odnosno priloške odredbe, i kao takve uz glavne monotranzitivne glagole u rečenici preuzele ulogu direktnog objekta. Ovakvo objašnjenje svakako izlazi iz okvira sintaksičkog opisa, a ukoliko bismo u odgovarajući pragmatični kontekst stavili određene iskaze, kao eksponente funkcije direktnog objekta mogli bismo imati čak i glagolske sintagme, kao u primjeru: *You wrote „has rose“!* (nastavnik studentu) ili glagol: *I hate „discern“!* (studenti o glagolima koje mrze), gdje bi ove sintagme opet bili eliptični oblici, česti u svakodnevnoj komunikaciji, a ipak nereprezentativni za izvođenje opštih zaključaka kojima i mi u ovom radu težimo.

Navedeni primjeri preuzeti od Artsa, ali i pojam funkcije nepravog objekta u crnogorskom jeziku (str. 98), usmjerili su naše istraživanje ka oblicima predloških sintagmi koje se mogu naći u funkciji direktnog objekta ili bar u poziciji koju obično zauzima direktni objekat kao rečenični konstituent. Tražeći uporedne tačke u crnogorskom i engleskom jeziku u pogledu funkcionalnih elemenata, pokušali smo da nađemo primjere u engleskom jeziku koji bi na funkcionalno sličan način bili ekvivalentni konstrukcijama u kojima se uz glagole javlja nepravi objekat, koji u crnogorskom jeziku predstavlja dopunu u obliku drugačijem od prototipičnog oblika direktnog objekta – akuzativa bez predloga. Takvo proučavanje literature na engleskom

jeziku dovelo nas je do još jednog sintaksičkog elementa – **predložkog objekta** (*prepositional object*), koji smo već u radu samo spomenuli kao podvrstu objekata u engleskom jeziku (str. 71).

Predložki objekti su poseban tip objekata u engleskom jeziku koji imaju oblik predložke fraze koju sačinjavaju predlog i imenica/imenička fraza koji tako udruženi pokazuju padežne odnose (Đorđević, 2002: 582). Dauning (2006: 56) navodi da je pored termina *prepositional object* čest i termin *oblique object*, a uzmemo li u obzir prevodne ekvivalente riječi *oblique* u crnogorskom jeziku (*neizravan, posredan, indirektan, zavisan, neupravan* – Filipović, 1986: 736), i odlučimo li se da ekvivalentan termin tražimo na osnovu antonimskih parova direktni i indirektni ili pravi ili nepravi objekat, termin *oblique object* možemo prevesti i terminom *nepravi objekat*. A predložki objekat upravo jeste nepravi objekat, ukoliko direktni objekat smatramo pravim objektom, jer za razliku od pravog objekta koji je obično imenica ili imenička sintagma, nepravi, predložki objekat je predložka sintagma, neprototipična realizacija objekta, na isti način na koji su i zavisni padeži i predložko-padežne konstrukcije (u engleskom: predložke sintagme) neprototipična realizacija objekta u crnogorskom jeziku.

Pojmom predložkog objekta najdetaljnije se bave Dauning (2006: 56-60) i Đorđević (2002: 598:602), a prije nego se osvrnemo na osobenosti ovog funkcionalnog konstituenta, navodimo neke od primjera koje ove lingvistkinje navode u okviru poglavlja o predložkom objektu i predložkim glagolima:

*Someone has been tampering **with the scanner**.*

*I am counting **on you**.*

Odabrani primjeri na ilustrativan način ukazuju na mogućnost predložke sintagme da se javi i u funkciji objekta, iako su ovakve sintagme prototipični eksponenti priloških odredbi/adverbijala (Downing, 2006: 60). Upravo je uspostavljanje razlike između predložke sintagme u funkciji objekta i predložke sintagme u funkciji adverbijala jedno od ključnih pitanja koje obje autorke razmatraju. Đorđević (2002: 582) tako navodi da se za predložki objekat može reći da predstavlja onu predložku frazu koja je čvrsto povezana sa glagolom, jer je glagolu neophodan predlog koji je u ovakvim slučajevima nema adverbijalno značenje mjesta, vremena, namjere ili sredstva. Adverbijalna ili priloška fraza, naime, ima upravo ova značenja, ali, kako dodaje Đorđević, nije tako čvrsto vezana

za glagol (kao što smo već ustanovili kada je u pitanju crnogorski jezik, i kao što ćemo takođe nešto kasnije ukazati i za engleski jezik). I Dauning (2006: 59) i Đorđević (2002: 581), kao još jedan argument koji može poslužiti u razlikovanju adverbijalnih i objekatskih upotrebi predloške sintagme navode da predloška sintagma ima funkciju predloškog objekta kada imenica iz okvira predloške sintagme može da postane subjekat pasiva (što je jedna od odlika i direktnog objekta, na šta samo već ukazali) kao u sljedećim primjerima:

*They applied for **a theatrical licence**.*

***A theatrical licence** was applied for.*

*They laughed at **Jenny**.*

***Jenny** was laughed at.*

Ipak, ovakve predloške sintagme koje se javljaju iza leksičkih glagola lingvisti često svrstavaju u priloške odredbe odnosno adverbijale (Downing, 2006: 91), iako se postavljanjem odgovarajućih pitanja tipičnih za ove dvije funkcije dilemma može razriješiti. Naime, predloški objekat baš kao i direktni objekat odgovara na pitanje koje počinje *what* ili *who*, što nije slučaj za priloške odredbe koje možemo identifikovati u rečenici postavljanjem pitanja koje počinju sa *where*, *when*, *where*, *how* itd. (Downing, 2006: 61). Dauning ilustruje navedenu tezu sljedećim primjerima:

*We waited **for the bus**.*

*We waited **at the bus station**.*

Iako u obje rečenice leksički glagol *wait* slijede predloške sintagme, u prvom slučaju pitanje koje možemo postaviti da bismo kao odgovor dobili predlošku sintagmu glasi: *What did we wait for?*. Međutim, kako bismo identifikovali funkciju predloške sintagme u drugoj rečenici, moramo preformulisati pitanje u: *Where did we wait?* da bismo kao odgovor dobili predlošku sintagmu *at the bus station*. U prvoj rečenici je tako glagol *wait* upotrijebljen kao prelazni, jer iza njega slijedi objekat (konstrukcija odgovara na pitanje *what*), a u drugoj rečenici pak kao neprelazni glagol. Ovim se još jedna odlika direktnog objekta, kao pravog sintaksičkog objekta, uz već pomenutu pasivizaciju, može primjeniti i na predloški (nepravi) objekat, čime se ne može osporiti sintaksičko postojanje ovog elementa. Stoga, funkcionalnu formulu sa ovim elementom iza monotranzitivnih glagola navodimo u sljedećoj tabeli:

Model br. 4	
Primjer:	<i>He would never resort to cheating.</i> <i>He admitted to stealing the money.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Monotranzitivni glagol i predložki objekt	Rečenica → S + Pr + PrepO
	S → Imenička jedinica u nominativu
	Pr → Neprelazni rekcijski glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	PrepO → Predložka sintagma

U okviru navedenog modela sa predložkim objektom, predikator je monotranzitivni glagol¹⁶, i to **predložki glagol** (*prepositional verb*), kako ovakve glagole nazivaju Dauning i Đorđević. Posebnu pažnju obje lingvistkinje posvećuju razlikovanju predložkih od fraznih glagola, što je često izuzetno zahtjevan zadatak. Iako razlici između predložkih i fraznih glagola i sintaksičkim kriterijumima za uspostavljanje takve razlike Dauning posvećuje čitavo poglavlje (2006: 60-64) i sama autorka navodi da se nijedan od tih kriterijuma ne može sa nepogrešivom tačnošću primjeniti. Sličan stav iznosi i Đorđević koja ovoj razlici takođe posvećuje puno pažnje u okviru zasebne cjeline (2002: 599-602).

Svjesni da je oblast razlikovanja predložkih od fraznih glagola dio sintakse kome se mogu posvetiti čitavi naučni radovi, princip koji mi predlažemo zasnovan je na osnovnim definicijama ovih glagola. Naime, Đorđević (2006: 594) frazne glagole (*phrasal verbs*) definiše kao one višечlane glagole koji se sastoje od leksičkog glagola i partikule *koja mijenja značenje glagola* tako što se ta kombinacija samo zajedno uzeta ima novo značenje, a to znači da frazni glagoli imaju idiomatski karakter. Predložki glagoli (Đorđević, 2002: 596) su, pak, oni višечlani glagoli kod kojih predlog koji se javlja sa glagolom nije idiomatski vezan, već je ta veza sintaksički slobodnija. Drugim riječima, frazni glagoli su oni glagoli koji sa predlogom čine neodvojivu cjelinu, jer

¹⁶ U sljedećem poglavlju navešćemo i primjere ditranzitivnih glagola koji se mogu javiti sa predložkim objektom.

predlog je neraskidivo povezan sa značenjem ovako ostvarene konstrukcije sa glagolom i predlogom, dok kod predloških glagola predlog ne mijenja osnovno značenje glagola.

Osim toga, Dauning naglašava i da se frazni glagoli često navode kao posebne stavke (lekseme) u rječnicima, što je još jedan kriterijum koji se može iskoristiti. Predložki glagoli, s druge strane, ne navode se kao posebne stavke, već se primjeri predloga koji se sa određenim glagolima koriste daju kroz posebne naznake u okviru iste stavke sa određenom glagolskom leksemom, jer takvi predlozi ne mijenjaju osnovno značenje glagola navedeno u rječniku. Uporedimo predikate u sljedećim rečenicama izdvojenim iz korpusa:

Officials are hinting at the possibility of signing an agreement.

She looks after my son.

They are looking for my keys.

U prvoj rečenici u kojoj je predikator glagol *hint*, predložka sintagma sa predlogom *at* i imeničkom sintagmom ima funkciju predloškog objekta, jer značenje predloga *at* ne utiče na promjenu značenja glagola *hint*. U drugom slučaju predikator nije samo leksički glagol *look* već kombinacija glagola i partikule *look after*, jer partikula mijenja osnovno značenje glagola *look* (*gledati*) i formira sa njim posebnu leksičku jedinicu – frazni glagol *look after* sa značenjem *paziti*. Leksema *look after* navodi se i u rečenicima (*Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, Cambridge Advanced Learner's Dictionary*) kao posebna leksema, odnosno posebna stavka sa naznakom da je riječ o fraznom glagolu. U trećem primjeru predlog *for* ne utiče na promjenu osnovnog značenja glagola *look* (*tražiti*) i samim tim riječ je o predloškom, ne o fraznom glagolu.

Uspostavljanje razlike između fraznih i predloških glagola odražava se i na rečenične modele u kojima se ovi glagoli javljaju kao predikatori. Naime prva i treća rečenica primjeri su modela: *Monotranzitivni glagol sa predloškim objektom*, a druga je rečenica primjer modela: *Monotranzitivni glagol i direktni objekat*, jer se u funkciji predikatora nalazi leksički glagol koji se sastoji od glagola i partikule i imenička sintagma u funkciji direktnog objekta kao dopuna takvog fraznog glagola.

Dauning (2006: 92) navodi listu monotranzitivnih glagola koji su praćeni direktnim objektom u kojoj navodi predložke glagole. Koliko je teško uspostaviti razliku između fraznih i predloških glagola ukazuju upravo primjeri predloških glagola koje

Dauning navodi, nakon iscrpnog poglavlja o uspostavljanja razlike. Ako se odlučimo da fraznim smatramo one glagole koji se kao posebne lekseme javljaju u rječniku, a predloškim one koji nemaju status zasebnih lekseme, postavlja se pitanje da li su glagoli *account for*, *keep to*, *refer to*, *look after* i *take after* koje autorka navodi zaista predloški ili frazni glagoli (s obzirom da se kao zasebne lekseme javljaju u rječniku). I Đorđević (2002: 597) kao primjere predloških glagola između ostalih navodi i primjer glagola *look after* koji smo u prethodnoj analizi identifikovali kao frazni glagol, koji sa partikulom čini cjelovitu semantičku cjelinu koja se nedjeljiva javlja u funkciji predikatora. To je samo još jedan pokazatelj da pitanje razlikovanja ove dvije vrste glagola izuzetno kompleksno pitanje koje izaziva nedoumice kod mnogih lingvista.

Pokušali smo da iskoristimo neke od argumenata koje navode Dauning i Đorđević i ustanovimo uslove koji se mogu primjenjivati za razlikovanje predloških od fraznih glagola, jer takvo razlikovanje neposredno utiče i na analizu rečeničnih modela. Nipošto ne mislimo da smo našim uslovno rečeno kompromisnim rješenjem riješili dilemu koja zahtjeva mnogo više analize, ali smo bar za svrhe ovog rada postavili temelje na kojima možemo graditi odnos konstituenata u prosto rečenici. Predloški objekat je, shodno prethodno iznesenom, predloška sintagma, sastavljena od predloga i (najčešće) imeničke sintagme koja se javlja kao dopuna onih glagola koji zahtjevaju dopunu u vidu određenog predloga, koji pri tom ne čini jedinstvenu cjelinu sa glagolom i ne utiče na promjenu značenja leksičkog glagola. Iz tabele glagola koji su praćeni predloškim objektom koju navodi Dauning navodimo kombinacije koje se u rječniku *ne mogu* naći kao posebno navedene višечlane lekseme, a tabelu smo dopunili i nekim kombinacijama glagola i predloga koje smo identifikovali u rječniku *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*:

for	on	to	at	with	in	of	about
hope	bank	consent	aim	deal	believe	dispose	feel
long	count	resort	hint	argue	confide	think	know

for	on	to	at	with	in	of	about
look	rely	belong	laugh	disagree	succeed	hear	read
pay	insist	listen	stare			consist	talk
search		speak				die	
wait						dream	

EkspONENTI predloškog objekta su uvijek predložke sintagme, u kojima se kao komplementi predlogu pored imenica i imeničkih sintagmi mogu javiti i zamjenice i nominalne (imeničke) klauze, gerundi (Ving) ili sintagme sa gerundima (VingP) (Đorđević, 2002: 582) što možemo ilustrovati sljedećim primjerima:

*She never confides **in me**.* (Prep + Pron)

*He talked **about what I had done for him**.* (Prep + NCI)

*She talked **about leaving**.* (Prep + Ving)

*I am counting **on his finishing the work tomorrow**.* (Prep + VingP)

U ovom poglavlju predstavili smo rečenične modele sa monotranzitivnim glagolima, tj. glagolima sa jednim objektom. Definiciju Kartera i Makartija sa početka poglavlja, po kojoj je objekat koji prati monotranzitivne glagole direktni objekat, dopunili smo ukazavši na još jednu vrstu objekta – nepravni objekat, koji se takođe može javiti iza monotranzitivnih glagola. Monotranzitivni glagoli su dakle glagoli koji su praćeni jednim objektom – direktnim ili predloškim. Pokušali smo da ukratko ukažemo na razliku između fraznih i predloških glagola i da u sistem rečeničnih modela uvrstimo i rečenice sa nepravim odnosno predloškim objektom. Dvosmjerna, primijenjena, parcijalna kontrastivna analiza koju smo u istraživanju primijenili odvela nas je dalje od puke uporedbe dva jezika – do identifikacije rečeničnih modela u engleskom jeziku koji su donekle paralelni modelima sa nepravim objektima u crnogorskom. Direktni i predložki objekat ne pojavljuju se isključivo i samo u modelima sa monotranzitivnim glagolima, već su ovi funkcionalni elementi konstituenti u glagolskim sintagmama sa dva objekta. Određeni prelazni glagoli, pored direktnog objekta, zahtjevaju dopunu u vidu

indirektnog, ali i predloškog objekta, a rečenične modele sa takvim glagolima razmotrićemo u narednom poglavlju.

4.2.2.2. Modeli sa ditranzitivnim glagolima

U klasu prelaznih glagola, pored monotranzitivnih glagola, spadaju, kao što smo i naveli, i ditranzitivni glagoli – glagoli koji imaju dva objekta, direktni i indirektni (Curme, 1966: 107). Kod ovih glagola se, kako navodi Đorđević (2002: 128) „radnja izražava sa tri strane, od aktivnosti subjekta i usmerenosti te aktivnosti prema direktnom i prema indirektnom objektu“. U ditranzitivne glagole spadaju obično „glagoli davanja čiji je tipični predstavnik glagol *give*“ (Curme, 1966: 108), odnosno antonimi i sinonimi glagola *give* i ostalih glagola komunikacije (Berk, 1999: 34). U ditranzitivne glagole spadaju sljedeće glagolske lekseme (tabela je objedinjena, sažeta kompilacija glagola koje kao ditranzitivne navode Karter/Makarti, Dauning, Berk, Arts i Hoper):

<i>allow</i>	<i>ask</i>	<i>bring</i>	<i>charge</i>	<i>envy</i>	<i>find</i>	<i>fine</i>	<i>fetch</i>	<i>give</i>	<i>grant</i>
<i>lend</i>	<i>make</i>	<i>offer</i>	<i>send</i>	<i>owe</i>	<i>pay</i>	<i>tell</i>	<i>read</i>	<i>reserve</i>	
<i>serve</i>	<i>show</i>	<i>spare</i>	<i>teach</i>	<i>forgive</i>	<i>refuse</i>	<i>promise</i>	<i>hand</i>	<i>save</i>	

Berk (1999: 36) navodi da su mnogi od ovih glagola jako stari, i da glagoli kao što su *give*, *feed*, *bring*, *teach*, *sell* i *ask* datiraju još iz starog engleskog. Ipak, danas se sa napretkom tehnologije grupa ditranzitivnih glagola proširuje, što Berk ilustruje sljedećim primjerima:

Azra faxed me the report.

We telexed Trish the proposal.

They UPSed us the package.

U tradicionalnoj gramatici objekti koji prate navedene ditranzitivne glagole najčešće se imenuju kao indirektni i direktni objekat (Berk, 1999: 34). Međutim, kako dodaje Berk, u modernoj lingvistici ovi objekti se najčešće označavaju istim terminom – **objekat**, što je terminologija koju u formulisanju rečeničnih modela koriste i Grinbaum i Nelson i Džefriz, kao što smo i ilustrovali u ranijim poglavljima. Modele sa

ditranzitivnim glagolima ovi autori funkcionalno obilježavaju kao SVOO odnosno SPOO modele, ne navodeći razliku između prvog i drugog objekta u samoj funkcionalnoj formuli modela. Mi ćemo se u ovom radu, iz više razloga, prikloniti tradicionalnoj terminologiji, prevashodno kako bismo uspostavili razliku između direktnog i indirektnog objekta, ali i indirektnog i predloškog objekta, čije smo osnovne karakteristike iznijeli u prethodnom poglavlju o modelima sa monotranzitivnim glagolima.

Kao što smo već ukazali, monotranzitivni prelazni glagoli zahtijevaju dopunu u vidu direktnog objekta da bi rečenica bila potpuna (Greenbaum/Nelson, 2002: 30), a ditranzitivni glagoli, kao i ostali prelazni glagoli, zahtijevaju dopunu u vidu direktnog objekta (DO), ali i još jednu dopunu u vidu indirektnog objekta (IO). Semantički, referent IO je skoro uvijek animatan, odnosno ljudsko biće (Mišić-Ilić, 2008: 104), i u ovoj tezi se lingvisti uglavnom slažu (pored Grinbauma i Nelsona i Mišić-Ilić, isto svojstvo indirektnog objekta navode i Dauning, Arts, Kerm, Berk, Miler, Kristal, Đorđević). Međutim, iako je stav o obilježju animatnosti indirektnog objekta opšte prihvaćen, postoje i neujednačeni stavovi u vezi sa indirektnim objektom, koji se tiču funkcionalnog identifikovanja ovog konstituenta, a takvo neslaganje je dijelom povezano i sa mjestom koje ovaj konstituent u rečenici zauzima. Indirektni objekat, kako piše Džefriz (2006: 128) spada u grupu manjih, drugostepenih elemenata klauze, koji u poretku rečeničnih elemenata zauzima mjesto *ispred* direktnog objekta. Grinbaum i Nelson (2006: 31) takođe navode da uz ditranzitivne glagole, direktni objekat slijedi indirektni, a indirektni objekat označavaju kao „osobu koja obično prima nešto ili ima koristi od nečega“ ilustrujući to sljedećim primjerima:

*Ruth gave **my son** a birthday present.*

*My friends will save **her** a seat.*

Međutim, Grinbaum i Nelson (2002: 30), navode i da je indirektnom objektu ekvivalenta predloška fraza sa predlozima *to* i *for*, koja se javlja iza direktnog objekta, navodeći sljedeće rečenice kao ekvivalente navedenih:

*Ruth gave a birthday present **to my son**.*

*My friends will save a seat **for her**.*

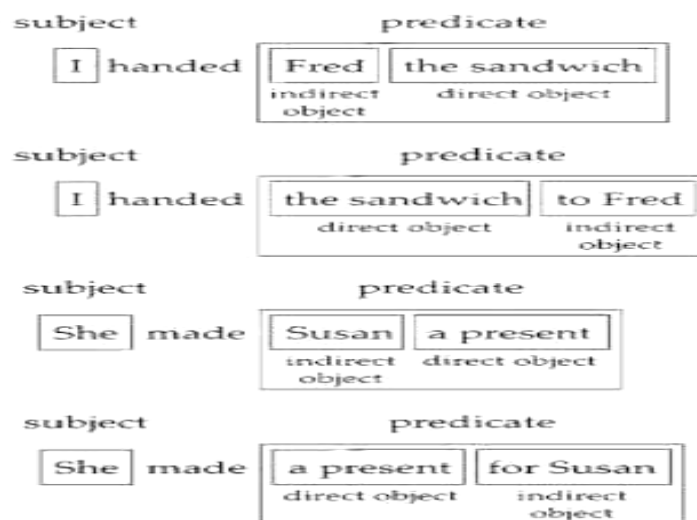
Navedeni primjeri, kako ukazuju Grinbaum i Nelson, razlikuju se od primjera indirektnog objekta bez predloga po tome što postoji opšta tendencija da se važnija

informacija javlja na kraju rečenice, pa je pitanje upotrebe bespredloškog i predloškog indirektnog objekta diskursno pitanje tj. stvar naglašavanja određenih rečeničnih djelova.

Sličan stav zastupaju i Verspur i Sauter (Verspoor/Sauter, 2000: 67), navodeći kao primjere indirektnih objekata sljedeće rečenice:

*He gave **me** a book. He bought **me** a book. He baked **me** a cake.*
*He gave a book **to me**. He bought a book **for me**. He baked a cake **for me**.*

Berk (1999: 37) takođe kao primjere indirektnog objekta navodi obje varijante, bespredložki i predložki indirektni objekat, pri čemu pravi terminološku razliku označavajući prvu varijantu indirektnog objekta: NP IO, a drugu: PP IO:

Premda navedeni autori ovakve predložke sintagme, koje se mogu bez uticaja na značenje rečenice transformisati u rečenice sa indirektnim objektom koji zauzima poziciju ispred direktnog objekta, svrstavaju u primjere indirektnih objekata, ostali lingvisti ipak ne zastupaju isti stav. Džefriz (2002: 128) ovakve predložke varijante indirektnog objekta sa *to* i *for* svrstava u adverbijale (*adverbial*, termin koji ovaj autor koristi da označi priloške odredbe), navodeći da upotreba ovakvih oblika ne mijenja značenje ekvivalentne rečenice sa indirektnim objektom. Karter i Makarti (2005: 497) ovakve predložke oblike indirektnog objekta nazivaju predložkom dopunom (*prepositional complement*), naglašavajući da je objekat posredno iskazan u predložkoj sintagmi. Daunig (2006: 92) takođe navodi da indirektni objekat ima i predložki ekvivalent, koji se iskazuje predlozima *to* i *for*, ali takve predložke varijante indirektnog objekta naziva predložkim objektom (*prepositional object*), što je u saglasju sa prethodno

iznesenim stavovima ove autorke u vezi sa predloškim objektom koje smo ilustrovali u poglavlju 4.2.2.1.

Iako, dakle, postoji određeni konsenzus među lingvistima kada su u pitanju konstrukcije sa ditranzitivnim glagolima u kojima indirektni objekat prethodi direktnom objektu, terminološko mimoilaženje nastaje kada treba imenovati značenjski ekvivalentne predloške sintagme uz ditranzitivne glagole. U prethodnim redovima ukazali smo da takve sintagme lingvisti svrstavaju u indirektno objekte, adverbijale (odnosno priloške odredbe), predloške dopune, ali i predloške objekte. Shodno terminologiji usvojenoj u radu i stavu po kom su predloške sintagme ipak neprototipični eksponenti funkcije objekta, u konstruisanju sistema rečeničnih modela predloške sintagme u funkciji objekta (direktnog ili indirektnog) posmatraćemo kao primjere **predloškog objekta**, ne osporavajući mogućnost da se ovakve sintaksičke jedinice nazivaju i drugačije u skladu sa metodološkom i terminološkom postavkom nekog od navedenih autora. Za svrhe ovog rada sintaksičko razlikovanje „pravog“ i „nepravog“ predloškog objekta značajno je i zbog toga što nam takvo terminološko rješenje pruža mogućnost da na funkcionalnom nivou vršimo uporedbu između crnogorskog i engleskog jezika.

Pristup za koji smo se odlučili omogućava nam da modele rečenica sa ditranzitivnim glagolima predstavimo kroz dvije funkcionalne formule u kojima se, pored predikatora, javljaju ili indirektni ili predložki objekat. Opšti model rečenica sa indirektnim i direktnim objektom dat je u tabeli ispod:

Model br. 5	
Primjer:	<i>I showed him the relevant page of my guide-book.</i>
	<i>Book me a sleeper on the night train.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Ditranzitivni glagol sa indirektnim i direktnim objektom	Rečenica → S + Pr + IO + DO
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Ditranzitivni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	IO → Imenička jedinica; imenička klauza
	DO → Imenička jedinica; imenička klauza

U ovako konstruisanim rečenicama sa ditranzitivnim glagolima u funkciji predikatora, indirektni objekat se uvijek javlja ispred direktnog objekta. Kako navodi Berk (1999: 40), većina pravih ditranzitivnih glagola zahtijevaju dopunu u vidu indirektnog i direktnog objekta, potkrepljujući takvu tezu primjerom glagola *hand* u potpunoj, gramatički ispravnoj rečenici: *I handed Paulette the shovel*. Izostavljanjem indirektnog ili direktnog objekta iz ove rečenice (*I handed Paulette**, *I handed the shovel**) rečenica bi, objašnjava Berk, bila negramatična. Ipak, mnogi ditranzitivni glagoli mogu se javiti bez sintaksički eksplicitno iskazanog indirektnog objekta, dodaje Berk, i navodi primjere sljedećih rečenica u kojima postoji „prikriveni“ (*covert*) indirektni objekat, koji se može odrediti na osnovu konteksta tj. diskursa u kome su navedene rečenice izrečene:

<i>[My boss wanted a reference.]</i>	<i>The Dean wrote [] a letter.</i>
<i>[Donald needed a mechanic.]</i>	<i>I offered [] my services.</i>
<i>[Alicia went to the Red Cross.]</i>	<i>She gave [] blood.</i>
<i>[I wanted some potato chips.]</i>	<i>Melissa passed [] the bag.</i>

U svakom od navedenih primjera, „prikriveni“ indirektni objekat je moguće identifikovati na osnovu konteksta na primjer: *The Dean wrote **my boss** a letter*, *I offered **Donald** my services* i sl. S obzirom da je indirektni objekat uvijek animatan, odnosno ljudsko biće, kao što smo i ranije ukazali, nije iznenađujuće što se ovaj konstituent nekada sintaksički ne izriče, što zavisi prevashodno od kontekstualne situacije odnosno diskursa i komunikacijskog koda između sagovornika. Sintaksički, primjeri navedenih rečenica ipak moraju biti svrstani u rečenične modele sa monotranzitivnim glagolima i direktnim objektom, iako možemo iz aspekta analize diskursa govoriti o dva objekta od kojih je jedan izrečen a drugi se, u konkretnoj situaciji u kojoj se rečenica izriče, podrazumijeva. Takvi su i primjeri: *Ana sold her house* i *That child tells lies*, koje navodi Berk (1999: 41) kao primjere u kojima je upotrijebljen ditranzitivni glagol koji se javlja bez indirektnog objekta, i koji se u ovakvim rečenicama podrazumijeva, jer je Ana prodala NEKOM kuću, a dijete laže SVAKOG.

Ovakvi primjeri ukazuju da je neohodno jasno utvrditi kriterijume, ali i nivo analize, jer diskursno podrazumijevani element rečenice koji se ne izriče, u sintaksičkom

pristupu analizi znači i promjenu kategorije glagola (ditranzitivni glagol postaje monotranzitivni), što je čest sintaksički fenomen i još jedan argument u prilog stavu da je bolje govoriti o upotrebi glagola nego o pripadnosti određenoj glagolskoj kategoriji. Sintaksički gledano, dakle, ditranzitivni glagoli su obavezno praćeni indirektnim i direktnim objektom (jer na osnovu tog kriterijuma ih i svrstavamo u ditranzitivne), a u modelima potvrdnih rečenica sa ovakvim glagolima se javljaju tri argumenta: subjekat, indirektni i direktni objekat (Miller, 2002: 97).

EkspONENTE direktnog objekta već smo detaljnije naveli na strani 149, a kao ekspONENTI indirektnog objekta u ovako konstruisanim modelima najčešće se javljaju imeničke sintagme (Jeffries, 2006: 129). U funkciji indirektnog objekta, kao što smo i naveli u tabeli, mogu se naći imeničke jedinice tj. imenice (*I gave **Jo** a copy*), imeničke sintagme (*They informed **the class** that he was absent*), ali i zamjenice kao vrste riječi koje smo uvrstili u imeničke jedinice (*He got **us** a very good discount*). Dodajemo i da se kao ekspONENT funkcije indirektnog objekta može javiti i imenička klauza kao u primjeru: *Sam told **whoever wanted to hear it** his story*.

Uz ditranzitivne glagole se, pored indirektnog, može javiti i predložki objekat, a već smo ukazali na predložke sintagme sa predlozima *to* i *for* koje su značenjski ekvivalentne konstrukcijama sa imeničkim jedinicama i klauzama u funkciji indirektnog objekta. Odabir jedne od ove dvije konstrukcije – ditranzitivnog glagola sa indirektnim ili predložkim objektom – uslovljen je isticanjem nekog rečeničnog člana, pa je tako u konstrukcijama sa indirektnim i direktnim objektom nova informacija izražena oblikom direktnog objekta, a u konstrukcijama sa direktnim objektom i predložkim objektom, fokus se prenosi na predložku sintagmu (Downing, 2006: 94).

Iako, kao što smo već nekoliko puta istakli, mnogi lingvisti navode da su primjeri glagolskih sintagmi sa predlozima *to* i *for* značenjski ekvivalenti konstrukcija sa indirektnim i direktnim objektom, ipak postoje određeni ditranzitivni glagoli koji ili ne mogu biti praćeni predložkim objektom ili mogu imati samo predložki objekat. Ilustrujmo to sljedećim primjerima (Mišić-Ilić, 2008: 105):

*The little girl wrote **Santa Claus** a letter.*

*The little girl wrote a letter **to Santa Claus**.*

Navedene primjere Mišić-Ilić koristi da ilustruje „značenjsku, ali i sintaksičku istovjetnost konstrukcija sa predloškom sintagmom i konstrukcija sa imeničkim sintagmama“ (Mišić-Ilić, 2008: 105). Međutim, naglašava autorka, postoje i određeni ditranzitivni glagoli koji ne mogu biti upotrijebljeni na isti način, sa dva značenjski ekvivalentna objekta. Neki ditranzitivni glagoli se nikada ne koriste se predloškim objektom, a takvi su, kako navodi Mišić-Ilić, glagoli *wish*, *refuse*, *change*, *envy*. Dauning (2006: 94) takođe navodi da postoji grupa glagola koji nemaju ekvivalentne konstrukcije sa predlozima, a pored glagola *wish* i *refuse*, ona u ovu grupu glagola svrstava i glagole *cost* i *allow*. Kao primjer koji potkrepljuju ovakvu tezu, Dauning navodi sljedeću rečenicu:

*They allow **everyone** a ten-minute break.*

They allow a ten-minute break **to everyone.*

S druge strane, postoje i ditranzitivni glagoli koji mogu biti praćeni samo predloškim objektom, a u grupu ovakvih glagola Dauning (2006: 93) ubraja glagole *explain*, *donate*, *contribute*, *return*, *announce*, *confess*, *deliver*, *mention* i *say*. Uz ovakve glagole ne postoji odgovarajuća struktura sa indirektnim objektom u poziciji uobičajenoj za ovaj konstituent (**He explained us the problem*). Ovi glagoli tipični su primjeri ditranzitivnih glagola sa predloškim objektom, što možemo ilustrovati i sljedećim primjerima iz korpusa:

*What did she say **to you**? I never mentioned your name **to anyone**.*

Mišić-Ilić (2008: 106), koja takođe navodi primjere glagola koji mogu biti praćeni samo predloškom sintagmom¹⁷ ističe da je za studente engleskog jezika znanje o osobenostima ovakvih glagola od izuzetne važnosti, naročito kada je riječ o prevođenju ovakvih struktura na engleski jezik. Zašto je sintaksičko znanje o vrstama objekata koji mogu pratiti određene glagole bitno, autorka ilustruje sljedećim primjerima (Mišić-Ilić, 2008: 106):

Objasniću ti problem.

**I'll explain you the problem.*

Vratili su Peri knjige.

**They returned Peter the books.*

¹⁷ Autorka i ovakve oblike naziva indirektnim objektom ne praveći terminološku razliku, već samo razliku u realizaciji ovog funkcionalnog elementa

Birekcioni/ditranzitivni glagoli *objasniti* i *vratiti se* u crnogorskom jeziku javljaju se u glagolskim sintagmama sa indirektnim i direktnim objektom, ali to nije slučaj sa njihovim prevodnim ekvivalentima u engleskom jeziku, glagolima *explain* i *return*. Ovi glagoli u engleskom jeziku spadaju u grupu glagola koji mogu biti praćeni samo predloškim objektom, ne i indirektnim, pa su stoga rečenice koje autorka navodi kao potencijalne prevode u engleskom jeziku neprihvatljive. I premda većina glagola u engleskom jeziku može biti upotrijebljena i sa indirektnim i sa predloškim objektom, uviđamo da postoje i glagoli koji takvu ekvivalenciju ne dopuštaju, pa pojedini mogu biti praćeni samo predloškim objektom u okviru rečeničnog modela sa direktnim i predloškim objektom.

Prije nego predstavimo funkcionalnu formulu sa ditranzitivnim glagolima koji su praćeni predloškim objektom, kao jednim mogućim objektom ili samo umjesto indirektnog objekta u značenjski naporednim konstrukcijama, moramo ukazati i na one glagole koji ne spadaju u grupu ditranzitivnih glagola davanja ili saopštavanja, a koji su praćeni direktnim i predloškim objektom.

Primjerima ditranzitivnih glagola koji su praćeni predloškim objektom detaljnije se bavi Dauning (2006: 95, 96), koja navodi da je uz ovakve glagole predloški objekat još udaljeniji od glagola nego što je to slučaj u klauzama u kojima je ovakav objekat i jedini objekat u rečenici (str. 150). Za razliku od indirektnog objekta, predloški objekat ne može postati subjekat pasivne rečenice, ali, kao i ostali objekti, i predloški objekat može se identifikovati postavljanjem pitanja *who* ili *what* u kombinaciji sa odgovarajućim predlogom (Dauning, 2006: 95). Kako smo i ranije naveli u poglavlju o monotranzitivnim glagolima, ova mogućnost da se određeni konstituent identifikuje postavljanjem pitanja koja počinju zamjenicama *who* ili *what* tipičnim za objekte približiva predloški objekat klasama direktnog, a naročito indirektnog objekta, koji se takođe može identifikovati postavljanjem pitanja koji počinju navedenim upitnim zamjenicama. Dauning ilustruje sintaksički proces identifikovanja predloškog objekta sljedećim primjerima:

<i>It reminds me of you.</i>	<i>I am thanking you for everything you did for me.</i>
<i>Who does it remind you of?</i>	<i>What are you thanking me for?</i>
<i>Of whom does it remind you?</i>	<i>For what are you thanking me?</i>

Predložki objekat, kako navodi Dauning (2006: 95) u diskursu može biti izostavljen iz rečenice kada se dio rečenice koji se može javiti u funkciji predložkog objekta podrazumijeva ili je već pomenut kao u primjeru: *They blamed me (for something already mentioned)*. Sintaksički, navedena rečenica je primjer modela monotranzitivni glagol i direktni objekat, a ova rečenica ilustruje i promjenu valence glagola. To je kako navodi Dauning, čest slučaj u engleskom jeziku, pa ditranzitivni glagol sa predložkim objektom (*blame + DO + PrepO*) može biti upotrijebljen i kao monotranzitivni sa samo jednim i to direktnim objektom.

U tabeli koja slijedi navodimo funkcionalnu formulu i primjere rečenica sa ditranzitivnim glagolima i predložkim objektom.

Model br. 6	
Primjer:	<i>She owes large sums of money to several people.</i> <i>They charged him with assault.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Ditranzitivni glagol sa predložkim objektom	Rečenica → S + Pr +DO + PrepO
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Ditranzitivni, predložki glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica; imenička klauza
	PrepO → Predloška sintagma

U rečeničnim modelima sa ditranzitivnim glagolima i predložkim objektom u funkciji predikatora javljaju se predložki glagoli, odnosno shodno već iznesenim definicijama na strani 154, oni glagoli koji zahtijevaju dopunu u vidu određenog predloga koji ne mijenja osnovno značenje glagola, jer bi mijenjanje značenja ukazivalo da se radi o fraznom glagolu. Razliku između fraznih i ditranzitivnih predložkih glagola moguće je utvrditi pozivajući se na iste kriterijume koje smo naveli kada su u pitanju monotranzitivni glagoli (str.152).

Međutim, kada su ovi glagoli u pitanju, postoji još jedan kriterijum koji može biti od koristi pri uspostavljanju razlike. Naime, predložki objekat uz mnoge ditranzitivne

predloške glagole može biti izostavljen iz rečenice, što je uslovljeno organizacijom diskursa i u zavisnosti od podrazumijevane ili sagovornicima poznate informacije, što smo i ilustrovali primjerom glagola *blame* (Downing, 2006: 95). Kod fraznih glagola, međutim, nije moguće iz rečenice izostaviti predlošku sintagmu sa partikulom kao nedjeljivim sastavnim djelom fraznog glagola. To znači da predloški ditranzitivni glagoli mogu biti svedeni na monotranzitivne glagole sa direktnim objektom u određenim komunikativnim situacijama, a da pritom rečenica i dalje bude inofrmativno potpuna i gramatična. To, kako nam i pokazuju sljedeći primjeri, nije moguće kada su u pitanju frazni glagoli (primjeri preuzeti iz Downing, 2006: 96):

I congratulated Jane on her success.

I congratulated Jane.

She looks after him.

**She looks.*

Sintaksički kriterijum za određivanje predloških glagola je i, kako smo već naveli, u vezi sa monotranzitivnim predloškim glagolima „vrsta upitnih oblika koji se mogu obrazovati, da li pitanja sa WHO(M), WHAT ili pitanja sa WHERE, WHEN, HOW, WHY, odnosno da li pitanja za objekat, ili pitanja za adverbijal“ (Đorđević, 2002: 600). Ovaj kriterijum je od izuzetne važnosti za utvrđivanje rečeničnih modela, a kao ilustraciju razlike između predloških i ostalih leksičkih glagola iza kojih se javlja priloška odredba Dauning (2006: 96) navodi sljedeće primjere:

*They loaded the cart **with hay**.*

*They drained the pool **of water**.*

*The loaded hay **on the cart**.*

*They drained water **from the pool**.*

U glagolskim sintagmama *loaded the cart with hay* i *drained the pool with water* predikatori su ditranzitivni, predloški glagoli, a u glagolskim sintagmama *loaded the hay on the cart* i *drained the water from the pool*, upravni član je monotranzitivni glagol koji je u obje konstrukcije praćen direktnim objektom i adverbijalom. Kriterijum za utvrđivanje razlike među ovakvim naizgled sintaksički istovjetnim konstrukcija je upravo, kao što navodi Đorđević (2002: 600), vrsta upitnih oblika koji se mogu postaviti (*What did they load the cart with?; What did they drain the pool of?* odnosno *Where did they load hay?; Where did they drain water from?*).

U modelima sa ditranzitivnim glagolima kao predikatorima obavezan konstituent uz predložki objekat jeste i direktni objekat, o čijim smo eksponentima već nešto više rekli ranije. Što se tiče eksponenata predloškog objekta uz ditranzitivne glagole, ovi funkcionalni elementi su, kao i u slučaju monotranzitivnih predloških glagola, uvijek predloške sintagme, u kojima se kao komplementi predlogu pored imenica i imeničkih sintagmi mogu javiti i zamjenice i nominalne (imeničke) klauze (Đorđević, 2002: 582), što možemo ilustrovati sljedećim primjerima:

*They robbed her **of her watch and jewels*** (imenička sintagma)

*Mrs Lovet told the secret **to me**.* (zamjenica)

*She blamed me **for what she went through**.* (imenička klauza)

Dauning (2006: 95) navodi listu ditranzitivnih glagola koji su praćeni direktnim i predloškim objektom, formiranu na osnovu predloga koji slijede određene glagole, koju ovdje zbog preglednosti i navodimo:

for	on	from	with	of	to
blame	blame	prevent	charge	accuse	introduce
thank	compliment	protect	compare	convince	help
	congratulate		supply	deprive	sentence
			serve	rob	serve

Treba svakako još jednom istaći da ovakve rečenične modele konstruišu i svi oni ditranzitivni glagoli koji, pored konstrukcije sa indirektnim i direktnim objektom, mogu oformiti i ekvivalentne konstrukcije sa direktnim objektom i predloškim objektom sa predlozima *to* i *for*, koji nisu uvršteni u navedenu tabelu. Takvih je glagola davanja i saopštavanja znatan broj i to čini predloge *to* i *for* ujedno i najproduktivnijim predlozima koji sa komplementom predlogu vrše funkciju predloškog objekta.

U ovom poglavlju predstavili smo rečenične modele sa ditranzitivnim glagolima, tj. glagolima sa dva objekta, indirektnim ili predloškim. Grinbaum i Nelson i Džefriz u predstavljanju rečeničnih modela u engleskom jeziku ne prave razliku između tri vrste objekata uz ditranzitivne glagole na koje smo u ovom poglavlju ukazali, već koriste zajednički pojam objekat da označe sve konstituente uz ditranzitivne glagole. Pojam objekta, koji je veoma širok, uvršten je u rečenične modele u svom najopštijem značenju i to čini modele Grinbauma i Nelsona i Džefriza utemeljenom početnom tačkom, ali ne i detaljno sistematizovanim pregledom u poduzetoj analizi rečeničnih modela.

Dva modela sa ditranzitivnim glagolima, sa indirektnim i direktnim, i direktnim i predloškim objektom često su i značenjski ekvivalenti uz tipične ditranzitivne glagola davanja i saopštavanja, ali ima i onih glagola koji se mogu ostvarivati samo u jednom od ova dva predstavljena modela. Ditransitivni glagoli spadaju u trovalentne glagole (Dauning, 2006: 93), ali smo takođe ukazali da i ovi glagoli mogu biti svedeni na dvovalentne, monotranzitivne glagole, a ovo svojstvo mijenjanja valence glagola u drugačijim kontekstualnim okvirima jeste jedna od bitnih sintaksičkih osobenosti glagola u engleskom jeziku. Pored ditranzitivnih glagola, u trovalentne glagole spadaju i složeno/kompleksno-prelazni glagoli, a funkcionalne osobenosti ove podvrste prelaznih glagola razmotrićemo u poglavlju koje slijedi.

4.2.2.3. Modeli sa složeno-prelaznim glagolima

Pored monotranzitivnih i ditranzitivnih glagola, postoje i glagoli za koje je karakteristična složena prelaznost, odnosno glagoli koji imaju jedan objekat i komplement, odnosno dopunu tom objektu (Đorđević, 2002: 590). Kao što smo već ukazali na strani 76, sam termin komplement u engleskom jeziku odnosi se upravo na komplemente kao dopune objektu koji se kao sintaksičke jedinice javljaju uz trovalentne glagole složene prelaznosti. U literaturi na engleskom jeziku funkcionalni konstituent koji se javlja uz složeno-prelazne glagole i direktni objekat lingvisti različito imenuju. Najčešći termin za ovu funkcionalnu kategoriju u okviru predikata jeste upravo *Object Complement* i ovaj termin koriste i Karter/Mekarti, Dauning, Grinbaum i Nelson. Kao što smo već naveli u poglavlju 2.2.1.2.7., Veker (2002: 154) ovaj konstituent označava terminom *Predicative Adjunct* („predikativni adjunkt“), dok Kerm (1966: 139) koristi

termin *Objective Predicate* („objekatski predikat“). Nije rijedak ni termin *Complement* (koji srećemo kod Džefriza, Kristala, Verspur i drugih), kojim se precizira sintaksička „obaveznost“ ovog elementa klauze i koji se kao najopštiji može smatrati hiponimom navedenih terminoloških predloga.

U prikazu rečeničnih modela Grinbaum i Nelson, kao i Džefriz, koriste transkripcijsku oznaku **C** da označe modele rečenica sa direktnim objektom i dopunom objekta, navodeći tako modele SVOC i SPOC kao funkcionalne predstavke modela sa složeno-prelaznim glagolima. Kao što smo već nekoliko puta u radu naveli, smatramo našim zadatkom da ovakve funkcionalne formule dodatno konkretizujemo, funkcionalno označavajući razliku između nekoliko vrsta dopuna u engleskom jeziku, a naročito razliku između dopuna subjektu i dopuna objektu. Upravo stoga smatramo da funkcionalni element kojim se označava dopuna koja se javlja uz direktni objekat treba u funkcionalnoj formuli predstaviti oznakom **OC**, a ne samo generičkim, uopštenim simbolom **C**, tim prije što se čak i među dopunama koje se javljaju uz direktni objekat mogu uspostaviti i dodatni sintaksički varijeteti, što je ujedno i predmet ovog poglavlja.

Dopuna objekta je „obavezna dopuna određenih prelaznih glagola kojim se objektu pripisuje neka karakteristika“ (Berk, 1999: 178, str. 75). Ovaj sintaksički kontituent se stoga neminovno „veže“ za direktni objekat koji mu prethodi, a kako navodi Dauning (2006: 97), direktni objekat najčešće označava neko lice ili stvar, a dopuna objekta pruža dodatne informacije o tom referentu u formi atributa, i kao primjere ovakve sintaksičke veze ova lingvistkinja navodi sljedeće primjere:

*I found the house **empty**.*

*He got his shoes **wet**.*

Dauning dodaje i da ovi atributi mogu imati tekuće (*current attributes*) ili rezultativno značenje (*resulting attributes*)¹⁸. Kao i atribut, i dopuna ukazuje na stanje, odnosno status direktnog objekta u odnosu na situaciju iskazanu glagolom (Downing, 2006: 97). Glagoli koji su praćeni tekućim atributom su najčešće statični glagoli (*state verbs*) i uključuju glagole kao što su *hold* i *keep*, ali i glagole kao što su *consider*, *believe*, *think*, *find*, *imagine*, *presume*, i glagole kao što su *want*, *like* i *prefer* (Downing, 2006: 98).

¹⁸ Termini tekući i rezultativni atribut kao prevodni ekvivalenti termina *curent/resulting attributes* preuzeti od Đorđević (2002: 590)

*Keep your hand **steady**!*

*I imagined him **much older**.*

*Do you want the roast chicken **hot or cold**?*

Đorđević (2002: 590) precizira da se među tekućim glagolima koji imaju složenu prelaznost nalaze glagoli opšteg značenja (*leave*), faktički glagoli govornog čina (*report*), voljni glagoli (*want*) i intelektualni glagoli (*think*), a kod rezultativnih glagola javljaju se opšti glagoli (*make*) i performativni glagoli (*declare*). Dauning (2006: 98) dopunjuje listu rezultativnih glagola navodeći kao ilustrativne glagole *bake, drive, get, paint, turn, wipe* kao i glagole *appoint, elect, call, name* i *declare*.

Berk (1999: 48) takođe navodi kategorizaciju dopuna objektu po kojoj se ovakve sintaksičke dopune mogu podijeliti na rezultativne i tekuće, potkrepljujući tu tvrdnju sljedećim primjerima:

*Dave called her boss **a fool**.*

*Annie colored the sky **orange**.*

*The kids considered Lena **crabby**.*

*They spoiled their kids **rotten**.*

*I like my coffee **black**.*

*She made Lionel **a supervisor**.*

*He wanted his steak **rare**.*

*He tied the rope **tighter**.*

*I prefer my eggs **sunny side up**.*

*They elected her **president**.*

*She found the concert **tedious**.*

*My sister named her baby **Hrothgar**.*

*The boss rated her performance **excellent**.*

*They christened the ship **the Titanic**.*

*They deemed the school **suitable**.*

*The citizens proclaimed him **king**.*

*The detective proved Dick **innocent**.*

*She hammered the metal **flat**.*

Na osnovu navedenih primjera možemo uočiti da je uspostavljena razlika između rezultativnih i tekućih atributa, odnosno dopuna objektu, ograničena isključivo na pridjevske i(li) imeničke sintagme koje se javljaju kao eksponenti funkcije dopune objekta. Kako se kao eksponenti funkcije dopune objektu mogu javiti i druge forme, na šta ćemo i ukazati u nastavku ovog poglavlja, pomenutu klasifikaciju navodimo kao jedno od mogućih terminoloških pristupa, ali svakako ne kao jedini i univerzalno primjenjivi sintaksički opis.

Razmatrajući složenu prelaznost i glagole koji učestvuju u ostvarivanju ove podvrste komplementacije, Arts (2001: 98) navodi glagol *consider* kao reprezentativan

primjer složeno-prelaznih glagola, dodajući da se upravo zbog ovog glagola ovi glagoli katkada nazivaju i *Vc verbs*. Ono što je zajedničko svim ovim glagolima je, kako precizira Arts, sintaksička nepotpunost i „obavezna dopuna“¹⁹. U tabeli koja slijedi navodimo glagole koji se u literaturi najčešće navode kao složeno-prelazni glagoli i ovaj skup je svojevrsna kompilacija glagola koje kao primjere glagola uz koje se javlja dopuna objekta navode Dauning, Arts, Karter/Mekarti, Đorđević i Hoper:

<i>appoint</i>	<i>baptize</i>	<i>call</i>	<i>consider</i>	<i>christen</i>	<i>crown</i>	<i>declare</i>	<i>deem</i>	<i>drive</i>
<i>elect</i>	<i>entitle</i>	<i>feel</i>	<i>find</i>	<i>have</i>	<i>hear</i>	<i>help</i>	<i>hold</i>	<i>keep</i>
<i>leave</i>	<i>let</i>	<i>like</i>	<i>make</i>	<i>name</i>	<i>notice</i>	<i>overhear</i>	<i>proclaim</i>	<i>prefer</i>
<i>pronounce</i>	<i>rate</i>	<i>see</i>	<i>send</i>	<i>think</i>	<i>turn</i>	<i>vote</i>	<i>want</i>	<i>watch</i>

Treba istaći i da ovu tabelu sa složeno-prelaznim glagolima treba uzeti kao uslovan prikaz glagola koji mogu imati ulogu predikatora u konstrukcijama sa direktnim objektom i dopunom objekta. Neki od ovih glagola, naime, mogu imati ulogu predikatora i u monotranzitivnim i ditranzitivnim glagolskim sintagmama i time biti dio i drugih rečeničnih modela, a ne samo modela sa direktnim objektom i dopunom objekta. Kao primjer takvog glagola, Dauning (2006: 98) navodi primjer glagola *get* u rečenici:

We got the books.

U navedenoj rečenici, pojašnjava Dauning, izricanje dopune nije sintaksički obavezno, jer je rečenica i bez ovog elementa gramatična. Shodno svemu iznesenom u ranijim poglavljima rada, možemo konstatovati da je glagol *get* u ovoj rečenici predikator u rečeničnom modelu S + Pr + DO, kojim smo funkcionalno prikazali osnovni model monotranzitivnih glagola praćenih (samo) direktnim objektom. Ovaj glagol ipak može biti i složeno-prelazan i kao takav zahtijevati dopunu objekta, kao u sljedećem primjeru koji navodi Dauning (2006: 98):

*We got the books **cheap**.*

¹⁹ Premda je termin „obavezna dopuna“ u sintaksičkom metajeziku možda i pleonazam, u literaturi na engleskom jeziku nerijetko se sreće sintagma *obligatory complement* (i upotrebljava je i Arts (2001: 97)), pa je zbog toga u parafrazi ovog preuzetog citata i navodimo.

Kao i Dauning, i Mišić-Ilić (2008: 109) navodi primjer glagola *choose* koji se može javiti u sva tri oblika komplementacije – u monotranzitivnoj, ditranzitivnoj i složeno-prelaznoj komplementaciji, potkrepljujući takav potencijal ovog glagola sljedećim rečenicama:

He chose her.

He chose her a husband.

He chose her captain.

Glagol *choose* u sva tri navedena primjera ima funkciju predikatora u različitim rečeničnim modelima i primjer ovog glagola na najbolji način ukazuje na „multifunkcionalnost glagola“ (Downing, 2006: 99), koji svoj značenjski i sintaksički potencijal mogu ostvarivati na različite načine i u okviru različito konstruisanih predikata. Broj glagola koji se javljaju isključivo kao složeno-prelazni i kao takvi su praćeni dopunom objekta je ograničen, a Mišić-Ilić (2008: 110) navodi da u ovu grupu glagola spadaju tzv. *appoint verbs*, odnosno glagoli semantički slični glagolu *appoint* i kao takve označava glagole *elect*, *proclaim*, *ordain*, *christian*, *designate* i dr. Ipak, i ovom se navodu lako mogu naći kontra-argumenti, jer smo u primjerima iz korpusa uočili da se i mnogi od ovih „uvijek složeno-prelaznih glagola“ mogu javiti bez dopune objekta kao njihove sintaksičke osobenosti, na šta ukazuju sljedeći primjeri:

*Your sons and your daughters shall **proclaim** my message.*

*Expert clause must **designate** the expert.*

*Eight Anglican provinces already **ordain** women.*

U navedenim rečenicama su glagoli *proclaim*, *designate* i *ordain* koji vrše funkciju predikatora monotranzitivni, a ne složeno-prelazni glagoli. Ovakvim primjerima samo se još čvršće potkrepljuje teza o neophodnoj kontekstualizaciji sintaksičkih postulata i izbjegavanju preskriptivnih definicija i kategorizacija, jer se glagoli, kao što smo i pokušali da ukažemo u prethodnim redovima, ne mogu svrstati u glagole koji su isključivo i samo složeno-prelazni i njihovu upotrebu moramo definisati kroz kontekstom uslovljene sintaksičke provjere.

Nakon što smo naveli tipične glagole uz koje se kao sintaksički element javlja dopuna objekta, a prije nego se osvrnemo na još neke sintaksičke osobenosti ovog

rečeničnog konstituenta, predstavljamo i tabelu sa funkcionalno raščlanjenom formulom rečeničnih modela sa glagolima složene predikacije:

Model br. 7	
Primjer:	<i>They appointed him editor of Practical Fishkeeping. They presumed her dead.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Složeno-prelazni glagol sa dopunom objekta	Rečenica → S + Pr + DO + OC
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Složeno-prelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica; imenička klauza OC → Imenička jedinica; pridjevska jedinica

Prototipični eksponenti funkcije dopune objekta, kao što se i očitava iz navedene tabele, jesu imeničke i pridjevske jedinice, na šta smo već ukazali predstavljajući podjelu dopuna na rezultativne i tekuće. Ove dvije forme jesu najčešće, ali ne i jedine realizacije dopune objekta zbog čega smo i podjelu atributa na rezultativne i tekuće naveli ograđujući se od opšte primjenjivosti jednog ovakvog pristupa klasifikaciji. Imeničke jedinice ili preciznije imeničke sintagme kao prototipične realizacije funkcije dopune objekta nameću još jedno sintaksičko pitanje – pitanje razlike između modela sa ditranzitivnim glagolima u kojima se ove jedinice takođe javljaju kao najčešći eksponenti indirektnog i direktnog objekta (str. 160) i modela sa složeno-prelaznim glagolima u kojima se ove jedinice javljaju kao tipični eksponenti funkcije direktnog objekta i dopune tog objekta. Sintaksička analiza rečeničnih modela sa složeno-prelaznim glagolima kao predikatorima i rečeničnih modela sa ditranzitivnim glagolima, kako su već primjetili mnogi lingvisti, u mnogo čemu se podudara i zato je nužno ukazati na ona sintaksička obilježja koja bi se mogla smatrati mjerodavnim u uspostavljanju razlike između ovih modela.

Jedno od „slikovitih“ pristupa rješavanju ovog sintaksičkog pitanja koji navodi Džefriz već smo naveli na strani 78, a ovdje ćemo ukazati na još neke sintaksičke kriterijume zahvaljujući kojima se može ustanoviti razlika između složeno-prelaznih i ditranzitivnih glagola, naročito u onim slučajevima kada se kao eksponenti funkcija direktnog i indirektnog objekta i direktnog objekta i dopune objekta javljaju imeničke sintagme. Ovim pitanjem se, pored Džefriza (2006: 113), bave i Veker (Wekker, 2002: 78) i Mišić-Ilić (2008: 109), a kao polaznu tačku uzećemo primjere rečenica koje kao ilustrativne navodi Veker (2002: 78):

They elected Mr. Satyaswami mayor.

Someone handed Lefty Pinkerton a wad of banknotes.

Kao i Džefriz, i Veker (2002: 79) navodi da je za uspostavljanje sintaksičke razlike između navedene dvije rečenice važno uvidjeti da li imeničke sintagme koje se javljaju uz glagole *elect* i *hand* imaju isti referent odnosno da li se odnose na jedno, isto lice ili pak označavaju dva različita entiteta. U prvoj rečenici, pojašnjava Veker, imeničke sintagme *Mr. Satyaswami* i *mayor* odnose se na isti referent, oni su „jedno, isto“, te stoga možemo zaključiti da je riječ o direktnom objektu i dopuni tom objektu. U drugoj pak rečenici, dodaje Veker, druga po redu imenička sintagma (*a wad of banknotes*) koja se javlja uz imeničku sintagmu *Lefty Pinkerton*, ne opisuje i ne dopunjuje, kao u prvoj rečenici, imeničku sintagmu koja joj prethodi, već se njome označava „novi sintaksički član“ koji se kao takav može identifikovati kao direktni objekat, a ne kao dopuna objektu. U drugoj rečenici, stoga, možemo identifikovati dva sintaksička elementa – indirektni objekat i direktni objekat, jer se imeničkim sintagmama označavaju različiti referenti. Ovakvo objašnjenje u potpunom je saglasju sa već navedenim kriterijumom koji predlaže Džefriz, koji takođe kako ključan navodi pojam referentnosti imeničkih sintagmi uz ditranzitivne i složeno-prelazne glagole.

Mišić-Ilić (2008: 109) takođe navodi da se dopuna objekta i sam direktni objekat odnose na isti referent, ali i da u ovakvim konstrukcijama samo direktni objekat, ne i dopuna tom objektu, može postati subjekat pasivne rečenice što ilustruje sljedećim primjerom:

They appointed her treasurer.

She was appointed treasurer (by them).

**Treasurer was appointed her (by them).*

Za razliku od dopune objektu, i indirektni i direktni objekat koji se javljaju uz ditranzitivne glagole mogu postati subjekti naporednih pasivnih konstrukcija, što možemo ilustrovati kroz primjer rečenice koju smo, pozivajući se na kriterijum koji predlaže Veker, već identifikovali kao rečenicu u kojoj se javljaju indirektni i direktni objekat:

Someone handed Lefty Pinkerton a wad of banknotes.

Lefty Pinkerton was handed a wad of banknotes.

A wad of banknotes was handed to Lefty Pinkerton.

Još jedno, ne manje važno sintaksičko obilježje konstrukcija sa direktnim objektom i dopunom objektu jeste i redosljed konstituenata. Kako navodi Mišić-Ilić (2008: 109), za razliku od indirektnog i direktnog objekta koji mogu zamijeniti mjesta u klauzi dopuna objekta uvijek *slijedi* direktni objekat i ovakav je raspored sintaksičkih jedinica nepromjenljiv (**They appointed treasurer her*). Đorđević (2002: 591) takođe navodi da je u poretku dvije imeničke fraze uz složeno-prelazne glagole prva imenička fraza uvijek direktni objekat, a druga komplement odnosno dopuna. Đorđević dodaje i da:

„značenjski one [imeničke sintagme, *prim.aut*] predstavljaju jednu kopulativnu klauzu u kojoj je objekatska imenica subjekt, a komplement igra ulogu predikata: HE MADE HIM PRESIDENT – HE MADE THAT HE BECAME PRESIDENT. U transformaciono-generativnoj gramatici ovi primeri se mogu izvoditi obrazovanjem i brisanjem infinitivne fraze u umetnutoj rečenici:

we elect John (John be president) →
we elect John (John to be president) →
we elect John ~~John~~ to be president →
we elect John ~~to be~~ president →
we elect John president →
We elected John president. „

Razmatrajući već pomenutu mogućnost pojave dvije imeničke sintagme iza ditranzitivnih, ali i iza složeno-prelaznih glagola, Berk (1999: 51) navodi da je ovaj sintaksički fenomen često eksploatisan zbog dvosmislenosti koju ovakve konstrukcije mogu izazvati. Ovaj sintaksički potencijal je, kako dodaje Berk, postao osnov za mnoge „loše šale“, u kojima se konstrukcije sa indirektnim i direktnim objektom diskursno

interpretiraju i kao konstrukcije sa direktnim objektom i dopunom objekta, a kao ilustrativne primjere ove dvosmislenosti, on navodi sljedeće rečenice:

"Make me a milkshake" "Zap, you're a milkshake!"

"Call me a cab." "Okay. You're a cab."

Pored imenica i imeničkih sintagmi kao eksponenti dopune objekta, kao što smo i naveli u tabeli, javljaju se i pridjevske jedinice, odnosno pridjevi (*They deemed her **responsible***) i pridjevske sintagme (*They will find him **very difficult to beat***). Pored ovih oblika, u funkciji dopune mogu se naći i nefinitni oblici: infinitiv (*Everyone expected Charlot **to win***), sintagma sa infinitivom (*She observed me **bake cakes***), particip (*I heard someone **sobbing***) ili sintagma sa participom (*Daisy saw him **mending the fence***). Dopune objekta mogu se, kako navodi Đorđević (2002: 590), javiti i iza glagola sa predlozima *as*, *for* i *like* kao u sljedećim primjerima:

*The media described the situation **as hopeless**.*

*The experts rated the painting **as poor**.*

Navedene rečenice primjer su još jednog eksponenta dopune objekta – predloške sintagme i Đorđević kao najčešće navodi upravo sintagme sa predlozima *as* i *like*, naglašavajući pri tome da predlog *as* znači potpunu identičnost, a predlog *like* samo sličnost, potkrepljujući to primjerima sljedećih rečenica:

*Large minds treat little things **as little things** and big things **as big things**.*

*He treats his wife **like a child**.*

U funkciji dopune objekta uz već navedene oblike, mogu se javiti i imeničke klauze (*That made him **what he is today***), čime zaokružujemo opšti pregled realizacija dopune objekta kao funkcionalne kategorije u okviru predikata. Međutim, poglavlje o složeno-prelaznim glagolima i sintaksičkim dopunama uz takve glagole bilo bi nepotpuno ukoliko se ne osvrnemo na još jedan funkcionalni član glagolskih sintagmi u kojima ovi glagoli vrše funkciju predikatora – prilošku dopunu (*adverbial complement*). Ovaj funkcionalni konstituent Grinbaum i Nelson, ali i Karter/Makarti, Đorđević, Dauning, Veker i Mišić-Ilić pominju razmatrajući moguće realizacije dopune objekta kao poseban vid dopunjavanja složeno-prelaznih glagola adverbijalnim/priloškim oblicima sa značenjem mjesta ili pravca. Sljedeće redove posvetićemo upravo ovom elementu

predikata i uspostavljanju razlike između dopune objekta i priloške dopune uz glagole složene predikacije.

Pojam priloške dopune (*adverbial complement*) predstavili smo i detaljno prikazali u poglavlju 4.2.2. u kome smo razmatrali pojavu ovog rečeničnog konstituenta uz neprelazne glagole u okviru modela S + Pr + AdvC. Ovaj se konstituent, međutim, ne javlja samo uz neprelazne glagole nekonkretizovanog značenja već i uz prelazne glagole složene predikacije. U sistematizovanom pregledu rečeničnih modela, koji smo u poduzetom istraživanju uzeli za polaznu tačku, Grinbaum i Nelson (str. 133-134) ovom funkcionalnom elementu dodjeljuju mjesto u okviru SVOA modela, i u nekoliko riječi navode (2002: 32) da određeni glagoli, pored direktnog objekta, zahtjevaju i dopunu u vidu adverbijala, ilustrujući tako formirane rečenične modele primjerima triju rečenica:

*You should put the chicken **in the microwave**.*

*I keep my car **outside the house**.*

*He stuck his hands **in his pockets**.*

Kao što smo već ukazali na strani 142, Grinbaum i Nelson adverbijalom smatraju sve one dopune glagola koje su obavezan dio rečenične strukture. Oni se od odredbi razlikuju upravo po tome što bi odstranjivanjem ovih rečeničnih konstituenata rečenica bila negramatična, a značenje glagola nepotpuno. Isti autori navode i da je SVOA model podudaran SVA modelu (str. 140) i dodaju da se ova dva rečenična modela razlikuju u kategoriji valentnosti glagola („tree place vs. two place verb“). Razlika između ova dva modela je, naime, uslovljena vrstom glagola koji se kao predikator javlja u oba modela. U SVOA modelu glagol je složeno-prelazan, trovalentan glagol, dok se u SVA modelu, kao što smo već i istakli, u funkciji predikatora javlja dvovalentni, neprelazni glagol.

Pitanjem obaveznih adverbijala bavila se i Veker (2002: 77), koja kao ilustrativan primjer prelaznih glagola koji zahtjevaju dopunu u vidu adverbijala takođe navodi glagol *put* (*John put the money in the box*), ali i glagol *word* u primjeru rečenice: *He worded the letter very carefully*. Za razliku od primjera koje navode Grinbaum i Nelson, u kojima se priloškim dopunama uglavnom precizira mjesno značenje neophodno da bi se ostvarilo značenje upravnog glagola, u primjeru sa glagolom *word* Veker ukazuje i na načinsko značenje priloških dopuna koje ostali autori u prikazima priloških dopuna ne spominju kao osnovno značenje priloških odredbi. Tako i Đorđević (2002: 592) navodi da su

komplementi glagolu, u širem značenju ovog termina, i „svi objekti i adverbijali, najčešće predloške fraze za mjesto i pravac, a javljaju se sa kauzalnim glagolima kretanja:

*Take **your hands out of your pockets!***

*The attendant **showed us to our seats.***

Dauning (2008: 99) ovaj sintaksički element imenuje kao *Locative Complement*, ukazujujući samim odabirom termina na mjesno značenje kao primarno priloško značenje ovih sintaksičkih konstituenata. I ova autorka kao reprezentativan navodi glagol *put*, ali i glagole *stand* i *lead* u sljedećim rečenicama:

Stand the lamp near the desk.

The track led us to a farm.

Listi glagola koji pripadaju grupi glagola koji zahtjevaju dopunu u vidu objekta i dopune za mjesto Dauning dodaje i glagole *talk*, *bring*, *take* i *show*, a kao posebno značajne izdvaja glagole *keep* i *hold* jer se ovi glagoli, naglašava ona, javljaju i sa dopunom objekta (*object complement*) i sa dopunom za mjesto (*locative complement*):

*Keep your hands **on the wheel!** (LocC)*

*Keep your hands **steady!** (OC)*

*Hold your head **up.** (LocC)*

*We hold you **responsible.** (OC)*

Uvidom u raspoloživu literaturu na engleskom jeziku, uvidjeli smo da je Dauning i jedini autor koji eksplicitno navodi primjere na osnovu kojih se može uspostaviti razlika između dopune objekta i priloške dopune, jer mnogi lingvisti ili vrlo šturo konstatuju postojanje ovakvog sintaksičkog elementa ili navode priloške sintagme ili priloge kao samo još jednu realizaciju dopune objekta, ne dodjeljujući ovakvim konstrukcijama posebno mjesto u sistematizaciji rečeničnih konstituenata. Mišić-Ilić (2008: 110) tako navodi da dopuna objekta može biti i mjesni adverbijal (*adverbial locative*) koji je najčešće priloška ili predloška sintagma, navodeći kao relevantne primjere ovako realizovane dopune objekta primjere sljedećih rečenica:

He forced the dog outside.

They supposed her in her office.

Hoper (1999: 119) razmatra pojam priloške dopune u svjetlu tipičnih funkcija predloških sintagmi, navodeći da ove sintagme nerijetko imaju i ulogu priloške dopune u

rečenici. Priloške dopune, pojašnjava Hoper, dopunjavaju značenje glagola, a najjasniji primjer ovakve komplementacije uključuje glagol *put*, koji kao prelazan glagol zahtjeva dopunu u vidu direktnog objekta. Međutim to, dodaje Hoper, nije dovoljno da bi se ostvarilo potpuno značenje leksičkog glagola *put*, na šta ukazuju sljedeći primjeri:

1 (a) **The bomb disposal unit put last night.*

(b) **The bomb disposal unit put the package last night.*

(c) *The bomb disposal unit put the package on a truck last night.*

Hoper (1999: 120) pojašnjava da rečenica 1(a) ukazuje da glagol *put* kao prelazni glagol zahtjeva dopunu u vidu direktnog objekta i da su rečenice sa glagolom *put* bez direktnog objekta negramatične. Međutim, dodaje ovaj autor, rečenica 1(b) ukazuje na to da glagol *put* ne zahtjeva samo direktni objekt, već i prilošku dopunu, bez koje je rečenica sa glagolom *put* takođe negramatična. Jedino se rečenica 1(c), u kojoj se glagol *put* javlja i sa direktnim objektom i priloškom dopunom smatra potpunom, gramatičnom rečenicom u engleskom jeziku.

Kao što se može zaključiti na osnovu nekoliko iznesenih primjera iz radova odabranih lingvista, glagol *put* je nesumnjivo najčešći glagol na koji se lingvisti pozivaju definišući prilošku dopunu kao obavezni konstituent rečenice. Ne bez razloga, usuđujemo se da dodamo, jer glagol *put* je, kao što i Hoper navodi, najočigledniji primjer obaveznog izricanja dopune za mjesto i kao takav mnogim lingvistima je poslužio kao platforma za uvrštanje priloške dopune u sistem sintaksičkih konstituenata. S druge strane ovaj glagol, kao najočitiji dostupni primjer, ograničio je moguća značenja priloške dopune na mjesno značenje, pa mnogi lingvisti, pozivajući se upravo na ovaj glagol, prenebjegavaju i ostala značenja ovih rečeničnih elemenata. Stoga nije iznenađujuće što lingvisti koriste termin *Locative Complement* ili *Adverbial Complement of Place* (Carter/McCarthy, 2006: 563), da imenuju ovaj član predikata, kao ni razmatranje predloških sintagmi kao jedinih eksponenata ove funkcije. Na primjeru koji navodi Veker (*He worded the letter carefully*) ukazali smo da priloška dopuna može imati i načinsko značenje, iako nikako ne osporavamo da je osnovno značenje priloških dopuna upravo mjesno. U narednoj tabeli navodimo funkcionalnu formulu za rečenične modele sa priloškom dopunom iza prelaznih glagola, još jednom ukazujući na nesporni stav da je broj glagola koji funkciju predikatora ostvaruju u ovakvim rečeničnim modelima ograničen.

Model br. 8	
Primjer:	<i>Then you have to pour the mixture over the sautéed potatoes.</i> <i>Cautiously, the Adventurous Four crept into the cave.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Prelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → S + Pr + DO + AdvC
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Neprelazni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	DO → Imenička jedinica; imenička klauza
	AdvC → Adverbijal (jedinica priloškog značenja)

Pored glagola *put*, kao reprezentativnog glagola koji svoje mjesto ostvaruje u funkciji predikatora u rečeničnim modelima sa funkcionalnom formulom **(S) + Pr + DO + AdvC**, u ovako kontruisanim rečenicama mogu se javiti i sljedeći glagoli: *bring, place, show, drive, stand, lay, send, take, lead, word* i *set* (Carter/McCarthy, 2006: 564). Najčešći eksponent priloške dopune, kao što možemo utvrditi na osnovu svih do sad iznesenih primjera, jeste predložka sintagma sa mjesnim značenjem, ali u funkciji dopune mogu se javiti i prilozi (*I want them out!*) ili priloške sintagme (kao u već nekoliko puta pomenutom primjeru: *She worded the letter very carefully*). Priloške dopune se razlikuju od dopune objekta prevashodno u značenju koje se njima iskazuje. Tako dok se za dopune objekta može reći da imaju prevashodno atributivnu funkciju, priloške dopune konkretizuju glavni glagoli kroz adverbijalno značenje mjesta ili načina, koje je neophodno iskazati da bi rečenica bila potpuna i informativno zaokružena cjelina. I premda je upotrební opseg ovako formulisanih rečeničnih modela svakako ograničen, zbog broja prelaznih glagola koji zahtjevaju dopunu u vidu adverbijala, smatramo da je u svaki sistematski pregled rečeničnih modela neophodno uvrstiti i ovakav vid rečenične konstrukcije i(li) makar ukazati na obaveznost izricanja adverbijala uz određene glagole, što je sintaksički postulat često zanemarivan u ranijim istaživanjima i pregledima.

U ovom poglavlju ukazali smo na poseban način sintaksičke interakcije koji se ostvaruje između složeno-prelaznih glagola i dopuna i identifikovali dvije vrste dopuna – dopune objekta i priloške dopune. Predstavili smo i još dva rečenična modela sa glagolima složene predikacije, i ukazali na tipične glagoli koji vrše ulogu predikatora u ovakvim modelima, kao i na prototipične eksponente funkcionalnih konstituenata u okviru ovih modela. Pokušali smo da na sažet način ukažemo i na razliku između modela sa ditranzitivnim glagolima i složeno-prelaznim glagolima u slučajevima kada se iza predikata javljaju dvije imeničke sintagme. Takođe smo konstatovali da je jedan od osnovnih kriterijuma za uspostavljenje razlike referentnost imeničkih sintagmi odnosno postojanje jednog, istog referenta u konstrukcijama sa direktnim objektom i dopunom objekta odnosno dva zasebna referenta u glagolskim sintagmama sa indirektnim i direktnim objektom.

Pojam priloške dopune, koji smo u modelima sa neprelaznim glagolima već pojasnili u poglavlju 4.2.2., proširili smo i dodatno odredili navodeći primjere rečenica i modela u kojima se ova dopuna javlja uz prelazne glagole, čime smo potkrijepili polaznu tezu iznijetu ranije u radu o neophodnosti uvođenja ovog termina u sintaksički pregled rečeničnih elemenata. Pojanili smo i razliku između dopune objekta i priloške dopune apostrofirajući priloško, adverbijalno značenje dopuna kao zaseban način dopunjavanja značenja određenih leksičkih glagola. Ovim smo i zaokružili poglavlje 4.2.3., čiji su predmet bili modeli sa prelaznim glagolima, dodajući pregledu rečeničnih modela još šest modela sa prelaznim glagolima koji mogu biti praćeni direktnim objektom, predloškim objektom, indirektnim i direktnim objektom, indirektnim i predloškim objektom, direktnim objektom i dopunom objekta i konačno direktnim objektom i priloškom dopunom. U poglavlju koje slijedi usredsređićemo se na rečenične modele sa kopulativnim glagolima i predstaviti terminološke pristupe u imenovanju posebne vrste dopune uz ove glagole, dopunjujući sistematizovan prikaz rečeničnih modela sa još dva modela sa kopulativnim glagolima kao predikatorima.

4.3. Modelovanje proste rečenice sa kopulativnim predikatom

U prethodnom poglavlju predstavili smo rečenične modele okupljene oko glagolskih sintagmi u kojima se u funkciji predikatora javljaju punoznačni, leksički,

prelazni ili neprelazni glagoli koji spadaju u grupu glagola koji formiraju glagolski predikat. Kao i u crnogorskom jeziku, i u engleskom jeziku može se uspostaviti razlika između glagolskog i kopulativnog predikata koja se prevashodno zasniva na vrsti glagola koji se u funkciji predikatora javlja kao upravni član glagolske sintagme. Kopulativni predikat je predikat u kome se u funkciji predikatora javljaju kopulativni glagoli, odnosno glagoli nepotpune predikacije (*verbs of incomplete predication*; Miller, 2002: 77), i upravo ovi glagoli predmet su sljedećeg poglavlja u kome ćemo ukazati na još dva načina modelovanja proste rečenice u engleskom jeziku tj. na dva osnovna modela sa kopulativnim predikatom.

U prvom podpoglavlju razmotrićemo terminološke stavove lingvista u vezi sa imenovanjem obavezne dopune iza kopulativnih glagola i predstaviti funkcionalnu formulu rečeničnih modela sa imenskim predikativom. U drugom podpoglavlju, po uzoru na crnogorski jezik, ukazaćemo na nužnost uvođenja još jedne podvrste predikativa u sistem sintaksičkih jedinica engleskog jezika – priloškog predikativa, i uvodeći još jedan model sa kopulativnim glagolom i priloškim predikativom, zaokružiti pregled prostih rečenica sa kopulativnim predikatom.

4.3.1. Model sa kopulativnim glagolom i imenskim predikativom

U engleskom jeziku, baš kao i u crnogorskom, postoji određena grupa glagola koji ne spadaju u grupu prelaznih ili neprelaznih glagola i koji se ne svrstavaju u glagole koji su glavni, upravni članovi glagolskih, već kopulativnih predikata. Ovi glagoli se u literaturi na engleskom jeziku, kao što smo i ukazali na strani 70, označavaju raznim terminima: kopule/glagoli koji povezuju/kopulativni glagoli/glagoli nepotpune predikacije (*Copulas/Copular Verbs/Linking Verbs/Verbs of Incomplete Predication*), i najčešće se definišu kao glagoli koji bez dopune nemaju značenje (Đorđević, 2002: 324). U sintaksičkim prikazima ovih glagola upravo se ističe da kopulativni glagoli ne izražavaju ideje jasno i uvijek povezuju subjekat sa obaveznom dopunom (Carter/McCarthy, 2006: 507). Primjetili smo da, ma za koji termin se lingvisti odlučili u svojoj analizi, svi navode obaveznu dopunu kao kardinalno obilježje kopulativnih glagola. Kada se uz kopulativne glagole javi obavezna dopuna, ovaj sintaksički element opisuje subjekat, kao neka vrsta ekstrapozicije, i ima funkciju komplementa/dopune

subjektu (Đorđević, 2002: 324). Upravo zbog toga, dodaje Đorđević, kopule gube nešto od svog značenja i liče na prazne morfeme bez značenja koje samo povezuju subjekat i dopunu. Ovakvo povezivanje dopune i subjekta preko kopulativnog glagola nije karakteristika svih jezika, jer postoje jezici kod kojih se veza između subjekta i dopune ostvaruje direktnim povezivanjem, a ne preko kopule, pa tako:

„u jezicima koji u površinskoj strukturi nemaju kopulu, glagole kao što je glagol TO BE, ne postoji ni predikativni pridevi, već se predikativna sintaksička veza prideva i imenice svodi na postpozitivnu atributivnu vezu, kao što je slučaj sa ruskim jezikom: *Она красивая*“ (Đorđević, 2002: 325)

Nekada, kako piše Kerm (Curme, 1966: 23), ni u engleskom jeziku nije bilo kopule, pa su tako vrlo česte bile rečenice bez glagola u predikatu, naročito u slučajevima kada su subjekat slijedili pridjevi, imenice ili predložke sintagme, kao u rečenicama:

A sad experience!

Our sister dead!

John a cheat!

Nekada se, dodaje Kerm (1966: 23), smatralo da je dovoljno prije ili poslije subjekta navesti pridjev ili imenicu u predikatu, bez eksplicitnog navođenja glagola, da bi rečenica bila potpuna. U ranim fazama razvoja indo-evropskih jezika ipak je postalo uobičajeno spojiti predikat i subjekat kopulom *be*, kao u primjerima (Curme, 1996: 24):

The boy is tall.

He is a carpenter.

Everything is in good order.

Đorđević (2002: 325) takođe navodi da se kopulativni glagoli nekada izostavljaju i u engleskom jeziku, pa se subjekat i komplement upotrebljavaju bez kopule, ili se javlja prvo predikativ, pa subjekat bez kopule, naročito kada je u inicijalnom položaju neka upitna riječ, ili se i sam predikativ nekada može izostaviti, kao u primjerima:

Splendid!

A sailor and afraid of weather.

How horrid of him to smile!

The fewer man, the greater share of honours.

Kopulativni glagoli, naglašava Kerm (1966: 105), samo najavljuju predikat, odnosno povezuju predikat sa subjektom. Vremenom se lista ovakvih glagola proširivala,

pa se u ovu grupu glagola, pored glagola *to be*, danas svrstavaju i glagoli *seem, appear, look, get* itd. (Curme, 1966: 24). Kerm dodaje i da ovakvi glagoli nemaju značenje, jer da imaju bilo kakvo određeno značenje ne bi samo formalno vršili funkciju predikata (dok je pravi predikat ustvari komplement) i ne bi se nazivali “glagoli koji povezuju” (*linking verbs*) već bi oni bili jezgro predikacije. Zalazeći u oblast istorijske lingvistike, Kerm pojašnjava i da su ovi glagoli vremenom postepeno postajali kopule, gubeći svoje prvobitno, konkretno značenje, dodajući da se neki od njih javljaju i kao nekadašnji leksički glagoli i u novom kopulativnom značenju, ilustrujući to sljedećim primjerima:

*He **fell** as a brave soldier at the front (full verb)*

*He **fell** heir to a large estate (linking verb = become)*

*The cow has **run or gone** into the barn (full verb)*

*The cow or the spring has **run or gone** dry (linking verbs = become)*

Navedeni primjeri još jednom ukazuju na već pomenutu multifunkcionalnost glagola, pa je i Kermovo istorijsko pojašnjenje, po kome su kopulativni glagoli nekada bili punoznačni glagoli, u saglasju sa svime prethodno izrečenim u vezi sa promjenama kategorije glagola u zavisnosti od kontekstualne upotrebe. Određeni kopulativni glagoli se tako mogu upotrijebiti i kao neprelazni ili prelazni glagoli i biti dio glagolskog, a ne isključivo kopulativnog predikata. Ovo je neraskidivo povezano sa kontekstom u kome su upotrijebljeni i značenjem, odnosno odsustvom značenja, u predikatu klauze. Na strani 141 naveli smo primjer glagola *remain* koji može biti upotrijebljen i kao kopulativni, ali i kao neprelazni glagol i s tim na umu klasifikacije kopulativnih koje ćemo u ovom poglavlju navesti, baš kao i klasifikacije prelaznih i neprelaznih glagola, treba shvatiti kao uslovne, kontekstualno uslovljene podjele zasnovane prevashodno na onim primjerima gdje se ovi glagoli javljaju bez jasno izraženog značenja i samo povezuju subjekat i dopunu tog subjekta.

Sistematizovani pregledi kopulativnih glagola uglavnom se zasnivaju na navodima po kojima se u kopulativne glagole u engleskom jeziku ubraja glagol *to be* i njemu slični glagoli od kojih smo neke, kao što su glagoli *seem, appear, look*, već pomenuli u ovom poglavlju. Uvidom u literaturu utvrdili smo da najpotpuniji, detaljan prikaz kopula u engleskom jeziku navodi Đorđević (2002: 326-329), pozivajući se na podjelu koje navodi Pautsma (Poutsma) u svojoj knjizi *A Grammar of Late Modern*

English, Part II - Parts of Speech (1928) i ovu klasifikaciju kopulativnih glagola navodimo u ovom poglavlju kao najpregledniju. Đorđević (2002: 326) navodi da kopulativni glagoli imaju statično značenje, odnosno govore o stanju i kvalitetu sa tri osnovna značenja, pa se i dijele u tri osnovne grupe:

- kopule postojanja

- kopule ostajanja

- kopule postajanja.

Prva grupa znači da je nešto, ili neko u nekom stanju, da ima neki kvalitet, što govori o neodređenom trajanju, pa se ove kopule ne upotrebljavaju u progresivnom aspektu (Đorđević, 2002: 326). Predstavnik ove grupe glagola je glagol *to be* (*verbs of being*). Neku vrstu podgrupe ovih kopulativnih glagola predstavljaju i neki perceptivni glagoli (*verbs of perception/seeming*): *feel, seem, smell, taste* kao i glagoli koji su konvertovani od prelaznih glagola i imaju pasivno značenje kao što su *cut* i *eat*:

The wine tastes sour.

The rose smells sweet.

The meat cuts tough and the cake eats crisp.

Đorđević dodaje i da u ovu grupu glagola spadaju i neki glagoli koji imaju i svoje značenje kao glagoli pune predikacije, ali koji se mogu upotrebljavati i kao kvazi-kopulativni glagoli, i koji su zato često dvosmisleni: *bulk, go, lie, look, make, mean, ring, run, shine, show, sit, sound, spell, stand* kao u primjerima:

Points of practice and etiquette always bulk large in an animal report.

He makes merry over their defficiencies.

She will run mad.

Druga grupa kopula, pojašnjava Đorđević, znači da nešto ili neko ostaje u nekom stanju, da ima neki kvalitet, odnosno da je riječ o trajanju koje se produžava. Predstavnik ove grupe kopula je glagol *remain*, a u nju spadaju i glagoli: *continue, fight, hang, hold, keep, rest, stay*:

My father continued obstinate.

Rest easy!

You will stay tall all your life.

Treća grupa kopula označava da nešto ili neko prelazi u neko stanje, neki kvalitet. Predstavnik ove grupe glagola je glagol *become*, a u nju spadaju i glagoli *come*, *end up*, *fall*, *get*, *grow*, *prove*, *turn (out)*:

She came of age.

They can come bigger than this snake.

The dinner turned out delicious.

Objedinjen prikaz kopula u engleskom jeziku shodno klasifikaciji koju navodi Dorđević navedimo u tabeli ispod:

<i>be</i>	<i>feel</i>	<i>seem</i>	<i>smell</i>	<i>taste</i>	<i>bulk</i>	<i>go</i>
<i>grow</i>	<i>prove</i>	<i>turn (out)</i>	<i>lie</i>	<i>sit</i>	<i>hold</i>	<i>get</i>
<i>keep</i>	<i>rest</i>	<i>stay</i>	<i>become</i>	<i>come</i>	<i>end up</i>	<i>fall</i>
<i>look</i>	<i>make</i>	<i>mean</i>	<i>ring</i>	<i>run</i>	<i>shine</i>	<i>show</i>
<i>sound</i>	<i>spell</i>	<i>stand</i>	<i>remain</i>	<i>continue</i>	<i>fight</i>	<i>hang</i>

Navedeni kopulativni glagoli ostvaruju svoje mjesto u klauzi u svojevrsnoj sintaksičkoj simbiozi sa dopunom odnosno komplementom koji ih, kao obavezan dio konstrukcije sa kopulativnim predikatom, slijedi i sa kojim su neraskidivo povezani. Dopuna koja se kao obavezan član klauze javlja uz kopulativne glagole ima funkciju atributa subjektu (*Attribute of the Subject* – Downing, 2006: 64), i u literaturi na engleskom jeziku se označava različitim terminima. Najčešći je svakako termin *Subject Complement* (koji u svojim radovima koriste ili pominju Dauning, Džefriz, Arts, Hocket, Miler, Grinbaum, Mišić-Ilić), ali pored ovog naporedo se upotrebljava još nekoliko termina. Veker (Wekker, 2002: 72) tako koristi termin *Predicative Complement* da označi obavezne djelove klauze uz kopulativne glagole, dok Verspur (Verspoor, 2000: 74) isti element označava terminom *Subject Attribute*. Kerm (1966: 23) koristi termin *Predicate Complement*, dok Dorđević (2002: 324) navodi da se „komplementi/dopune subjektu nazivaju imenskim delom predikata/predikativom (*Nominal Predicative*)“. Berk (1999: 44) se odlučio za termin *Predicate Nominative*, a Karter i Mekarti (2005: 523) imenuju konstrukcije iza kopulativnih glagola kao *Noun Phrase Complements*, *Adjective Phrase*

Complements, Prepositional Phrase Complements i *Adverbial Phrase Complements*, odlučujući se za termine kojima se apostrofiraju najčešći eksponenti dopune subjekta.

Saobrazno literaturi na crnogorskom jeziku i u skladu sa već usvojenom terminologijom sintaksičkih konstituenata koje smo predstavili u poglavlju 2.2.1.2.7., dopune subjektu u engleskom jeziku u ovom radu označavaćemo zajedničkim terminom *Predikativ* (Predicative). Za ovaj termin smo se odlučili jer se upotrebom ovog termina jasno označava razlika između dopune kao sintaksičkog elementa koja se može javiti u okviru glagolskog predikata uz prelazne i uz neprelazne glagole, na šta smo već ukazali u prethodnim poglavljima razmatrajući ulogu priloške dopune i dopune objekta, i dopune subjektu, koja je strukturni dio kopulativnih predikata. Upotrebom termina predikativ preciznije se određuje pojam dopune uz kopulativne glagole, a termin dopuna/komplement, koji se može posmatrati i kao sintaksički hiponim termina priloška dopuna, dopuna objekta i predikativ, uvođenjem ovog termina može se, makar i terminološki, dodatno konkretizovati.

U prikazu osnovnih rečeničnih modela koji navode Grinbaum i Nelson (2002: 33), a koji smo već predstavili na strani 133, rečenični modeli sa kopulativnim predikatom označeni su funkcionalnom formulom SVC. Simbol C u ovom modelu se koristi da se označi dopuna subjektu, a u prethodnim redovima ukazali smo na potrebu da se ovaj konstituent ipak preciznije označi jer, ista, suviše generička, oznaka mogla bi se primjeniti i na ostale modele koji su takođe sintaksički markirani vezom između glagola i dopune. Takav je slučaj sa neprelaznim glagolima koji zahtijevaju dopunu u vidu adverbijala koje smo predstavili u okviru poglavlja 4.2.2., koji bi, uopšteno uzev, takođe mogli biti označeni kao SVC modeli jer se, kao i modeli sa kopulativnim glagolima, grade od glagola i dopune. Upravo s tim na umu priklanjamo se tezi da treba jasno ukazati na razliku između modela sa kopulativnim i modela sa neprelaznim glagolima, makar i tako što ćemo umjesto simbola C koristiti simbol kojim bi se jasno ukazalo da je riječ o dopuni uz kopulativne glagole. Otud i terminološka sugestija da se u pregled rečeničnih modela u engleskom jeziku uvrsti termin predikativ, neraskidivo i usko povezan sa kopulama.

U crnogorskom jeziku, sam termin predikativ koji se javlja uz kopulativne glagole i koji je hiponim opšteg sintaksičkog pojma kakav je pojam dopune tj. komplementa,

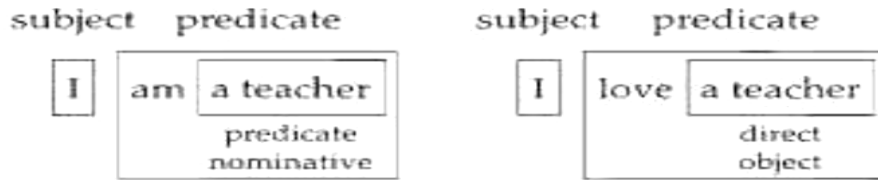
može se, na osnovu eksponenata ove sintaksičke funkcije, posmatrati i kao hiponim dva sintaksičkih termina: imenski predikativ i priloški predikativ²⁰ (v. str. 73). Naime, lingvisti, u zavisnosti od toga da li je predikativ imenička, pridjevska ili priloška jedinica, uspostavljaju razliku između imenskog i priloškog predikativa. S tim na umu, smatramo da je svrsishodno i u engleskom jeziku označiti razliku između ove dvije podvrste predikativa, pa ćemo u ovom i u narednom poglavlju predstaviti rečenične modele sa kopulativnim glagolima i imenskim odnosno priloškim predikativom. U narednoj tabeli navodimo predlog funkcionalne formule kojom se mogu označiti rečenični modeli u kojima se kao predikator javlja kopulativni glagol i imenski predikativ kao obavezni sintaksički konstituent uz kopulativne glagole.

Model br. 9	
Primjer:	<i>He became the first American to be awarded the Légion d'Honneur.</i> <i>The ark has been a sign of his presence.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica → S + Pr + NomPred
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Kopulativni glagol u ličnom, kongruentnom obliku
	NomPred → Imenička jedinica; imenička klauza; pridjevska jedinica

U okviru navedenog modela, kao što se može uvidjeti na osnovu priložene tabele, predikator je kopulativni glagol u ličnom, kongruentnom, finitnom obliku, uz koji se kao obavezan konstituent javlja imenski predikativ (*Nominal Predicative*), odnosno dopuna/komplement subjektu. Komplement uz kopulativne glagole je, kako navodi Berk (1999: 44), najčešće imenička sintagma, zbog čega ovakve konstrukcije sa kopulativnim glagolima i komplementom često podsjećaju i na sintaksičku vezu između glagola i

²⁰ Izuzmemo li pojam dopunskog predikativa koji se u crnogorskom jeziku ne javlja uz kopulativne, već semikopulativne glagole.

direktnog objekta. Razliku između konstrukcija sa kopulativnim i glagolskim predikatom Berk (1999: 45) ilustruje sljedećim primjerima:

Sintaksičku razliku između konstrukcija sa kopulativnim glagolima i imeničkom sintagmom u funkciji predikativa i konstrukcija sa prelaznim glagolima i imeničkom sintagmom u funkciji direktnog objekta, Berk (2002: 46) uspostavlja na osnovu kriterijuma referentnosti. Za razliku od direktnog objekta, objašnjava Berk, komplement subjektu i subjekat su imeničke sintagme koje se odnose na isto lice – *I* i *a teacher* su ista osoba. Ukoliko pak govornik upotrijebi prelazni glagol, kao u primjeru *I love a teacher*, slušalac će razumjeti da se sintagme *I* i *a teacher* odnose na dvije, a ne jednu, istu, osobu. Isti stav zastupa i Džefriz (2006: 130), koji razliku između modela sa kopulativnim glagolima i dopunom (SPC modela) i prelaznih glagola sa direktnim objektom (SPO modela) prikazuje i slikovito:

Figure 5.1 Example of SPC structure

Figure 5.2 Example of SPO structure

Đorđević (2002: 325) navodi da imenica kao dopuna kopulativnom glagolu nije objekat jer kopule nemaju objekat, dodajući da u slučajevima kada su i subjekat i dopuna

imenice, one moraju biti istog broja i roda. Rečenice su negramatične ako ovaj uslov nije zadovoljen (Đorđević, 2002: 25):

**That man was my brothers.*

Ukoliko zamijenimo kopulativni glagol *to be* prelaznim glagolom uvidjećemo da se pravilo o slaganju imenica u rodu u broju uz kopulativne glagole ne primjenjuje i na prelazne glagol, što je još jedan od potencijalnih načina za uspostavljanje razlike između kopulativnog i glagolskog predikata:

*That man **saw** my brothers.*

*That man **arrested** my brothers.*

*That man **met** my brothers.*

Tipični eksponenti funkcije predikativa, na šta smo i ukazali prethodnim razmatranjima, jesu imenice (*This is **cotton***), imeničke sintagme (*Sierra Leone is **the world's biggest producer of diamonds***) i imeničke klauze (*The fact is **that he is not mature enough***), ali pored ovih oblika u funkciji imenskog predikativa mogu se javiti i zamjenice (*This is **she***), brojevi (*He is **twenty***) kao i pridjevi i pridjevske sintagme. U literaturi na engleskom jeziku, naime, pridjevi i pridjevske sintagme smatraju se eksponentima imenskog predikativa i primjeri ovih oblika u funkciji predikativa navode se upravo kao primjeri imenskog predikativa (Đorđević, 2002: 325). Zato ne smatramo neophodnim uvođenje posebnog sintaksičkog člana kojim bi se označio ovakav sintaksički proces. Ovaj sintaksički odnos između kopule i pridjevskih jedinica možemo potkrijepiti sljedećim primjerima rečenica preuzetim iz korpusa:

*That looks **silly**.*

*The lectures have proved **very useful**.*

Svi pridjevi ne mogu da budu predikativi, a Đorđević navodi (2002: 325) da se u ovoj funkciji ne mogu naći pridjevi na **-ly** koji znače periode vremena (*daily, weekly*), pridjevi na **-en** (*wooden, woollen*), na **-ern** (*Western*), kao ni pridjevi *average, joint, live, spare*. Neki pridjevi, dodaje Đorđević, upotrebljavaju se samo u kopulativnim konstrukcijama kao predikativni pridjevi, a takvi su pridjevi na **a** (*afraid, awake*) i pridjev *worth*. Određeni kopulativni glagoli izuzetno su semantički restriktivni kada je riječ o izboru pridjeva kao dopune koja se uz njih može javiti, a Grinbaum i Kverk (1999: 344)

navode primjere sljedećih konstrukcija: *loom (large), fall (silent), plead (innocent), rest (assured), run (wild), spring (open)*.

Pored navedenih oblika, kao eksponenti funkcije predikativa mogu se javiti i nefinitni oblici: gerundi (*His main hobby is **sailing***), sintagme sa gerundom (*What they do not enjoy is **standing in queues***), infinitiv (*My advice is **to withdraw***) kao i sintagme sa infinitivom (*The best thing is **to leave your family at home***). Uz određene kopule (*appear, feel, look, seem, sound*) i u američkom i u britanskom engleskom češće su konstrukcije sa infinitivom i glagolom *to be* nego imeničke sintagme (Greenbaum/Quirk, 1999: 344):

*It appears **the only solution**.*

*It appears **to be the only solution**.*

Takođe, kako navode Grinbaum i Kverk, postoji i tendencija, naročito u američkom engleskom, da se uz kopulativne glagole upotrebljava predlog *like*, kao u primjeru:

*It seems **like the only solution**.*

Navedeni primjer ukazuje na još jedan oblik koji se može javiti u funkciji predikativa, a to su predložke sintagme, a najčešće su sintagme sa predlozima *like* i *as* (Greenbaum/Nelson, 1999: 345).

Jedno od bitnih pitanja u pogledu komplementacije kopulativnih glagola jeste i pitanje predložkih sintagmi sa mjesnim značenjem (*space adjuncts* – Downing, 2006: 67) i priloga odnosno adverbijala (*adverbials* – Greenbaum/Nelson, 1999: 345) koji se mogu javiti u funkciji predikativa kao dopuna kopula. Ove oblike izuzeli smo iz pregleda tipičnih eksponenata funkcije predikativa ne bez razloga, jer ćemo u sljedećem poglavlju razmotriti poseban vid sintaksičke veze između kopulativnih glagola i predikativa sa priloškim značenjem i pokušati da ukažemo na nužnost uvođenja termina kojim bi se ovakav vid sintaksičkog odnosa razgraničio od konstrukcija u kojima se priloške dopune javljaju uz prelazne i neprelazne glagole. U ovom poglavlju predstavili smo funkcionalnu formulu kopulativnih konstrukcija sa imenskim predikativom i pokušali da predstavimo moguće realizacije ovog rečeničkog konstituenta, a u sljedećem poglavlju usredsredićemo se na kopulativne predikate u kojima se uz kopulativne glagole, kao neizostavan dio rečeničke konstrukcije, javljaju priloški predikativi.

4.3.2. Model sa kopulativnim glagolom i priloškim predikativom

Rečenice u kojima se kopulativnom konstrukcijom subjekatskom pojmu pripisuje neki priloški (adverbijalni) sadržaj kao što su lokalizacija (mjesto gdje se nalazi), neko stanje (situacija) ili vrijeme realizacije u crnogorskom jeziku označavaju se kao priloške kopulativne konstrukcije, a obavezan član ovakvih konstrukcija je priloški ili adverbijalni predikativ (str. 109, Stanojčić/Popović, 1994: 220). Priloški predikativ kao rečenični konstituent javlja se isključivo uz kopulativne glagole (a u crnogorskom jeziku, kao što smo već i ukazali, to su glagoli *jesam* i *biti*) i, za razliku od imenskog predikativa koji ima prevashodno pridjevsku semantičku vrijednost, ima prilošku semantičku vrijednost (str. 111, Piper et al., 2005: 493). U engleskom jeziku se konstituent kopulativnog predikata koji ima adverbijalno odnosno priloško značenje imenuje i tretira na različite načine. U redovima koji slijede osvrnućemo se na neke stavove lingvista prema ovom značajnom sintaksičkom pitanju.

Kverk i Grinbaum (1999: 206) primjere adverbijala uz kopulativne glagole, kojim se uglavnom iskazuje prostorni odnos, svrstavaju u primjere obaveznog adverbijala (*obligatory adverbial*) i kao ilustrativne primjere u kojima se ovaj konstituent javlja navode sljedeće rečenice:

*Daniel stayed **in bed**.*

*The next meeting will be **in March**.*

Na osnovu priloženih primjera uviđamo da Kverk i Grinbaum poistovjećuju primjere obaveznog adverbijala uz neprelazne glagole (kakav je glagol *stay* u datoj rečenici) sa primjerima rečenica sa kopulativnim glagolom *to be* i dopunom, ne uzimajući u obzir podjelu predikata na osnovu vrste glagola u funkciji glavnog, upravnog člana. Terminom *obligatory adverbial* ovi autori označavaju sve dopune glagola, i neprelaznih i kopulativnih, koje imaju adverbijalno, prostorno, a rjeđe i vremensko, značenje (Greenbaum/Quirk, 1999: 207). Isti autori (1999: 208), u razmatranju pojma dopune subjekta (*subject complement*) navode da se u funkciji dopune uz kopulativne glagole može javiti i prilog, kao u primjerima:

*The performance is **over**.*

*I am **behind** in my rent.*²¹

Uz navedene primjere, Grinbaum i Kverk dodaju i da nije lako povući razliku između obaveznog adverbijala (*obligatory adverbial*) i dopune subjektu (*subject complement*), čime dodatno problematizuju sintaksičku vezu između glagola i dopune, ne ulazeći u dalje pojašnjavanje razlike između rečenica sa glagolom *to be* i obaveznim adverbijalom (kakav je primjer rečenice *The next meeting will be in March*) i rečenica sa glagolom *to be* i prilogom u funkciji dopune subjektu. Ipak, na osnovu primjera koji iznose, čini se da autori razliku između ovih konstrukcija uspostavljaju na osnovu toga koji se oblici javljaju iza kopulativnog glagola – predloške sintagme ili prilozi, pa primjere sa predloškim sintagmama svrstavaju u primjere rečenica sa adverbijalnom dopunom, a primjere sa prilogom (i priloškim sintagmama) u rečenice sa dopunom subjekta. Ovakav stav samo je jedan od pristupa rješavanju ove sintaksičke nedoumice koji ukazuje na to da lingvisti ipak nemaju jasno određen stav prema sintaksičkoj pojavi jedinica sa adverbijalnim značenjem uz kopulativne glagole, pribjegavajući donekle proizvoljnim kriterijuma u njihovom opisu.

Upravo zbog ovakvih nedovoljno preciznih stavova, smatramo da se ukazivanjem na sintaksičku osobenost dopune uz kopulativne glagole mogu značajno predupriediti nedoumice koje se neminovno javljaju kada je riječ o prostim rečenicama sastavljenim od tri funkcionalna člana (subjekta, glagola i dopune). Grinbaum i Nelson (2002: 28) u funkcionalne prikaze modela uključuju SVC modele sa kopulativnim glagolima i SVA modele sa neprelaznim glagolima, ali ni oni, kao ni gorepomenuti autori, ne prave jasnu razliku između ova dva modela. Naime, ovi lingvisti u SVA modele, odnosno modele sa glagolom i priloškom dopunom (str. 134), kao najučestalije navode upravo kombinacije kopulativnog glagola i dopune, čime se zanemaruje razlika između kopulativnog i glagolskog predikata i izjednačavaju se sljedeći primjeri rečenica (Grinbaum/Nelson, 2002: 30):

The children were home.

The show will last for three hours.

²¹ Grinbaum i Kverk u navedenom primjeru kao dopunu glagola *to be* označavaju samo prilog *behind*, što smo i mi ovdje prenijeli, iako smatramo da je u ovakvoj rečenici predloška sintagma *in my rent* takođe dio dopune, a time i priloške sintagme u funkciji dopune, jer je ova sintagma neraskidivo povezana sa prilogom *behind* koji je upravni član takve sintagme.

Grinbaum i Nelson uspostavljaju razliku između rečenica sa dopunom subjektu i rečenica sa priloškom dopunom samo deklarativno, istina uvodeći različite obrasce SVC i SVA, dok se u primjerima kojima se ta razlika potkrepljuje, ovi modeli, kao što je i prikazano, izjednačavaju i zanemaruje se razlika između priloške dopune i dopune subjektu.

Dauning (Downing, 2006: 86), takođe izjednačava primjere rečenica sa neprelaznim i kopulativnim glagolima u kojima se javlja *Locative Complement*, što je termin za koji se ova autorka odlučila da označi obavezni element klauze kojim se dopunjava značenje glagola i koji najčešće ima značenje mjesta, odredišta ili smjera. Shodno tumačenju ove lingvistkinje, istu strukturu imaju rečenice:

She is lying in a hammock.

Lunch was at one o'clock.

U saglasju sa ovakvim stavovima, i Veker (Wekker, 2002: 74) kao sintaksički jednake navodi sljedeće primjere:

He leaned against the sideboard.

He is at his club.

Razmatranja ove autorke se od ranije prikazanih razlikuju jedino po tome što se ona odlučila za termin *Adverbial Complement*, a ne za termin *Obligatory Adverbial* ili *Locative Complement*.

Hoper (2000: 83) navodi da se u funkciji dopune subjektu mogu javiti predloške sintagme sa značenjem mjesta ili vremena. Za razliku od prethodno navedenih stavova, on primjere predloških sintagmi svrstava u moguće eksponente funkcije dopune subjekta, ne obaveznog adverbijala ili priloške dopune, koji se shodno tumačenju ovog autora (Hopper, 2000: 64) javljaju uz neprelazne glagole:

*All the committee members were **in the room**.*

*The auction is **today**.*

*Our guests are **here**.*

Ovakav stav jedan je od primjera po kojima se tipična funkcija uz kopulativne glagole – funkcija dopune subjektu, ne mijenja u zavisnosti od toga koji se oblik javlja uz ove glagole, kao što je slučaj sa prethodno iznesenim razmatranjima. Đorđević (2002:

325) takođe navodi da se u funkciji predikativa mogu javiti i adverbijali (prilozi, predloške fraze i adverbijalne klauze), kao u primjeru:

The kitchen is downstairs.

Đorđević dodaje i da se adverbijali kao predikativi obično upotrebljavaju sa glagolom *to be*. Ovakav stav ove autorke saobrazan je iznesenom Hoperovom stavu po kome se ne mijenja **funkcija** rečeničnih konstituenata uz kopulativne glagole (dopuna subjektu odnosno predikativ), već se oblici adverbijala navode kao **potencijalne realizacije** ovog funkcionalnog konstituenta. Shodno stavovima iznesenim ranije u radu, smatramo da su našoj analizi bliži stavovi Hopera i Đorđević, jer ovi autori u svom pristupu jasno razgraničavaju modele sa kopulativnim i glagolskim predikatom. Osim toga, stavovi ovih lingvista počivaju na pristupu po kome se određena sintaksička funkcija ne zasniva isključivo na realizaciji odnosno oblicima koji mogu vršiti tu funkciju u klauzi, kao što je slučaj sa stavovima koje zastupaju Kverk, Grinbaum, Dauning i Veker. Svi navedeni autori saglasni su u pogledu obavezne dopune koja u funkciji dopune subjekta javlja uz kopulativne glagole. Dopune koje se javljaju uz iste kopulativne glagole, koje imaju priloško značenje, oni imenuju drugačije, odvajajući takve konstrukcije od ostalih konstrukcija sa kopulativnim glagolima i približavajući ih konstrukcijama sa neprelaznim glagolima.

Upravo zbog toga priklonićemo se stavovima po kojima se dopuna uz kopulativne glagole, bez obzira na značenje, imenuje opštim terminom **predikativ**, terminom koji je neraskidivo povezan isključivo sa kopulativnim glagolima i kopulativnim predikatima. Pri tom ne sporimo sintaksičku specifičnost konstrukcija sa priloškim značenjem uz kopulativne glagole. Oslanjajući se na terminologiju usvojenu u crnogorskom jeziku, predlažemo kao lingvistički kompromisan termin *Priloški predikativ* (Adverbial Predicative) koji objedinjuje sve osobenosti ovakvih konstituenata – njihovu ograničenost na kopulativne predikate i njihovo nesporno priloško, odnosno adverbijalno značenje.

Predlog tabele sa funkcionalnom formulom klauza koje se grade od kopulativnog glagola i „predikativa sa priloškim značenjem“ odnosno priloškog predikativa navodimo ispod.

Model br. 9	
Primjer:	<i>The keys might be there. We are in front of the museum.</i>
Naziv modela	Funkcionalna formula i konstituenti
Model: Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica → S + Pr + AdvPred
	S → Imenička jedinica; imenička klauza
	Pr → Kopulativni glagol u ličnom, kongruentnom obliku AdvPred → Adverbijal (jedinica priloškog značenja)

U funkciji predikatora u ovakvim kluzama najčešće se javlja glagol *to be* (Quirk/Greenbaum, 1999: 343, Đorđević, 2002: 325), dok se predikativom uglavnom, ne i isključivo, izražava prostorno ili vremensko značenje. Glavni eksponenti priloškog predikativa su, kao što je i ukazano u tabeli, prilozi (*We're **here!***), priloške sintagme (*Who's **over there?***) i predloške sintagme (*She is **in good health***). Priloški predikativ ima prilošku konstituentnu vrijednost i njime se ostvaruje struktura potpunost kopulativnog predikata.

Iz navedenog se može uvidjeti da su eksponenti tipičnih funkcija u okviru modela sa kopulativnim glagolom i priloškim predikativom ograničenog opsega u pogledu formi koje svoju ulogu ostvaruju u okviru ovako konstruisanih predikata. Ipak smatramo da i ovaj obrazac građenja engleske rečenice zavređuje mjesto u sistematizovanom pregledu koji je ujedno i cilj ovog rada. U ovom poglavlju, posvećenom kopulativnim predikatima u engleskom jeziku, potrudili smo se da ukažemo na značaj uvođenja termina predikativ u sintaksički prikaz rečeničnih modela koji bi, s obzirom da se javlja isključivo i samo uz kopulativne glagole, na terminološki prikladan način ukazivao na kopulativnu prirodu predikata i razgraničio ovakve predikate od glagolskih predikata i neprelaznih i prelaznih glagola. Ukazali smo i na moguću sintaksičku podjelu predikativa u engleskom jeziku na imenski i priloški predikativ i predstavili funkcionalne formule dva rečenična modela sa

kopulativnim predikatom i eksponente funkcionalnih kategorija koje se javljaju u ovakvim konstrukcijama.

Polazeći od stava da postojeće prikaze rečeničnih modela Grinbauma i Neslona i Džefriza treba dodatno konkretizovati i preciznije definisati opšti sistem konstruisanja rečenice u engleskom jeziku, oslanjajući se na unaprijed uspostavljene kriterijume i uže definisane terminološke pojmove, naveli smo predlog deset rečeničnih modela, umjesto sedam koje navode pomenuti autori čiji su nam prikazi bili uporište i polazna tačka. Ovim zaokružujemo pregled osnovnih načina modelovanja proste rečenice.

U sljedećem poglavlju predstavimo i sintaksički proces proširivanja osnovne rečenične konstrukcije uvođenjem fakultativnih rečeničnih članova – priloških odredbi odnosno, adverbijala. Moguće dodavanje priloških odredbi u strukturu rečenice odražava se i na funkcionalni prikaz već uspostavljenih rečeničnih modela, pa ćemo u sljedećem poglavlju prikazati jedan od načina kako se sekundarni rečenični elementi mogu uvrstiti u sistem rečeničnih modela i iznijemo glavne sintaksičke osobine ovih elemenata u strukturi proste rečenice.

4.4. Adverbijali kao članovi proširenih modela

U engleskom jeziku, baš kao i u crnogorskom, priloške odredbe ili adverbijali kao sekundarni, periferni elementi klauze mogu se javiti uz sve vrste glagola, i kao takvi potencijalni su sastavni dio svih rečeničnih modela i predikata koje smo predstavili u prethodnom poglavlju. Priloške odredbe obezbjeđuju dodatnu informaciju o situaciji označenoj predikatorom, subjektom i dopunama i ovi elementi su fakultativni, neobavezni konstituenti rečenica (Leech, 2006: 86). U literaturi na engleskom jeziku ovi konstituenti imenuju se različitim terminima: *adverbials* (Leech, 2006: 86), *adjuncts* (Downing, 2006: 69), *enlargments* (Berk, 1999: 45) i *adverbial modifiers* (Mišić-Ilić, 2008: 97), da navedemo samo neke. Izbor termina kojim se označavaju ovi rečenični elementi stvar je opredjeljenja lingvista i njihovih terminoloških preferenci, a za našu analizu bitni su „zajednički činioci“ definicija ovih naizgled različitih termina, a to su prije svega neobaveznost i mobilnost ovih konstituenata uz mogućnost uključivanja više ovih perifernih članova u kontekstualni okvir klauze.

Sintaksički korespondent terminima *adverbial*, *adjunct* i *adverbial modifier*, koji su najčešći termini u literaturi na engleskom jeziku, u crnogorskom jeziku jesu priloške odredbe ili adverbijali, čiju smo ulogu u konstituisanju crnogorske rečenice predstavili u poglavlju 3.4. U daljim razmatranjima u analizi korist ćemo termin *adverbial modifier* (AM) koji nam se čini najbližim terminu priloška odredba u crnogorskom jeziku. U narednim redovima ukazaćemo na eksponente adverbijala u engleskom jeziku, njihovu distribuciju u okviru klauze i dodijeliti im mjesto u funkcionalnom prikazu rečeničnih modela u engleskom jeziku.

Priloške odredbe u engleskom jeziku saopštavaju izvjesne informacije o širem kontekstu kakvog događaja (Aarts, 2001: 80) i ukazuju na različite okolnosti u koje je smještena određena radnja ili stanje tj. ukazuju na to *kada*, *gdje*, *kako*, *zašto*, *pod kojim uslovima* ili *s kojom svrhom* se nešto dešava. Priloške odredbe, u zavisnosti od toga na koji način proširuju komunikativni kontekst rečenice odnosno na koje od gorepomenutih pitanja odgovaraju, imaju više značenja koja se mogu dalje dijeliti na potklase, a prije nego navedemo neka od osnovnih značenja priloških odredbi iznijecemo realizacije ovog funkcionalnog elementa u engleskom jeziku.

Kao eksponenti priloških odredbi u engleskom jeziku javljaju se priloške jedinice – prilozi (*The company **officially** denied all responsibility*) i priloške sintagme (*She cleaned the house **quite cheerfully***), a uz ove oblike i predloške sintagme (*Otto cooked his evening meal **in a rush***), kao i imeničke sintagme (*Geoff resigned **the week before last***). U realizacije ovog funkcionalnog konstituenta spadaju i nefinitni oblici: infinitiv (*He went there **to rest***), sintagme sa infinitivom (*Sue phoned **to ask for an interview***), particip (*Come **dancing!***) i sintagme sa participom (*He rode away **whistling***). Osim nefinitnih oblika, funkciju priloških odredbi mogu vršiti i zavisne klauze (*He entered **as soon as he had taken off his overcoat***)²², kao i klauze bez glagola (*She telephoned **though obviously ill***) (Đorđević, 2006: 618).

Svi prikazani oblici mogu kao sadržajne riječi ili cjeline imati više osnovnih značenja, a na strani 65 naveli smo neka od značenja priloških odredbi u engleskom

²² Ovakva funkcija zavisnih klauza, shodno stavovima usvojenim u analizi u poglavlju 1.3.4., tipična je za priloške klauze koje imaju funkciju priloške odredbe ne u prostim, već u zavisno-složenim rečenicama. Kao takve, rečenice sa klauzama u funkciji priloških odredbi isključene su iz našeg istraživanja, a ovdje su navedene samo kao primjeri zbog potpunosti pregleda eksponenata priloških odredbi.

jeziku. Pored tih, različiti eksponenti funkcije priloških odredbi mogu imati i još neka značenja, a ovdje dajemo pregled značenja adverbijala koje navodi Đorđević (2002: 639), a to su:

1) Prostor:

- a) Položaj: *here, there, in the park*
- b) Pravac: *westwards, down the hill, to the bus stop from the school*
- c) Razdaljina: *far, a long way, fifty kilometres*

2) Vrijeme:

- a) Položaj: *on Sunday*
- b) Trajanje: *till next week, since last week,*
- c) Frekvencija: *three times*
- d) Relacija od jednog vremena do drugog: *already, still, yet*

3) Proces:

- a) Način: *carefully, like John, in an entirely different way*
- b) Sredstvo: *by bus, through insight*
- c) Instrument: *with a fork, using a dictionary*
- d) Agentivnost: *It was done **by John**.*

4) Referencijalnost (Respect) (značenje koje predstavlja onu vrstu adverbijala u odnosu sa kojim se utvrđuje istinitost iskaza, pa, iako može ličiti na druge adverbijale mesta i vremena, ovi oblici su odgovor na pitanje *what*. Tako pitanje na rečenicu: *He is working in a factory*, glasi: *What is he doing?*)

5) Kontigencija (Contingency):

- a) Uzrok: *She died **of cancer**.*
- b) Razlog: *He bought the book because **of his interest in linguistics**.*
- c) Namjera: *He bought the book **so as to study linguistics**.*
- d) Rezultat: *He read the book carefully **so he acquired some knowledge in linguistics**.*
- e) Uslov: ***If he reads the book carefully**, he will acquire some knowledge of linguistics.*
- f) Koncesija/dopuštanje: ***Though he didn't read the book**, he acquired some knowledge of linguistics.*

6) Modalnost:

- a) Emfaza: *certainly*
- b) Aproksimacija: *almost, exactly, hardly, really*
- c) Restriktivnost: *alone, only*

7) Stepen:

- a) Povećanje: *very, badly, quite*
- b) Umanjivanje: *a little*
- c) Mjra: *sufficiently*

Sva ova mnogobrojna značenja nisu rezervisana samo za pomenute klase i podklase adverbijala, već često jedan isti oblik može imati više značenja, ili više varijanti istog značenja. Tako, na primjer, prilog *legally*, kako navodi Đorđević (2002: 641), može imati sva četiri značenja procesa. Prikazana tabela na iscrpan način ukazuje na veliki broj značenja priloških odredbi u engleskom jeziku, kao i na priličan broj potencijalnih realizacija tih značenja i upravo stoga smo je u integralnom obliku preuzetom od Đorđević i naveli u radu. Od značenja i eksponenata priloških odredbi zavisi i njihov položaj, odnosno distribucija u rečenici, a lingvisti tipično razlikuju tri pozicije ovih konstituenata: inicijalnu, medijalnu i finalnu (*initial, mid, final position*).

U inicijalnom položaju, prije subjekta se može javiti većina priloga, a naročito rečenični adverbijali²³ (*sentence modifiers* - Carter/McCarthy, 2006: 324):

Quite often I don't have any breakfast at all.

In the garden they grew all the food they needed.

Eventually she lost.

Karter i Makarti (2006: 325) navode i da je, i pored toga što se adverbijali mogu naći u inicijalnoj poziciji kao u navedenim primjerima, uobičajena njihova distribucija u medijaloj ili finalnoj poziciji i da je u slučajevima kada se adverbijal nađe na početku klauze ovaj član posebno istaknut u odnosu na ostale konstituente rečenice.

Medijalna distribucija, pojašnjavaju Karter i Makarti, uključuje položaj adverbijala između subjekta i glagola:

I usually stay at a hotel near the airport.

²³ Prevodi termina *sentence modifier*, kao i termina *initial, mid i final position* preuzeti su od Đorđević (2002: 664)

*I've **never** had a holiday like it in my life.*

*Indeed in the past two months central banks have been **modestly** selling dollars to check the currency's rise.*

U posljednoj rečenici, pored priloške odredbe *modestly* u medijalnom položaju, javljaju se i dvije priloške odredbe u inicijalnom položaju (*indeed, in the past two months*) i priloška odredba u finalnom položaju (*to check the currency's rise*) što još jednom ukazuje na postulat o mogućnosti uvrštanja većeg broja ovih elemenata u strukturu rečenice i to u više položaja.

Finalni položaj je karakterističan za adverbijale za način, prostor i vrijeme i to tim redoslijedom, a ukoliko se jedan pored drugog nađu dva priloga, onda se distribuira prvo precizniji, pa opštiji (Đorđević, 2002: 665):

*I am leaving **early tomorrow**.*

Karter i Makarti navode da finalna pozicija znači da priloška odredba dolazi poslije objekta i dopuna u rečenici, ilustrujući to sljedećim primjerima:

*They don't have the right attitude **in this country**.*

*I've been very tired **lately**.*

Isti autori (2006: 323) navode i da se adverbijali obično ne javljaju između glagola i objekta:

*They started to build the road **in 1981**.*

**They started to build in 1981 the road.*

*He had to pass the shop **on his way**.*

**He had to pass on his way the shop.*

Međutim, kako pojašnjavaju ovi autori, u pisanom i govornom novinarskom stilu adverbijal se može naći između glagola i objekta, naročito kada je riječ o glagolima saopštavanja (*reporting verbs*):

*Mr Ford announced **yesterday** his resignation from the party.*

I pored svih pomenutih položaja priloških odredbi u engleskoj rečenici, najveći broj ovih oblika teži da se nađe u finalnom položaju, jer je „to za njih najprirodniji položaj“ (Đorđević, 2002: 665). Distribucija adverbijala zavisi i od značenja konteksta, od vrste riječi ili oblika koji se u ovoj funkciji javljaju ili od pozicije priloga u odnosu na

riječ koju modifikuju, pa tako mjesto adverbijala može da promjeni značenje rečenice (Đorđević, 2002: 665):

NATURALLY, I want to speak.

Naravno, ja želim da govorim.

I NATURALLY want to speak.

Ja naravno želim da govorim.

I want to speak NATURALLY.

Ja želim da govorim prirodno.

Mobilnost priloških odredbi u engleskom jeziku na koje ukazuju prikazani primjeri i mogućnost uključivanja više ovih elemenata u strukturu klauze odlike su koje ističe i Lič (2006: 86), potkrepljujući ovaj sintaksički fenomen primjerima sljedećih rečenica:

[Actually] she works [at home] [very rarely] [these days].

She [very rarely] works [at home] [these days] [actually].

[These days] she [very rarely] [actually] works [at home].

Lič dodaje i da, s obzirom da su priloške odredbe opcionalni elementi rečenice, one mogu biti izuzete iz rečenične strukture bez uticaja po osnovno značenje rečenice:

[Actually] she works [at home] [very rarely] →

She works [at home] [very rarely] →

She works [at home] →

She works.

Predstavljene sintaksičke osobenosti priloških dopuna – njihova mobilnost, distribucija, neobaveznost i sekundarnost, uz već pomenutu mogućnost uključivanja više ovakvih elemenata u strukturu klauze, ukazuju na to da se informativni kontekst ma koje rečenične konstrukcije može proširiti uvrštanjem priloških odredbi u njenu strukturu. Drugim riječima, priloške odredbe mogu biti dio svih rečeničnih modela u engleskom jeziku, bez obzira na strukturu i vrstu predikata i one povećavaju broj rečeničnih članova osnovnih rečeničnih modela najmanje za jedan. U tabeli ispod navodimo prikaz proširenih rečeničnih modela u engleskom jeziku sa predlogom funkcionalnih formula nakon uvrštanja rečeničnih modela. Kako smo već utvrdili da nije moguće predvidjeti broj priloških odredbi koje se mogu struturno uključiti u rečenični okvir i da mjesto ovih elemenata u strukturi rečenice nije fiksno, ovo sintaksičko svojstvo priloških odredbi označićemo u formuli simbolom AMⁿ, kao što smo uostalom i učinili kada je u pitanju crnogorski jezik (v. str. 120).

Model:		Formula i primjer proširenog modela:
1.a	Neprelazni glagol	Rečenica → S + Pr + (AMⁿ) <i>We were running thirty minutes behind the Canadian.</i>
2.a	Neprelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → S + Pr + AdvC + (AMⁿ) <i>She stands on the step looking more solid than the door.</i>
3.a	Monotranzitivni glagol sa direktnim objektom	Rečenica → S + Pr + DO + (AMⁿ) <i>He called me into his room a few moments ago.</i>
4.a	Monotranzitivni glagol i predložki objekat	Rečenica → S + Pr + PrepO + (AMⁿ) <i>Madame does not confide in me to that extent.</i>
5.a	Ditranzitivni glagol sa indirektnim objektom	Rečenica → S + Pr + IO + DO + (AMⁿ) <i>You owe her one pound sixty now.</i>
6.a	Ditranzitivni glagol sa predložkim objektom	Rečenica → S + Pr + DO + PrepO + (AMⁿ) <i>Recently no one could have accused her of neglecting Emily.</i>
7.a	Složeno-prelazni glagol sa dopunom objekta	Rečenica → S + Pr + DO + OC + (AMⁿ) <i>Apparently last night the cleaner overheard them having a tremendous row.</i>
8.a	Prelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica → S + Pr + DO + AdvC + (AMⁿ) <i>Alison led me through the hall into the kitchen, a sprawling space with a flagstone floor dominated by a huge table, a Welsh dresser and rows of large cupboards.</i>
9.a	Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica → S + Pr + NomPred + (AMⁿ) <i>At times she felt overwhelmed by his personality, which sometimes bordered on piety.</i>
10.a	Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica → S + Pr + AdvPred + (AMⁿ) <i>They were in Blenheim that year.</i>

Na osnovu odabranih primjera rečenica čija je osnovna konstrukcija proširena dodavanjem priloških odredbi (koje se bez bitnog uticaja na značenje samih rečenica mogu i odstraniti iz rečeničnog okvira, jer je rečenica 8.a *Alison led me through the hall gramatički prihvatljiva i bez odredbe into the kitchen, a sprawling space with a flagstone floor dominated by a huge table, a Welsh dresser and rows of large cupboards*), možemo uvidjeti da je zaista najčešća, ili kako Đorđević piše, najprirodnija, pozicija ovih elemenata upravo finalna. U većini ilustrativnih rečenica iz korpusa, priloška odredba se javlja u finalnoj poziciji, iako se u pojedinim rečenicama priloška odredba može distribuirati i u inicijalnoj ili medijalnoj poziciji:

You owe her one pound sixty now.

Now, you owe her one pound sixty.

You now owe her one pound sixty.

Međutim, u zavisnosti od eksponenta funkcije priloške odredbe, nekada ovi elementi imaju fiksni položaj u rečenici. Tako predlošku sintagmu *to that extent* u funkciji priloške odredbe u rečenici 4.a *Madame does not confide in me to that extent* nije moguće pozicionirati na početak rečenice (**To that extent madame does not confide in me*). Navedeni primjer samo ukazuje na to da ipak moramo govoriti o relativno slobodnoj distribuciji priloških odredbi, jer za razliku od priloga i priloških sintagmi koji se mogu javiti u sva tri tipična položaja (Đorđević, 2002: 664) ovaj potencijal nije primjenjiv na sve oblike koji se mogu javiti u funkciji odredbi (na primjer predloške sintagme, infinitiv i dr.)

U tabeli su dati primjeri priloških odredbi inkorporirani u strukturu osnovnih rečeničnih obrazaca u engleskom jeziku, a kako je riječ o elementima koji nisu uslovljeni prirodom glagola i imaju relativno slobodnu distribuciju, sve primjere treba shvatiti isključivo kao ilustrativne, nikako ne kao preskriptivan prikaz strukturnih osobenosti ovih elemenata. Ukazali smo i na sintaksičku sličnost ovih oblika u engleskom i crnogorskom jeziku čiju pojavu u oba jezika diktiraju komunikativni razlozi, pa se stoga mogu smatrati i za „predikatski dodatak“ (Stevanović, 1991: 411, str. 120). Kao što smo naveli i u dijelu analize posvećenom crnogorskom jeziku, broj i poziciju odredbi u funkcionalnoj formuli proste rečenice nije moguće precizno utvrditi, zbog čega smo samo konstatovali ulogu ovih elemenata u strukturi rečenice, u onim okvirima koje smo postavili shodno cilju

ovog rada. U narednom poglavlju predstavimo i posebne tipove modelovanja engleske rečenice i navesti one rečenične obrasce prostih rečenica čija se funkcionalna struktura ne može iskazati sintaksičkim odnosom subjekta i predikata (S + P) kao u slučaju svih prethodno uspostavljenih modela, sa ili bez priloških odredbi.

4.5. Posebni tipovi prostih rečenica

Predmet prethodnih poglavlja bili su oni strukturni modeli rečenica u engleskom jeziku koje odlikuje ostvarena predikacija, odnosno odnos između subjekta i predikata. Struktura proste rečenice u engleskom jeziku može u manjoj ili većoj mjeri odstupati od ustanovljenih obrazaca i „nemarkiranog/neutralnog reda riječi” (*unmarked/neutral word order* – Berk, 1999: 50), pa se mogu identifikovati i modeli koji za cilj imaju postavljanje određenog dijela rečenice u naglašenu poziciju. Ovaj proces naglašavanja nove informacije u odnosu na već poznatu (Novakov, 2006: 96) u engleskom jeziku označava se terminom *clefting* (rascjepljivanje²⁴), a u narednim redovima ukazaćemo na strukturne osobenosti ovako konstruisanih rečenica.

Rascijepljene i prividno rascijepljene rečenice (*cleft, pseudo cleft sentences*²⁵) su poseban vid konstrukcija u engleskom jeziku koje omogućavaju govornicima da naglase određeni niz riječi u rečenici (Aarts, 2001: 226). U *Pojmovniku strukturne lingvistike (morfologija i sintaksa)* Predrag Novakov (2006: 96) definiše i pojašnjava pojam rascijepljenih rečenica na sljedeći način:

rascepljena rečenica *cleft sentence*

Sintaksički termin koji označava specifičnu strukturu rečenice do koje se dolazi kada se jedna klauza rascepi na dva dela, tako da svaki deo sadrži glagol, odnosno predikat. Svrha ovog postupka je da se određeni deo klauze postavi u naglašenu poziciju (fokus), odnosno da se naglasi nova informacija u odnosu na već poznatu. Kako pišu Kverk i dr. (Quirk *et al.* 1985: 951-954), u takvu naglašenu poziciju najčešće se postavljaju subjekat, direktni objekat ili priloška odredba prvobitne, rascepljene klauze, ali se u toj poziciji ponekad mogu naći i indirektni objekat i komplement objekta. Na primer, klauza *Peter saw the accident last night* može se transformisati u rascepljenu rečenicu *It was Peter who saw the accident last night*, pri čemu je subjekat prvobitne klauze (*Peter*) postavljen u naglašenu poziciju. U engleskom jeziku, prva klauza u rascepljenoj rečenici uglavnom počinje ličnom zamenicom *it* (formalni subjekat) i sadrži glagol *be* iza kojeg sledi naglašeni deo (fokus), a zatim dolazi druga klauza.

²⁴ Termin preuzet od Đorđević (2002: 174)

²⁵ Ovakve prevodne ekvivalente termina *cleft* i *pseudo cleft* koriste Novakov (2006: 96) i Đorđević (2002: 73, 174)

Navedeni unos iz *Pojmovnika* na koncizan i informativan način iznosi ovaj vid naglašavanja u engleskom jeziku koji se može i strukturno predstaviti u zavisnosti od toga da li je riječ o rascijepljenim ili prividno rascijepljenim rečenicama. Arts (2001: 226) navodi da su ovakve vrste rečenica u engleskom jeziku vrlo česte i da ih je lako prepoznati jer imaju tipičnu strukturu – uvijek počinju istom riječju: *it* u slučaju rascijepljenih, odnosno *wh*-riječju u slučaju prividno rascijepljenih rečenica. Strukturu ovako konstruisanih rečenica Arts predstavlja na sljedeći način:

Cleft

It + form of *be* + FOCUS + *who/that*

It was Frank who washed his shirt yesterday

Pseudocleft

Wh-item + + form of *be* + FOCUS

What Frank did was wash his shirts yesterday.

Ovakvo konstruisanje informativnog okvira rečenice predstavlja svojesvrсно odstupanje od uobičajene sintakse engleske rečenice, a ovaj proces Arts (2001: 227) ilustruje sljedećim primjerima:

Michael loudly announced the election victory. (Regular sentence)

↓

*It was **Michael** who loudly announced the election victory.* (Cleft)

*It was **the election victory** that Michael announced.* (Cleft)

*It was **loudly** that Michael announced the election victory.* (Cleft)

*What Michael loudly announced was **the election victory**.* (Pseudocleft)

*What Michael did loudly was **announce the election victory**.* (Pseudocleft)

*What Michael did was **loudly announce the election victory**.* (Pseudocleft)

Navedeni primjeri ukazuju na to na koje se sve načine može transformisati jedna rečenica u engleskom jeziku, a kao polazna uzeta je rečenica koja se shodno funkcionalnim formulama modela navedenim u poglavlju 4.2 može prikazati na sljedeći način: S + AM + Pr + DO. Data rečenica primjer je modela: *Monotranzitivni glagol sa*

direktnim objektom proširena priloškom odredbom u medijalnom položaju. Kao što je i prikazano, ova rečenica, kao primjer rečenice sa neutralnim redom riječi, može se, u zavisnosti od toga koji se njen član naglašava, iskazati na šest različitih načina. Oslanjajući se na strukturne formule koje navodi Arts, a po kojima je naglašen onaj dio rečenice koji slijedi oblik glagola *to be*, uočavamo da je u svakoj od rečenica istaknut različiti oblik, pa je tako u prvoj rečenici naglašena imenica *Michael*, u drugoj imenička sintagma *the election victory*, u trećoj prilog *loudly*, u četvtoj opet imenička sintagma *the election victory* ali na drugačiji način, u petoj glagolska sintagma *announce the election victory*, a u šestoj takođe glagolska sintagma, ali ovog puta *loudly announce the election victory*.

Svaka od ovih rečenica ima i određenu diskursnu funkciju, a izučavanje tih funkcija predmet je posebne lingvističke oblasti – analize diskursa i prevazilazi okvire sintaksičkog opisa za koji smo se odlučili. Pored prikazanog procesa rascjepljivanja rečenice, u engleskom jeziku se i subjektu rečenice može dati prominentna pozicija u okviru egzistencijalnih rečenica (Greenbaum/Nelson, 2002: 169), kao u sljedećim primjerima:

There were some students who refused to show their ID card.

Ovakvi tipovi rečenica uvijek počinju sa *there*, a naročito su korisne kada su jedini ostali elementi subjekat i glagol *to be* (Greenbaum/Nelson, 2002: 169):

There are no simple solutions.

There was no reason to be annoyed.

There is more than one way to reach your customers.

Tipičan primjer upotrebe egzistencijalne konstrukcije kojom se uvodi nova informacija, baš kao i crnogorskom jeziku (str.123), jesu fosilizovani oblici rečenica kojima se uvode bajke (Jacobs, 1995: 179):

*Once upon a time there was a beautiful princess
who lived in a castle on the top of a hill...*

Džekobs navodi da je najčešći glagol u egzistencijalnim konstrukcijama upravo glagol *to be*, ali pored ovog glagola mogu se javiti i ostali glagoli kao što su *appear*, *seem*, *come*, *happen*, kao u primjerima:

appeared
There seemed to be a shortage of medical technicians.
happened
came

Egzistencijalno *there* može se javiti i sa drugim glagolima, a svi takvi glagoli imaju komponentu postojanja ili mjesta. U ovu grupu glagola spadaju glagoli *exist, arise, ensue, remain, live, stand, sit i lie* (Jacobs, 1995: 180):

There emerged from the tunnel a beast with a long shiny neck.
There sat waiting for them in the parlor three anxious Persian cats.
There remain a few minor issues that we should discuss.

Ovakve vrste rečenica ne mogu se svrstati u neki od konvencijalnih rečeničnih modela i upravo zbog toga navodimo ih u ovom poglavlju kao posebne tipove prostih rečenica. U ovu grupu spadaju i rečenice u kojima se javlja lična zamjenica za treće lice, *it* u nekoj od svojih nerefencijalnih odnosno nezamjeničkih upotreba (Đorđević, 2002: 93), a jednu od tih upotreba ilustrovali smo primjerima u kojima se *it* javlja kao logički subjekat u rascijepljenim rečenicama. Oblik ove zamjenice može da predstavlja semantički prazan, ali strukturno, formalno pogodan subjekt rečenice, koji stoji uz kopulativne glagole i upotrebljava se u razgovorima o vremenu, prostoru, razdaljini i situaciji u okolini govornika (Đorđević, 2002: 93):

It is raining.
It is Saturday.

Ovakvu upotrebu zamjenice *it* već smo pominjali na strani 52, a u vezi sa (ne)eksplicitnom upotrebom subjekta u engleskom i crnogorskom jeziku. Lična zamjenica *it* se, naime, javlja u ovakvim rečenicama iz čisto strukturnih razloga, jer za razliku od crnogorskog jezika, u kome subjekat ne mora izričito biti pomenut, u engleskom jeziku upotreba subjekta, pa makar i semantički praznog je (u deklarativnim rečenicama) obavezna. Zbog toga u engleskom jeziku ne možemo govoriti o minimalnim rečeničnim konstrukcijama koje se sastoje samo od glagola, kao što je to slučaj u crnogorskom jeziku, već moramo ukazati na obavezno iskazivanje subjekta, koji ima samo formalnu ulogu u strukturi izjavne rečenice. Oblik *it* može se upotrijebiti i kao logički subjekat, onda „kada se semantički bogatiji dio rečenice ne stavlja u poziciju

subjekta, već rečenica počinje semantički praznim subjektom IT koji daje „logiku“ rečenici i koji ima značenje klauze WHAT IS IN QUESTION“ (Đorđević, 2002: 94). Taj semantički bogatiji dio rečenice, kako pojašnjava Đorđević, obično se nalazi u predikatu i unaprijed se preslikava pomoću *it* u poziciju subjekta, pa otuda naziv *anticipatorno/pripremno it* koje ima ulogu „najavljiivača“ – logičkog subjekta:

It is a shame for you to do such things.

Istu ulogu *it* ima u rascijepljenim (*cleft*) rečenicama (*It was love that kept them together*), a nekada se ovaj oblik koristi i kada javljanje neke grupe riječi koja je pravi subjekat na početku rečenice nije moguće, pošto se generira negramatična rečenica, pa se ta grupa riječi, ili nominalna struktura, nalazi u ekstrapoziciji, odnosno iza predikata, a logički subjekat rečenice je uvijek *it* (Đorđević, 2002: 94):

It seems to me that he must be wrong.

**That he must be wrong seems to me.*

Pregled posebnih tipova rečenica u engleskom jeziku ne bi bio potpun ukoliko bi se usredsredili samo na deklarativne, izjavne rečenice koje su bile isključivi predmet našeg interesovanja u prethodnim poglavljima rada. Posebnu podvrstu rečeničnih tipova čine i uzvične rečenice, rečenični fragmenti, izreke, aforizmi, pitanja bez glagola i hortativi. Narednih nekoliko redova posvetićemo ovim oblicima, čiji je status rečenice u strogo sintaksičkom smislu riječi, katkada i sporan. Naime, postoje i rečenice koje nemaju izraženu predikaciju, iako se ona može i podrazumijevati. Ovakve rečenice Kristal (1995: 216) svrstava u manje tipove rečenica²⁶ (*minor sentence types*), a u njih ubraja:

- a) izraze bez subjekta, najčešće imperative: *Come here!*
- b) formule koje se koriste u stereotipičnim socijalnim situacijama: *Hello! Thanks! Cheers!*
- c) emocionalne izraze (najčešće veznike): *Ugh! Eh? Shhh!*
- d) izreke i aforizme: *Easy come, easy go. Least said, soonest mended.*
- e) forme koje se koriste u instrukcijama, komentarima, razgledanicama: *Mix well! One lap more. Wish you were here.*

²⁶ Termin preuzet od Bugarskog (1995: 118)

f) izraze koji se koriste u svakodnevnom govoru kao uzvici, pitanja, naredbe: *Nice day! Taxi? All aboard!*

Hoper (1999: 60) u grupu manjih rečeničnih tipova ubraja fragmente, koji se sastoje od djelova rečenice i ne mogu se identifikovati kao strukture sa predikacijom ili imperativi i najčešće se javljaju u književnim djelima:

*He saw the attorney coming up the steps, and a sense of relief washed over him. **Good old Thornburg. Always on time, always reliable.***

Grupi ovakvih rečenica Hoper dodaje i uzvike koji počinju sa *if only*, *what (a) ...!* i *how*, kojima se izražava iznenađenje ili želja:

If only we could get red of the frogs!

What big eyes you have!

How long your teeth are!

Kao podvrstu ovakvih uzvičnih rečenica, Hoper (1999: 61) navodi i hortative (*konjunktive formula* – Đorđević, 2002: 484), koji su formalno bliski imperativu i kojima se izražava želja i volja koja se može ostvariti:

God save the king!

May you have calm seas and prosperous voyage!

Ne manje važne su, navodi Hoper (1999: 61), i rečenice koje nemaju tipičnu strukturu i ne sastoje se od subjekta i predikata već se sastoje od neke od *wh-riječi* ili *wh-riječi + about* i imeničke sintagme, bez glagola:

How about serving of bread pudding?

What about the workers?

Why all the fuss?

Kao što ukazuju i predstavljeni primjeri, različiti elementi rečenice često se izostavljaju radi izbjegavanja ponavljanja ili isticanja onog što je u izrazu novo, a ovaj proces se naziva elipsa, a ovakve rečenice eliptične (Bugarski, 1995: 119). Elipsa je važan pratilac normalne upotrebe jezika, jer „život je suviše kratak da bismo u beskraj ponavljali ono što je već rečeno, pa se podrazumeva i može se po potrebi rekonstruisati iz konteksta.“ (Bugarski, 1995: 119). Svakodnevni, naročito razgovorni jezik vrvi od fragmenata, sintaksički okrnjenih rečenica i kontekstom uslovljenim elipsama i ovakva upotreba jezika predmet je pragmatike i analize diskursa. Ovdje smo naveli samo neke od

tipova rečenica koji se ne mogu svrstati u glavne, osnovne rečenične tipove u nastojanju da damo što potpuniji pregled načina modelovanja proste rečenice u engleskom jeziku.

Navođenjem sintaksički atipičnih obrazaca rečenice zaokružujemo cjelinu rada u kojoj smo na platformi funkcionalno-strukturalnog pristupa nastojali da na sveobuhvatan način predstavimo rečenične modele u engleskom jeziku i eksponente svih sintaksičkih funkcija koje se u okviru deset uspostavljenih modela mogu javiti. U tom lingvističkom poduhvatu oslonili smo se na tumačenja istaknutih lingvista, savremene definicije sintaksičkih jedinica, opsežne prikaze rečenične strukture u literaturi na engleskom jeziku i na metode kontrastiranja dvaju jezika.

U sljedećem konstitutivnom dijelu rada predstavimo rezultate sprovedenog istraživanja i izvesti relevantne zaključke u pogledu sprovedene analize. Takođe ćemo navesti predlog sistema rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku u čije smo konstruisanje utkali svako slovo ove sintaksičke analize. Na kraju, ponudićemo i kratak zaključak ovog istraživanja.

5. REZULTATI ANALIZE

U ovom dijelu rada, koji je svojevrsni rezime trećeg i četvrtog poglavlja poduzetog istraživanja, osvrnućemo se na uspostavljene sisteme rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku i predstavimo funkcionalno-strukturalne formule konstruisanih rečeničnih obrazaca. U prvom dijelu poglavlja usredsređićemo se na sintaksičke osobenosti i strukturu proste rečenice u crnogorskom jeziku, predstavljenu kroz funkcionalnu kombinatoriku rečeničnih konstituenata, i ukazaćemo na proces dodatne kontekstualizacije informacije iskazane prostom rečenicom dodavanjem priloških odredbi u strukturi okvir osnovnih rečeničnih modela. U drugom dijelu poglavlja iznijećemo prikaz osnovnih rečeničnih modela u engleskom jeziku i, sa naglaskom na funkcionalne kategorije u okviru predikata, navešćemo i opšte zaključke do kojih smo u istraživanju došli u pogledu sintaksičke podudarnosti dva jezička sistema – crnogorskog i engleskog. Poglavlje ćemo zaključiti primjerom primjene postulata iznesenih u radu u sintaksičkoj analizi.

5.1. Crnogorski jezik

Odlučivši se za funkcionalni pristup u opisu rečenične strukture, u poglavlju rada posvećenom rečeničnim modelima u crnogorskom jeziku, definisali smo trinaest osnovnih rečeničnih modela koji su polazna platforma za građenje većine *potpunih* rečenica. Osnovne rečenične modele u crnogorskom jeziku konstruisali smo primjenjujući funkcionalno-strukturalni model, onako kako ga definiše Bugarski (1995), a manje više dosljedno primjenjuju Stanojčić i Popović u *Gramatici srpskog jezika* (1994). Kao osnov za konstruisanje modela, poslužio nam je upravo sistem rečeničnih modela koje navode Stanojčić i Popović, dijelom i zbog toga što su se ovi autori jedini bavili pitanjem strukture proste rečenice u vidu modela, uz adekvatno terminološko pojmovno upodobljavanje u skladu sa savremenim sintaksičkim tendencijama u crnogorskom, ali i u engleskom jeziku. U funkcionalne predloške modela koje su formulisali Stanojčić i Popović inkorporirali smo terminološko razlikovanje pojmova predikat i predikator i predloženi sistem modela dopunuli i proširili gdje su to sintaksičke

osobnosti crnogorskog jezika nalagale. U narednim redovima prikazaćemo svaki od formulisanih modela u vidu rezimea trećeg poglavlja rada posvećenog upravo sintaksičkim osobenostima prostih rečenica u crnogorskom jeziku.

Model 1. - Bezlična rečenica

U prvom dijelu trećeg poglavlja ukazali smo na rečenične modele okupljene oko leksičkih, punoznačnih, finitnih glagola, sa naglaskom na neprelazne i prelazne glagole, koji spadaju u grupu glagola koji formiraju glagolski predikat u crnogorskom jeziku. Najprije smo se usredsredili na minimalne strukture u crnogorskom jeziku sa predikatom nultne vrijednosti, za čije je konstruisanje dovoljna jedna glagolska leksema, koja se obavezno pojavljuje u trećem gramatičkom licu, u jednini, eventualno u srednjem rodu, i u osnovnim vremenima – prezentu, perfektu i futuru. Ovakve se rečenice, kako smo ukazali u radu, nazivaju bezličnim ili impersonalnim rečenicama, a kako u njihovoj konstrukciji nema subjekta, samim tim ni kongruencije subjekta i predikata, ovakve se konstrukcije imenuju i kao bezsubjekatske, i njih smo funkcionalno označili na sljedeći način:

Rečenica → Pr

Ukazali smo i da se u funkciji predikatora u bezličnim rečenicama kojima se „aktuelizuje jedan trenutak u prirodi“ (Piper et al., 2005: 519) pojavljuje u crnogorskom jeziku manji, leksički ograničen broj glagola koji pripadaju određenoj semantičkoj grupi, a takvi su glagoli *smrkavati se*, *grmjati*, *naoblačiti se*, *svitati*, *svanjivati*, *smrći se*, *smračiti se*, *sijevati*, *duvati*, *pljuštati*, *razvedriti se*, *otopeliti*, *zahladnjeti*.

Model 2. - Prosta subjekatsko-predikatska rečenica

Nakon što smo identifikovali jednočlane proste rečenice sastavljene samo od predikatora i model ovakvih rečenica označili terminom *Bezlična rečenica*, pažnju smo usmjerili na prostu rečenicu koju u crnogorskom jeziku grade jednovalentni, neprelazni glagoli koji mogu sami da označe situaciju koja se pripisuje subjekatskom pojmu, bez dopuna. Model ovakvih rečenica, označili smo terminom koji koriste i Stanojčić i

Popović - *Prosta subjekatsko-predikatska rečenica*, funkcionalno predstavljajući ovako konstruisane rečenice na sljedeći način:

Rečenica → (S) + Pr

Naveli smo i tipične glagole koji se u funkciji predikatora mogu javiti u ovakvim podvrstama prostih rečenica (*sjedjeti, stajati, trčati, šetati se, pasti, ustati, (na)smejati se, (za)plakati, igrati se, spavati, plivati, letjeti, rasti*) i još jednom istakli mogućnost neizricanja subjekta u crnogorskom jeziku (bez obzira da li je riječ o rečenicama sa glagolskim ili kopulativnim predikatom). Zbog toga smo se i odlučili da u funkcionalnoj formuli svih modela u crnogorskom jeziku subjekat navodimo u zagradi, kako bismo ukazali na njegovu fakultativnost. Neizricanje subjekta strukturna je mogućnost i u modelima rečenica označenim kao proste subjekatsko-predikatske rečenice, pa ovakve konstrukcije u crnogorskom jeziku mogu biti dvočlane, sastavljene od subjekta i predikata odnosno predikatora, ili jednočlane, kada se subjekat eksplicitno ne navodi, već se očitava u obliku finitnog, neprelaznog glagola u funkciji predikatora.

Model 3. - Prelazni glagol sa direktnim objektom

Sistematizacija rečeničnih modela u crnogorskom jeziku ne bi bila potpuna da se nismo osvrnuli i na pojam rekcije glagola, pa smo u dijelu rada posvećenom glagolskom predikatu ukazali i na značenje ovog sintaksičkog pojma. Rekciju smo, u najširem smislu, definisali kao sintaksičko obilježje nekih riječi da zahtjevaju dopunu u određenom obliku, na šta najbolje ukazuju primjeri pojedinih glagola koji zahtjevaju dopunu u određenom zavisnom padežu ili predložko-padežnoj konstrukciji. Rekcijski odnos predstavlja poseban oblik dopunske veze, a kao najopštiji vid rekcijskog odnosa u crnogorskom jeziku identifikovali smo odnos koji se ostvaruje između prelaznog glagola i imeničke jedinice u bespredložkom akuzativu. Ovakva rekcijaska dopuna glagola naziva se pravim ili direktnim objektom, a rečenice u kojima su predikatori prelazni glagoli koji zahtjevaju dopunu u vidu pravog objekta prikazali smo kroz sljedeći funkcionalni odnos konstituenta u okviru modela: *Prelazni glagol sa direktnim objektom*:

Rečenica → (S) + Pr + DO

Model 4. - Fakultativno prelazni glagol

Jedna od osobenosti crnogorskog jezika jeste i to što je uz pojedine prelazne glagole upotreba objekta fakultativna. Postojanje objekatskog pojma može se i samo podrazumijevati, pa se tako u navednoj funkcionalnoj formuli, pored subjekta, i direktni objekat može označiti kao fakultativan član modela, čime bi okosnicu strukture ovakvih rečenica potencijalno činio samo prelazni glagol kao predikator. Stanojčić i Popović označavaju ovakav tip rečenica, bez eksplinito izrečenog direktnog objekta, kao rečenice: *Fakultativno prelazni glagol*, dajući ovakvim modelima zasebno mjesto u uspostavljenom sistemu rečenične tipologije. Rukovođeni takvim poimanjem, u pregled rečeničnih modela uvrstili smo i one rečenice u kojima je predikator prelazni glagol uz koji se, iz semantičkih razloga, direktni objekat kao rekcijska dopuna ne izriče, označavajući takve rečenice funkcionalnom formulom:

Rečenica → (S) + Pr + (DO)

Posebnu pažnju posvetili smo uspostavljanju razlike između modela: (1) *Bezlična rečenica*, (2) *Prosta subjekatsko-predikatska rečenica* i (3) *Fakultativno prelazni glagol* jer, kao što smo i naveli i u prethodnim redovima, svaki od ovih modela rečenica može se sastojati samo od predikatora, koji je ili (1) bezlični glagol u 3. licu jednine (srednjeg roda), (2) neprelazni glagol bez dopune ili (3) prelazni glagol, koji usljed određenog pragmatičnog konteksta ne zahtjeva obavezno izricanje rekcijske dopune.

Model 5. - Neprelazni rekcijski glagol

Kako rekcijske konstrukcije nisu ograničene samo na prelazne rekcijske glagole i prave, direktne objekte u funkciji dopuna, dio analize posvetili smo i neprelaznim rekcijskim glagolima koji se dopunjavaju imeničkim izrazom u nekom drugom obliku, a ne u akuzativu bez predloga. Ovakvi glagoli nazivaju se neprelaznim rekcijskim glagolima, a njihova dopuna nepravim objektom i shodno terminologiji koju predlažu Stanojčić i Popović, modele ovakvih rečenica označili smo u analizi terminom *Neprelazni rekcijski glagol* i predstavili ih na sljedeći način:

Rečenica → (S) + Pr + NO

U razmatranjima ovako konstruisanih rečenica, ukazali smo da nepravilni objekti mogu biti i predložki i bespredložki, i naveli smo određeni broj neprelaznih glagola koji zahtjevaju dopunu u vidu nepravog objekta, od kojih ovdje izdvajamo samo neke: *sumnjati, zalagati se, baviti se, čeznuti, odvažiti se, najesti se, napiti se, prihvatiti se, latiti se, domoći se, zaželjati se, odreći se, rješiti se, osloboditi se, spasti se, odlučiti se, bojati se, iskaliti se, zasnivati se, insistirati* itd.

Model 6. - Prelazni glagol sa direktnim i nepravim objektom

U nastojanju da što sveobuhvatnije prikazemo primjere nepravilnih objekata u crnogorskom jeziku, proučili smo, i *Rečnik glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama* (Petrović/Dudić, 1989). To nam je ukazalo i na postojanje glagola koji su prelazni, jer zahtjevaju rekcijску dopunu u vidu direktnog objekta, ali koji pored takve rekcijske dopune, zahtjevaju i dopunu u vidu nepravog objekta. I premda Stanojčić i Popović u sistemu rečeničnih modela ne navode primjere ovakvih prelaznih glagola sa dva objekta, direktnim i nepravim, pa ni takve modele rečenica, a vjerujući da je naš zadatak da damo što potpuniji pregled sintaksičkih modela u crnogorskom jeziku, smatrali smo neophodnim da u sistem modela sa rekcijским konstrukcijama uključimo i ovakav model rečenica, sa direktnim i nepravim objektom. Tako smo postojećem sistemu rečeničnih modela Stanojčića i Popovića, koji nam je bio polazna tačka, dodali i model *Prelazni glagol sa direktnim i nepravim objektom* označivši ga funkcionalnom formulom:

Rečenica → (S) + Pr + DO + NO

Pored glagola *obavijestiti* koji nas je usmjerio ka konstruisanju rečeničnih modela sa direktnim i nepravim objektom, naveli smo još neke od glagola koji se u funkciji predikatora javljaju u ovakvim konstrukcijama: „spasiti“ *nekoga od koga/čega*, „obasuti“ *koga čime*, „suočiti“ *koga s čim*, „obavijestiti“ *koga o čemu*, „usmjeriti“ *koga k čemu*, „odvići“ *koga od čega*, konstatujući da svi ovi glagoli pripadaju grupi dvorekcijških prelaznih glagola.

Model 7. - Birekcioni glagol sa indirektnim i direktnim objektom

Poseban vid dvorekcijških glagola, pored gorepomenutih, jesu glagoli „davanja“,

„javljanja“ ali i „predstavljanja“, a karakteristika ovih glagola su dvije dopune, jedna u obliku dativa bez predloga i druga u obliku akuzativa bez predloga. Uočili smo da se, kao i u modelu sa prelaznim rekcijским glagolom sa direktnim i nepravim objektom, i uz ove glagole javljaju direktni i nepravi objekat, s tim što se u literaturi za oblik ovakvog nepravog objekta u dativu bez predloga koristi termin indirektni objekat. Indirektni objekat definisali smo kao poseban vid nepravog objekta, koji se javlja uz prelazne rekcijske glagole i uvijek u formi dativa bez predloga. Model rečenica sa glagolima koji zahtijevaju dopunu u akuzativu i dativu bez predloga označili smo terminom: *Birekcioni glagol sa indirektnim i direktnim objektom* i funkcionalno prikazali na sljedeći način:

Rečenica → (S) + Pr + IO + DO

Kao najčešće birekcione glagole koji se javljaju u funkciji predikatora u rečenicama sa direktnim i indirektnim objektom naveli smo sljedeće glagole: *dati, donijeti, pokloniti, posuditi, vratiti, nuditi, namjeniti, posvetiti, poslati, dostaviti, javiti, povjeriti, predložiti, savjetovati, saopštiti, ispričati, predstaviti, najaviti, pročitati*. Ukazali smo da direktni i indirektni objekat u konstrukcijama sa ovakvim birekcionim glagolima mogu zamijeniti mjesta (pa se indirektni objekat može distribuirati iza direktnog), što zavisi od informativne aktuelizacije rečenice i pragmatičkih, ne i sintaksičkih razloga.

Model 8. - Neprelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom

Da bi informacija koja se pripisuje subjektu bila potpuna, značenje pojedinih glagola mora se dodatno „konkretizovati“ dopunskom jedinicom sa odgovarajućim priloškim značenjem odnosno mora se upotrebiti priloška (adverbijalna) dopuna, i kao poseban vid sintaksičke veze predstavili smo konstrukcije sa neprelaznim i prelaznim glagolima i priloškom dopunom. Glagole koji zahtijevaju dopunu u vidu adverbijala, odnosno jedinica sa priloškim značenjem Stanojčić i Popović nazivaju glagolima nekonkretizovanog značenja, i ovakvi glagoli, bez dodatne informacije u vidu priloške dopune, su nepotpuni. Ovakvo sintaksičko udruživanje nepotpunih, neprelaznih glagola i dopuna predstavili smo funkcionalnom formulom u okviru posebnog modela: *Neprelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom*:

Rečenica → (S) + Pr + AdvD

Model 9. - Prelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom

Ukazali smo i da se priloške dopune prevashodno vezuju za „nespecifikovane, nekonkretizovane glagole, čijim je semantičkim potencijalom predodređeno njihovo značenje: mjesta (*boraviti* „na nekom mjestu“), vremenske mjere (*trajati* neko vreme), kvalifikacije (*ponašati se* „na neki način“) (Piper et al., 2005: 499), i da je pozicija priloške dopune obično fiksirana, kontaktna i postponirana u odnosu na glagol. Identifikovali smo i određene glagole koji zbog svog značenja iziskuju ispodvremenu pojavu dva tipa dopune – objekatske i priloške, i uz koje se adverbijalno značenje tiče objekatskog pojma. Ovakve glagole označili smo kao predikatore u okviru modela rečenica: *Prelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom* sa sljedećim funkcionalnim obrascem:

Rečenica → (S) + Pr + DO + AdvD

Predikatori u rečenicama ovog tipa su prelazni nekonkretizovani glagoli, a u grupu ovakvih glagola, kao što smo naveli u radu, spadaju i „obavezno prelazni mocioni glagoli“ (Piper et al., 2005: 532), kao što su glagoli *staviti*, *stavljati*, *položiti*, *vaditi*, *podići*, *unijeti*, *iznijeti*, *prostrijeti* i dr.

Model 10. - Kopulativni glagol sa imenskim predikativom

Kako pored glagolskog predikata, u okviru koga se kao centralni član javlja odgovarajući leksički prelazni ili neprelazni glagol, u crnogorskom jeziku razlikujemo još jednu vrstu predikata, u okviru kog se u funkciji predikatora javlja kopulativni ili semikopulativni glagol, posebno poglavlje rada posvetili smo ovakvim kopulativnim konstrukcijama i kopulativnom predikatu.

Poseban vid kopulativnih konstrukcija predstavljaju one konstrukcije u kojima subjekatskom pojmu treba pripisati neko svojstvo (kvalifikacija) kako bi se subjekatski pojam identifikovao, a ovakav predikat se u crnogorskom jeziku označava terminom imenski predikat. Predikator u ovim konstrukcijama nema posebno značenje, nego samo povezuje dopunu subjekta, kao semantičko i sintaksičko jezgro imenskog predikata, i subjekat. Zato se za glagolski dio predikata kaže da vrši funkciju kopule (spone), dok se

za funkciju imenskog dijela predikata upotrebljava termin imenski (kopulativni) predikativ. Ovakve modele predikata sa finitnim oblicima kopulativnih glagola *jesam/bit*i označili smo terminom: *Kopulativni glagol sa imenskim predikativom*, i sljedećom funkcionalnom formulom:

Rečenica → (S) + Pr + IPred

Posebnu pažnju posvetili smo glagolima *jesam* i *biti*, ukazujući da ovi glagoli mogu biti kopulativni i kao takvi predikatori u kopulativnim modelima rečenica, ali i pomoćni glagoli, kada se koriste za obrazovanje složenih oblika od glavnog glagola i udružuju se sa drugom glagolskom leksemom u glagolskom predikatu. Naglasili smo značaj uspostavljanja ovakve razlike, jer u slučajevima kada su glagoli *jesam* i *biti* pomoćni, ovi glagoli nemaju funkciju glavne, upravne riječi predikata, već tu funkciju vrši leksički glagol sa kojim se udružuju, što se direktno odražava i na identifikaciju i analizu rečeničnih modela.

Model 11. - Kopulativni glagol sa priloškim predikativom

Konstrukcije u kojima se putem kopule subjekatskom pojmu pripisuje neki priloški (adverbijalni) sadržaj, kao što su lokalizacija (mjesto gdje se nalazi), neko stanje (situacija) ili vrijeme realizacije, nazivaju se priloškim kopulativnim konstrukcijama. Ovakve konstrukcije su, pored kopule, sastavljene i od priloškog dijela predikata, odnosno adverbijalnog ili priloškog predikativa, koji je jedinica priloškog značenja čiji se sadržaj pripisuje nosiocu situacije. Ovakav predikat, sastavljen od kopule i priloškog predikativa, prikazali smo u okviru modela *Kopulativni glagol sa priloškim predikativom*, a funkcionalni model ovog predikata predstavili smo na sljedeći način:

Rečenica → (S) + Pr + AdvPred

Model 12. - Neprelazni semikopulativni glagol

Dopuna u funkciji predikativa može se vezati i za mali broj semikopulativnih glagola i tako učestvovati u konstruisanju posebnog vida kopulativnih predikata. Ovakve konstrukcije sa semikopulativnim glagolima kao predikatorima ubrajaju se u kopulativni

predikat u širem smislu, a glagoli u ovakvim konstrukcijama nazivaju se i nepravim kopulativnim glagolima. Za razliku od „pravih“ kopulativnih konstrukcija u kojima se u funkciji predikatora javljaju isključivo glagoli *jesam* i *biti*, u okviru nepravih kopulativnih konstrukcija, kako smo ukazali u radu, u funkciji predikatora javljaju se leksički, prelazni ili neprelazni glagoli kao što su: *postati*, *smatrati*, *proglasiti*, *proglašavati*, *izabrati*, *priznati*, *postaviti*, *imenovati*, *zvati*, *prozvati*, *nazvati*, *nazivati* i dr. Uz neprelazne kopulativne glagole, subjektu se najčešće pripisuje neko karakterno obilježje, stanje, društveni položaj ili zanimanje koji se sintaksički iskazuje posebnim oblikom predikativa – dopunskim predikativom. Modele ovakvih rečenica označili smo terminom *Neprelazni semikopulativni glagol* i dodijelili im sljedeću funkcionalnu formulu:

Rečenica → (S) + Pr + DPred

Model 13. - Prelazni semikopulativni glagol

Semikopulativni glagoli mogu biti i prelazni, i tada se sadržaj dopunskog predikativa ne pripisuje subjektu, kao što je slučaj sa pravim kopulativnim glagolima i semikopulativnim neprelaznim glagolima, nego objektu rečenice. U radu smo ukazali i da je broj prelaznih semikopulativnih glagola ograničen, i da se uz ove glagole pored subjekta i direktnog objekta, kao strukturni član javlja i dopunski predikativ koji kongruira u rodu i broju sa objektom, na koji se odnosi i koji bliže određuje. Opšti model konstrukcija sa prelaznim semikopulativnim glagolima označili smo kao model: *Prelazni semikopulativni glagol* i predstavili na sljedeći način:

Rečenica → (S) + Pr + DO + DPred

Modelom sa prelaznim semikopulativnim glagolom i dopunskim predikativom zaključili smo pregled *osnovnih* rečeničnih modela u crnogorskom jeziku, naglašavajući da struktura crnogorske proste rečenice ne može biti svedena na samo trinaest prikazanih modela. Ipak, prikazani modeli mogu poslužiti kao uzorci na osnovu kojih se rečenični sadržaj može graditi, ali i dodatno produbljivati. Kao jedan od načina produbljivanja, odnosno proširivanja osnovne rečenične konstrukcije, naveli smo uvrštanje fakultativnih rečeničnih djelova, kakvi su priloške odredbe, u strukturu rečenice.

Sintaksički proces dodatne kontekstualizacije informacije iskazane prostom rečenicom dodavanjem priloških odredbi predstavili smo polazeći od stava da svaka glagolom izražena radnja, bez obzira da li je riječ o prelaznom, neprelaznom, kopulativnom ili semikopulativnom glagolu, može biti, i često jeste „determinisana u prostornom, vremenskom, uzročnom, kvalifikativnom i drugom pogledu“ (Piper et al., 2005: 533). Kako je funkcija priloških odredbi pružanje dodatne informacije o situaciji označenoj prediktorom, subjektom i dopunama, ove konstituente identifikovali smo kao fakultativne, neobavezne djelove rečenica koji proširuju (razvijaju) osnovnu informaciju iskazanu primarnim članovima sintaksičkih modela. Ukazali smo i da nije moguće predvidjeti broj priloških odredbi koje se mogu strukturno uključiti u rečenični okvir, kao ni mjesto odredbi u rečenici, jer ono nije fiksno, jasno utvrđeno i njihov položaj je neuslovljen, pa se ovi elementi najčešće mogu slobodno raspoređivati unutar rečenične konstrukcije.

U namjeri da ukažemo na mogućnost proširivanja uspostavljenih osnovnih modela, naveli smo tabelu u kojoj smo osnovnim funkcionalnim formulama rečeničnih modela dodali još jedan, neobavezan rečenični konstituent – prilošku ili adverbijalnu odredbu (AdvO). Poziciju priloške odredbe, s obzirom da ih može biti više od jedne u rečeničnih strukturi, označili smo odgovarajućim matematičkim simbolom n , uz naglasak da poziciju odredbi u navedenim funkcionalnim formulama ne treba uzeti kao jedinu poziciju koju one u modelu mogu zauzeti, jer to nije moguće sintaksički predvidjeti. Ovdje navodimo tabelu sa proširenim rečeničnim modelima koja predstavlja svojevrstan rezime rečeničnih konstrukcija u crnogorskom jeziku i modela koje smo u prethodnim djelovima rada prikazali i konstruisali.

Model:		Funkcionalna formula i primjer proširenog modela:
1.a	Bezlična rečenica	Rečenica $\rightarrow$ Pr + (AdO n)
2.a	Prosta subjekatsko-predikatska rečenica	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + (AdO n)
3.a	Prelazni glagol sa direktnim objektom	Rečenica $\rightarrow$ (S) + Pr + DO + (AdO n)

4.a	Fakultativno prelazni glagol	Rečenica → (S) + Pr + (DO) + (AdO ⁿ)
5.a	Neprelazni rekcijski glagol	Rečenica → (S) + Pr + NO + (AdO ⁿ)
6.a	Prelazni glagol sa direktnim i nepravim objektom	Rečenica → (S) + Pr + DO + NO + (AdO ⁿ)
7.a	Birekcionni glagol sa indirektnim i direktnim objektom	Rečenica → (S) + Pr + IO + DO + (AdO ⁿ)
8.a	Neprelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom	Rečenica → (S) + Pr + AdD + (AdO ⁿ)
9.a	Prelazni glagol sa priloškom (adverbijalnom) dopunom	Rečenica → (S) + Pr + DO + AdD + (AdO ⁿ)
10.a	Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica → (S) + Pr + Ipred + (AdO ⁿ)
11.a	Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica → (S) + Pr + AdvPred + (AdO ⁿ)
12.a	Neprelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + Dpred + (AdO ⁿ)
13.a	Prelazni semikopulativni glagol	Rečenica → (S) + Pr + DO + DPred + (AdO ⁿ)

Nakon prikaza osnovnih modela subjekatsko-predikatskih, odnosno prostih rečenica u crnogorskom jeziku, vodeći se uslovom ostvarene predikacije između gramatičkog subjekta (koji je, kako smo i ukazali u svim navedenim modelima u crnogorskom jeziku, često fakultativan) i predikata, koji predstavlja jezgro svake rečenice, predstavili smo i posebne tipove prostih rečenica, prije svega rečenice sa logičkim subjektom i rečenice bez glagola u predikatu. Prikazom posebnih tipova rečenica u crnogorskom jeziku zaokružili smo kompozicionu cjelinu rada posvećenu pregled rečeničnih modela u crnogorskom jeziku.

5.1. Engleski jezik

U sljedećem konstitutivnom dijelu rada i četvrtom poglavlju analize usredsredili smo se na osobenosti rečenične strukture prostih rečenica u engleskom jeziku i sa

naglaskom na funkcionalne kategorije u okviru predikata izveli i opšte zaključke u pogledu osnovnih rečeničnih modela i u ovom jeziku.

Poglavlje rada posvećeno sintaksičkim osobenostima engleskom jeziku započeli smo prikazima ustanovljenih rečeničnih modela u literaturi na engleskom jeziku i osvrnuli smo se na postulate i uočene metodološke nedostatke u sistemu sedam osnovnih rečeničnih modela za koji se lingvisti najčešće odlučuju u prikazu strukture engleske klauze. Proučavajući pristupe formulisanju rečeničnih modela u engleskom jeziku, uočili smo dvije polazne tačke kojima su se lingvisti priklonili u nastojanju da prikažu sistem kombinovanja rečeničnih elemenata. Jedna od identifikovanih polaznih tačaka su morfološki oblici riječi koji se mogu javiti u okviru rečenice. Tako prvobitne težnje da se definišu rečenični modeli počivaju upravo na pokušajima da se na osnovu vrsta riječi i konstrukcija u engleskom jeziku da pregled moguće rečenične strukture.

Kao relevantno postavili smo pitanje kriterijuma na osnovu kojih su elementi različitih nivoa (forme i funkcije) spojeni u jedan model i izrazili nedoumice u pogledu metodološke utemeljenosti ranih istraživanja rečenične strukture, s obzirom da su subjekat i zamjenica, ili subjekat i infinitiv u takvim strukturalnim predlošcima modela predstavljeni kao sintaksički termini ili pojmovi istog nivoa. Isto pitanje pokrenuli smo u vezi sa svim onim modelima koji za polaznu tačku imaju funkcionalne kategorije, te su definisani kroz odnos subjekta, glagola i ostalih funkcionalnih elemenata (objekata, dopuna, adverbijala itd.), kakvih je u literaturi na engleskom jeziku, najveći broj. Naime, u većini proučenih modela subjekat i glagol su predstavljeni kao jedinice istog sintaksičkog nivoa, pri čemu se zanemaruje sintaksičko viđenje po kome je glagol vrsta riječi, a ne funkcionalna kategorija kao subjekat ili objekat, te smo konstatovali da izjednačavanje subjekta, glagola i objekta nije strogo sintaksički opravdano.

Za potrebe analize kao najpodesniji naveli smo sistem rečeničnih modela koji navode Grinbaum i Nelson. Istakli smo funkcionalno raščlanjivanje rečeničnih konstituenata, u zavisnosti od vrste glagola koji se kao upravni član sintagme javlja u predikatu, kao osnovnu odliku ovog i njemu sličnim funkcionalnim modelima. Kako su savremene tendencije u sintaksičkim opisima dovele do uvođenja termina predikator, da se označi funkcija glagolskog dijela predikata, ukazali smo i da bi, uvrštanjem ovog termina u funkcionalni prikaz modela zamjereni nedostaci „tradicionalnim“ sistemima,

koji se odnose na izmiješanost funkcije i forme i upotrebe termina glagol u modelima, kao što je slučaj i kod Grinbauma i Nelsona, mogli biti uklonjeni. Upravo zbog toga smo kao sintaksički najdosljedniji predstavili model koji navodi Džefriz, čiji je sistem rečeničnih modela istovjetan onom koji navode Grinbaum i Nelson. Jedina razlika se ogleda u tome što Džefriz koristi oznaku za predikator (P) umjesto glagola (V). Džefriz navodi sljedeće modele: SP, SPA, SPC, SPO, SPOO, SPOA, SPOC. Upravo ovaj sistem, uz sistem Grinbauma i Nelsona, poslužio nam je kao temelj za konstruisanje rečeničnih modela u engleskom jeziku, uz adekvatno upodobljavanje koje se tiče pristupa opisu, dodatne konkretizacije prikazanih funkcionalnih kategorija u modelima, kao i upotrebe odgovarajuće terminologije za konstituente u okviru predikata, predstavljene u ranijim poglavljima rada.

Rečenične modele u engleskom jeziku predstavili smo kroz nekoliko cjelina, a prvu takvu cjelinu činili su modeli čija su strukturi članovi glagolske sintagme u kojima se u funkciji predikatora javljaju leksički, prelazni ili neprelazni glagoli, koji učestvuju u konstruisanju glagolskog predikata. Kako se u svim proučenim sistemima rečeničnih modela u engleskom jeziku, kao prvi, osnovni model, navodi model rečenice sa neprelaznim glagolom i mi smo prvo predstavili upravo modele klauza sa neprelaznim glagolima, koje su sastavljene samo od subjekta i predikatora.

Model 1. - Neprelazni glagol

Ukazali smo da su neprelazni glagoli u engleskom jeziku oni leksički glagoli koji nisu praćeni objektom, već mogu ostvariti uslov pune predikacije samostalno, pa kao takvi, mogu biti jedini član predikata i zajedno sa pridruženim pomoćnim glagolima vršiti funkciju predikatora u klauzi sastavljenoj samo od subjekta i predikatora. Funkcionalnu formulu za ovakav model rečenica, koji smo saobrazno terminološkim oznakama u crnogorskom jeziku nazvali - model: *Neprelazni glagol*, transkripciono smo predstavili na sljedeći način:

Rečenica → S + Pr

Kao posebnu grupu glagola koji mogu ostvarivati funkciju predikatora u okviru S + Pr modela predstavili smo pseudo-prelazne glagole (*pseudo-transitive verbs*). Njih

Karter i Makarti definišu kao glagole koji se javljaju u klauzama u kojima pravi subjekat odnosno agens nije spomenut, dok funkciju subjekta preuzima semantički objekat (a kao takv nabrojali smo glagole: *clean, close, cook, drink, drive, fold, iron, keep, open, pack, photograph, print, store*). Primjeri ovakvih, sintaksički neprelaznih glagola, naveli su nas da pojasnimo još jedno pitanje – pitanje semantičke i sintaksičke prelaznosti glagola. Naime, u engleskom jeziku, uz pojedine glagole, baš kao što je slučaj i u crnogorskom jeziku, nekada je objekat ili jedan od objekata izbrisan, a značenje glagola je nepromijenjeno „pa se prelaznost može u tim slučajevima posmatrati kao semantička kategorija“ (Đorđević, 2002: 579). Ovakve glagole Stanojčić i Piper nazivaju fakultativno prelaznim glagolima, pa smo ugledavši se na Stanojčićev i Popovićev sistem rečeničnih modela i ovakvim glagolima u crnogorskom jeziku dodijelili mjesto predikatora u modelu: *Fakultativno prelazni glagol*.

U engleskom jeziku, pak glagole kod kojih je pojavljivanje objekta neobavezno, lingvisti uglavnom klasifikuju kao semantički, ali ne i sintaksički prelazne. Naveli smo primjere glagola koji se u engleskom jeziku javljaju sa i bez objekta, konstatujući da se ovakvi glagoli, ukoliko se javljaju bez direktnog objekta, klasifikuju kao neprelazni, pa smo se tom stavu priklonili u radu.

Upravo u ovakvom pristupu utvrdili smo nepodudarnost između engleskog i crnogorskog jezika, u kome se i glagoli bez eksplicitno navedenog direktnog objekta mogu svrstati u kategoriju prelaznih, ili preciznije, fakultativno prelaznih glagola. Zaključak koji smo izveli nakon iznesenih nedoumica koje se tiču kategorije prelaznost/neprelaznost jeste da je sintaksičku prelaznost glagola u engleskom jeziku kontekstualno uslovljena i da je upravo zbog toga bolje izbjeći opšte klasifikacije glagola i govoriti o neprelaznoj ili prelaznoj upotrebi glagola.

Model 2. - Neprelazni glagol sa priloškom dopunom

U daljem izlaganju predstavili smo još jedan rečenični model sa neprelaznim glagolima, čiji je konstituent uz neprelazni glagol, priloška dopuna. Priloškim dopunama kao obaveznim rečeničnim konstituentima, koji se javljaju i uz neprelazne i prelazne glagole, dodijelili smo posebnu oznaku u okviru modela, i ukazali na nedosljednost u opisima ovih funkcionalnih elemenata, koja se prevsahodno tiče klasifikovanja glagola uz

koje se ove dopune javljaju. I premda, lingvisti prilošku dopunu predstavljaju kao element koji se javlja uz kopulativne glagole, identifikovali smo primjere neprelaznih glagola uz koje je ovaj konstituent neophodan, neizostavan dio rečenice. Opšti model rečenice sa priloškom dopunom, nazvan *Neprelazni glagol sa priloškom dopunom*, funkcionalno smo prikazali na sljedeći način:

Rečenica → S + Pr + AdvC

Ukazali smo i da je, kao i u crnogorskom jeziku, broj glagola koji se u funkciji predikatora javljaju u modelima rečenicama sa priloškom dopunom ograničen i naveli primjere nekoliko ovakvih nepotpunih glagola: *last, weigh, cost, live stand, walk, jump, go, stay* i dr. Na primjerima ilustrativnih rečenica iz korpusa pokazali smo i da su bez dopune, rečenice sa nepotpunim, neprelaznim glagolima negramatične ili informativno nezavršene.

Model 3. - Monotranzitivni glagol sa direktnim objektom

S obzirom da se prema vrsti i broju komplementa tj. objekata, prelazni glagoli u engleskom jeziku dijele na monotranzitivne, ditranzitivne i složeno/kompleksno tranzitivne glagole i da ovakva podjela prelaznih glagola uslovljava i funkcionalno raščlanjivanje prostih rečenica u različite tipove rečeničnih modela, poglavlje posvećeno modelima sa prelaznim glagolima koncipirali smo upravo imajući ovu podjelu u vidu. Prvo smo se usredsredili na monotranzitivne glagole koji su praćeni jednim objektom, konstatujući da se konstituent koji se javlja u glagolskim sintagmama sa monotranzitivnim glagolima u literaturi uglavnom označava kao direktni objekat. Model rečenice sa monotranzitivnim glagolom imenovali smo kao model *Monotranzitivni glagol sa direktnim objektom* i funkcionalno označili na sljedeći način:

Rečenica → S + Pr + DO

Tražeći uporedne tačke u crnogorskom i engleskom jeziku u pogledu funkcionalnih elemenata koji se mogu naći u strukturi proste rečenice, pokušali smo da nađemo primjere u engleskom jeziku koji bi na funkcionalno sličan način bili ekvivalentni konstrukcijama u kojima se uz glagole javlja nepravilni objekat, koji u

crnogorskom jeziku predstavlja dopunu u obliku drugačijem od prototipičnog oblika direktnog objekta – akuzativa bez predloga.

Model 4. - Monotranzitivni glagol i predložki objekat

Proučavanje literature na engleskom jeziku dovelo nas je do još jednog sintaksičkog elementa – predloškog objekta (*prepositional object*), koji spada u posebnu podvrstu objekata u engleskom jeziku. Definisali smo predloške objekte u engleskom jeziku kao konstrukcije u obliku predloške sintagme, koju sačinjavaju predlog i imenica/imenička sintagma, koji tako udruženi pokazuju padežne odnose. Kroz odabrane primjere ukazali smo na mogućnost predloške sintagme da vrši funkciju objekta i da, kao i svi objekti, postane subjekat pasivne rečenice. S obzirom da su ovakve sintagme prototipični eksponenti priloških odredbi/adverbijala, posvetili smo poseban dio rada uspostavljanju razlike između predloške sintagme u funkciji objekta i predloške sintagme u funkciji adverbijala. Model rečenica: *Monotranzitivni glagol i predložki objekat* predstavili smo na sljedeći način:

Rečenica → S + Pr + PrepO

Naveli smo i tabelarni prikaz monotranzitivnih glagola koji su praćeni predloškim, a ne direktnim objektom, ustanovljen prije svega na osnovu predloga, koji ne čini jedinstvenu cjelinu sa glagolom i ne utiče na promjenu značenja leksičkog glagola (što je odlika fraznih glagola). Ovdje navodimo samo neke od tih glagola: *hope (for)*, *long (for)*, *count (on)*, *rely (on)*, *consent (to)*, *belong (to)*, *aim (at)*, *laugh (at)*, *deal (with)*, *believe (in)*, *confide (in)*, *dispose (of)*, *consist (of)*, *know (about)*, *read (about)* itd.

Model 5. - Ditranzitivni glagol sa indirektnim objektom

U klasu prelaznih glagola, pored monotranzitivnih, spadaju, i ditranzitivni glagoli – glagoli koji imaju dva objekta, direktni i indirektni, pa smo određeni dio rada posvetili i ovakvim glagolskim leksemama. Ukazali smo da u ditranzitivne glagole spadaju obično glagoli davanja, čiji je tipični predstavnik glagol *give*, odnosno antonimi i sinonimi glagola *give* i ostalih glagola komunikacije (Berk, 1999: 34). Identifikovali smo i

određeni broj ovakvih glagola, među koje, kao tipični, spadaju glagoli: *allow, ask, bring, charge, envy, find, fine, fetch, give, grant, lend, make, offer, send, owe, pay, tell, read* i drugi. Model *Ditranzitivni glagol sa indirektnim i direktnim objektom* predstavili smo kroz sljedeći odnos funkcionalnih kategorija:

Rečenica → S + Pr + IO + DO

Naveli smo i da se ovako konstruisanim rečenicama sa ditranzitivnim glagolima u funkciji predikatora, indirektni objekat uvijek javlja ispred direktnog objekta, a kroz primjere smo ukazali i da se uz ditranzitivne glagole, pored indirektnog može javiti još jedan objekat – predložki objekat. Naglasili smo da među ditranzitivnim glagolima postoje i oni glagoli kod kojih je odabir jedne od ove dvije konstrukcije – indirektnog ili predložkog objekta – uslovljen isticanjem nekog rečeničnog člana. Tako, u konstrukcijama sa indirektnim i direktnim objektom nova informacija je izražena oblikom direktnog objekta, a u konstrukcijama sa direktnim objektom i predložkim objektom, fokus se prenosi na predložku sintagmu.

Model 6. - Ditranzitivni glagol sa predložkim objektom

Analizom korpusa smo ustanovili i da postoje i ditranzitivni glagoli koji mogu biti praćeni samo predložkim objektom. U grupu ovakvih glagola spadaju glagoli *explain, donate, announce, deliver, mention, say, blame, prevent, charge, accuse, introduce, thank, compliment, protect, compare, convince, help, congratulate, supply, deprive, sentence*. Kako uz ovakve glagole ne postoji odgovarajuća struktura sa indirektnim objektom u poziciji uobičajenoj za ovaj konstituent (**He explained us the problem*), strukture u kojima ovi glagoli imaju funkciju predikatora označili smo kao model *Ditranzitivni glagol sa predložkim objektom*, kroz sljedeći konstituentni odnos:

Rečenica → S + Pr + DO + PrepO

Model 7. - Složeno-prelazni glagol sa dopunom objekta

Glagole za koje je karakteristična složena prelaznost, odnosno glagole koji imaju jedan objekat i dopunu tom objektu, predstavili smo u dijelu rada posvećenom složeno-

prelaznim glagolima. Ukazali smo da u literaturi na engleskom jeziku funkcionalni konstituent koji se javlja uz složeno-prelazne glagole i direktni objekat lingvisti različito imenuju i predstavili primjere najčešćih termina. Takođe smo naveli da se ovaj sintaksički kontituent neminovno „veže“ za direktni objekat, koji mu prethodi, i da dopuna objekta kao neizostavni dio rečenične strukture pruža dodatne informacije o direktnom objektu u formi atributa, tekućeg ili rezultativnog. Kao tipične složeno-prelazne glagole koji su praćeni dopunom objekta naveli smo glagola: *appoint, baptize, call, consider, christen, crown, declare, deem, drive, elect, entitle, feel, find, have, hear, help, hold, keep, leave, let, like, pronounce, rat, see, send, think, turn, vote, want, watch* i dr.

Uz tabelarni pregled najčešćih složeno-prelaznih glagola naglasili smo da takvu tabelu treba uzeti kao uslovan prikaz glagola koji mogu imati ulogu predikatora u konstrukcijama sa direktnim objektom i dopunom objekta, jer neki od ovih glagola, mogu imati ulogu predikatora i u monotranzitivnim i ditranzitivnim glagolskim sintagmama i time biti dio i drugih rečeničnih modela, a ne isključivo modela sa direktnim objektom i dopunom objekta. Kroz primjere smo i potkrepili tezu o neophodnoj kontekstualizaciji sintaksičkih postulata i izbjegavanju preskriptivnih definicija i kategorizacija. Takođe smo ukazali da se glagoli ne mogu svrstati u glagole koji su isključivo i samo složeno-prelazni, jer njihovu upotrebu moramo definisati kroz kontekstom uslovljene sintaksičke provjere. Model *Složeno-prelazni glagol sa dopunom objekta* funkcionalno smo označili na sljedeći način:

Rečenica → S + Pr + DO + OC

Bavili smo se i uspostavljanjem razlike između modela sa ditranzitivnim glagolima i indirektnim i direktnim objektom i modela sa složeno-prelaznim glagolima i dopunom objekta iznoseći kriterijume referentnosti i kriterijum distribucije sintaksičkih elemenata kao najrelevantnije. Osvrnuli smo se kratko i diskursne interpretacije razlike između ovih konstrukcija i dvosmisleno tumačenje sintaksičkih potencijala konstrukcija sa objektima i konstrukcija sa dopunom objekta.

Model 8. - Prelazni glagol sa priloškom dopunom

Poseban vid dopunjavanja značenja složeno-prelaznih glagola jeste i dopunjavanje adverbijalnim/priloškim oblicima sa značenjem mjesta ili pravca, a ovakve dopune glagola označili smo kao priloške dopune. Ovaj konstituent ne javlja se samo uz neprelazne glagole nekonkretizovanog značenja u okviru modela *Neprelazni glagol i priloška dopuna*, već i uz prelazne glagole složene predikacije. Iznijeli smo najznačajnija razmatranja u vezi sa sintaksičkim svojstvima i terminima koji su lingvisti koristili u označavanju ovog konstituenta. Kroz primjere smo ukazali da je osnovno značenje priloških dopuna mjesno, ali i utvrdili da pored ovog, priloške dopune mogu imati i načinsko značenje. Kao najčešće glagole koji su, kao i svi prelazni glagoli, praćeni direktnim objektom, ali i dopunom za mjesto i za način, označili smo glagole *bring, place, show, drive, stand, lay, send, take, lead, word, set*. Model sa ovakvim glagolima nazvali smo *Prelazni glagol sa priloškom dopunom*, i transkripciono ga predstavili kako slijedi:

Rečenica → S + Pr + DO + AdvC

Pokušali smo i da ukažemo da, iako je upotrební opseg ovako formulisanih rečeničnih modela svakako ograničen, zbog broja prelaznih glagola koji zahtijevaju dopunu u vidu adverbijala, u sistematski pregled rečeničnih modela neophodno uvrstiti i ovakav vid rečenične konstrukcije. Takođe treba ukazati na obaveznost izricanja adverbijala uz određene glagole, što je sintaksički postulat često zanemarivan u ranijim istaživanjima i pregledima. Modelima sa prelaznim glagolima i priloškom dopunom zaokružili smo cjelinu rada čiji su predmet bili modeli sa prelaznim glagolima, dodajući pregledu rečeničnih modela još šest modela sa glagolima koji mogu biti praćeni direktnim objektom, predloškim objektom, indirektnim i direktnim objektom, indirektnim i predloškim objektom, direktnim objektom i dopunom objekta i konačno direktnim objektom i priloškom dopunom. Posebno poglavlje rada posvetili smo kopulativnim glagolima, u kome smo predstavili terminološke pristupe u imenovanju posebne vrste dopune uz ove glagole i dopunili sistematizovan prikaz rečeničnih modela sa još dva rečenična modela.

Model 9. - Kopulativni glagol sa imenskim predikativom

Kopulativni predikat je predikat u kome se u funkciji predikatora javljaju kopulativni glagoli, odnosno glagoli nepotpune predikacije, koji ne izražavaju ideje jasno i uvijek povezuju subjekat rečenice sa posebnom dopunom, koja, kao neka vrsta ekstrapozicije, ima funkciju komplementa/dopune subjektu. U radu smo ukazali da kopule gube nešto od svog značenja i liče na prazne morfeme bez značenja, koje samo povezuju subjekat i dopunu. Osvrnuli smo se na lingvističke postulate po kojima su određeni glagoli, gubeći svoje prvobitno, konkretno značenje vremenom postajali kopulativni, pri čemu se neki od njih javljaju i kao nekadašnji leksički glagoli i u novom kopulativnom značenju.

Proučavanjem sistematizovanih prikaza kopulativnih glagola uvidjeli smo da u kopulativne glagole lingvisti ubrajaju prevashodno glagol *to be* i glagole koji su slični ovom glagolu. Kao najpotpuniji naveli smo pregled kopula preuzet od Đorđević (2002: 326), po kome se kopule dijele na kopule postojanja, kopule ostajanja i kopule postajanja. Kao najznačajnije glagole koji pripadaju ovoj kategoriji identifikovali smo glagole: *feel, seem, smell, taste, bulk, go, lie, look, make, mean, ring, run, shine, show, sit, sound, spell, stand, continue, fight, hang, hold, keep, rest, stay, remain, become, come, end up, fall, get, grow, prove, turn (out)*.

Iskazali smo stav po kome smo se odlučili da za dopunu koja se u simbiotičkoj vezi javlja uz kopulativne glagole označimo terminom predikativ, prevashodno zbog toga što se upotrebom ovog termina jasno označava razlika između dopune u opštem značenju, kao sintaksičkog elementa koja se može javiti i u okviru glagolskog predikata uz prelazne i uz neprelazne glagole, i dopune subjektu, koja je strukturni dio isključivo kopulativnih predikata. Takođe smo, na osnovu eksponenata dopune koja se javlja uz kopule, ustanovili postojanje dvije podvrste predikativa, imenskog i priloškog, a samim tim i dva modela rečenica sa kopulativnim predikatom. Prvi od njih je model: *Kopulativni glagol sa imenskim predikativom* sa funkcionalnom formulom:

Rečenica → S + Pr + NomPred

Osvrnuli smo se na sintaksičku razliku između konstrukcija sa kopulativnim glagolima i imeničkom sintagmom u funkciji predikativa i konstrukcija sa prelaznim

glagolima i imeničkom sintagmom u funkciji direktnog objekta, ukazujući da imenica kao dopuna kopulativnom glagolu nije objekat, jer kopule nemaju objekat. Kao i za sve funkcionalne konstituente razmatrane u radu, i za imesni predikativ naveli smo detaljan prikaz eksponenata i ukazali na semantičku restriktivnost pojedinih kopulativnih glagola, koji se udružuju samo sa određenim pridjevima.

Model 10. - Kopulativni glagol sa priloškim predikativom

Pozivajući se na postulate iznesene ranije u radu, po kojima se rečenice u kojima se kopulativnom konstrukcijom subjekatskom pojmu pripisuje neki priloški (adverbijalni) sadržaj kao što su lokalizacija (mjesto gdje se nalazi), neko stanje (situacija) ili vrijeme realizacije, u crnogorskom jeziku označavaju kao priloške kopulativne konstrukcije, isti stav smo zauzeli i kada je u pitanju engleski jezik. Predložili smo uvođenje termina priloški predikativ, koji se kao rečenični konstituent javlja isključivo uz kopulativne glagole (a u crnogorskom jeziku, kao što smo već i ukazali, to su glagoli *jesam* i *biti*) i, za razliku od imenskog predikativa koji ima prevashodno pridjevsku, ima prilošku semantičku vrijednost.

Istakli smo primjere nedosljednosti u lingvističkim prikazima funkcija priloških jedinica koji se javljaju kao dopuna kopulativnih glagola, zauzimajući stav da se sve dopune kopulativnih glagola mogu nazvati predikativom, što je termin koji je hiperonim termina imenski i priloški predikativ. Posebnu pažnju posvetili smo uspostavljanju razlike između priloške dopune i priloškog predikativa, koji se u sintaksičkim studijama nerijetko izjednačavaju, pozivajući se na utvrđenu razliku između neprelaznih i kopulativnih glagola. Terminu priloški predikativ dali smo prednost u odnosu na ostale moguće predloge, jer ovaj termin ukazuje na ograničenost ovog konstituenta na kopulativne predikate, a pritom se ukazuje i na nesporno priloško odnosno adverbijalno značenje ovih elemenata. Rečenični model *Kopulativni glagol sa priloškim predikativom* prikazali smo na sljedeći način :

Rečenica → S + Pr + AdvPred

Naveli smo i da se u funkciji predikatora u ovakvim kluzama najčešće javlja glagol *to be*, dok se priloškim predikativom uglavnom, ne i isključivo, izražava prostorno

ili vremensko značenje.

Polazeći od stava da postojeće prikaze rečeničnih modela Grinbauma i Neslona i Džefriza treba dodatno konkretizovati i preciznije definisati opšti sistem konstruisanja rečenice u engleskom jeziku, oslanjajući se na unaprijed uspostavljene kriterijume i uže definisane terminološke pojmove, naveli smo predlog deset rečeničnih modela, umjesto sedam, koje navode pomenuti autori čiji su nam prikazi bili uporište i polazna tačka. Time smo zaokružili pregled osnovnih načina modelovanja proste rečenice u engleskom jeziku, a u posebnom poglavlju predstavili smo sintaksički proces proširivanja osnovne rečenične konstrukcije uvođenjem fakultativnih rečeničnih članova – priloških odredbi.

Priloške odredbe u engleskom jeziku saopštavaju izvjesne informacije o širem kontekstu nekog događaja i ukazuju na različite okolnosti u koje je smještena određena radnja ili stanje tj. ukazuju na to kada, gdje, kako, zašto, pod kojim uslovima ili s kojom svrhom se nešto dešava. Ukazali smo da u zavisnosti od toga na koji način proširuju komunikativni kontekst rečenice, priloške odredbe imaju više značenja koja se mogu dalje dijeliti na potklase i naveli smo neka od osnovnih značenja priloških odredbi kao što su prostor, vrijeme, proces, referencijalnost, kontigencija, modalnost i stepen. Kako od značenja i eksponenata priloških odredbi zavisi i njihov položaj odnosno distribucija u rečenici, razmotrili smo i tri moguće pozicije priloških odredbi u rečenici – inicijalnu, medijalnu i finalnu. Ilustrovanu mobilnost priloških odredbi u engleskom jeziku dopunili smo i primjerima koji ukazuju na mogućnost uključivanja više ovakvih elemenata u strukturu.

Nakon predstavljanja sintaksičkih osobenosti priloških dopuna – njihove mobilnosti, distribucije, neobaveznosti i sekundarnosti, uz mogućnost uključivanja više ovakvih elemenata u strukturu klauze, zaključili smo da se informativni kontekst ma koje rečenične konstrukcije može proširiti uvrštanjem priloških odredbi u njenu strukturu. Poziciju priloških odredbi u strukturi rečenice u engleskom jeziku funkcionalno smo prikazali obilježavajući ovaj element simbolom AMⁿ, kao i u cmogorskom jeziku, i predstavili tabelu koja je svojevrsan rezime uspostavljenih rečeničnih modela proširenih još jednim, sekundarnim konstituentom, koju zbog preglednosti i navodimo na sljedećoj strani.

	Model:	Formula i primjer proširenog modela:
1.a	Neprelazni glagol	Rečenica $\rightarrow S + Pr + (AM^n)$
2.a	Neprelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + AdvC + (AM^n)$
3.a	Monotranzitivni glagol sa direktnim objektom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + DO + (AM^n)$
4.a	Monotranzitivni glagol i predložki objekat	Rečenica $\rightarrow S + Pr + PrepO + (AM^n)$
5.a	Ditranzitivni glagol sa indirektnim objektom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + IO + DO + (AM^n)$
6.a	Ditranzitivni glagol sa predložkim objektom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + DO + PrepO + (AM^n)$
7.a	Složeno-prelazni glagol sa dopunom objekta	Rečenica $\rightarrow S + Pr + DO + OC + (AM^n)$
8.a	Prelazni glagol sa priloškom dopunom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + DO + AdvC + (AM^n)$
9.a	Kopulativni glagol sa imenskim predikativom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + NomPred + (AM^n)$
10.a	Kopulativni glagol sa priloškim predikativom	Rečenica $\rightarrow S + Pr + AdvPred + (AM^n)$

U tabeli smo ukazali samo na mogućnost inkorporiranja priloških odredbi u strukturu osnovnih rečeničnih obrazaca u engleskom jeziku, i naglasili da je riječ o elementima koji nisu uslovljeni prirodom glagola i imaju relativno slobodnu distribuciju. Zato funkcionalne formule sa priloškim odredbama treba shvatiti isključivo kao ilustrativan, a ne kao preskriptivan prikaz strukturnih pozicija ovih elemenata. Ukazali smo i na sintaksičku sličnost ovih oblika u engleskom i cmogorskom jeziku, čiju pojavu u oba jezika diktiraju komunikativni razlozi, pa se stoga mogu smatrati i za predikatski dodatak.

S obzirom da struktura proste rečenice u engleskom jeziku može u manjoj ili većoj mjeri odstupati od ustanovljenih obrazaca i nemarkiranog/neutralnog reda riječi predstavili smo i posebne modele prostih rečenica u engleskom jeziku. U ovakve rečenične tipove uvrstili smo: rascijepljene i prividno rascijepljene rečenice, egzistencijalne rečenice, rečenice sa ličnom zamjenicom *it* u funkciji semantički praznog, a sintaksički formalnog subjekta, izraze bez subjekta, imperative, izreke i aforizme, kao i razne fragmente. Tim smo zaokružili kompozicionu cjelinu rada posvećenu rečeničnim tipovima u engleskom jeziku, koja ne bi bila potpuna da nismo naveli i primjere sintaksički atipičnih obrazaca proste rečenice.

U opsežnom pregledu opštih zaključaka do kojih smo u poduzetom lingvističkom poduhvatu došli pokušali smo da ukažemo na funkcionalnu sličnost između crnogorskog i engleskog jezika, kako u pogledu konstituenata koji ulaze u sastav proste rečenice, tako i u pogledu osnovnih rečeničnih modela tipičnih za oba jezika.

U crnogorskom jeziku funkcionalno smo predstavili trinaest osnovnih obrazaca na osnovu kojih se konstruišu izjavne rečenice, dok smo u engleskom jeziku prepoznali deset osnovnih rečeničnih modela. Razlika u broju identifikovanih modela ogleda se prije svega u strukturnom odsustvu subjekta u bezličnim rečenicama u crnogorskom jeziku, što kako smo i ukazali u radu, nije sintaksičko svojstvo engleskog jezika, pa tako model *Bezlična rečenica* nema funkcionalno podudarni ekvivalent u vidu modela u engleskom jeziku.

Takođe, model *Fakultativno prelazni glagol* u crnogorskom jeziku, čiju srž čini prelazni glagol uz koji se direktni objekat ne izriče već samo semantički podrazumijeva, nismo uvrstili u pregled modela u engleskom jeziku, jer se kategorija prelaznost/neprelaznost u engleskom jeziku kontekstualno utvrđuje na osnovu prisustva, odnosno odsustva direktnog objekta u rečenici. Istovremeno, semantička prelaznost se ne uzima kao relevantan kriterijum za utvrđivanje prelaznosti glagola, kao što je slučaj u crnogorskom jeziku.

Razlika u kategorizaciji glagola u crnogorskom i engleskom jeziku uslovlila je i konstruisanje dva modela sa neprelaznim i prelaznim semikopulativnim glagolima i dopunskim predikativom u crnogorskom jeziku, i ova dva modela osobenost su crnogorskog, ali ne i engleskog jezika. Uz to, u engleskom jeziku funkcionalno smo

predstavili i model rečenica sa složeno-prelaznim glagolima i dopunom objekta. Ovaj model nismo označili i predstavili u crnogorskom jeziku, iako smo kroz primjere ukazali na podudarnost između modela sa prelaznim glagolima i dopunskim predikativom u crnogorskom i modela sa dopunom objekta u engleskom jeziku.

Pri konstruisanju modela uzimali smo u obzir specifična sintaksička obilježja oba jezika. Otud i nomenklaturne razlike u terminološkim oznakama za nazive pojedinih modela (monotranzitivni glagol u engleskom prema prelaznom glagolu u crnogorskom, ditranzitivni glagol prema birekcionom glagolu i sl.), iako je struktura modela ista, na šta upućuje i funkcionalni sastav.

Ukazali smo da se na funkcionalnom nivou, dva jezika, jedan flektivni sa relativno slobodnim redom riječi i drugi sa jasno utvrđenim rasporedom jedinica kojim se označavaju odnosi među konstituentima, mogu porediti i kontrastirati. Funkcionalno kontrastiranje dva, naizgled potpuno različita jezika potvrdilo je našu početnu hipotezu da se u funkcionalno-strukturalnom pristupu rečenici mogu tražiti zajednički imenitelji za crnogorski i engleski jezik.

Raščlanjivanje i objedinjavanje jezičke građe koje smo predstavili u radu dijelom potvrđuje i tezu o zajedničkim sintaksičkim svojstvima jezika kao sredstva komunikacije uopšte, bez obzira na to da li govorimo o „italskoj” ili „balto-slovenskoj grupi jezika” (Bugarski, 1995: 47). Funkcionalna podudarnost prikazanih sintaksičkih sistema dva jezika koji pripadaju različitim jezičkim granama, ipak upućuju, makar i posredno, na srodnost među jezicima iste, indoevropske, jezičke porodice.

U narednom poglavlju predstavimo zaključak svega prethodno izloženog u konstitutivnim elementima rada. Na sljedećoj strani, kao svojesvrstan rezime ovog poglavlja, navodimo i primjer kako se postulati izneseni u radu mogu funkcionalno i strukturalno primjeniti u analizi, i kako bismo saobrazno terminologiji, metodološkom postupku i pristupu opisu mogli prikazati sintaksičku analizu dvije rečenice preuzete iz korpusa istraživanja i odrediti rečenični model kojem navedene rečenice pripadaju. Kao ilustrativne primjere odabrali smo sljedeće dvije s rečenice:

On i grupa igrača, dan uoči derbija, ponudili su navijačima preostali kontigent godišnjih karata.

Mr. Burns and his wife reluctantly offered us the original panel and propeller for the project.

On i grupa igrača, dan uoči derbija, ponudili su navijačima preostali kontigent godišnjih karata.

Subjekat (S) (On i grupa igrača)	Predikat (P) (dan uoči derbija ponudili su navijačima preostali kontigent godišnjih karata)			
Imenička jedinica u nominativu (dvije imeničke sintagme u naporednom odnosu)	Priloška odredba (AdvO) (dan uoči derbija) ↓ Priloška jedinica /imenička sintagma sa adverbijalnim - vremenskim značenjem	Predikator (Pr) (ponudili su) ↓ Birekcionni glagol u ličnom, finitnom obliku	Indirektni objekat (IO) (navijačima) ↓ Imenička jedinica u dativu	Direktni objekat (DO) (preostali <u>kontigent</u> godišnjih karata) ↓ Imenička jedinica u akuzativu (dvije imeničke sintagme u naporednom odnosu)
Funkcionalna formula	S + AM + Pr + IO + DO			
Rečenični model	Birekcionni glagol sa indirektnim i direktnim objektom			

Mr. Burns and his wife reluctantly offered us the original panel and propeller for the project.

Subjekat (S) (Mr. Burns and his wife)	Predikat (P) (reluctantly offered us the original instrument panel and propeller for the project)			
Imenička jedinica (dvije imeničke sintagme u naporednom odnosu)	Priloška odredba (AM) (reluctantly) ↓ Priloška jedinica /priloška sintagma	Predikator (Pr) (offered) ↓ Ditranzitivni glagol u ličnom, finitnom obliku	Indirektni objekat (IO) (us) ↓ Imenička jedinica (objekatska lična zamjenica za prvo lice množine)	Direktni objekat (DO) (the original panel and propeller for the project) ↓ Imenička jedinica (dvije imeničke sintagme u naporednom odnosu)
Funkcionalna formula	S + AM + Pr + IO + DO			
Rečenični model	Ditranzitivni glagol sa indirektnim i direktnim objektom			

ZAKLJUČAK

U savremenom dobu društvenog razvoja sasvim je uobičajeno da se pojave koje je teško pregledati i posmatrati shvataju i tumače kao strukture. Takav se pristup danas primjenjuje u proučavanju društva, ekonomije, politike, anatomije živih organizama, svemirskih prostranstva, sastava atoma, pa i jezika. Navikli smo da svijet u nama i oko nas gledamo kao skup i splet struktura, intuitivno pretpostavljajući da je svaka cjelina sastavljena od djelova koji među sobom stoje u određenim odnosima. Otud i opšteprihvaćeno shvatanje jezika ne kao pukog skupa znakova, već kao višeslojnog sistema znakova sa hijerarhijski ustrojenom strukturom. Proučavanje strukture i upotrebe jezičkih jedinica predmet je jedne od glavnih lingvističkih disciplina – sintakse, koja je prevashodno usmjerena na „pravila kombinovanja reči u rečenice, kao i odnose između elemenata rečenične stukture“ (Bugarski, 1995: 117).

U sintaksičkim opisima jezika kao apstraktnog sistema, analiza rečeničnih svojstava i principi stupanja jezičkih jedinica u utvrđene odnose često se prikazuju šematskim putem, tako što se elementi rečenice preslikavaju u model koji u određenoj mjeri, pa makar i posredno, simulira osobenosti pojedinih obilježja rečenične strukture, a samim tim i funkcionisanja jezika. Ovaj rad predstavlja pokušaj da se upravo modeliranjem jezičke strukture, na temelju funkcionalno-strukturalnog opisa, formalizuju sintaksički opisi rečeničnih struktura u crnogorskom i engleskom jeziku u vidu opštih rečeničnih modela. U redovima koji slijede ukazaćemo na uporedne rezultate ovog lingvističkog poduhvata predstavljene kroz kompozicione jedinice rada i ukazati na potencijalni doprinos odabaranog pristupa u unapređenju saznanja o strukturnim posebnostima dvaju kontrastiranih jezika.

Priroda rečenice kao složenog jezičkog znaka i osnovne sintaksičke jedinice je prilično raznolika, i sintaksičarima se nametao veliki broj definicija ovog pojma, koje su vremenom osporavane ili proširivane. U prvom konstitutivnom dijelu rada, u nastojanju da što bliže odredimo sam predmet analize, osvnmuli smo se na najznačajnije definicije rečenice i stekli uvid u relevantnost kriterijuma koje su lingvisti uzimali u obzir pri određivanju opsega ovog sintaksičkog pojma. Razmatranja o osobenostima rečenice kao primarne jedinice sintakse, koju smo za potrebe poduzete analize definisali kao niz

konstituenata koje prevashodno odlikuje veza između subjekta i predikata, upotpunili smo predstavljanjem najopštijih podjela rečenica po sadržini i sastavu, kako bismo dali što obuhvatniji pregled strukturalnih osobnosti rečenica i pojasnili neophodnost preciznog određivanja termina klauza i prosta rečenica. Polazeći od stava da je uspostavljanje razlike između klauze (ili predikatske rečenice) i rečenice neophodno kako bi se jasno utvrdio i ograničio korpus istraživanja, osvrnuli smo se na terminološke razlike u crnogorskom i engleskom jeziku u pogledu sintaksičkog statusa ovih pojmova i ukazali na ulogu klauza u konstruisanju rečenica kroz procese subordinacije i koordinacije.

U cilju određivanja korpusa istraživanja predstavili smo i podjelu klauza na zavisne, nezavisne i umetnute i ukazali na različite stavove lingvista u određivanju pojmova proste i složene rečenice. Prvi dio rada upravo je svojevrsna sinteza različitih sintaksičkih pristupa osnovnim pojmovima kao što su rečenica, klauza, prosta i složena rečenica i kao takav predstavlja uvid u srž sintaksičke analize za koju smo se odlučili, jer tek u obilju iznesenih, često suprotstavljenih stavova, koji su na logičan, uzročno-posljedičan način prikazani kroz proces slaganja klauza i rečenica u složene jezičke jedinice, mogli smo tražiti određenje pojma proste rečenice kao predmeta našeg interesovanja.

Tek nakon svega iznesenog, za svrhe ovog rada proste rečenice definisali smo kao sintaksičke jedinice koje odlikuje odnos subjekta i predikata, u čijem sastavu se mogu naći i više umetnutih, zavisnih, finitnih ili nefinitnih klauza, u naporednom ili zavisnom odnosu, kao eksponenti neke od konstituentskih funkcija u okviru rečenice. Iz istraživanja smo isključili složene rečenice i rečenice sa više naporednih glagolskih sintagmi u funkciji složenog predikata, koje, iako proste po sastavu, predstavljaju primjer rekurzivnosti pravila u modelovanju proste rečenice, ali ne mogu poslužiti kao osnov za izvođenje opštih sintaksičkih procesa građenja rečenice. Zaokružena kompozicija prve cjeline rada uvod je u drugo poglavlje, u kome smo se usredsredili na sastav, ustrojstvo i konstituentne funkcije u okviru rečenice.

U drugom poglavlju predstavili smo hijerhijski uslovljeni niz konstrukcija koje učestvuju u modelovanju proste rečenice. Razmatrajući strukturu i ustrojstvo rečenice govorili smo prvo o riječima i o tome kako one uz svoje leksičko značenje dobijaju i nova značenja i službe, u zavisnosti od prirode onoga što se saopštava. Formalno upodobljene

da vrše određenu sintaksičku funkciju u okviru rečenice, riječi stupaju i u određene veze ili misone cjeline, a prva u linearnom nizu konstrukcija koje riječi obrazuju u okviru rečenice jeste sintagma. U posebnom podpoglavlju predstavili smo vrste sintagmi u engleskom i crnogorskom jeziku i ukazali na podređeni položaj sintagme u odnosu na rečenice kao jedinice višeg reda.

Naveli smo i da se u crnogorskom jeziku zavisno od toga da li glavna, upravna riječ sintagme neka od konstituentskih, leksičkih riječi imenica, pridjev, prilog ili glagol, sintagme dijele na imeničke, pridjevske, priloške i glagolske, i da i u engleskom jeziku, baš kao i u crnogorskom, vrste sintagmi odražavaju četiri najznačajnije leksičke vrste riječi, pa tako sintaksikari uglavnom navode podjelu sintagmi na: imeničke (*noun phrases*), pridjevske (*adjective*), priloške (*adverbial*) i glagolske sintagme (*verb phrases*). Kao poseban vid sintaksičke veze u engleskom jeziku naveli smo i predloške sintagme (*prepositional phrases*), uz napomenu da su takve sintagme ustvari ništa drugo do kombinacija određenog predloga i imeničke sintagme i da se takve konstrukcije u crnogorskom jeziku označavaju kao predloško-padežne konstrukcije. U ovom dijelu rada iznijeli smo i opredjeljenje da sve oblike imenskih, pridjevskih ili priloških riječi i sintagmi u radu označavamo opštim terminom imenička, pridjevska i priloška jedinica, saobrazno terminologiji koju koriste Stanojčić i Popović u „Gramatici srpskog jezika“.

Nakon što smo zašli u sastav i „prirodu“ sintagmi i unutrašnju strukturu ovih sintaksičkih jedinica, usredsredili smo se na elemente proste rečenice, i shodno podjeli rečeničnih elemenata na primarne, sekundarne i nezavisne, objedinili konstitutivne elemente rečenice u crnogorskom i engleskom jeziku u tabelu, po kojoj u primarne elemente spadaju prije svega subjekat i predikat, ali i sve dopune, objekti i predikativi koji kao sastavni dio predikata učestvuju u ostvarivanju predikacije. Kao sekundarne elemente rečenice identifikovali smo atribut i priloške odredbe, a kao nezavisne elemente rečenične modifikatore, koji ne ostvaruju neposrednu gramatičku vezu s drugim elementima rečenice. Nakon pregleda konstitutivnih članova rečenične strukture, pristupili smo opisu dva primarna elementa svake proste rečenice - subjekta i predikata, sa osvrtom na terminologiju i osobenosti dva kontrastirana jezika.

U poglavlju u kom smo se bavili subjektom kao osnovnim rečeničnim članom ukazali smo na sintaksička svojstva ovog elementa u strukturi rečenice u crnogorskom i

engleskom jeziku i ukratko iznijeli i različite semantičke uloge subjekta. Definisali smo i, za dalju analizu više nego svrsishodan, termin eksponent kao jezički oblik ili jedinicu koja se javlja kao predstavnik neke kategorije ili funkcije. Takođe smo naveli tipične morfološke oblike koji se mogu naći u ulozi eksponenata funkcije subjekta u engleskom i crnogorskom jeziku²⁷, sa naglaskom na činjenicu da subjekat u crnogorskom jeziku, koji pripada grupi flektivnih jezika, ne mora biti posebno izražen i ne mora imati zaseban sintaksički izraz, jer može biti i morfološki uključen u oblik predikata. Naveli smo i da je u engleskom jeziku, subjekat uobičajeno odsutan jedino u zapovjednim, imperativnim rečenicama, ali da je u ostalim rečenicama subjekat neophodan da bi se ostvarila predikacija i zadovoljio uslov potpunosti rečenice. Upravo u ovom sintaksičkom obilježju konstatovali smo moguću strukturnu nepodudarnost između dva kontrastirana jezika, jer je sintaksička realizacija subjekta u crnogorskom jeziku fakultativna i nerijetko stilistički uslovljena, dok se u engleskom jeziku, subjekat, pa makar i formalno, mora iskazati da bi izjavna rečenica bila sintaksički potpuna.

U poglavlju o predikatu iznijeli smo bitne terminološke dileme u pogledu onoga što predikat predstavlja i obuhvata u crnogorskom i u engleskom jeziku, i ukazali na neophodnost određivanja i uvođenja pojma predikator u sistem sintaksičkog opisa oba jezika. Predikat smo u pojednostavljenoj dihotomiji rečenične podjele na subjekat i predikat definisali kao „sve osim subjekta“ i kao rečenični element čiji je jedini eksponent glagolska sintagma koja se može sastojati samo od glagola (predikatora), ali i od ostalih primarnih elemenata rečenice (objekata, odredbi ili dopuna) u zavisnosti od gramatičko-semantičke prirode finitnog glagola. Leksičko jezgro predikata i glavni upravni, član glagolske sintagme koja vrši funkciji predikata identifikovali smo, na temeljima proučene literature na engleskom jeziku, kao predikator (*predicator*). Saobrazno pravopisu crnogorskog jezika, usvojili smo ovu riječ kao riječ stranog porijekla, prilagodili je transkripciji našeg jezika i time upodobili pojam predikatora, kao centralnog elementa svake rečenice, a time i rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku, potrebama poduzete analize. Iznijeli smo i podjelu glagola koji se mogu javiti u funkciji predikatora u crnogorskom i engleskom jeziku na prelazne,

²⁷ Pregled eksponenata svih identifikovanih funkcija u procesu formulisanja rečeničnih modela u crnogorskom i engleskom jeziku, iz praktičnih razloga, navodimo u zasebnim tabelama u Dodatku.

neprelazne i kopulativne, ukazujući na značaj takve podjele za konstruisanje rečeničnih modela i podjelu predikata na glagolski i kopulativni. Ukratko smo opisali i definisali sve funkcionalne elemente koji se u zavisnosti od predikatora kao upravnog člana mogu javiti u predikatu i tabelarno ih prikazali (v. str. 79), poštujući sintaksičke osobenosti oba jezika.

Funkcionalna klasifikacija rečeničnih konstituenata poslužila nam je kao osnov za formulisanje rečeničnih modela i kao takva predstavlja uobličen prikaz svih elemenata čijom se odgovarajućom kombinatorikom mogu konstruisati rečenice u crnogorskom i engleskom jeziku. Nakon detaljnog prikaza strukturnih elemenata u okviru proste rečenice, ukazali smo i na značaj uspostavljanja razlike između pojmova forma i funkcija, odnosno vrsta riječi i služba riječi u nastojanju da ukažemo na metodološki pristup opisu jezičke građe u radu. U ovom dijelu rada iznijeli smo postulate po kojima se jasno razdvajaju nivoi vrste riječi, sintagmi ili klauza, koje smo predstavili u prethodnim kompozicionim cjelinama rada, od funkcija koje ovi oblici mogu ostvarivati u klauzi (subjekat, predikat, predikator, objekat, predikativ, dopuna i sl.), a koji su bili predmet ovog poglavlja analize. Označavanje razlike između forme određene jezičke jedinice i funkcije koja ta jedinica može imati u rečenici omogućilo nam je i definisanje pristupa opisu rečeničnih modela koji smo odredili kao funkcionalni, uz strukturni opis kategorija koje se u vidu prototipičnih eksponenata odnosno formi mogu javiti u određenoj funkciji u okviru svakog od uspostavljenih modela. Tek nakon što smo utvrdili metodološki pristup koji ćemo koristiti u analizi, i nakon što smo opseg korpusa sveli na proste rečenice koje se sastoje od subjekta i predikata, identifikovali vrste sintagmi i glagola, kao i osnovne rečenične konstituente, pristupili smo sistemskom opisu rečeničnih modela, prema unaprijed definisanim kriterijuma i usvojenom, preciziranom terminologijom.

U trećem poglavlju predstavili smo osnovne rečenične modele u crnogorskom jeziku primjenjujući funkcionalno-strukturalni model, onako kako ga definiše Bugarski (1995), a manje više dosljedno primjenjuju Stanojčić i Popović u *Gramatici srpskog jezika* (1994). Kao osnov za konstruisanje modela, odabrali smo sistem rečeničnih modela koje navode Stanojčić i Popović, dijelom i zbog toga što su se ovi autori jedini bavili pitanjem strukture proste rečenice u vidu modela, uz adekvatno terminološko

pojmovno upodobljavanje u skladu sa savremenim sintaksičkim tendencijama u crnogorskom, ali i u engleskom jeziku. U funkcionalne predloške modela koje su formulisali Stanojčić i Popović inkorporirali smo terminološko razlikovanje pojmova predikat i predikator i predloženi sistem modela dopunili i proširili gdje su to sintaksičke osobenosti crnogorskog jezika nalagale. Odlučivši se za funkcionalni pristup u opisu rečenične strukture crnogorskog jezika, definisali smo i predstavili trinaest osnovnih rečeničnih modela koji su polazna platforma za građenje potpunih rečenica u crnogorskom jeziku. Svakom od modela, dodijelili smo odgovarajući naziv i funkcionalnu formulu, detaljno predstavljajući sintaksičke osobenosti glagola koji čine okosnicu modela, kao i eksponente svih funkcija u okviru modela. Pored opsežnog razmatranja i opisa osnovnih rečeničnih modela u crnogorskom jeziku, predstavili smo i sintaksički proces dodatne kontekstualizacije informacije iskazane prostom rečenicom dodavanjem priloških odredbi, polazeći od stava da svaka glagolom izražena radnja, bez obzira da li je riječ o prelaznom, neprelaznom, kopulativnom ili semikopulativnom glagolu, može biti, i često jeste determinisana u prostornom, vremenskom, uzročnom, kvalifikativnom i drugom pogledu.

U sljedećem konstitutivnom dijelu rada usredsredili smo se na osobenosti rečenične strukture prostih rečenica u engleskom jeziku i sa naglaskom na funkcionalne kategorije u okviru predikata izveli i opšte zaključke u pogledu osnovnih rečeničnih modela u ovom jeziku. Ovo poglavlje rada započeli smo prikazima ustanovljenih rečeničnih modela u literaturi na engleskom jeziku i ukazali smo na postulate i uočene metodološke nedostatke u sistemu sedam osnovnih rečeničnih modela za koji se lingvisti najčešće odlučuju u prikazu strukture engleske klauze. Proučavajući pristupe formulisanju rečeničnih modela u engleskom jeziku, uočili smo dvije polazne tačke kojima su se lingvisti priklonili u nastojanju da prikažu sistem kombinovanja rečeničnih elemenata. Jedna od identifikovanih polaznih tačaka su morfološki oblici riječi koji se mogu javiti u okviru rečenice, pa tako prvobitne težnje da se definišu rečenični modeli počivaju upravo na pokušajima da se na osnovu vrsta riječi i konstrukcija u engleskom jeziku da pregled moguće rečenične strukture. Kao relevantno postavili smo pitanje kriterijuma na osnovu kojih su elementi različitih nivoa (forme i funkcije) spojeni u jedan model i izrazili nedoumice u pogledu metodološke utemeljenosti ranih istraživanja

rečenične strukture, s obzirom da su subjekat i zamjenica, ili subjekat i infinitiv u takvim strukturalnim predlošcima modela predstavljeni kao sintaksički termini ili pojmovi istog nivoa. Isto pitanje postavili smo u vezi sa svim onim modelima koji za polaznu tačku imaju funkcionalne kategorije, te su definisani kroz odnos subjekta, glagola i ostalih funkcionalnih elemenata (objekata, dopuna, adverbijala itd.), kakvih je u literaturi na engleskom jeziku, najveći broj. Naime, u većini proučenih modela subjekat i glagol su predstavljeni kao jedinice istog sintaksičkog nivoa, pri čemu se zanemaruje sintaksičko viđenje po kome je glagol vrsta riječi, a ne funkcionalna kategorija kao subjekat ili objekat, te smo u analizi konstatovali da izjednačavanje subjekta, glagola i objekta nije strogo sintaksički opravdano.

Za potrebe analize kao najpodesniji naveli smo sistem rečeničnih modela koji navode Grinbaum i Nelson, i istakli smo funkcionalno raščlanjivanje rečeničnih konstituenata, u zavisnosti od vrste glagola koji se kao upravni član sintagme javlja u predikatu, kao osnovnu odliku ovog i njemu sličnim funkcionalnim modelima. Rečenične modele u engleskom jeziku predstavili smo kroz nekoliko cjelina, a prvu takvu cjelinu činili su modeli čija su strukturni članovi glagolske sintagme u kojima se u funkciji predikatora javljaju leksički, prelazni ili neprelazni glagoli, koji učestvuju u konstruisanju glagolskog predikata. Posebno poglavlje rada posvetili smo kopulativnim glagolima, u kome smo predstavili terminološke pristupe u imenovanju posebne vrste dopune uz ove glagole i dopunili sistematizovan prikaz rečeničnih modela sa leksičkim glagolima, u kojima je identifikovao osam osnovnih rečeničnih modela u engleskom jeziku, sa još dva rečenična modela sa kopulativnim glagolima.

Polazeći od stava da postojeće prikaze rečeničnih modela Grinbauma i Neslona i Džefriza treba dodatno konkretizovati i preciznije definisati opšti sistem konstruisanja rečenice u engleskom jeziku, u ovom dijelu rada naveli smo predlog deset rečeničnih modela, umjesto sedam, koje navode pomenuti autori čiji su prikazi bili uporište i polazna tačka. U posebnom poglavlju predstavili smo sintaksički proces proširivanja osnovne rečenične konstrukcije u engleskom jeziku uvođenjem fakultativnih rečeničnih članova – priloških odredbi ukazujući na mogućnost inkorporiranja priloških odredbi u strukturu osnovnih rečeničnih obrazaca u engleskom jeziku i zaključujući da se

informativni kontekst ma koje rečenične konstrukcije može proširiti uvrštanjem priloških odredbi u njenu strukturu.

U pregledu opštih zaključaka do kojih smo u poduzetom lingvističkom poduhvatu došli, u okviru posebnog poglavlja naslovljenog Rezultati analize, pored opšteg pregleda konstruisanih modela u crnogorskom i engleskom jeziku, ukazali smo i na funkcionalnu sličnost između crnogorskog i engleskog jezika, kako u pogledu konstituenata koji ulaze u sastav proste rečenice, tako i u pogledu osnovnih rečeničnih modela tipičnih za oba jezika. U okviru ovog poglavlja, predstavljajući rezultate sprovedenog istraživanja, funkcionalno smo opisali trinaest osnovnih obrazaca u crnogorskom jeziku na osnovu kojih se konstruišu izjavne rečenice, i dopunili i terminološki upodobili postojeći sistem Stanojčića i Popovića predstavljajući novi preformulisani sistem modela usaglašen sa savremenim lingvističkim tendencijama i tokovima. Takođe smo predstavili i sistem sa deset osnovnih rečeničnih modela u engleskom jeziku, dopunjujući postojeći opšteprihvaćeni prikaz rečeničnih obrazaca sa tri nova modela koja, sa konkretizovanim pregledom već ustanovljenih modela, čine okosnicu novog sintaksičkog pregleda funkcionalne interakcije rečeničnih konstituenata. Razliku u broju identifikovanih modela između dva kontrastirana jezika pojasnili smo prije svega kroz strukturno odsustvo subjekta u bezličnim rečenicama u crnogorskom jeziku, što kako je i ukazano u radu, nije sintaksičko svojstvo engleskog jezika. Takođe, naveli smo i da je razlika u kategorizaciji glagola u crnogorskom i engleskom jeziku uslovlila i konstruisanje dva modela sa neprelaznim i prelaznim seminkopulativnim glagolima i dopunskim predikativom u crnogorskom jeziku, i ova dva modela osobenost su isključivo crnogorskog, ali ne i engleskog jezika. Uz to, u engleskom jeziku funkcionalno smo predstavili i model rečenica sa složeno-prelaznim glagolima i dopunom objekta, koji kao takav nije označen i predstavljen u crnogorskom jeziku. Pri konstruisanju modela uzeli smo u obzir specifična sintaksička obilježja oba jezika, pa otud i nomenklaturne razlike u terminološkim oznakama za nazive pojedinih modela (monotranzitivni glagol u engleskom prema prelaznom glagolu u crnogorskom, ditranzitivni glagol prema birekcionom glagolu i sl.), iako je struktura modela ista, na šta upućuje funkcionalni sastav. Ukazali smo i da se na funkcionalnom nivou, dva jezika, jedan flektivni sa relativno slobodnim redom riječi i drugi sa jasno utvrđenim rasporedom jedinica kojim se

označavaju odnosi među konstituentima, mogu porediti i kontrastirati. Funkcionalno kontrastiranje dva, naizgled različita jezika, potvrdilo je početnu hipotezu rada da se u funkcionalno-strukturalnom pristupu rečenici mogu tražiti zajednički imenitelji za crnogorski i engleski jezik.

Ovom lingvističkom istraživanju pristupili smo pokušavajući da osmislimo pristup sintaksičkim pitanjima koji će ostati što bliži tradicionaloj gramatici na koju su nas u stručnoj literaturi lingvisti navikli, a koji će ipak omogućiti misaonu i terminološki osavremenjenu preciznost, na kojima počiva savremena sintaksa i nauka o jeziku. Vjerujemo da se sintaksičkim pristupom koji smo u radu prikazali mogu u prepoznatljivom obliku izraziti tradicionalni sintaksički postulati, ali i da ovakav pristup može pomoći da se ukažu i prevladaju terminološki i metodološki nedostaci ranijih istraživanja. S tim na umu smatramo i da ovakav pristup izučavanju rečenične strukture može poslužiti kao Arijadnina nit u lavirintu sintaksičkoga ustrojstva i da može osvijetliti značajna sintaksička pitanja – prije svega pitanje nužnog razlikovanja forme i funkcije u sintaksičkim opisima. Smatramo da se rezultati analize mogu primjeniti u izučavanju sintakse oba jezika, naročito u studijama koje se tiču kontrastivne analize. Kako smo zbog ograničenog opsega rada tek povremeno kroz određene primjere ukazivali na značaj primjene sintaksičkih modela u procesu prevođenja, vjerujemo da se upravo u tom pravcu mogu kretati dalja istraživanja u ovoj oblasti. Poznavanje tipičnog strukturnog okvira rečenice, a samim tim i rečeničnih modela, od nespornog je značaja za proces prevođenja, i vjerujemo da bi kroz analizu prevodilačkih grešaka u vezi sa konstruisanjem rečenice u jeziku cilja do izražaja došle pedagoške implikacije sprovedene analize i da bi se u tom smjeru moglo i nastaviti ispitivanje ove oblasti sintakse.

LITERATURA:

1. Aarts, B. (2001) **English Syntax and Argumentation**, New York: Palgrave Macmillan.
2. Aarts, B. and McMahon, A. (eds) (2006) **The Handbook of English Linguistics**, Malden and Oxford: Blackwell Publishing.
3. Akmajian, A. et al. (2001) **Linguistics: An Introduction to Language and Communication**. Pristupljeno 18.05.2010. <http://ifile.it/7pglyc>
4. Alexander, L.G. (1999) **Longman English Grammar**, Harlow: Longman.
5. Baker, C.L. (1989) **English Syntax**, Cambridge: The MIT Press.
6. Barić, E. et al. (1979) **Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika**, Zagreb: Školska knjiga.
7. Belaj, B. (2004) **Pasivna rečenica**. Pristupljeno 15.03.2011. <http://ifile.it/4rsu5m>
8. Berk, L.M. (1999) **English Syntax: from Word to Discourse**, New York: Oxford University Press.
9. Boeckx, C. (2008) **Bare Syntax**. Pristupljeno 13.06.2010. <http://ifile.it/9in0wcl>
10. Böjars, K. and Burridge, K. (2010) **Introducing English Grammar**. Pristupljeno 14.06.2010. <http://ifile.it/75nj2s>
11. Brabec, J. et al. (1954) **Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika**, Zagreb: Školska knjiga.
12. Broderic, J.P. (1975) **Modern English Linguistics: A Structural and Transformational Grammar**. Pristupljeno 20.06.2010. <http://ifile.it/>
13. Brozović, D. i Ivić, P. (1988) **Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski**. Pristupljeno 15.11.2010. <http://ifile.it/9zqdw4>
14. Bugarski, R. (1984) **Jezik i lingvistika**, Beograd: Nolit.
15. Bugarski, R. (1986) **Lingvistika u primeni**, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

16. Bugarski, R. (1995) **Uvod u opštu lingvistiku**, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
17. Bürning, D. (2005) **Binding Theory**. Pristupljeno 12.07.2010.
<http://ifile.it/4zgrx4p>
18. Carnie, A. (2006) **Syntax: A Generative Introduction**, 2nd edition. Pristupljeno 14.08.2010. <http://ifile.it/ys062u>
19. Carnie, A. (2008) **Constituent Structure**. Pristupljeno 14.08.2010.
<http://ifile.it/y6udi2>
20. Carnie, A. (2010) **Constituent Structure (Oxford Surveys in Syntax and Morphology)**. Pristupljeno 15.03.2011. <http://ifile.it/7fwpn8d>
21. Carter, R. and McCarthy M. (2006) **Cambridge grammar of English: a comprehensive guide**, Cambridge: Cambridge University Press
22. Catell, N.R. (1972) **The New English Grammar**, Cambridge and London: The MIT Press.
23. Chalker, S. and Weiner, E. (1998) **The Oxford Dictionary of English Grammar**, Oxford: Oxford University Press.
24. Chomsky, N. (1955) "Logical syntax and semantics: Their linguistic relevance" in **Language**, Vol. 31, No 1, (Jan. - Mar., 1955), 36-45, Linguistic Society of America. Pristupljeno 22.05.2010. <http://links.jstor.org/sici?sici=0097-8597%28195501%2F03%293%3A1%3C36%3ALSASTL%3E2.0.CO%3B2-0>
25. Chomsky, N. (1957) **Syntactic Structures**. Pristupljeno 22.05.2010.
<http://ifile.it/ifmy30j>
26. Chomsky, N. (1965) **Aspects of Theory of Syntax**. Pristupljeno 22.05.2010.
<http://ifile.it/ikuy8>
27. Cinque, G. (ed) (2002) **Functional Structure in DP and IP – The Cartography of Syntactic Structures, Volume 1**. Pristupljeno 15.03.2011.
<http://ifile.it/cete2fo>
28. Coene, M. and D'hulst, Y. (eds) (2003) **From NP to DP, Volume 1: The Syntax and Semantics of Noun Phrases**. Pristupljeno 15.05.2010.
<http://ifile.it/wrkn9h>

29. Crisma, P. and Longobardi, G. (2009) **Historical Syntax and Linguistic Theory**. Pristupljeno 13.05.2010. <http://ifile.it/yxfi4g>
30. Crystal, D. (1995) **The Cambridge Encyclopedia of the English Language**, Cambridge: Cambridge University Press.
31. Crystal, D. (2003) **English as a Global language**. Pristupljeno 15.03.2011. <http://ifile.it/lxvucg>
32. Curme, G.O. (1966) **English Grammar**, New York: Barnes & Noble.
33. Đorđević, R. (2002) **Gramatika engleskog jezika**, Beograd: Čigoja štampa, Autorka.
34. Đorđević, R. (2004) **Uvod u kontrastiranje jezika**, Beograd: Filološki fakultet Univerziteta.
35. Downing, A. and Locke, P. (2006) **English Grammar**, New York: Routledge.
36. Eastwood, J. (1994) **Oxford Guide to English Grammar**. Pristupljeno 17.05.2010. <http://ifile.it/or5qxb>
37. Emonds, J.E. (2007) **Discovering Syntax: Clause Structures of English**. Pristupljeno 30.03.2010. <http://ifile.it/7z4vo>
38. Ernst, T. (2002) **The Syntax of Adjuncts**. Pristupljeno 16.03.2011. <http://ifile.it/h9qiw4>
39. Everaert, M. and van Riemsdijk, H. (eds) (2001) **Blackwell Companion to Syntax, Volume II**. Pristupljeno 15.05.2010. <http://www.blackwellreference.com/subscriber/uid=532>
40. Fabb, N. (2005) **Sentence Structure**. Pristupljeno 13.07.2011. <http://ifile.it/mi7kd6>
41. Fekete, E. (2008) **Jezičke doumice**, Beograd: Beogradska knjiga.
42. Finch, G. (1998) **How to study linguistics**, New York: Palgrave Macmillan.
43. Gazdar, G. et al. (1985) **Generalized Phrase Structure Grammar**. Pristupljeno 14.06.2010. <http://ifile.it/kiwhd7>
44. Glovacki-Bernandi, Z. (2004) **O tekstu**, Zagreb: Školska knjiga.

45. Glovacki-Bernandi, Z. et al. (2001) **Uvod u lingvistiku**, Zagreb: Školska knjiga.
46. Gorell, P. (1995) **Syntax and parsing (Cambridge Studies in Linguistics)**.
Pristupljeno 20.06.2011. <http://ifile.it/c6e9pq>
47. Greenbaum, S. (1996) **The Oxford English Grammar**. Pristupljeno
17.05.2010. <http://ifile.it/zg3wup>
48. Greenbaum, S. and Nelson, G. (2002) **An Introduction to English Grammar**,
Edinburgh and London: Pearson Education Limited.
49. Greenbaum, S. and Quirk, R. (1999) **A Student's Grammar of the English
Language**, Edinburgh: Pearson Education Limited.
50. Hammond, L. (2005) **Serbian: An Essential Grammar**. Pristupljeno
15.03.2011. <http://ifile.it/1igwe4m>
51. Hopper, P.J. (1999) **A Short Course in Grammar**, New York and London:
W.W. Norton & Company.
52. Hornby, A.S. (1976) **Guide to Patterns and Usage in English**. Pristupljeno
15.06.2011. <http://ifile.it/mwf7y4>
53. Hunston, S. (2006) **Corpora in Applied Linguistics**, Cambridge: Cambridge
University Press.
54. Ivić, M. (2001) **Pravci u lingvistici**, Beograd: Čigoja štampa.
55. Ivić, P. et al. (2007) **Srpski jezički priručnik**, Beograd: Beogradska knjiga.
56. Jacobs, R.A. (1995) **English Syntax: a Grammar for English Language
Professionals**, New York and Oxford: Oxford University Press.
57. Jeffries, L. (2006) **Discovering language: The structure of modern English**,
Hampshire: Palgrave Macmillan
58. Julien, M. (2002) **Syntactic Heads and Word Formation**. Pristupljeno
15.04.2010. <http://ifile.it/sye7rgv>
59. Katičić, R. (1971) **Jezikoslovni ogledi**, Zagreb: Školska knjiga.
60. Klajn, I. (1990) **Gramatika srpskog jezika**, Beograd: Zavod za udžbenike i
nastavna sredstva.

61. Klajn, I. (2004) **Rečnik jezičkih nedoumica**, Beograd: Srpska školska knjiga.
62. Klajn, I. (2009) **Ispici pa reci**, Novi Sad: Prometej.
63. Kordić, S. (1997) **Serbo-Croatian**. Pristupljeno 26.04.2011. <http://ifile.it/rw9pj5>
64. Kroeger, P.R. (2005) **Analysing Grammar: An Introduction**, Cambridge: Cambridge University Press.
65. Lakić, I. (1999) **Analiza žanra: diskurs jezika struke**, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike.
66. Lalević, M. (1962) **Sintaksa srpskohrvatskoga književnog jezika**, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Narodne republike Srbije.
67. Leech, G. (2006) **A Glossary of English Grammar**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
68. Leech, G. et al. (2006) **English Grammar for Today: a New Introduction**, New York: Palgrave Macmillan.
69. Levin, B. (1993) **English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation**. Pristupljeno 17.07.2010. <http://ifile.it/w743oj>
70. Malmkjaer, K. (1995) **The Linguistic Encyclopedia**. Pristupljeno 14.06.2011. <http://ifile.it/vn37se>
71. Matasović, R. (2001) **Uvod u poredbenu lingvistiku**, Zagreb: Matica hrvatska.
72. McCarthy, M. (2001) **Issues in Applied Linguistics**, Cambridge: Cambridge University Press.
73. Miller, J. (2002) **An Introduction to English Syntax**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
74. Mišić-Ilić, B. (2003) **Syntax for EFL Students Workbook**, Niš: Filozofski fakultet, Prosveta.
75. Mišić-Ilić, B. (2008) **Syntax for EFL Students**, Niš: Filozofski fakultet.
76. Morenberg, M. (1997) **Doing Grammar**, New York: Oxford University Press.
77. Morley, G.D. (2000) **Syntax in Functional Grammar: An Introduction to Lexicogrammar in Systemic Linguistics**, London and New York: Continuum.

78. Moro, A. (1997) **The Raising of Predicate: Predicative Noun Phrases and the Theory of Clause Structure**. Pristupljeno 17.07.2011. <http://ifile.it/it39kvh>
79. Newson, M. et al. (2006) **Basic English Syntax with Exercises**. Pristupljeno 15.03.2011. <http://ifile.it/2ymok7>
80. Novakov, P. (2006) **Pojmovnik strukturalne lingvistike (morfologija i sintaksa)**, Novi Sad: Zmaj.
81. Ostojić, B. (2002) **Kratka pregledna gramatika srpskog jezika**, Beograd: Nijansa.
82. Pajić, M. (2008) **Srpski s mukom**, Beograd: Beogradska knjiga.
83. Palmer, R. (2003) **The Good Grammar Guide**, London and New York: Routledge.
84. Pavey, E.L. (2010) **The Structure of Language: An Introduction to Grammatical Analysis**, Cambridge: Cambridge University Press.
85. Payne, T.E. (2010) **Understanding English Grammar: A Linguistic Introduction**. Pristupljeno 07.05.2010. <http://ifile.it/ho6tqu>
86. Perović, S. (1996) **Engleski i srpskohrvatski jezik – Indirektna pitanja u kontrastu**, Podgorica: Unireks.
87. Petrović, V. i Dudić, K. (1989) **Rečnik glagola sa dopunama**, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika; Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
88. Piper, P. et al. (2005) **Sintaksa savremenoga srpskoga jezika: prosta rečenica** (u redakciji Milke Ivić), Beograd: Institut za srpski jezik: SANU; Beogradska knjiga, Novi Sad: Matica srpska.
89. **Pravopis srpskohrvatskog jezika** (1960) Beograd: Matica srpska; Zagreb: Matica hrvatska.
90. Prčić, T (2008) **Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena**, Novi Sad: Zmaj.
91. Prčić, T. (2005) **Engleski u srpskom**, Novi Sad: Zmaj.
92. Pridham, F. (2001) **The Language of Conversation**, London: Routledge.

93. Quirk, R. (1958) **An Old English Grammar**, London and New York: Routledge.
94. Quirk, R. et al. (1986) **A Comprehensive Grammar of the English Language**, London: Longman.
95. Radford, A. (2004) **Minimalist Syntax: Exploring the Structure of English**, Cambridge: Cambridge University Press.
96. Radford, A. (2009a) **An Introduction to English Sentence Structure**.
Pristupljeno 17.04.2010. <http://ifile.it/8iuw/4ich5>
97. Radford, A. et al. (2009b) **Linguistics – An Introduction**. Pristupljeno
24.03.2011. <http://ifile.it/1amsj80>
98. **Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika** (1967), Novi Sad i Zagreb: Matica srpska, Matica hrvatska.
99. Sag, J.A. and Wasow, T. (1999) **Syntactic Theory: A Formal Introduction**.
Pristupljeno 04.07.2010. <http://mediafire.com/77ucknbkwzhecgs>
100. Simon-Vandenberghe, A.M. (1997) “Meanings of verbs: a study based on parallel corpora” in **Quarterly Newsletter of the Contrastive Grammar Research Group of the University of Gent**. Pristupljeno 18.08.2010.
<http://www.contragram.ugent.be/newsle10.html>
101. Stannard, A.W. (2001) **Living English Structure**, Harlow: Longman.
102. Stanojčić, Ž. i Popović, Lj. (1994) **Gramatika srpskoga jezika za I – IV razred srednje škole**, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
103. Stevanović, M. (1991) **Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književno jezička norma) II – Sintaksa**, Beograd: Naučna knjiga.
104. **Sveto pismo: Novi Zavjet Gospoda Našeg Isusa Hrista** (1998) (prevod: Komisije Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve), Beograd: Jugoslovensko biblijsko društvo
105. Swan, M. (2006) **Practical English Usage**, Oxford: Oxford University Press.
106. Swick, E. (2009) **English Verbs & Essentials of Grammar for ESL Learners**, New York: McGraw-Hill.

107. Tallerman, M. (2005) **Understanding Syntax (Understanding Language)**.
Pristupljeno 15.05.2011. <http://ifile.it/9ky173>
108. Tanasić, S. (2009) **Sintaksičke teme**, Beograd: Beogradska knjiga.
109. ter Meulen, A. and Werner, A. (eds) **The Composition of Meaning – from Lexeme to Discourse, Volume 255**. Pristupljeno 24.06.2010.
<http://ifile.it/15z8kly2>
110. Thomson, A.J. and Martinet, A.V. (1986) **A Practical English Grammar**,
Oxford: Oxford University Press.
111. Velčić, M. (1987) **Uvod u lingvistiku teksta**, Zagreb: Školska knjiga.
112. Verspoor, M. and Sauter, K. (2000) **English Sentence Analysis: An Introductory Course**, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
113. Vujović, D. (2003) **Gramatolomija: pregledna gramatika srpskoga jezika**,
Novi Sad: Liber; Kruševac: Teatar Za
114. Wekker, H. and Haegman, L. (2002) **A Modern Course in English Syntax**,
London and New York: Routledge.
115. Williams, E. (1994) **Thematic Structure in Syntax**. Pristupljeno 02.08.2010.
<http://ifile.it/ezkbj>
116. Williams, J.P. (1999) **The Teacher's Grammar Book**. Pristupljeno
26.04.2011. <http://ifile.it/sz4itd>
117. Zandvoort, R. W. (1975) **A Handbook of English Grammar**. Pristupljeno
23.06.2010. <http://ifile.it/cj7519>
118. Zhang, N.N. (2010) **Coordination in Syntax**. Pristupljeno 15.08.2011.
<http://ifile.it/y1r2z6>

DODATAK 1: LISTA SKRAĆENICA

A) CRNOGORSKI JEZIK

Adv	adverbijal/jedinica priloškog značenja
AdvD	priloška/adverbijalna dopuna
AdvO	priloška/adverbijalna odredba
AdvP	priloški predikat
AdvPred	priloški/adverbijalni predikativ
Cl	klauza
DO	direktni/pravi objekat
DPred	dopunski predikativ
IO	indirektni objekat
IP	imenski predikat
IPred	imenski predikativ
NO	nepravi objekat
P	predikat
Pr	predikator
S	subjekat

B) ENGLISKI JEZIK

AdvC	<i>adverbial complement</i>	priloška/adverbijalna dopuna
AdvP	<i>adverbial phrase</i>	priloška sintagma
AdvPred	<i>adverbial predicative</i>	priloški predikativ
AM	<i>adverbial modifier, adverbial, adjunct</i>	adverbijalna/priloška odredba
C	<i>complement</i>	dopuna/komplement
CI	<i>clause</i>	klauza
DO	<i>direct object</i>	direktni objekat
IO	<i>indirect object</i>	indirektni objekat
NomPred	<i>nominal predicative</i>	imenski predikativ
NP	<i>noun phrase</i>	imenička sintagma
OC	<i>object complement</i>	dopuna objektu
P	<i>predicate</i>	predikat
Pr	<i>predicator</i>	predikator
Pred	<i>predicative</i>	predikativ
PrepO	<i>prepositional object</i>	predložki objekat
PrepP	<i>prepositional phrase</i>	predložka sintagma
S	<i>subject</i>	subjekat
SC	<i>subject complement</i>	dopuna subjektu
Sent	<i>sentence</i>	rečenica
SV	<i>subject + intransitive verb</i>	subjekat + neprelazni glagol
SVA	<i>subject + verb + adverbial</i>	subjekat + glagol + priloška dop.

SVC	<i>subject + copulative verb + subject complement</i>	subjekat + kopulativni glagol + dopuna subjekta
SVO	<i>subject + verb + object</i>	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat
SVOA	<i>subject + transitive verb + direct object + adverbial</i>	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat + priloška dopuna
SVOC	<i>subject + transitive verb + direct object + object complement</i>	subjekat + prelazni glagol + direktni objekat + dopuna objekta
SVOO	<i>subject + transitive verb + indirect object + direct object</i>	subjekat + prelazni glagol + indirektni objekat + direktni objekat
VP	<i>verb phrase</i>	glagolska sintagma

C) SIMBOLI

*	znak za negramatičnu ili nepotpunu rečenicu
≡	znak za ekvivalentnost
n	oznaka da u izrazu može biti više od jednog navedenog elementa (umjesto: 1, 2, 3, 4...)

DODATAK 2: REČENIČNI MODELI U SRPSKOM JEZIKU

(Stanojčić/Popović, 1994: 206-235)

Модел бр. 1

Специјална реченица за указивање на појаву неког појма	=	<i>ево</i> <i>ејо</i> <i>ено</i>	}	+	Именица или именичка синтагма у генитиву
--	---	--	---	---	--

Модел бр. 2

Реченица	ПРЕЛАЗНИ ГЛАГОЛ	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	ПРАВИ ОБЈЕКАТ
		Именица или именичка синтагма у номинативу	Прелазни глагол у конгруентном личном облику	Именица или именичка синтагма у акузативу

Модел бр. 3

Реченица	ПРЕЛАЗНИ ГЛАГОЛ С МЕСНИМ ЗНАЧЕЊЕМ КРЕТАЊА	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	ПРАВИ ОБЈЕКАТ	ДОПУНА ЗА МЕСТО
		Именица или именичка синтагма у номинативу	Прелазни глагол са значењем кретања у конгруентном личном облику	Именица или именичка синтагма у акузативу	Реч или синтагма са значењем места завршетка кретања

Модел бр. 4

Реченица	ФАКУЛТАТИВНО ПРЕЛАЗНИ ГЛАГОЛ	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	ПРАВИ ОБЈЕКАТ
		Именица или именичка синтагма у номинативу	Факултативно прелазни глагол у конгруентном личном облику	Именица или именичка синтагма у акузативу

Модел бр. 5

Реченица глагол „без допуне“	=	<u>СУБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у номинативу	<u>ПРЕДИКАТ</u> Глагол „без допуне“ у конгруентном личном облику
---------------------------------	---	---	--

Модел бр. 6

Реченица именски предикат	=	<u>СУБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у номинативу	<u>КОПУЛА</u> Копулативни глагол „јесам/бити“ у конгруентном личном облику	<u>ИМЕНСКИ ПРЕДИКАТИВ</u> 1. Конгруентна придевска јединица у номинативу (у неодр. виду) 2. Именичка је- диница у номи- нативу
------------------------------	---	---	---	--

Модел бр. 7

Реченица прилошки предикат	=	<u>СУБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у номинативу	<u>КОПУЛА</u> Копулативни глагол „јесам/бити“ у конгруентном личном облику	<u>ПРИЛОШКИ ПРЕДИКАТИВ</u> 1. Прилошка јединица за место, начин или време 2. Именичка јединица у зависном падежу или предлошко-па- дежној конструкцији са месним, ситуацио- ним или временским значењем
-------------------------------	---	---	---	---

Модел бр. 8

Реченица	непрелазни рексијски глагол	=	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	НЕПРАВИ ОБЈЕКАТ
			Именичка јединица у номинативу	Непрелазни рексијски глагол у конгруентном личном облику	Именичка јединица у рексијском облику

Модел бр. 9

Реченица	глагол давања или саопштавања	=	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	НЕПРАВИ ОБЈЕКАТ	ПРАВИ ОБЈЕКАТ
			Именичка јединица у номинативу	Глагол давања или саопштавања у конгруентном личном облику	Именичка јединица у дативу	Именичка јединица у акузативу

Model broj 10.

Реченица	непрелазни неправи копулативни глагол	=	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	ДОПУНСКИ ПРЕДИКАТИВ
			Именичка јединица у номинативу	Непрелазни неправи копулативни глагол у конгруентном личном облику	Именичка или придевска јединица у номинативу или инструменталу или за + акузатив

Модел бр. 11 са прелазним неправим копулативним глаголима

Реченица	прелазни направи копулативни глагол	=	СУБЈЕКАТ	ПРЕДИКАТ	ОБЈЕКАТ	ДОПУНСКИ ПРЕДИКАТИВ
			Именичка јединица у номинативу	Прелазни неправи копулативни глагол у конгруентном личном облику	Именичка јединица у акузативу	Именичка или придевска јединица у номинативу, инструменталу или за + акузатив (придевска реч конгруира с објектом!)

Модел бр. 12

Реченица	непрелазни глагол неконкретизо- ваног значења	=	<u>СУБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у номинативу	<u>ПРЕДИКАТ</u> Непрелазни глагол неконкретизо- ваног значења у конгруентном личном облику	<u>ПРИЛОШКА ДОПУНА</u> Адвербијал (јединица при- лошког зна- чења)
----------	--	---	---	--	--

Модел бр. 13

Реченица	прелазни глагол неконкре- тизованог значења	=	<u>СУБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у номинативу	<u>ПРЕДИКАТ</u> Прелазни глагол неконкрети- зованог зна- чења у кон- груентном личном облику	<u>ОБЈЕКАТ</u> Именичка јединица у акузативу	<u>ПРИЛОШКА ДОПУНА</u> Адвербијал
----------	---	---	---	---	---	--

**DODATAK 3: PRIKAZ EKSPONENATA
KONSTITUENTSKIH FUNKCIJA U PROSTIM
REČENICAMA (CRNOGORSKI JEZIK)**

FUNKCIJA	EKSPONENTI (forma)	
Subjekt (S)	Imenička jedinica	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Pridjevska jedinica	Pridjev
		Pridjevska sintagma
	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Infinitiv	
	Sintagma sa infinitivom	
	Glagolska imenica	
	Sintagma sa glagolskom imenicom	
	Predložko-padežna konstrukcija	
	Predlog	
	Veznik	
	Broj	
	Glagol	
	Glagolska sintagma	
	Imenička klauza	
Predikat (P)	Glagolska sintagma	

Predikator (Pr)	Glagol u ličnom, finitnom, kongruentnom obliku	
Direktni objekat (DO)	Imenička jedinica (u akuzativu bez predloga ili genitivu bez predloga)	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Imenička klauza	
Nepravi objekat (NO)	Imenička jedinica (u rekcijском obliku – zavisnom padežu)	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Imenička klauza	
Indirektni objekat (IO)	Imenička jedinica (u dativu bez predloga)	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
Priloška dopuna (AdvD)	Imenička jedinica (u zavisnom padežu)	Imenica
		Imenička sintagma
	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Predloško-padežna konstrukcija	

Imenski predikativ (IPred)	Imenička jedinica (u nominativu)	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica (imenička ili pridjevska)
	Pridjevska jedinica	Pridjev
		Pridjevska sintagma
Predložko-padežna konstrukcija		
Priloški predikativ (PPred)	Imenička jedinica (u zavisnom padežu)	Imenica
		Imenička sintagma
	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Predložko-padežna konstrukcija	
Dopunski predikativ (DPred)	Imenička jedinica (u nominativu ili instrumentalu)	Imenica
		Imenička sintagma
	Pridjevska jedinica	Pridjev
		Pridjevska sintagma
	Predložko-padežna konstrukcija (za + akuzativ)	

Priloška odredba (AdvO)	Imenička jedinica (u zavisnom padežu)	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Predložko-padežna konstrukcija	

**DODATAK 4: PRIKAZ EKSPONENATA
KONSTITUENTSKIH FUNKCIJA U PROSTIM
REČENICAMA (ENGLISKI JEZIK)**

FUNKCIJA	EKSPONENTI (forma)	
Subject/Subjekat (S)	Imenička jedinica	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Pridjevska jedinica	Pridjev
		Pridjevska sintagma
	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Infinitiv	
	Sintagma sa infinitivom	
	Gerund (glagolska imenica)	
	Sintagma sa gerundom	
	Predloška sintagma	
	Predlog	
	Veznik	
Predicate/Predikat (P)	Broj	
	Glagol	
	Glagolska sintagma	
	Imenička klauza	
	Glagolska sintagma	

Predicator/Predikator (Pr)	Glagol u ličnom, finitnom (kongruentnom) obliku	
Adverbial Complement/Priloška dopuna (AdvC)	Imeničke sintagme	
	Priloške jedinice	Prilog
		Priloška sintagma
	Predložke sintagme	
	Broj	
Direct Object/Direktni objekat (DO)	Imenička jedinica	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Gerund (glagolska imenica)	
	Sintagma sa gerundom	
	Infinitiv	
	Sintagma sa infinitivom	
	Broj	
	Imenička klauza	
Indirect Object/Indirektni objekat (IO)	Imenička jedinica	Imenica
		Imenička sintagma
		Zamjenica
	Imenička klauza	

Prepositional Object/Predložki objekat (PrepO)	Predložka sintagma
Object Complement/Dopuna objekta (OC)	Imenička jedinica
	Imenica
	Imenička sintagma
	Zamjenica
	Pridjevska jedinica
	Pridjev
	Pridjevska sintagma
	Infinitiv
	Sintagma sa infinitivom
	Particip
Nominal Predicative/Imenski predikativ (NomPred)	Sintagma sa paticipom
	Predložka sintagma
	Imenička jedinica
	Imenica
	Imenička sintagma
	Zamjenica
	Pridjevska jedinica
	Pridjev
	Pridjevska sintagma
	Gerund
	Sintagma sa gerundom
	Infinitiv
	Sintagma sa infinitivom
	Predložka sintagma
	Imenička klauza

Adverbial Predicative/Priloški predikativ (AdvPred)	Priloška jedinica	Prilog
		Priloška sintagma
	Predloška sintagma	
Adverbial Modifier/Priloška odredba (AM)		Imenica
	Imenička jedinica	Imenička sintagma
		Prilog
	Priloška jedinica	Priloška sintagma
	Infinitiv	
	Sintagma sa infinitivom	
	Particip	
	Sintagma sa participom	
	Broj	
	Predloške sintagme	
	Priloške klauze	